
JANDARK
JAKETATAY
JANDARMA
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
J
JAPONYA
Fuji-Yama
JIYU-JITSU
JAPONYA

Bunları biliyor musuuuz?

ARSLANIN PENÇESİ NEDEN KUVVETLİDİR?

Arslanın pençesinde çok sert kemikler ve keskin tırnaklar vardır.

Hayvan kızdığı ve saldırdığı zaman pençesini birdenbire hızla çarptığı için çok kuvvetle vurur.

KAPLANLARIN DERİSİ NİÇİN ÇİZGİLİDİR?

Asya ve Afrikada yaşayan kaplanlar en çok bataklıklarda, yüksek otlar arasında dolaşırlar.

Derisi üzerindeki kara çizgiler yüzünden uzaktan görülemezler.

BALİNA BALIĞININ BÜYÜKLÜĞÜ NE KADARDIR?

Bir balina balığının boyu 18 - 20 metredir. En enli yerlerindeki genişlikler 12 metreyi bulur. Yalnız başının büyüklüğü 5 ve 7 metre arasındadır.

Balinanın sırtı koyu mavi renktedir. Bunun avına gidenler en çok kuyruk çarpmasından korkarlar.

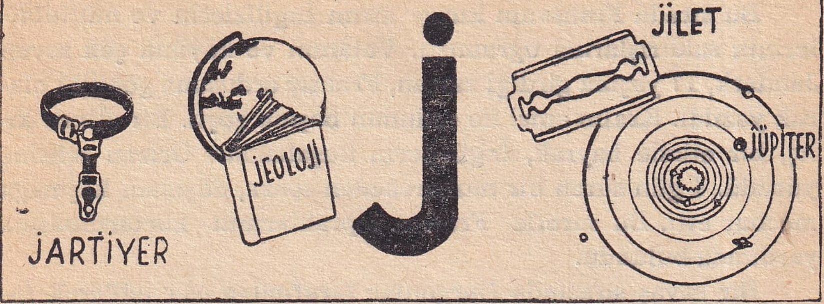
PAPAĞAN KONUŞTUĞUNU ANLAR MI?

Papağanın iyi işiten kulakları ve ince bir anlayışı vardır. Bu sebepten konuşulan sözü tekrarlar.

Papağanın söylediği sözü anladığını iddia etmek, onu insanların anlayış derecesine çıkarmak demektir. Papağan, söylediği sözü hiç bir zaman anlamaz.

Küçük çocuklar da, papağanlar gibi, işittikleri sözleri anlamadan tekrar ederler.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

«J» Türk alfabesinin 13. harfidir. Sessizler arasındadır. Dilimizde «j» ile başlıyan kelimeler, yabancı dillerden girmiştir. «J» harfi dilimizde pek az kullanılmaktadır.

JAKETATAY :

Jaketatay törenlerde, balolarda giyilen arkası yırtmaçlı bir ceket nevidir. Aşağı yukarı boy ceketidir.

JAMAİCA (Jamayka) :

Antil adalarından biridir. Küba'nın güneyinde bulunan bu ada İngilizlerindir. 1,121,000 nüfusu vardır. Arazisinin genişliği 11,525 kilometre karedir. Burada en çok muz ve şeker kamışı yetiştirilmekte ve harice satılmaktadır.

JAMBON :

Jambon, domuz etinden yapılmış; bilâhare tuzlanmış ve dumanlanmış kalın sucuktur.

JANDARK (Jeanne D'Arc) 1412 - 1431 :

Jandark, Fransızların millî kahramanlarından biridir. Ku-

zey Fransanın (Domremi) köyünde doğmuştur. Zengin bir çiftçinin kızıdır.

Bu sırada Fransanın kuzey kısmı İngilizlerin ve müttefiklerinin saldırışlarına uğramıştı. Vatanını ve köyünü çok seven Jandark, 17 yaşına girdiği zaman, Fransız ordusuna gönüllü olarak yazıldı. Kralın emri ile ordunun başına geçti. Bir elinde kılıç, bir elinde bayrak, İngilizlerin kuşattıkları Orlean şehrine yürüdü. 4 gün süren bir muharebeden sonra, düşmanı kaçmağa mecbur etti. Bu suretle Fransız topraklarının kurtarılmasına yardımda bulundu.

Bir savaş sırasında Burgonlar tarafından esir edilerek İngilizlere satıldı. 1431 mayısında yakılarak fecî bir durumda öldürüldü.

JANDARMA :

Yurt içi güvenliği sağlıyan silâhlı kuvvetlerden biri de, jandarma teşkilâtıdır. Şehirlerin dışında, dağlarda, köylerde görevlenen jandarmalar, iç güvenliği korurlar. Hırsızları, kanuna karşı gelenleri yakalarlar. Halkın emniyetini temin ederler. Yurdumuzdaki jandarma birliklerinin başında «Jandarma Genel Kumandanlığı» bulunur. Bu kumandanlığı, bir orgeneral ifâ eder. Memleket bölgelere bölünmüştür. Her bölgede, jandarma alayları yer alır. Vilâyetlerde de, jandarma tabur kumandanları vardır. Jandarmaya ayrılanlar, askerlik sırası gelenler arasından seçilir. Jandarma da, bir çeşit askerdir. Jandarmanın göreceği işler, «Jandarma Vazife ve Salâhiyet Kanunu» nda belirtilmiştir. Jandarmaların kullandığı silâhlar, hafif piyade silâhlarıdır. Onlar da, diğer askerler gibi talim yaparlar. Jandarmalık görevlerini de, jandarma okullarında öğrenirler.

JAPONYA

Japonya, doğu Asya devletlerindendir. Adalar üzerinde

yer alır. Alanı 382,545 kilometre karedir. Nüfusu 100 milyona yaklaşır. Meşrutiyetle yönetilir. Baş şehri **Tokyo'dur.**

Tabiat

Japonya, adalar üzerinde kurulmuş bir devlettir. Japon adalarının en büyükleri **(Honşu (Hondo), Kiuşu, Şikoku ve Hokkaydo adalarını taşırlar.**

Japonyanın doğusunu Büyük Okyanus çevirir. Batısını Japon denizi, Kore boğazı kuşatır. Güneyde de, Doğu Çin denizi bulunur. Japon adalarının kıyıları girintili çıkıntılıdır. Gemiciliğe elverişli liman ve koylara rastlanır. Adaların orta kısımları dağlıktır. Her taraf sık ormanlarla kaplıdır. Japon dağlarının en önemlisi Fujiyama'dır (3776 m.). Japonya dağları arasında 300'den fazla yanardağa rastlanır. Bunların 60 kadarı, hâlen faaliyet halindedir.

Tabiî kaynaklar

Japonyanın tabiî kaynakları arasında kömür, kükürt ve bakır madenleri boldur. Nehirler kısadır. Ârızalı araziden çağlayarak akarlar. Su taşıtlarının çalışmasına elverişli değillerdir. Ama, bol bol elektrik enerjisi sağlarlar. Japonlar da bundan çok faydalanmışlardır. Sulama işlerinde, kereste ve ağaç kütüklerinin nakledilmesinde bu nehirlerin büyük faydaları vardır.

Japonyanın gölleri de çoktur. Bilhassa, **Biva** gölü, mevcut göllerin en büyüğüdür. Bu göl, 671 kilometre kare genişliğindedir.

İklim

Japonyanın iklimi, genel olarak ılımandır. Adaların dolayı sıcak ve soğuk deniz akıntılarının etkisi altındadır. Denizlerden esen rüzgârlar bol yağmur getirirler. Bu sebeple, hava ve toprak nemlidir. Bitkiler gürdür. Ormanlar zengindir.

Mevsim değişmeleri sırasında büyük tayfunlar olur. Tayfunlar gemileri batırırlar; bazan evleri bile yıkarlar. Japonya, hayvan çeşitleri bakımından da bereketlidir. Siyah ayılar, maymunlar, yabanî köpekler, geyikler çoktur.

Halk

Japon halkı, sarı ırka mensuptur; umumiyetle sarı benizli, kısa boylu insanlardan meydana gelir. Kuzeyde, Hokkaido adasında, Japonyanın ilk sahipleri olan «Aynu» lar yaşar.

Japonyanın nüfusu pek kalabalıktır. Kilometre kareye, 500 kişiden fazla insanın düştüğü yerler vardır. Halkın büyük bir kısmı köylerde yaşar. Bununla beraber, modern şehirlerin sayısı da çoktur. Tokyo, Osaka, Kiyoto, Nagoya gibi şehirlerde milyonu geçen nüfus barınır.

Ekonomik durum :

Halkın çoğu tarımla uğraşır. Pirinç, tahıl, patates, fasulya, sebze, çay, kenevir bol yetiştirilir. İpekböceği beslenir.

Güneydeki sıcak topraklarda şeker kamışı, kâfur ağacı gibi sıcak memleket bitkileri görülür. Otlaklarda hayvan sürülerine rastlanır. Balıkçılık, çok ileribir durumdadır. Makine sanayii ve her türlü endüstri inkişaf etmiştir. Ticaretini Amerika, Avustralya gibi ülkelerle yapar.

JARTİYER :

Jartiyer, çorap bağıdır. Çorapları bacağa iliştirir.

JELÂTİN :

Jelâtin, iskelet proteinlerindendir. Jelâtin temizlenmiş tutkaldır. Kemiğin ve kıkırdağın özü olan kollajen maddesini sıcak suda eritirsek jelâtin elde etmiş oluruz.

Jelâtinin %3 karışımı peltemsi ve yapışkandır. Bu karışım sıcakta sıvı, normal ısıda bulamaç halindedir. Soğukta da katılaşır.

Piyasada, plâklar halinde satılırlar. Yarı saydamdır.

Jelâtin, kumaşları sertleştirme işinde kullanılır. Çiçekçilikte, şapkacılıkta işe yarar. Doktorlukta, eczacılıkta ve modelâj işlerinde de faydalıdır.

JEOLOJİ: (Bak: Geologie).

JİLET :

Jilet, sakalları ve vücut kıllarını kesmiye yarayan ince bir bıçaktır. Her iki tarafı keskindir. Tıraş makinasına uyacak şekilde küçüktür. Bir adına, traş bıçağı da denir. Traş bıçağını ilk yapan **Jilet** adında biridir. Bunun için, traş bıçağına kısaca jilet denilmektedir.

JİYU - JİTSÜ :

Japonya'da yapılan yerli güreş çeşitlerinden biridir. Jiyu - jitsü, bir insana kuvvetini yerinde kullanmayı ve hasmın zaaflarından faydalanmayı öğrettiği için Jiyu - jitsü bilen ufak tefek bir insan, bu güreşin sağladığı beceriklerle iri yarı bir insanı kolayca altedebilir. Bugün Jiyu - jitsü en çok askerî okullarda ve polis kollejlerinde öğretilen bir spordur.

JÜBİLE :

Bir san'atkârın, bir bilginin veya herhangi sevilen bir şahsiyetin değerini duyurmak için yapılan toplantıya «Jübile» adı verilir.

JÜPİTER (Gezeğen):

Parlak bir yıldızdır. Gezegenlerin en büyüklerinden biri

sayılmaktadır. Rasat yerlerinden büyük teleskoplarla yapılan gözlemlerde, bu yıldızın üzerinde bir atmosferin bulunduğu meydana çıkarılmıştır.

Işığının rengi sarımtıraktır. Kendi etrafındaki dönme müddeti 9 saat 53 dakika sürer.

Bu yıldızın (9) tane uydusu vardır. Bunlardan ikisi dolanma yönünün aksi tarafına hareket ederler.

JÜRİ :

Her hangi bir iş için, hüküm vermek üzere, o işten anlayanların seçilerek hazır bulundurulmasına (Jüri) denilmektedir. Bu kelimenin aslı İngilizcedir. Milletler arası bir deyim haline gelmiştir.

Avrupa'nın bir kısım memleketlerinde, cinayet dâvalarına bakan mahkemelerde bir jüri bulundurulmakta ve sanığın suçlu olup olmadığını araştırmak vazifesi üzerinde çalıştırılmaktadır.

Bu heyeti meydana getiren şahısların sayısı, bazı yerlerde çok fazladır. Üç kişiden başlayarak 12 ye kadar çıkarılır.

Memleketimizde, güzellik, resim, yazı ve diğer sanat eserlerinin seçimlerinde böyle bir jüri teşkil edilir.

Mimarlık işlerine ait projeler için açılan müsabakalara gönderilen eserler böyle bir heyetin incelenmesinden geçer ve beğenilenler, birinci, ikinci ve üçüncü dereceleri alırlar.

Jürilerin toplulukla verdikleri kararlar kesindir. İtiraz edilerek bozulabilmesi ancak salâhiyetli mahkemelerin kararlarına bağlıdır.

K :

«K» Türk alfabesinin 14. harfidir. Sessizdir.

KABAK :

Kabak, yeşil ve tazeyken yenen sebze cinslerinden biridir. Kapalı tohumludur. Çift çeneklidir. Çiçekleri bitişik taç yapraklıdır. Kabağın meyvaları iridir. Bu meyvalar, sürüngen bir bitkide yetişir. Kavun, karpuz, hıyar, acur gibi bitkilerin hepsine birden kısaca «kabakgiller» adı verilir. Kabağın üzerinde kısa tüyler vardır. Yaprakları geniştir. Kabağın da bir kaç çeşidi bulunur.

Sakız kabağı, asma kabağı, bal kabağı, süs kabağı, helvacı kabağı gibi... Bunlardan ayrı olarak bir de **su kabağı** vardır.

KABAK OYMAK :

İlkokullarda okutulan «Aile Bilgisi» dersinin, yemek hazırlama kısmına ait konulardan biridir.

Dolma yapılmak için oyulması istenilen kabaklar, ilk önce yıkanır ve kabukları soyulur.

Oyma yapılırken küçük ağızlı çakılar kullanılır. Bu işi daha düzgün ve daha kolay yapmak için oyma bıçakları kul-

lanmaü faydalıdır. Oyulacak kabakların taze ve sert olması lâzımdır.

Yumuşak ve çekirdeği bol kabaklardan dolma yapılamaz.

KABAKULAK :

En çok çocuklar arasında görülen ve tükürük bezlerinin iltihaplanmasından meydana gelen bir hastalıktır. Tedavisi ancak doktorun vereceği ilâçlarla yapılır.

Bu hastalığın belirtilerinden biri de kulak arkasının şişmesidir. Kabakulak ateşli ve bulaşıcıdır.

Doktor gelinceye kadar, çocuğu istirahat ettirmek ve sıcak suya batırılmış havlu ile şişen yerleri pansuman etmek faydalıdır

KABARCIKLI DÜZEÇ :

Her hangi bir yüzeyin düzgün olup olmadığını anlamak için kullanılan br araçtır. **(Bak: Duvarcı düzeci)**

KÂBE :

Kâbe, Mekkededir. Müslümanlarca kutsal bir yerdir. Kâbenin binası geometrideki «küb» şeklinin biçimine benzer. İslâmiyetten önce, İbrahim ve onun oğlu İsmail Peygamberler tarafından yapıldığı rivayet olunur. Kâbenin 4 köşesinde 4 taş vardı. Bu taşların en önemlisi **Hacer-ül-esved** adı verilen kara taştı. Bu taşın kararmasının gûya günahkâr insanların bu taşa el sürmesi yüzünden olduğu söylenir. Kâbe yakınında, Zemzem kuyusu bulunur. Bu suyun da, İsmail Peygamber ile annesi Hacer için fışkırdığı ileri sürülür. İslâmiyetin intişarından önce Kâbe bir tapınaktı; içi putlarla doluydu. Bu putların sayısı «360» ı bulurdu. Arabistanın her tarafından gelen putperest Araplar, burasını ziyaret ederlerdi. Kurulan panayırlarda şiir müsabakaları yapılırdı. Beğenilen şiirler Kâbe duvarına iliştirilirdi.

İslâm dinini yaymaya, Allah tarafından memur edilen Hazreti Muhammet, Mekkeyi ele geçirince Kâbedeki putları kırdırdı. Böylece, burası, müslümanların kutsal bir mâbedi haline getirildi. Her yıl, on binlerce müslüman Mekkeye, Medineye gider. Kâbeyi ziyaret eder. İslâm dininin itikadınca burasını ziyaret edenlere Hacı adı verilir.

KÂBİL :

Afganistan'ın hükûmet merkezidir. Kendi adını taşıyan ve Kuhibaba dağlarının eteklerinden çıkarak Sind nehrine karışan ırmağın kıyısındadır.

Nüfusu 140.000 dir. Geniş bir ovanın doğusunda ve iki sıra dağın eteğindedir. Eskiden Hindistana giden büyük kervanların uğrağı olan Kâbil, şimdi önemli bir ticaret merkezi halindedir.

Kâbil'de silâh, yünlü ve ipekli kumaş fabrikaları vardır. Yerli kumaşlarından bir kısmını harice satmağa başlamıştır.

Afganistan'ın Kâbil'den sonra, en önemli şehirlerinden ikisi Herat ve Kandehar'dır.

KABİNE :

Çeşitli manâlarda kullanılan Fransızca bir kelimedir:

1 — Başvekilin Hükûmet işlerini yürütmek için, vekil arkadaşlarıyla teşkil ettiği heyete (Kabine) denir.

2 — Doktor muayenehanelerine, plâjlardaki küçük soyunma yerlerine ve vapurlardaki kamaralara da bu isim verilmektedir.

KABLO :

Kablo, elektrik akımı ge;iren iletken bir teldir. Üzeri, akım geçirmeyen bir madde ile sarılıdır. Kablo içindeki iletken tel,

ince tellerin birleşmesinden meydana gelen bir tel örgüsüdür. Bu hal, akım miktarını arttırır.

Kablo telleri kauçuk, pamuk, plâstik ve kurşun gibi maddelerle sarılır. Yer altındaki, deniz içindeki kablolar sağlam sargılarla örtülür.

KABOTAJ :

Aynı memleketin limanları ve iskeleleri arasında gemi işletmek işine (kabotaj) denilmektedir.

KAÇAKÇILIK :

Hükûmetin yurda girmesini veya çıkmasını kanunlarla yasak ettiği malları gümrükten kaçırarak saklamak veya bunları gizlice başkalarına satmaktır.

Hükûmetin üzerinde ehemmiyetle durarak mücadele ettiği işlerden biri de kaçakçılığı önlemektir.

KADEŞ SAVAŞI :

Kadeş, eski çağlarda, Suriyede önemli bir yerdi. Yol kavşağı üzerinde, bir müstahkem mevki idi. Kadeşte, Etilerle Mısırlılar arasında çetin bir meydan savaşı olmuştu. Milâttan 1295 yıl önce saldıran Eti orduları İkinci Ramsesin ordusunu bozmuşlar; böylelikle bütün kuzey Suriye topraklarını ele geçirmişlerdi. Savaş sonunda, Etilerle Mısırlılar arasında barış antlaşması imzalandı (M. Ö. 1271). Bu antlaşma, tarihte ilk yazılı antlaşmadır.

KADIKÖY :

Kadıköy, İstanbul şehrinin bir parçası; İstanbul vilâyetinin bir kazasıdır. Nüfusu 50 bine yaklaşır. Erenköy ve Kızıltoprak nahiyeleriyle alanı 44 kilometre karedir. Bütün nüfusu 70 bini bulur.

Kadıköy, İstanbuldan daha önce kurulmuştu. İlk adı **Hal-**

kidon idi. Kadıköy, Marmara denizinin kıyısındadır. Güney rüzgârlarına açıktır. Türkiyenin en önemli istasyonlarından biri olan Haydarpaşanın yakınındadır.

KADINHANI :

Kadınhanı, Konya vilâyetinin kazasıdır. Eski adı «Saideli» dir. Merkezde «5000» e yakın nüfus yaşar. Konyadan 60 km. uzaklıktadır. Demir yolu, Kadınhanı kasabasının 9 km. kuzeyinden geçer. Güneyi dağlıktır. Kuzeyinde dalgalı düzlükler uzanır. Deniz düzleminden 1030 metre yüksektedir.

Halk tarım yapar, tahıl yetiştirir; hayvancılıkla uğraşır. Tiftik, yapağı, canlı hayvan ve tahıl satar. XIII. yüzyılda, Selçuklular devrinde Raziye Hatun tarafından yaptırılan bir han sebebiyle «Kadınhanı» olarak adlandırılır. Kadınhanı kazasının alanı 3785 kilometre karedir. 47 köyü ile birlikte bütün nüfusu 30 bini bulur.

KADİFE ·

Yüzü; ince, yumuşak tüylerle kaplı ipek bir kumaştır. Bundan başka yünlülerden de adına **ülger** denilen bir çeşit kadife yapılır.

KADİRLİ :

Kadirli, Seyhan vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Merkezde, (4) bin kadar nüfus yaşar. Kasaba, Savrım çayı kenarındadır. Ovasında tahıl ekilir. Pirinç, pamuk, keten tohumu gibi ürünler yetiştirilir. Hayvan beslenir.

Kadirli civarında tarihî eserler vardır. Yüz ölçümü 1333 kilometre karedir. 64 köyü ile birlikte bütün nüfusu 35 bine yaklaşır.

KAFA :

Baş mânasına kullanılan kafa, yapılışına göre boyundan

yukarı olan ve vücudumuzdaki organların çalışmalarını idare eden bir merkezdir.

İnsanın değeri, kafasında, hayvanınki de postunda ve etindedir. Bu bakımdan görüş, düşünce ve anlayış kafada toplanmaktadır.

İşte bu sebepledir ki, bir insanın zekâsını, kavrayış ve akıllılığını söylerken (kafalı adam) sözü kullanılmaktadır.

Bunun aksi olarak, anlayışı ve kavrayışı kıt insanlara da (kalın kafalı) denlmektedir. (Bak: baş).

KAFATASI :

Başımız 2 kısma ayrılır. Bu kısımlardan biri yüz, diğeri de kafatasıdır. Yüz, alından çene altına kadar olan kısımdır. Kafatası ise alından enseye kadar olan kısmı ihtiva eder. Başta 14'ü yüzde, 8'i kafatasında olmak üzere 22 kemik vardır. Kafatasındaki kemikler, oynamaz eklemlerle birleşmişlerdir. Alın, yan, kafa, temel, kalbur ve şakak kemiklerinden meydana gelen kafatası sağlam bir kemik kutudan ibarettir. Bu kutunun içinde beyin bulunur.

Kafatasında 2 yankemiği, 1 alın kemiği, 1 art kafa kemiği, 2 şakak kemiği, 1 kalbur kemiği, 1 de temel kemiği yer alır.

Yetişkinlerde kafatasındaki eklemler testere dişine benzer. Bebeklerde ise eklemler henüz kemikleşmemiştir. Çocuk büyüyünce, beyinin inkişafı tamamlanınca eklemler sertleşip kemikleşir.

Başın yüz kısmında altçene, üstçene, damak, burun, sapan ve yanak kemikleri görülür.

Alt çene kemiği, kolayca hareket eder.

KAFKAS DAĞLARI :

Kafkas dağları, Karadenizden Hazar denizine doğru uzanırlar. Asya ile Avrupa arasında, bir duvar gibi yükselirler. Bu dağların boyu 1200, eni de 90 km. kadardır. Kafkasların en yük-

sek noktası «Elbruz» dağıdır (5467 m.).

Kafkas dağları, Yunan Mitolojisine ve eski masallara karışmıştır.

Sarp yamaçları ve dik uçurumlariyle az geçit veren Kafkaslar, bulundukları yerlerin iklimine etki yaparlar. Hattâ, Doğu Karadeniz bölgemizdeki yurt toprakları hayli sakin ve ılıman bir iklime sahiptir. Buna da sebep, kuzeyden gelen dondurucu rüzgârlara, Kafkas sıradağlarının engel olmasıdır.

KAFKASYA :

Karadenizle Hazar denizi arasında uzayan memleketlere «Kafkasya» adı verilir. Kafkasya sarp dağlar, yalçın tepelerle örtülüdür. Arazinin durumu, burada yaşayan insanlara da etki yapmıştır.

Kafkasya 2 kısımdır: 1 — Aşağı Kafkasya, 2 — Yukarı Kafkasya.

Kafkasyanın alanı 472,540 kilometre karedir. Nüfus 20 milyonu geçer. Dağların üzeri sık ormanlarla kaplıdır. Vâdilerde, düzlüklerde tarım yapılır, her cins bitki yetiştirilir. 3500 metreyi geçen yükseklikler, daimî kar bölgeleridır.

Halk arasında belirli bir dil birliği yoktur. Lehçelerin sayısı «90» ı bulur. Türkler, Çerkesler, Dağıstanlılar, Çeçenler, Lezkiler, Kabardaylar, Usetler, Gürcüler, Acarlar, Abazalar, Kırgızlar, Ermeniler ve Acemler Kafkas halkının çeşitli unsurlarını teşkil ederler. Kafkasya, 1859 tarihinden itıbaren Rusyanın boyunduruğuna girmiştir. Bu tarihte, Şeyh Şamil adlı bir kahraman, istiklâl için ayaklanmışsa da isyan, Çarlık orduları tarafından bastırılmıştır.

1917 de Çarlık idaresi devrilince, Kafkaslarda tekrar istiklâl hareketi başladı. Fakat, bu hareketler de 1920 tarihinde bolşeviklerin baskısı karşısında semeresiz kaldı. Az zamanda, Komünist Ruslar, bütün Kafkasyaya hâkim oldular.

KÂĞIT :

Kâğıt, medenî cemiyetlerde en çok lâzım olan maddelerden biridir. Medeniyetin gelişmesinde, bilgilerin yayılmasında kâğıdın büyük önemi vardır. Kâğıdın icadından önce yazılar; madenlere, ağaçlara ve taşlara yazılıyordu. Daha sonraları **«Papirüs»** yaprakları, hayvan derileri kullanıldı. Bilhassa Mısırlılar, eski Yunanlılar ve Çinliler bu alanda ileri gitmişlerdi. Nihayet Çinliler, ipekten faydalanarak kâğıt yapmayı öğrendiler.

Bugün kullandığımız kâğıtlar bitkilerden ve lifli, sellülozlu maddelerden yapılmaktadır. Bunun için de, paçavralardan, ağaç kütüklerinden ve samanlardan faydalanılmaktadır.

16. yüzyılda elle yapılan kâğıt, 19. yüzyıldan itibaren fabrikalarda imâl edilmeğe başlanmıştır. Fabrikaya getirilen kütükler kesilirler, ezilirler; kimyevî maddelerle liflere ayrılırlar. Bu lifler, özel âletlerle hamur haline getirilir. Kâğıt hamuruna reçine, kola, nişasta, kil katılır. Sonra süzgeçlerden geçirilir. Silindirlerde ezilir. Böylelikle istenilen incelikte kâğıt tabakaları elde edilir. Bazı kâğıtlar cilâlanır, ütülenir. Çeşitli kâğıtlar yapılır.

Türkiyede 3 kâğıt fabrikası vardır. Bu fabrikaların üçü de İzmittedir.

KÂĞIT İŞLERİ :

İlk okullarda, Resim - iş dersinin konuları arasında bulunan (kâğıt işleri): **Katlama,, kesme, oyma** ve **baskı** adları ile adları ile çeşitlere ayrılır. Bunlar, beyaz, renkli kâğıtlarla, karton ve mukavva kullanılarak yapılır.

Bu işlerden bir kısmını sayılara bağlayarak inceliyeim:

1 — Kâğıdı katlayarak, külâh, kayık, kesekâğıdı, yelpaze gibi eşya yapmak.

2 — Kâğıtları keserek ve çizerek, haftalık ders cetveli ve duvar takvimi hazırlamak.

3 — Renkli kâğıtları kesmek ve deftere yapıştırmak suretiyle geometri şekillerini belirtmek.

4 — Kâğıt işlerini yapıştırmak için nişasta, kola ve tutkal kaynatmak.

5 — Renkli ambalâj kâğıtlarıyla defteri, kitap ve albüm ciltlerini kaplamak.

6 — Pancar, havuç ve patatesi düzgünce kestikten sonra, üzerine ağaç kalemlerle motifler işleyerek kâğıtlara baskı yapmak.

7 — Çeşitli uçurtmalar ve kâğıt fenerler yapmak.

8 — Renkli kâğıtlardan bitişik ve halka şeklinde zincirler hazırlamak.

9 — Kâğıtları katlayarak şekillendirdikten sonra oyma olarak kesmek.

10 — Renkli kâğıtlardan meyva resimleri keserek defterlere yapıştırmak.

11 — Ağaçların cinslerine göre yeşil kâğıtlardan yaprak şekilleri keserek belirtmek.

12 — Karton ve mukavvadan ciltler ve kutular yapmak.

13 — Kâğıtları şekillere göre oymak ve arkasına renkli kartonlar geçirmek.

14 — Renkli kâğıt ve kartonlardan yel fırıldağı yapmak.

KÂĞIT ÜZERİNDE DOĞRULARIN TAHMİNİ VE BUNLARIN ÖLÇÜLMESİ :

İki nokta arasındaki çizgilerin doğru olup olmadığını ve bu doğruların uzunluklarını ancak, araç kullanmak suretile anlayabiliriz.

Araçsız olarak yapılacak tahminler, bize bunların doğruluğunu ve uzunluğunu tam bir inanışla gösteremez.

Bu bakımdan kâğıt üzerindeki doğruların durumunu, cetvel tahtası ve gönye gibi araçların yardımları ile hem anlarız, hem de uzunluklarını ölçeriz.

KAĞIZMAN :

Kağızman doğu Anadoludadır. Kars vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. İçinde 7 bin kadar insan yaşar. Karsa 85 km. uzaklıktadır. Etrafı bahçelerle çevrilidir. Yüksek dağların kuşattığı bir çukur içinde kurulmuştur. Bu sebeple, kışın soğuk rüzgârlarına karşı nisbeten kuytuda sayılır. İklimi yumuşaktır. Halkı hayvan besler; sebze ve meyva yetiştirir.

Kağızmanın alanı 1474 kilometre karedir. 64 köyü ile birlikte bütün nüfusu 30 bine yaklaşır. Kasaba yakınındaki kaya tuzu madeni işletilmektedir .

KAHİRE :

Kahire, Mısır Cumhuriyetinin başşehridir. Afrikanın en modern ve en güzel şehirlerinden biri sayılır. Genel nüfusu 2 milyonun üstündedir. Tarihî eserleri itibariyle de zengindir. Kültür bakımından ileridir. Ticareti işlektir. Üniversiteleriyle, müzeleriyle Arap âleminin merkezi sayılır.

Kahire'nin tarihi de çok eskidir. Romalılar zamanında kurulmuştur. Genişleyip büyümesi 7'nci yüzyıldan sonra olmuştur. Kahire, Nil nehrinin sağ kıyısı üzerinde yayılmıştır. 12'nci yüzyıl içinde, Mısr-el-Kahira semtinin ilâvesi bugünkü Kahirenin nüvesini teşkil etmiştir.

Kahire, çeşitli devletlerin buyruğuna tâbi olmuştur. Bu arada, 1261 tarihinden 1517 tarihine kadar Abbasî halifelerinin başkenti olmuştur. Büyük Türk Hükümdarı Yavuz Selim tarafından 1517'de Osmanlı - Türk sınırlarına katılmıştır. Bu hal, Mısırlıların Osmanlı idaresinden ayrılmasına kadar sürdü.

Bu güzel Afrika şehrinin asıl gelişmesi, Kavalalı Mehmet Ali zamanına tesadüf eder. Çeşitli manzaralariyle, tarihî eserlerini, bilhassa piramitlerini görmek için her yıl, pek çok turist Kahireye akın eder .

KÂHTA :

Kâhta kazası, güney doğu Anadoludadır; Malatya vilâye-

BİR KAHRAMANLIK HİKÂYESİ:

AH TAYYAR PAŞA

Dördüncü Murat'ın kumandasındaki Türk kuvvetleri 1638' de Bağdat'ı kuşatmışlardı. Fakat kaleyi müdafaa edenler büyük bir mukavemet gösteriyorlardı. Buna canı çok sıkılan padişah, Tayyar Paşayı çağırtarak:

— Bu ne haldir? Kale hâlâ düşmüyor, sen askeri hücuma kaldırmak istemiyorsun. Dedi.

Paşa derhal şu cevabı verdi:

— Kudretli padişahım! Ben ve askerlerimiz emrindeyiz. Ölmeğe de hazırız. İsterseniz ben tek başıma hücum ederek öleyim. Allah kalenin elimize geçmesini nasip etsin...

Ertesi günü şafak sökerken, padişah umumî bir hücum emri verdi.

Türk askerleri «Allah, Allah» sesleriyle kaleye saldırdılar. Sadrazam Tayyar Paşa, ordunun en önünde durmadan kılıç sallıyor ve savaşıyordu. Harbin en şiddetli ânında, bu kahraman Türk veziri kanlar içinde yere düştü.

Uğursuz bir kurşun alnından girmiş ve ensesinden çıkmıştı. Hemen oracıkta şehit oldu.

Bu haber, padişaha ulaştırıldığı zaman çok üzüldü. Devlet işlerinde kendisine çok güvendiği bu kahraman için:

— Ah Tayyar Paşa! Bağdat gibi bin kaleye değerdin. Dedi ve gözlerine biriken yaşları sildi.

TARİHTEN FIKRALAR:

BİNEK TAŞI KADAR PIRLANTA

Sadrâzam Fuat Paşa, çok yakından tanıdığı Ahmet Vefik Paşanın, idare işlerindeki başarısını ve ilim sahasındaki kıymetini, her zaman takdir ederdi.

Fakat, Âli Paşa hakkındaki acı sözlerini duydukça çok canı sıkılırdı.

Bir gün ona:

— Âli Paşanın şahsına yaptığın hücumlardan vazgeç. Sen, binek taşı büyüklüğünde bir pırlantasın. Fakat ne ziynet için işe yarar, ne de kaldırıma konursun.

Dedi. Bu zarif sözleri ile hem onun kıymetini takdir etti, hem de azarladı.

DÜŞÜNDÜRÜCÜ BÜYÜK SÖZLER:

İhtiyarlara hürmet etmek, gençleri de değerlendirmek lâzımdır.

Saadetin ilk büyük şartı sağlıktır.

Hayat sınırlı, fakat bilgi sınırsızdır.

Sizin için fena olan, başkaları için iyi olabilir.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

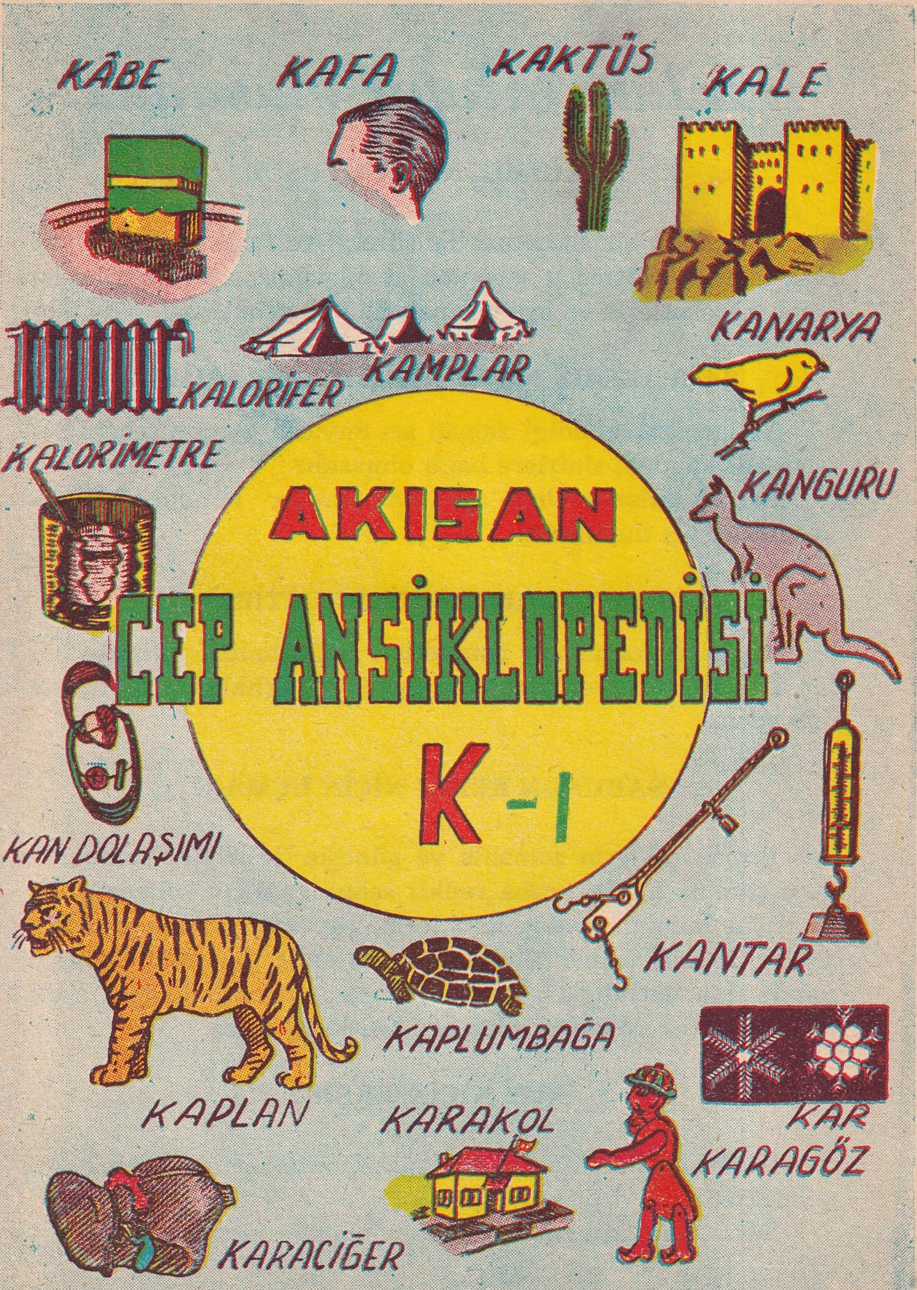
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

1 Ekim 1954, Cuma. Sayı: 41. Fiyatı 15 kuruştur.

KÂBE
KAFA
KAKTÜS
KALE
KALORİFER
KAMPLAR
KANARYA
KALORİMETRE
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
K-1
KANGURU
KAN DOLAŞIMI
KANTAR
KAPLUMBAĞA
KAPLAN
KARAKOL
KAR
KARAGÖZ
KARACİĞER

Bunları biliyor musunuz?

AYAĞIMIZ NİÇİN UYUŞUR?

Uyuşmak, bir sinir üzerine sürekli ve fazla dayanma yapmak demektir. İşte bu sebepten ayaklarımızda uyuşma başlar. Bunu hareketlerle ve oğuşturmalarla önleyebiliriz

SAÇLARIMIZ NİÇİN KESİLİRKEN ACIMAZ?

Saçlarımız çekildiği zaman acı duyarız. Bunun sebebi saçların cilt içindeki sinirlere bağlı olmasıdır.

Saç ve kılların içinde ayrı ayrı sinirler bulunmadığından kesilirken acı duyulmaz.

ODUN YANARKEN NİÇİN ÇATIRDAR?

Yanarken odundaki rutubetler, buğu haline gelmeğe başlar. İşte bu sebepten meydana gelen çatlaklıklar çatırtıyı temin eder.

SABUNUN RENGİ NİÇİN UÇMAZ?

Birçok şeylerin zamanla ve güneşin tesiriyle solduğunu gördüğümüz halde, acaba renkli sabunlar niçin solmaz?

İşte bunun cevabı: Renklerin, eşyanın yüzüne sürülmesinden ziyade, aslında bulunması lâzımdır. Bu renk, sabunun yapılışında verildiği, yani hamuruna karıştırıldığı için aslında mevcuttur ve bu yüzden rengini kaybetmez.

SÜT NİÇİN EKŞİR?

Sütün ekşimesi, içindeki mikropların artmasından ileri gelmektedir.

Süt kaynatıldıktan sonra buz dolabına konulursa ekşimez.

tine bağlıdır. Alanı 1793 kilometre karedir. 73 köyü ile birlikte bütün nüfusu 40 bine yaklaşır.

Kasaba halkı ve civarındaki köylüler hayvancılık yaparlar; tarımla uğraşırlar. Bilhassa tahıl, pirinç, baklagiller, pamuk, tütün bol yetiştirilir. Meyvacılık ta ileridir.

Kâhtanın merkezinde 2000'e yakın nüfus barınmaktadır.

KAHVE :

Kahve, tiryakilerin aradığı bir maddedir. Evimize gelen misafirleri de kahve ile ağırlarız. «Bir acı kahvenin 40 yıllık hatırı vardır» gibi atasözleriyle dilimize giren kahve, bir ağacın meyvası ve çekirdeğidir. Bu çekirdekler özel surette kavrulup çeşitli usullerle un haline getirilir. Bu şekilde hazırlanmış kahveden yapılan içkiye de, yine **kahve** adı verilir. Ayrıca, müşterilerine kahve, çay gibi içkiler sunan yerlere de **«kahvehane»** denir.

Kahve ağacı sıcak ülkelerde yetişir. Afrikada, Asyada ve Amerikada bol kahve yetiştiren bölgelere rastlanır. Asyada Yemende, Afrikada Habeşistanda, Amerikada Brezilyada kahve tarımına çok önem verilir. Yemen kahvesi, kahvelerin en iyisi sayılır.

Dünyada en çok kahve yetiştiren memleket Brezilyadır. Dünya kahvesinin %65i' bu memleketten çıkar. Brezilyadan başka Kolombia, Venezuella, Meksika, Yemen ve Arabistan gibi ülkeler de kahve istihsalinde önemli bir yer tutarlar. Bunlardan ayrı olarak Hindistan, Endonezya, Libya, Habeşistan, Havay ve Filipinlerde de kahve ağaçları çoktur. Normal olarak bir kahve ağacının boyu, 8 ilâ 9 metre arasında değişir.

Bununla beraber kahve ağaçlarını pek uzatmazlar; budarlar. Böylece bol ürün alırlar. Ürün veren kahve ağaçları en çok 3 metre yüksekliğindedir.

Kahve çiçekleri beyazdır. Yıldız şeklini andırır. Ağacın yaprakları, tütün yaprağına benzer. Çiçekler dallar üzerinde, salkım halindedirler. Çiçeklerdeki tozlaşma böceklerin yardımı

ile olur. Zamanla buruşan ve kuruyan meyvalar, kahve çekirdeği şekline girerler. Toplama zamanı gelince, ağaçların altına yaygı serilir. Dallar silkilir. Yaygının üzerine düşen taneler harman yerine götürülür. Burada, çekirdekler etli kısımlarından ayrılır. Kabuklar çıkar. Bu suretle, çekirdek kahve elde edilmiş olur.

KAHVE (İçki) :

Ekseriya doğu memleketlerinde, bilhassa Türkiyemizde, misafirlerimize ,kahve denen bir içki sunmaktayız. Bu usul, çok eskidenberi bir gelenek haline gelmiştir.

Kahve, kahve çekirdeğinden yapılır. Kahve çekirdekleri dolaplarda kavrulur. Havanda veya değirmende un haline getirilir. Buna ,çekilmiş kahve adını veririz. İşte, evlerimizde, kahvehanelerde içtiğimiz kahveler, bu toz kahveden yapılır. Bir cezveye su konulur. İçine de biraz şeker katılır. Ateşte ısıtılır. Sonra da, cezvenin içine biraz kahve ilâve edilir; karıştırılır. Kahve kabarmıya başlayınca ateşten indirilir. Fincanlara doldurularak misafirlere ikram edilir.

Avrupalılar kahveyi toz haline getirmezler. Kavurduktan sonra, kaba kırıntılar şekline sokarlar. Bu şekildeki kahveler fincanda telve (tortu) bırakmaz.

Kahvenin içinde «**kafein**» maddesi vardır. Kafein sinirleri uyandırır. Yorgunluğu giderir; vücuda az bir zaman için zindelik verir. Zihni açar. Çok kullanmamak şartiyle kahve içmek faydalıdır.

Yurdumuzda, 15. yüzyıldanberi kahve kullanmak âdet olmuştur. Sultan 4. Murat zamanında, kahve tiryakilerine ölüm cezası verilmişse de, yine de önüne geçilememiştir.

KAHVEHANE :

Kahvehane, müşterilerine pişmiş kahve satan bir dinlenme yeridir. İşinden dönenler, aylâk gezenler kahvehaneye giderler.

Orada buluşurlar. Sohbet ederler. Çeşitli kâğıt oyunları oynarlar. Böylece vakit geçirirler. Kahvehaneler çoklukla pis ve mikroplu yerlerdir. Gürültü ve takırtılar başımızı sersem eder. Modern kahvehanelere «Lokal» adı verilir.

KAHVE PİŞİRMEK :

Ticarethanelerimize uğrayan tanışlara ve evlerimize gelen konuklara kahve ikram etmek millî görenek ve geleneklerimizden biridir. Türklüğün misafirseverlik meziyetine dayanan bu görenek sık sık tekrarlanmaktadır.

Kahveler, çok şekerli, orta şekerli, ve sade adlarıyla üç çeşit üzerinden hazırlanır. İlk okullarda Aile Bilgisi dersinin konuları arasında yer alan işlerden biri de kahve pişirmektir.

Kahvelerin hazırlanmasını bu saydığımız (3) çeşit üzerinden inceleyelim:

1 — Hazırlanacak kahve çok şekerli olacaksa, şekeri ona göre âyarlanarak kahvesinden fazla konulur ve fincan sayısı da dikkate alınır.

2 — Orta şekerli yapılacaksa, kahvesinin şekerinden fazla konulması şarttır.

3 — Sade olarak hazırlanan kahvelerde hiç şeker yoktur. Sade kahvenin iyice kaynatılmış olması lâzımdır. Bu bakımdan sade kahvelerde köpük kalmaz.

Bunlardan başka kahvehanelerdeki müşterilerden bazıları:

— Benim kahvem ağır olsun... derler. Bundan maksat, pişirilecek kahvenin hem şekerinin, hem de kahvesinin çok olmasını istemektedir.

Kahve tiryakileri (kahveye çok alışmış olanlar) kahvelerini halk arasında (kallâvi) adı verilen büyük ve yayvan fincanlarla içerler.

Misafirlere ikram edilecek kahvelerin bol köpüklü olması lâzımdır.

KÂİNAT :

Bu kelime Arapçadır. Âlem ve cihan mânasına kullanılmaktadır. Bundan başka, Astronomi (Gökbilim) ve Sözlük bilginlerinin fikirlerine göre yıldızlar da dahil olmak üzere, dünyamızın çevresi içindeki varlıkların hepsine birden (Kâinat) denilmektedir.

Allah'ın en büyük vasıflarından biri de kâinatı yaratmış olmasıdır.

KAKAO :

Kakao, ebegümecigiller soyundan bir bitkidir; bir çeşit ağaçtır. Orta Amerikada çok yetişir. Bu ağacın meyva tozlarından çikolata yapılır.

Ayıca, kakao tozundan kahve gibi içilen kakao içkisi de elde edilir.

Amerikanın sıcak bölgelerinde yetişen kakao ağacının boyu 4 ilâ 10 metre arasında değişir. Ağacın dalları kısadır ve gövdeden yatay olarak uzanırlar. Yaprakları cilâlı ve koyu yeşildir. Oldukça iri olan bu yaprakların alt kısımları tüylüdür. Renk itibariyle de kırmızıya çalar.

Kakaonun çiçekleri küçüktür, beyazdır. Gövdede, kart dallarda açarlar. Salkım şeklinde görünürler. Çiçeklerin her biri beş çanak yaprakla, beş ayrı taç yapraktan ibarettir. Erkek organlar ince liflerle bu yapraklara ilişiktir.

Ağacın meyvası hıyara benzer, kabağı andırır. Önceleri yeşil olan meyvalar zamanla sarımtırak ve kırmızı bir renk alır. Meyvanın sapı kısacıktır. Ağaca yapışmış gibi durur. Meyvanın üzeri bir santimetre kalınlığında bir kabukla örtülüdür. Bu kabuk oldukça serttir. Kabuğun içi dilim dilimdir. İçteki etli kısımlar baklayı andırırlar. Bu dilimlerin dışları soluktur. İçleri penbedir. Dilimlerin içini taneler doldurur. Taneler, meyvanın çekirdeğini teşkil eder. Her meyvada 5 - 8 dilim bulunur. Bir meyvanın bütün dilimlerinde, 50 ye yakın çekirdek var-

dır. Herbiri bakla içi kadardır. Bu taneleri kuruturlar, döverler, kakao tozu elde ederler

Dünyada kakaonun en çok yetiştiği yerler, Amerikada Meksika, Ekvator, Venezuella ve Brezilyadır. Afrikanın kuzey kıyılarında, Atlas denizi kıyılarında; Asyanın Seylân adasında kakao ağacına çok rastlanır.

KAKTÜS :

Sıcak ve kurak memleketlerde yetişen bir ağaçtır. Boru biçiminde çiçekleri, dikenli bir kılıfla örtülü meyvaları vardır.

Kaktüs ağaçlarının boyları 10 - 15 metreye kadar uzar. Kaktüs adı Yunancadan alınmadır. Bizde buna (Sabır ağacı), lezzetli meyvasına da (Frenk inciri) derler.

Araplar bu ağaca (Sabbare) adı vermektedirler...

KALAN :

Kalan, doğu Anadoludadır. Tunceli vilâyetinin merkezidir. Munzur suyunun kıyısındadır. Elâzığdan bir şose ile 85 kilometre uzakta bulunur. Nüfusu 1000 kadardır.

KALAY :

Gümüş beyazlığında, yumuşak bir madendir. 232 derecede erimektedir. Bakır kaplara beyazlık sağlamak için yüzeye tabaka halinde sürülmek ve teneke yapıştırmak işlerinde kullanılır.

Kalay, madenî eşya endüstrisinin başlıca maddelerinden biridir.

KALB (Yürek) :

Vücudumuzun en önemli organı kalbdir. Kalb, göğüs boşluğumuzdadır. Akciğerler arasında, sol memenin altındadır.

Nadiren, sağ meme altında olduğu da görülür. Herkesin kalbi (yüreği) kendi yumruğu büyüklüğündedir. Armut veya ayvaya benzer. Kalbin üst kısmı geniş, alt kısmı uzuncadır.

Sol meme dinlenirse, kalbin vuruşları mükemmelen duyulur. Umumiyetle kalbin ağırlığı 250 ile 300 gram arasında değişir. Yaşlılarda, kalbin boyu 12,5 ,eni de 8,5 santim kadardır.

Kalb, etten yapılmıştır. Üzerinde 3 katlı gömlek vardır. En üstteki gömlek **«dış gömlek»** adını alır. Bu gömlekte 2 katlı zar vardır. Zar katları arasında, yağlı sıvı yer alır. Dış gömleğin altında orta gömlek bulunur. Burada kuvvetli kaslar göze çarpar. En alttaki gömlek te, iç gömlek adını taşır. İç gömlek, kalbin iç yüzünü meydana getirir. Kalbin içinde bölmeler ve kapaklar görülür. İnsan kalbini daha iyi anlamak için, bir koyun kalbini inceleyelim. Bu sebeple, bir koyun yüreği alalım. Bunu yukarıdan aşağıya doğru ortasından keselim. Böylece yürek, birbirine benzeyen 2 eşit parçaya bölünmüş olur. Bu parçaların herbirinde, altta ve üstte olmak üzere 2'şer boşluk göze çarpar. Bu boşluklardan üstte olanlara **kulakçık**, altta bulunanlara **karıncık** denilir. Bu suretle, bir kalbde iki kulakçık, iki de karıncık var demektir. Kalbin sağına düşen kulakçığa sağ kulakçık, karıncığa da sağ karıncık adı verilir. Sol yandakiler ise sol kulakçık ve sol karıncık adlarını alırlar.

Kalbin sol bölmelerinde temiz kan bulunur; sağ bölmelerini kirli kan doldurur. Temiz kan, açık kırmızıdır. Kirli kan, siyaha yakın bir kırmızılık taşır. Sağ kulakçık ile sağ karıncık ve sol kulakçık ile sol karıncık arasında kapaklar bulunur. Boşlukların herbirine, birer kalın damar gelir. Damarların boşluklarla birleştiği yerlerde, et kapaklar vardır.

Büyük dolaşımda kirlenen kan, sağ kulakçıktan sağ karıncığa geçer. Kapaklar kanın geri gitmesine engel olur. Kalbin sağ yanındaki kapak 3 parçalıdır; sol yanındaki kapak ise 2 parçadan ibarettir.

Temiz kan, al renktedir; kalbin sol boşluklarında bulunur. Vücuda da atar damarlar vasıtasiyle yayılır. Atar damar kalbden çıkarken geniştir. Fakat, vücut organlarına yayıldıkça in-

celir, kıl gibi iplik iplik yayılırlar. Atar damarlar içinden giden kan, organları besler. Bu esnada temiz kan kirlenir; koyu bir renk alır. İçinde karbon dioksit gibi zehirlerin bulunduğu kirli kan, toplar damarlar vasıtasiyle kalbe döner. Kalbe gelen kirli kan küçük dolaşım yolu ile akciğerlere gider, temizlenir; tekrar kalbe gelir.

Kalbin çalışması, isteğimiz dışında olan hareketlerdendir. Elimizi kolumuzu istediğimiz gibi hareket ettirebiliriz. Ama, kalbin hareketleri irademiz dışındadır.

Kalbin hareketlerini düzenleyen 2 çeşit sinir vardır. Bunlardan birincisine sempati sinirleri adı verilir. Sempati sinirleri, kalbin hareketlerini hızlandırır. Diğer sinirler dimağdan gelirler. Bu sinirler de kalbin hızını azaltmıya yararlar.

Kalbin başlıca görevi, temiz kanı vücuda yaymak, kirli kanı da toplayıp akciğerlere göndermektir. Akciğerlerde, havanın oksijen gazı ile temizlenen kanın tekrar kendi içine dönmesini sağlar.

Kalb, daha doğrusu vücutta çalışan bir kan tulumbasıdır. Hem de, emme - basma tulumbadan farksızdır. Bu tulumbanın düzgün çalışması, sağlığımızın ilk şartıdır. Eğer kalbde bir ârıza belirirse hayatımız tehlikeye düşer. Kalbin sol bölümü işlediği zaman, buradaki temiz kan atar damarlara geçer. Ve onlar yardımı ile de vücuda yayılır. Sağ bölümlerini işletirse, toplar damarlar vasıtasiyle sağ karıncığa gelmiş olan kirli kanı, akciğerlere gönderir. Vücudumuzun herhangi bir yerinde bir bozukluk belirse, derhal kalbimizin atışında da bir değişme olur. Bu sebeple, hastalandığımız vakit doktor bizi muayene ederken nabzımızı saymayı ihmâl etmez.

KALDELİLER:

Bu günkü Irak'ın bulunduğu yere tarihte **Mezopotamya** denilmektedir. Fırat ve Dicle nehirlerinin geçtikleri bu ülkenin kuzeyine (**Asur**), orta kesimine (**Kalde**) ve güney kısmına da **Sinear**) adları verilmektedir.

Milâddan binlerce yıl önceki zamanlarda, Orta Asya'dan bir takım Türk kabîleleri gelerek Mezopotamyanın (Kalde) topraklarına yerleşmişlerdi. Bunlar Sümerler ve Akadlardır. Bu yüzden bunlara tarihte (Kaldeliler) adı verilmektedir.

1841'den sonra yapılan araştırmalarda Fransız, İngiliz ve Alman bilginlerinin ortaya çıkardığı gerçeklere göre, Kaldeliler burada kaldıkları müddet içinde örnek bir medeniyet kurmuşlardı.

KALDIRAÇLAR :

Bu kelime yeni Türkçe terimlerden biridir. Kaldıraç, İtalyancadan alınarak dilimize yerleşmiş olan ve hâlen de kullanılan manivelâ kelimesinin karşılığıdır.

Kaldıraçlarda üç nokta vardır. Bunlardan biri kuvvet noktası, diğeri dayanma noktası, üçüncüsü de direnç (mukavemet) noktasıdır.

Bu noktaların yerlerine göre kaldıraçlar üç çeşide ayrılırlar:

1 — Dayanma yeri ortada olan kaldıraçlara birinci çeşit kaldıraç denir. Makas, karton, terazi, kayık küreği gibi...

2 — İkinci çeşit kaldıraçta dayanma yeri sonda bulunur. El arabası gibi... Ayağımızın ucuna bastığımız zaman parmaklarımızın dayandığı yer ikinci çeşit kaldıraçlardandır.

3 — Üçüncü çeşit kaldıraçlarda dayanma yeri başta bulunur. Maşa gibi...

Kaldıraçlar hakkındaki kanunu, ilk defa olarak meşhur fizik bilgini Arşimet ortaya koymuştur. (Bak: Arşimet)

Kaldıraçlar, az kuvvet harcıyarak fazla yük kaldırmağa yarar. Dolayısiyle kuvvete dayanan işlerin yapılmasını kolaylaştırır.

KALE :

Eski zamanlarda, düşmanlara karşı şehir ve kasabaları mü-

dafaa etmek içi ntaşlardan meydana getirilen yüksek ve kalın duvarlı yapılardır. Burçları ve mazgalları da vardır. Bunların küçüklerine (Hisar) adı verilmektedir. Anadolunun bir çok şehir ve kasabalarında, eski zamanlardan kalma kaleler ve hisarlar bulunmaktadır.

KALECİK :

Ankara vilâyetine bağlı kazalardan biridir. Yüz ölçümü 2070 kilometre ve genel nüfusu 33,761 dir. Kaza merkezine bağlı Çandır, Hasayaz ve Konur adlarında üç nahiyesi, 78 köyü vardır.

Vilâyetin doğu kuzeyinde bulunan kaza merkezi 72 kilometrelik muntazam bir şose ile Ankara'ya bağlıdır Kaza merkezine her gün otobüs seferleri vardır. Çankırı'ya giden demiryolu bu kazanın 4 kilometre yakınından geçer. Toprakları çeşitli ürünler yetiştirmeğe elverişlidir. Verimli bağları ve meyva bahçeleri vardır.

Bu kazanın 1484'de Yıldırım Bayezit tarafından kurulduğu rivayet edilmektedir.

KALİFORNİYA YARIMADASI :

Bu yarımada Meksika'ya aittir. Amerika Birleşik Cumhuriyetine dahil Kaliforniya devletinin güneyindedir.

Büyük Okyanusla Kaliforniya Körfezi arasında uzanan bir arazi parçasıdır. 90,000 nüfusu vardır.

KALMUKLAR :

Türklerin Moğol cinsinden gelme büyük ve dağlık bir soyun adıdır. Bunlar en çok Sovyet Rusyanın Don ve Volga ırmakları arasında, Siberya'da yaşarlar.

Nüfusları 170,000 dir.

Kalmuklar, tip bakımından sarı, yassı yüzleri; çıkık elma-

cık kemikleri ve çekik gözleriyle Çinlilere benzerler. Dilleri eski Moğolcadır. Yazılarında Uygur Alfabesi kullanırlar. Eski göreneklerine çok bağlı oldukları için geri bir durumda yaşarlar.

KALORİ :

Bu kelimenin aslı lâtinceden alınmadır. Fizik Bilgisinin tarifine göre: **«Bir kilogram suyun sıcaklığını bir derece yükseltmek için lâzım olan ısı miktarına (Kalori) denilmektedir.**

Besinlerin alınmasından sonra, vücudumuza lüzumlu sıcaklığı ve kuvveti vücutça yakılan besinlerin verdiği kalori temin eder .

Bir gram yağda ortalama olarak sekiz kalori vardır. Bu hususta yapılan araştırmalara göre, az çalışan bir insanın yirmi dört saat için 2400 kaloriye ihtiyacı vardır.

KALORİFER :

Sıcaklık merkezi olan büyük bir kazandan çıkan buharın (buğunun) borularla dolaştırılarak bir binanın her tarafını ısıtmasını sağlıyan cihazdır.

Kışın büyük binaların, vapur ve trenlerin ısıtılmasında kullanılır.

KALORİMETRE :

Isıyı kalori cinsinden ölçen bir araçtır.

KALSİYUM :

Beyaz ve sarımtırak bir madendir. Yoğunluğu (Kesafeti) 1,55'dir. 800 derecede erir. Kireç ve alçı ile birleşir. Sönmemiş kireç kalsiyum oksittir.

KAMAN :

Kırşehirin kazalarından biri iken bu vilâyetin 20 Temmuz

1954 den itibaren kaza olması üzerine Ankara vilâyetine bağlanmıştır.

Köskep, Tepeköy isimli iki nahiyesi ve 78 köyü vardır. Genel nüfusu 51,422 kişidir. Bunun 4,350'si kaza merkezindedir. Kırşehir'le Kaman arasında 51 kilometrelik muntazam bir şoşe vardır.

Arazisi çeşitli ürünler yetiştirmeğe elverişlidir.

KAMARA :

Gemilerdeki yatak odalarına (kamara) denilmektedir.

Bundan başka İngiliz parlâmentosunda (millet meclisinde) sık sık sözü geçen Lortlar Kamarası ve Avam Kamarası adında kısımlar da vardır. Lortlar kamarasının üyelerini kıral seçer. Avam kamarasını teşkil eden milletvekilleri halk tarafından seçilir.

KAMBİYO :

Bu kelime İtalyancadır. Bir parayı başka bir para ile değiştirmek ve bir memleketin parasını, diğer bir memleketin parasına çevirmek mânalarında kullanılır.

Türkiye ile ticaret işleri yapan yabancı memleketlerin firmalarına kolaylıklar sağlayan bankaların bu işlerle uğraşan daireleri vardır.

KAMÇATKA :

Sibirya'nın kuzey doğusunda uzanan bir yarımadadır. Sovyet Rusya'nın Uzakdoğu ülkelerinden birini teşkil eder.

Birkaç sıra halinde uzanan volkanik dağlarla kaplıdır. Burada sıcak su kaynakları ile 26'sı sönmüş ve 14 tanesi faaliyette 40 yanardağ vardır. Halkı Koriyak ve Kamçadal adları verilen kabîlelerle Çinliler ve Korelilerden ibarettir.

Burada yaşıyan insanların çoğu göçebe halde bulunduğu

için nüfusunun kesin olarak tesbiti mümkün olmamıştır. 20 - 25 bin arasında tahmin edilmektedir. Muntazam yolları yoktur. Yük taşıma işlerinde köpek koşulan kızaklar kullanılmaktadır.

Sahillerinde balıkçılık ve iç taraflarda kürk hayvanlarının avcılığı yapılır.

KAMPLAR :

Kamplar, kırlarda, ormanlarda, deniz kıyılarında, çadırlarda ve tahta barakalarda kurulmaktadır.

Askerlik, izcilik, öğretmen ve öğrenci kampları gibi çeşitleri vardır. Şehir dışındaki uygun yerlerde kurulan bu kamplarda; temiz hava almak, spor yapmak, denize girmek, geziler tertiplemek gibi faydalı hareketler yapılmaktadır.

Bunlardan başka esirlerin ve siyasî suçluların şehirlerden uzaklarda kurulan kampları vardır. Bunların her tarafı tel örgüleriyle çevrilidir.

KAMUTAY :

Büyük Millet Meclisi mânasına kullanılan Türkçe bir kelimedir. (Bak: Büyük Millet Meclisi).

KAN :

İnsan ve hayvanların vücutlarında dolaşarak hayatın devamını temin eden kırmızı sıvıya (kan) denir.

Bir damla taze kan alınarak mikroskopla incelenirse, adına (plâzma) denilen sulu bir kısımla, bunun içinde bulunan Alyuvarlar ve Akyuvarlar görülür.

Alyuvarların ödevleri, vücudumuzun hücrelerine lüzumlu oksijeni taşımaktır. Kana kırmızı rengi veren de bunlardır. Sayıları Akyuvarlardan çok fazladır.

Akyuvarların da ödevleri, vücudumuza dışarıdan girecek mikroplarla savaşmaktır. Renkleri beyazdır.

Hastalık sırasında, vücudumuzdaki hararetin (ısı) artması, akyuvarların mikroplarla savaşmasından ileri gelmektedir.

KANIN PIHTILAŞMASI :

Vücudumuzdaki kanın pıhtılaşması ancak hava ile karşılaşmasına bağlıdır.

Bir cam tüp içine akıtılan bir damla taze kanı ışığa tutarak incelediğimiz zaman, iki kısma ayrıldığını görürüz. Bunlardan biri, tüpün dibine çöken ve rengi koyu kırmızı olan kısımdır ki buna (pıhtı) denir. Bunun üstünde kalan pembemsi renkteki suya da (serum) adı verilir. Damarlardan çıkan kanın böylece pıhtılaşması, hayatın devamı bakımından çok faydalıdır.

Eğer kanda pıhtılaşma özelliği olmasaydı, iğne ucu ile açılan bir delikten kanın durmadan akması gerekirdi ki, bu, hayatımız için bir tehlike olurdu. İşte kanın pıhtılaşması böyle bir tehlikenin önünü almaktadır.

KANIN VÜCUDUMUZU KORUMAKTAKİ ROLÜ :

Kanın vücudumuzu korumaktaki rolü çok önemlidir. Kan, organlarımıza lüzumlu besin ve oksijeni taşıyarak, onları besler ve kuvvetlendirir. Organlarımızın kuvvetli oluşu, bizi sağlamlaştırır.

Bundan başka, kandaki akyuvarlar, vücudumuza çeşitli yollardan giren mikropları yok eder. Bizi hastalıktan kurtarır.

KANADA :

Kuzey Amerika kıtasının, kuzey bölgesini (Kanada) kaplamaktadır. Bu ülke, kuzeyde, Kuzey Buz Denizi, güneyde Amerika Birleşik Devletleri, doğuda Atlas Okyanusu ve Batıda Büyük Okyanusla çevrilidir.

Yüzölçümü (9,660,000) kilometre karedir. Avrupa kıtasına

yakın bir büyüklüktedir. Orta kısımda geniş **(Kanada)** ovaları uzanır. Bu düzlüklerin batısında Büyük Okyanus kıyılarına doğru uzanan dağlar arasında **(Kolombiya)** yaylaları yer almaktadır.

Orta kısımdaki geniş alanlarda, büyüklüğü 3 milyon kilometre kareyi bulan (Kanada ormanları) vardır.

Bu ormanların içinde çeşitli mavi tilkiler, su samurları, sincaplar ve kunduzlar gibi kürkleri çok kıymetli av hayvanları bulunmaktadır.

Daha güneylerde uzanan düzlüklerde çok verimli buğday ziraati yapılmaktadır.

İklimi :

Kanada'da şiddetli bir kara iklimi hüküm sürmektedir. Kışlar çok uzun ve şiddetli, yazlar sıcak geçer. Yalnız Büyük Okyanus kıyılarında, batı rüzgârlarının ve sıcak su akıntılarının etkisi ile kışlar oldukça hafif geçer.

Batıdaki iç yaylâlar, Kanada'nın en fazla yağış alan bölgeleridir. Kuzeye doğru gidildikçe, Kutup bölgelerine girilmiş olur.

Akarsuları ve Gölleri : :

Kanada, akarsu bakımından zengin bir ülkedir. Yalnız bu akarsuların büyük bir kısmı, uzun kış aylarında tamamiyle donarlar. Bunların en önemlileri, Amerika Birleşik Devletlerinin sınırı boyuna dizilmiş olan göllerin sularını, büyük bir haliçle, Atlas Okyanusuna boşaltan **(Sen Lorıns)** ile Kuzey Buz Denizine dökülen **(Makenzi)** ırmaklarıdır. Kanada topraklarında bir çok göller vardır.

Nüfusu ve Büyük Şehirleri :

Kanada'nın nüfusu 12 milyondan biraz fazladır. Çok bü-

yük olan Kanada topraklarına göre bu nüfus çok azdır. Kilometre kare başına 2 kişi bile düşmemektedir.

İngiliz imparatorluğuna dahil bir dominyon olan Kanada'nın hükûmet merkezi 130,000 nüfuslu **Ottava** şehridir. **Kebek ve Montreal** şehirleri **Senlorıns** havzasında kurulmuş büyük ticaret merkezleridir. **Vinipeg**, geniş ölçüde ziraat yapan orta bölgenin büyük şehirlerinden biridir.

Vankuver limanı, buğday, kereste ve av derileri yollamak bakımlarından Kanada'yı Uzak Doğu Asya limanlarına bağlamaktadır.

Ticareti ve Ekonomik Durumu :

Kanada, herşeyden önce bir ziraat memleketidir. Kanada'da her yıl 10 milyon ton buğday yetiştirilmektedir. Ovalarında beslenen büyük baş hayvanlardan çok miktarda et ve süt elde edilmektedir.

Kanada ormanları bu memlekete büyük gelirler temin etmektedir. Burada maden kaynakları hem zengin, hem de kıymetli madenlerle doludur. Maden kömürü, nikel istihsali, altın ve gümüş kaynaklarının bulunuşu bu memlekete büyük gelirler sağlamaktadır.

Kanada'nın Tarihi :

Kanada, 1497 de Cabot tarafından keşfedilmiştir. 1534 de buraya Fransızlar yerleşmişti. İngilizler, Fransızları Kanada'dan çıkarmak için uğraştılar.

1713'de başlayan muharebeler elli yıl kadar sürdü. Nihayet İngilizler 1763'de Fransızları Kanada'dan çıkardılar.

İngilizler 1867'de bir federasyon kurulması için halkı serbest bıraktılar. Şimdi Kanada, İngiliz İmparatorluğuna dahil bağımsız bir dominyon halindedir.

KANARYA :

Serçe büyüklüğünde, güzel ötüşlü, sarı renkli bir kuştur. Kafeslerde beslenir ve yetiştirilir.

Kanarya adalarından geldiği için bu adı almıştır. Minimini gagası koni biçimindedir. İyi bakılırsa (20) yıl kadar yaşar. Bunların, Kanarya adalarında yabanî cinsleri de vardır. Renkleri karadır.

KANARYA ADALARI :

Atlas Okyanusunda ve Kuzey Afrika kıyıları açıklarında bulunan takım adalara (Kanarya adaları) denilmektedir. Bu adalar İspanyaya aittir.

Bu adalarda yaşayan 586,000 nüfusun çoğu İspanyol, bir kısmı da yerlidir. Toprakları çeşitli ürünler yetiştirmeğe elverişlidir. Adaların iklimi güzeldir. Ciğer hastalıkları için dünyanın en iyi tedavi ve istirahat yerlerinden biridir.

Kanarya adaları ilk defa 1402'de Normandiyalı (Jean de Béthercout) tarafından keşfedildi. (Las Palmas) bu adaların en güzel şehirlerinden biridir.

KANDAKİ ZARARLI MADDELERİ DIŞARIYA ATAN ORGANLAR :

Kanımızdaki zararlı maddeleri dışarı atan organlardan biri de (Böbrekler) dir.

Böbrekler, karın oyuğu içinde, arkada ve omurganın iki tarafındadır. Bunlar iki tanedir. Biçimleri, büyükçe birer fasulyaya benzerler.

Bu böbreklere kan, kalın bir atardamarla gelir. Bu damar böbreklere gitmek için iki kola ayrılır. Böbrekler, buraya gelen kandaki sidiği süzerler. Bu suretle kandan ayrılan sidik zehirleri (sidiklik) denilen torbaya geçtikten sonra buradan dışarı atılırlar. (Bak: Deri).

KANDIRA :

Kandıra, Kocaeli vilâyetine bağlı bir kazadır. İzmit'in 49

BİR KAHRAMANLIK HİKÂYESİ:

«... BIRAKIN YOLUNA DEVAM ETSİN.»

Türk akıncıları Hırvatistan topraklarını dolaşıyorlardı. Kral Matyos'un İtalyadan gelmekte olan nişanlısı prenses Beatris Macaristana gidiyordu.

Yolda İskender ve Ali beylerin idare ettikleri Türk akıncılarına rastladılar. Prensesin maiyetinde beş binden fazla muhafız asker vardı.

72 kişiden ibaret olan akıncılar, kılıçlarını çekerek saldırdıkları zaman bunların hepsi çil yavrusu gibi dağılmışlardı.

Prenses, korkusundan titriyor ve ağlıyordu.

İskender Bey hemen bağırdı:

— Yiğit arkadaşlarım. Prensesi bırakın yoluna devam etsin. Kadına dokunmak Türklüğün şerefine yakışmaz...

Yanındaki muhafızları dağılan zavallı prenses, ancak bu sözlerden sonra, kurtuldu ve birkaç kişi ile yoluna devam edebildi.

TARİHTEN FIKRALAR:

NİÇİN ATA BİNMEDİ?

Sultan Abdülâziz Mısır'a gittiği sırada Fuat Paşa da yanında bulunuyordu. Vapurdan indikten sonra, Mısır valisi İsmail Paşanın hazırlattığı atlara binmek icap ediyordu. Vali İsmail Paşa Padişaha gereken hürmeti göstermiyordu. Bu suretle, aklınca Mısır halkına kendisinin müstakil olduğunu, padişahla eş olup, onun yanında atla yürüyebileceğini ispat etmiş olacaktı.

Fuat Paşa, hiç sevmediği İsmail Paşayı Abdülâziz'in yanında ve halkın nazarında küçük düşürmek için:

— Ben padişahımın yanında ata binemem. Buna hürmet hislerim müsait değildir.

Dedi. Ve İsmail Paşayı da istemiye istemiye yayan yürümeğe mecbur bıraktı.

DÜŞÜNDÜRÜCÜ BÜYÜK SÖZLER:

Tenbellik, yavaş yavaş bütün faziletleri bitirir.

Hiç bir menfaat beklemeden, gösterilen cesaret, en büyük fazilettir.

İnsan güzel sever gibi görünür. Fakat sevdiğini güzel bulur.

Gerçeklerin açıkça anlaşılabilmesi, söyleyenlerin sözlerine değil, denemelere bağlıdır.

İyiliği ve doğruluğu sevenler, güzelliği kucaklamış bir anneye benzerler.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

8 Ekim 1954, Cuma. Sayı: 42. Fiyatı 15 kuruştur.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
K-2
KARE
KARE PRİZMA
KARGA
KARINCA
KARINCAYIYEN
KARPUZ
KAŞ
KAVUN
KARTAL
KAYALAR
KAYAK
KAVAK

Bunları biliyor musunuz?

BALIKLARIN GÖZ KAPAKLARI NİÇİN YOKTUR?

Hayvanların göz kapakları, gözü harice karşı korumak için lâzımdır.

Balıklar daima su içinde bulunduklarından göz kapaklarına ihtiyaçları yoktur.

BASKI MAKİNESİNİ KİM İCAT ETTİ?

İlk defa 1453'de dizili harflerle baskı makinesini kullanan Gutenberg'dir. Bundan yüzlerce yıl önce Çinlilerin basit kalıplar kullanarak baskı yaptıkları tarihin ortaya çıkardığı hakikatlerdendir.

KIŞIN YARASA NİÇİN UYUR?

Yarasa, böcekçikleri yiyerek yaşar. Kışın bunları bulamadığı için derin bir uykuya yatar. Uyku sırasında yaşamak için pek az gıdaya ihtiyacı vardır.

Bunu da vücudundaki yağlardan temin eder.

BOMBANIN PATLAMASI NİÇİN CAMLARI SARSAR?

Bombanın birdenbire patlayışı havada şiddetli dalgalar meydana getirmektedir. İşte bu dalgalar buraya yakın evlerin camlarına çarptığı zaman sarsıntı yapar.

MUTFAK TAKIMLARI NİÇİN ALÜMİNYUMDAN YAPILIR?

Alüminyum kolayca kararmaz. Bu yüzden mutfak takımlarının çoğu bu madenden yapılmaktadır.

kilometre kuzeyindedir. Akçaova, Kaymas ve Şeyhler adlarında üç nahiyesi ve 101 köyü vardır.

Kazanın umumi nüfusu 55,065 dir. Bunun beş bini kaza merkezindedir. Deniz kıyısına uzaklığı 20 kilometredir. Vilâyetin merkezine bir şose ile bağlıdır.

KANGAL :

Sivas vilâyetine bağlı bir kazadır. Yüzölçümü 3,950 kilometrekaredir. Genel nüfusu 48,125'dir. Akçahan, Killiğ, Deliktaş, Kavak, Yellice ve Akpınar adlarında 6 nahiyesi ve 128 köyü vardır.

Kangal, Sivas'ın 81 kilometre güney doğusundadır. Sivas - Erzurum demiryolu bu kasabanın beş kilometre yakınından geçer.

KANGURU :

Avusturya kıtasında yaşayan, memelilerden garip biçimli bir hayvandır. Arka ayakları uzun ve kuvvetlidir. Sağlam ve kalın bir kuyruğu vardır. Ön ayakları kısadır. Başı ve kulakları tavşana benzer. Üç metrelik yüksekliğe sıçrayabilir. Koşmalarını sıçramalarla yapar.

Küçükleri olduğu gibi, iki metre boyunda 70 - 75 kilo ağırlığında olanları da vardır. Bu hayvanın en garip özelliklerinden biri de dişilerinin karınları altında yavrularını taşımak için birer kesenin bulunmasıdır. Bu hayvan, bir tehlike sezdiği zaman yavrularını bu keseye yerleştirdikten sonra, sıçraya sıçraya kaçar ve kurtulmağa çalışır.

KANIMIZIN VE YÜREĞİMİZİN SAĞLIĞINI NASIL KORUYACAĞIZ? :

Kanımızın sağlığını korumak için, iyi besinler almak ve temiz havalı yerlerde yaşamak lâzımdır.

Kanımızı zehirleyenlerin başında alkollü içkiler gelmektedir. Kanımızın sağlığını düşünerek içki kullanmamak lâzımdır. Vaktinde yatmak, bol uyku uyumak vücudu dinlendirir. Dinlenen vücut iyi hareket eder ve kanın dolaşımını da kolaylaştırmış olur.

Küçük ve büyük abdestleri de fazla tutmak, kanı zehirleyici hareketlerden biridir. Bundan sakınmalıdır.

Yüreğimizin sağlığını korumak için de merdivenleri çok hızlı çıkmamak, yokuşları koşarak tırmanmamak. bisiklete fazla binmemek ve ağır sporlar yapmamak lâzımdır.

KANIN VÜCUTTA DOLAŞIMI :

Vücudumuzdaki kanın dolaşımı küçük ve büyük olmak üzere iki kısma ayrılarak incelenir.

Küçük Dolaşım :

Yüreğin sağ karıncığından akciğer atardamarları ile çıkan kirli kan akciğerlere gider. Orada kılcal damarlara ayrılır. Karbon dioksiti dışarı vererek oksijeni alır. Temizlenir, akciğer toplardamarları halinde yüreğin sol kulakçığına döner. Kanın akciğer yolu ile yaptığı bu dolaşmaya (Küçük Dolaşım) adı verilir.

Büyük Dolaşım :

Sol karıncıktan çıkan büyük atardamar, sağdan sola doğru bir yay çizdikten sonra vücudun üst kısımlarındaki organlara kollar vererek karın boşluğuna iner. Sindirim organına, bezlere ve böbreklere kollar verir. Kalça bölgesinde ikiye ayrılır. Sağ ve sol bacağa gider. Nihayet kılcal damarlarda sona erer. Üst ana ve alt ana toplardamarlar adı ile geriye dönerek yüreğin sağ kulakçığına iki koldan dökülürler.

Kanın sol karıncıktan başlayıp sağ kulakçıkta sona eren bu uzun dolaşmasına **(büyük dolaşım)** denir.

KANI TEMİZLEYEN ORGANLARIN KORUNMASI :

Kanı temizleyen organlardan başlıcaları böbrekler ve derimizdir.

Böbrekler, iç organların en mühimlerinden biridir. Vücuttaki zehirli maddeleri dışarıya atarlar. İki böbrekten biri hastalanırsa, sağlam kalan, elinden geleni yapar. Fakat iki böbrek te bozulursa vücuttan atılamıyan zehirler ölüme sebep olur.

Böbrek; grip, yılancık, kızıl, çiçek, tifo ve verem gibi salgın hastalıklarda iltihaplanır. Bademcik iltihapları da böbrek iltihaplarına sebep olur. Zehirli ilâçlar da böbreği bozar.

Gıda değişiklikleri ve vitaminsizlikler böbrekte kum veya taş yapar.

Böbrek hastalıklarında doktorun tavsiye ettiği perhizi takib etmek en emin yoldur. Böbrekleri ağrıyan derhal doktora müracaat etmelidir. İdrar tahlili böbreklerin hasta olup olmadığını açıklar.

Deri bakımı, temizlikle olur. Deri hastalıklarından başlıcaları olan uyuz, saçkıran, kel, trikofisi ancak temizlikle önlenir. Yara ve yanıklara merhem sürülmeli, sık sık pansuman yapmayı ihmâl etmemelidir.

El, yüz ve ayaklarımızı günde bir kaç defa yıkamalıyız. Vücut da en az haftada bir yıkanmalı ve çamaşır değiştirilmelidir. Deri ancak temiz tutulursa solunum ve vücutta toplanan zehirleri dışarıya atma görevini başarabilir.

KANİJE MUHAREBESİ :

Kanije, Macaristanla Avusturya arasında, Tuna ayaklarından bir ırmağın kıyısında kurulmuş bir kaledir.

1601 yılında Tiryaki Hasan Paşa tarafından, üstün bir cesaretle müdafaa edildiği için büyük bir şöhret kazanmıştır. Bu

kale bir yıl önce III. Mehmet zamanında sadrazam İbrahim Paşa tarafından zaptedilmişti.

Avusturya Arşidük'ü Ferdinand, bu kaleyi geri almak için 60,000 kişilik bir ordu ile kuşattı.

Kalede muhafız olan Tiryaki Hasan Paşanın kumandasında ancak 6,500 kişi vardı.

(75) gün süren sıkı bir kuşatma sırasında Tiryaki Hasan Paşa, sık sık saldırış hareketleri yaparak ve harp hileleri kullanarak düşmanlara dehşet saldı.

Nihayet düşman, bu üstün kahramanlıklar ve dayanış karşısında çekilmek zorunda kaldı.

Tiryaki Hasan Paşa peşlerini bırakmadı. Düşmana çok kayıp verdirdi. Sayısız harp malzemesi ve esirler ele geçirdi.

Bu suretle büyük bir zafer kazanarak, Türkün yiğitlik ve kahramanlığını düşmanlara gösterdi.

(Bak: Tiryaki Hasan Paşa).

KANSER :

Orta yaşlılarla ihtiyarlarda görülen ve vücuttaki kanları zehirleyen bir ur hastalığıdır. Hemen tedavisi yapılmazsa, hasta bir yıl içinde ölür .

Bu hastalığın en başarılı kurtarma çareleri, ameliyat, rontgen ve radyum ile yapılmaktadır.

Kanserlilerde kansızlık başlar. Renkleri bu sebepten soluktur. Bu hastalığın yaptığı ağrılar dayanılmayacak kadar şiddetlidir.

Kanserin gerçek sebepleri, hâlâ doktorlukça kesin olarak bilinememektedir. Mikropla geldiğini, doğuş kusurları olduğunu ileri sürenler vardır.

KANTARLAR :

Kantar ,ağırlıkları tartmak için kullanılan bir âlettir. Üstünde işaretler bulunan bir sapı, ileri geri hareket eden bir de-

mir topu, tartılacakların takılması için iki zincire bağlı bir çengeli vardır.

Yaylı el kantarları, bunların küçükleridir. Bunlar ancak 10 - 15 kilo ağırlığındaki şeyleri tartabilirler.

KANUN :

Büyük Millet Meclisi tarafından, devletin ve halkın ihtiyaçlarına uyularak çıkarılan ve neşredildiği günden itibaren, tatbik edilecek hükümleri gösteren genel kaidelere Kanun denilmektedir.

Kanunlar, yapılışlarındaki özelliklere göre isim alırlar. Medenî Kanun, Ticaret Kanunu, Basın Kanunu... gibi.

KANUNÎ ZAMANI :

Kanunî Sultan Süleyman, babası Yavuz Sultan Selim'in ölümü üzerine 1520 de padişah olmuştu.

Büyük dedesi Fatih Sultan Mehmet'in yaptığı kanunlara, yeni ekler katarak Osmanlı İmparatorluğunun işlerini düzenlemeğe çalıştığı için (Kanunî) adını almıştır.

Osmanlıların Avrupada Genişlemesi :

Fatih Sultan Mehmet zamanında, Osmanlı toprakları çok genişlediği için sınırlarımız Macaristan'a kadar dayanmıştı.

Kanunî tahta çıktıktan sonra Macarlar, ödemekte oldukları vergiyi vermek istemediler.

Bu durum karşısında Kanunî Sultan Süleyman kuvvetli ordusunun başına geçerek Macaristan üzerine yürüdü. Onların elinde bulunan Belgrat'ı aldıktan sonra, Mohaç ovasında Macar ordusunu büyük bir yenilgiye uğrattı. (1526) Kıral Layoş kaçarken bir bataklıkta boğuldu. Osmanlılar, Macarların o zamanki başkenti olan Budin'e girdiler.

Bir müddet sonra 1529 da Viyana'yı kuşattılar. Osmanlı

ordusunun zaferler kazanarak Viyana önlerine kadar gelmesi Avrupa'daki genişlemeleri sağladı.

Kanunî zamanındaki sınırlarımız çok genişlemişti. Batıda Yunan denizi ile Afrikada Fas ülkesine dayanıyordu.

Bu geniş topraklar içinde 60 milyon insan yaşıyordu. Kanunî zamanı Osmanlı İmparatorluğunun en parlak devirlerinden biridir.

Denizlerdeki üstünlük :

Kanunî devrinde, Osmanlı donanması çok kuvvetliydi. Barbaros Hayreddin Paşa, devlet hizmetine alınarak Kaptan-ı Derya (Donanmanın kumandanı) tâyin edildi. Bu kahraman Amiral, yeni baştan düzenlediği büyük bir donanma ile Ege adalarının çoğunu aldı.

Bu sırada başta Venedik ve İspanya olmak üzere Akdenizdeki devletler birleştiler. Barbaros donanması ile bunları Preveze önlerinde karşıladı. Büyük bir zafer kazandı. Diğer taraftan Turgut Reis Batı Trablusu Osmanlı ülkesine kattı.

Bu iki büyük denizcinin kahramanlıkları ile denizlerde büyük bir üstünlük sağlanmış oldu.

KAN YOLUYLA VÜCUDUMUZA GEÇEN HASTALIKLAR :

(Bak: Sıtma, Tifüs, Kuduz.)

KAPARO :

Yapılan pazarlık ve işler için önceden verilen bir miktar paraya (Kaparo) denilmektedir.

KAPİTAL :

Herhangi bir sermayenin ana parası demektir. Biriktirilerek bankalara yatırılan paralara da (Kapital) denir.

KAPİTÜLÂSYON :

Osmanlı İmparatorluğunun en kuvvetli zamanlarında Kapitülâsyon, ilk defa Kanunî Sultan Süleyman tarafından Fransa Kralı birinci François (Fransuva) ya verilmiş ve bu suretle Türk sularında serbestçe ticaret yapabilmek hakkı tanınmıştı.

Bu gemilerle ticaret yapan Fransızlardan sonra, diğer devletler de bu haklardan faydalanmağa başlamışlardı.

Sonraları Osmanlı devletinin zayıf düştüğü sıralarda bu imtiyazların sınırları genişletildiği için, Kapitülâsyonlar, adetâ hükûmet içinde hükûmet sürmek şeklini de almıştı. Bu yüzden devletin, ticaret ve ekonomi bakımlarından gelişmeleri de geri kalıyordu.

Tanzimat ilânı sırasında, Avrupa devletleri kapitülâsyonlarda küçük değişmeler yapılmasını kabul etmişlerdi.

Birinci Cihan Savaşı sırasında, Talât Paşa hükûmeti bu imtiyazları kaldırdığını ilân etmişti. Fakat bu savaşın sonunda Türkiyenin yenildi sayılması yüzünden Sevr Muahedesi kapitülâsyonları çok arttırmıştı.

Nihayet İstiklâl Savaşımızın büyük zaferlerinden sonra, Lozan konferansında kapitülâsyonlar ortadan kaldırıldı.

KAPLAN :

Dört ayaklıların et yiyen cinsinden, arslan büyüklüğünde çok yırtıcı bir hayvandır. Asya'nın en çok sıcak bölgelerinde, Sumatra ve Cava'da yaşar.

Arslandan farkı, yelesinin bulunmaması ve derisinin çizgili olmasıdır. Başından kuyruğunun ucuna kadar uzunluğu üç metreyi bulur. Kuvvetli, çevik ve son derece yırtıcı bir hayvandır.

Arslan aç olmadığı ve kendisine dokunulmadığı zaman saldırmaz. Kaplan ihtiyacı yokken bile insana ve gördüğü hayvanlara hemen hücum eder.

Hindistan'da her yıl kaplanın saldırmasından binlerce insan ölmektedir.

KAPLICALAR :

Yer altından sıcak olarak çıkan ve üstüne bina yapılarak hamam gibi kullanılan maden sularının kaynağına (Kaplıca) adı verilmektedir.

Bunlar da sularının sıcaklık derecesine göre isim alırlar. Orta derecedeki sıcaklığa (ılıca), pek sıcaklara (kaynarca) denir. Bunlardan başka içmek suretile kullanılanlar da vardır. Adlarına (içmece) denilmektedir. Tuzla ve Ayaş içmeleri gibi. Kaplıcalar, sularında mevcut madenlere ve şifalı maddelere göre romatizma ve deri hastalıkları için doktorlar tarafından tavsiye edilmektedir.

Memleketimizin bir çok yerlerinde kaplıcalar vardır. Şifalı sayıldıkları için ,her yıl ilkbahardan başlayarak, sonbahara kadar binlerce hasta insan bu kaplıcalara akın etmektedir.

Yalova Kaplıcaları, sularında radyoaktif maddeler bulunduğu için pek şifalıdır.

Bursa'nın çelikli ve kükürtlü kaplıcaları da bir çok hastalıklar için şifalı sayılmaktadır.

Ankara yakınlarında, her yıl binlerce insan tarafından banyo için gidilen Haymana kaplıcalarının suları da çok şifalıdır.

Bu suların tahlilini yapan Prof. Kimyager Dr. Kerim Ömer Çağlar'ın (Haymana Kaplıcaları) adlı bir kitabı vardır.

Son yıllarda, bu kaplıcalara gelecek halkın ihtiyaçlarını karşılayacak durumda konforlu oteller yapılmıştır.

KAPLUMBAĞA :

Sürüngenler cinsinden ayakları bulunan bir hayvandır. Sırtında taşıdığı pek sert ve kemiksi bir kabuk içinde yaşar. Ağır hareketlidir.

Karada tatlısuda ve denizde yaşayan çok çeşitleri vardır. Büyük denizlerde ve Okyanus adalarında yaşayanları 200 kilo ağırlığındadır. Bunlara (dev kaplumbağa) adı verilmektedir.

KAR :

Su buharı sıfırdan aşağı derecede soğuk havaya raslarsa o zaman yağmur damlası yerine kar olur.

Kar tanecikleri beş ve altı köşeli düzgün şekillerde görülür.

Siyah bir karton veya kumaş parçası üzerine düşecek kar tanelerini bir büyüteçle bakarak inceleyebiliriz.

KARABEKİR KÂZIM GENERAL (1882 - 1948)

Karabekir Kâzım, İstiklâl Savaşında Doğu Cephesindeki hizmetleri ile tanınmış kumandanlarımızdandır. 1882'de İstanbul'da doğdu. Fatih Askerî Rüştiyesi ile Kuleli İdâdîsini tamamladıktan sonra Harp Okulunu birincilikle bitirmiş ve Harp Akademisinden 1905'de kurmay yüzbaşı olarak çıkmıştır. .

Askerlik hayatına Manastır'da başlamış ve komitecilerle yaptığı çarpışmalarda başarılar göstermiştir.

31 Mart ayaklanmasında İstanbula gönderilen hareket ordusuna katılmış; bundan sonra bastırmağa gittiği Arnavutluk isyanında başarılı hizmetlerde bulunmuştur.

1914 Birinci Cihan Savaşında yarbay olarak İran'a gönderilen askerî kuvvetlerin kurmaylığını yapmış, dönüşte Çanakkale'de Kereviz Derede Tümen Erkânı Harbiye Reisi olarak vazife görmüştür.

Buradaki başarılı hizmetlerine karşılık Albay olarak Fon der Goltz Paşanın yanında Kurmay Reisi olarak Bağdat'a gitmiştir.

1918'de Kafkas Cephesi İkinci Kolordu Kumandanlığına tayin edilmiş, Erzincan ve Erzurum'un kurtarılmasında başarılı hizmetleri görülmüştür.

Ermenistan ordusunun saldırışlarına karşı kahramanca savaşlar yapmış, Gümrü'yü aldıktan sonra rütbesi Generalliğe yükseltilmiştir.

Kolordu karargâhı Tebriz'de iken İstanbul'a çağrılan Kâ-

zım paşa Tekirdağ'daki 14 üncü Kolordu Komutanlığına tayin edilmiştir.

Bir müddet bu vazifede kaldıktan sonra İstiklâl Savaşına katılmak arzusu ile 15 inci Kolordu Kumandanı olarak tekrar doğuya gitmiş bu suretle Millî Hükûmetin kuruluşuna hizmetlerde bulunmuştur.

Doğuda tekrar başlayan Ermeni saldırışlarını kırmış, Gümrü ve Kars Kongrelerinde Türk Heyetinin reisliğini yamıştır.

Büyük Millet Meclisine ilkönce Edirne'den Milletvekili olarak girdikten sonra, Birinci Ordu Müfettişliği vazifesi ile askerî hayata tekrar başlamıştır.

1924'de Müfettişlikten istifa ederek tekrar Meclise döndü. (Terakkiperver) adı verilen siyasî partiye kurdu. Kısa bir müddet bu partinin liderliğini yaptıktan sonra 1927'de emekliye ayrılmıştır.

1938'de İstanbul'dan Milletvekili seçildikten sonra Büyük Millet Meclisi Reisliğini yapmıştır. 1948'de Ankara'da iken öldü.

KARABURUN (Ahırlı)

İzmir Vilâyetine bağlı bir kazadır. Eski ismi Ahırlıdır. İzmir Körfezine girilecek yerde ve Sakız adasının karşısında bir yarımadanın üzerindedir. 7 köyü ile birlikte nüfusu 6,850 kişidir. Nahiyesi yoktur. İzmir'in 116 kilometre doğu kuzeyindedir.

KARACABEY :

Bursa vilâyetine bağlı kazalardan biridir. Eski adı Mihaliçdir. Bu kazaya adı verilen Karacabey, Fatih devrinin ünlü kahramanlarından biridir. Belgrat savaşında şehit edilmiştir.

Buranın yerinde eskiden Miletopolis adında bir şehir vardı.

Karacabey kendi adını taşıyan ovada Ulubat gölünün batı-

sında ve Manyas gölünün doğusundadır. Yüzölçümü 1260 kilometre karedir. Toprakları sulak ve çok verimlidir. Kaza merkezi Bursa'nın 70 kilometre batısındadır. Muntazam bir şose ile vilâyet merkezine bağlıdır.

20 kilometre güneyinde, Karacabey Hârası vardır. 120.000 dekarlık geniş bir arazi üzerinde kurulmuştur. Bu hâra, ziraat ve hayvancılık bakımlarında bir okul hizmeti görmektedir.

Kazaya 70 köy bağlıdır. Nahiyesi yoktur. Umumî nüfusu 42,415 kişidir. Bunun 12 bini kaza merkezindedir.

KARACAOĞLAN (Ölümü 1679)

Karacaoğlan, şiirleri halk tarafından çok sevilen ve beğenilen saz şairlerimizden biridir. Nerede doğduğu, başka adı olup olmadığı kesin bir durumda belli değildir.

Bu saz şairinin, Anadoluyu baştan başa dolaştığı akıcı şiirlerinden anlaşılmaktadır.

Rahmetli Sadettin Nüzhet, bu halk şairinin şiirlerini (133) sayfalık bir kitapta toplamıştır.

KARACASU :

Denizli sınırında Aydın vilâyetine bağlı bir kazadır. Nahiyesi yoktur. Yüzölçümü 470 kilometre karedir. Arazi darlığı yüzünden halkın çoğu dokumacılıkla geçinmektedir.

Aydın'ın 95 kilometre doğu güneyinde bulunan kazanın, sınırları içinde ormanlıklar vardır. Genel nüfusu 15,452 kişidir. Bu kazaya ancak 20 köy bağlıdır.

KARACİĞER: (Bak: Ciğerler)

KARADENİZ :

Türkiye topraklarının kuzeyinde yer alan bu denizin, etrafı karalarla çevrilidir. İstanbul boğazı ile Marmara'ya açılır.

Çanakkale boğazı yoluyla Ege denizi ve Akdenizle birleşir.

Etrafında, Türkiye'nin, Romanya'nın ve Bulgaristan'ın toprakları vardır.

Yüzölçümü 410,000 kilometre karedir. Bu denize; Tuna, Dinyeper, Dinyester, Don, Kızılırmak, Yeşilırmak, Sakarya nehirleri dökülmektedir. Suyu, Akdenizin sularından daha az tuzlu ve ondan daha soğuktur.

Ortalama derinliği 1,700 metredir. En derin yeri 3,200 metreyi bulur. İklimi çok serttir. Kışın hızlı güney doğu rüzgârları eser. Şiddetli fırtınalar hüküm sürer.

Yalnız Kırım yarımadasının güney batı tarafları, kuzey rüzgârlarına kapalı olduğu için az çok Akdeniz iklimine benzer.

Kışın deniz Odesa sahillerinde 15 - 20 gün donar.

KARADENİZ BÖLGESİ :

Karadeniz bölgesi, Yurdumuzun önemli bölgelerinden biridir. Doğuda, Kafkas sınırından başlayarak, batıda Marmara bölgesine kadar uzanır.

Bölgenin yer şekilleri:

Karadeniz bölgesi dağlık ve ormanlıktır. Kuzey Anadolu dağları arasında Çarşamba ve Bafra ovaları gibi geniş ve çok verimli düzlükler yer almıştır.

Bölgenin iklimi :

Bölgenin iklimi fazla yağmurludur Ortalama yağmur miktarı bir metreyi bulur. Yazlar oldukça serin. kışlar çok şiddetli geçer.

Bu bölgenin iklimi doğu ve batıda birbirinden ayrı ısı farkları göstermektedir.

Bölgenin akar suları :

Karadenize dökülen başlıca akar sular şunlardır:

1 — **Çoruh ırmağı;** Rus sınırındaki Mecit dağından çıkar, Allahüekber dağının eteklerinden gelen Oltu çayını da alarak Batum'dan Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 368 kilometredir.

2 — **Yeşilırmak;** Köse, Tekeli, Asmalı ve Dumanlı dağlarından çıkar. Ordu dağlarından gelen Çorum suyu ile Tokat dağlarından çıkan Çekerek ve Tozanlı suları ile birleşir. İkinci bir kolu da Sipigör dağından çıkan Kelkit çayıdır. Bunlarla birleştikten sonra Amasyadan geçer ve Samsun sınırına girerek Çarşamba'nın kuzeyindeki Çaltı burnundan Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 416 kilometredir.

3 — **Kızılırmak;** Kızıl ve Köse dağlarından çıkar. Akdağ madeninden gelen Delice ırmağını alır, Aydos ve Yıldırım dağlarından çıkan Devres çayı ile birleşerek Bafra'nın yanındaki İncirburnu'ndan Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 1151 kilometredir.

4 — Sakarya ırmağı; Eskişehir'den Porsuk çayını alarak Bilecik sınırından geçer, Geyve suyu ile birleşerek Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 790 kilometredir.

Bunlardan başka, Filyos, Gerede, ve Araç çayları ile Bartın'daki dağların eteklerinden gelen Kocaırmak Karadeniz'e dökülen sayılı sulardandır.

Gölleri:

Samsun'da Balık ve Lâdik gölleri ile Bolu'da Aband gölü vardır

Bölgenin dağları:

Karadeniz bölgesi dağlıktır. Kıyı boyunca uzanan dağlara (Kuzey Anadolu Dağları) denir. Samsun yakınındaki dağlara (Canik dağları) adı verilmektedir.

Doğu Karadeniz kıyısında, Mihrap, Karyol, Deve, Yukarı

Dumlu, Mecit, Zigana, Kolat, Balaban ve Alitaş dağları vardır.

Bunların en yüksek yerleri 3500-4000 metreyi bulur. Orta kısımlardaki dağların yükseklikleri 1500 ve 2000 metreyi geçmez.

Bölgenin ormanları:

Karadeniz bölgesi, baştanbaşa bir orman memleketidir. Türkiye ormanlarının dörtte biri buradadır. Bu ormanlarda, Çam, Meşe, Kayın, Karaağaç, Gürgen, Kestane, Ihlamur, Dişbudak, Ceviz, Fındık, ve çeşitleri bol yabanî meyva ağaçları vardır.

Bu ormanların denize bakan yönlerinde ağaçlıklar daha sık ve daha çoktur. İçlere doğru gidildikçe iklim kuraklaştığı için ormanlar da azalmaktadır.

Bu bölgenin en önemli ormanları Trabzon'da Zigana, Ayancıkta Çangal, Kastamonu'da Ecevit, Ilgaz ve Bolu'da Karadere ormanları vardır. Buralarda iyi satışlar yapan kereste fabrikaları kurulmuştur.

Çamsakızı, Mazı, Salep, Gök-boya, bu ormanlardan alınan ürünlerdendir.

Madenleri ve fabrikaları :

Karadeniz bölgesinin başlıca önemli madeni, Zonguldak ve çevresinde işletilmekte olan kömür madenleri ve ocaklarıdır.

125 yıl önce gemilerimiz, yabancı memleketlerden satın aldıkları kömürleri kullanıyorlardı. Buradaki maden kömürünü, ilk defa 1829'da (Uzun Mehmet) adında bir köylü yurttaşımız buldu. O zamandanberi işletilmekte olan maden kömürü ocaklarının verimi, her yıl biraz daha artmaktadır. Çıkardığımız bu kömürler ihtiyaçlarımızı karşılamakta ve bir kısmı da yabancı memleketlere satılmaktadır. Divriği'den çıkarılan demir-

ler, trenlerle Safranbolu yakınında Karabük'e getirilmekte ve buradaki çelik fabrikalarında işletilmektedir.

Bunlardan başka Turhal'da şeker fabrikası ve bölgenin batı kısımlarında bir çok kereste fabrikaları vardır.

Bölgenin ürünleri :

Trabzon, Ordu, Giresun ve Samsun'da mısır; Samsun, Bafra, Çarşamba ve Tokat'da tütün; Trabzon, Giresun ve Ordu'da fındık; Gümüşhane ve Amasya'da elma; Rize'de çay, portakal ve mandalina yetiştirilmektedir.

Nüfusu ve halkın geçimi:

Karadeniz bölgesi, yurdumuzun oldukça kalabalık yerlerinden biridir. Halkın çoğu köylerde çiftçilik; şehir ve kasabalarda esnaflık ve sanat işleriyle geçinirler.

Bölge her mevsimde yağışlı olduğu için buralarda arpa ve buğday iyi yetişmez. Çiftçilerin en çok ektikleri mısır, fasulye, tütün, pancar, keten ve kenevirdir.

Bafra ve Çarşamba ovalarında dünyanın en iyi tütünleri yetiştirilmektedir. Yurdumuzun en zengin fındık bahçeleri Trabzon ile Ordu arasında ve en çok Giresun'dadır. Her yıl toplanan fındıkların önemli bir kısmı yabancı ülkelere satılmaktadır.

Bölgenin doğu kıyılarına yakın yerlerde kışlar ılık geçtiğinden Rize'de çay, portakal ve mandalina gibi sıcak memleket ürünleri yetiştirilmektedir.

Kıyılara yakın otlaklıklarda sığır ve daha iç kısımlarda koyun ve keçi beslenir. Kıyılarda yaşayan halkın çoğu denizcilik ve balıkçılıkla geçinir. Bir kısmı da maden işçiliği yapar ve fabrikalarda çalışır.

Bölgenin önemli şehirleri :

Karadeniz bölgesinin en önemli şehirleri: Samsun, Zon-

guldak, Trabzon, Ordu, Giresun, Sinop, Tokat, Amasya, Kastamonu, Bolu ve Rize'dir.

KARAGÖZ :

Küçük boyda insan biçiminde kesilen mukavvaların değneklere takılarak perde arkasından oynatıldığı bir oyundur. Bu oyunun başlıca iki şahsı vardır. Biri Haragöz, diğeri Haci-vat'tır.

Bunlar perde arkasından karşılıklı çıkarak çeşitli ve güldürücü gösteriler yaparlar.

Bursa'da şehir ile Çekirge arasında Karagöze ait olduğu söylenilen bir mezar vardır. Fakat böyle bir adamın gerçek olarak yaşadığı şüpheli görülmektedir.

Karagöz'ün bu oyunlarda Hacivat ile karşılaştığı zaman, yaptığı konuşmalar çok tok ve alaycıdır.

Bu oyunun İran'dan Anadoluya geçtiği ve ilk defa (Mehmet Küşterî) adında bir şahıs tarafından oynatıldığı kabul edilmektedir. Bu adamın, mezar taşındaki tarihe göre 1339 yılında öldüğü anlaşılmaktadır.

Tiyatro ve sinemalardan önce büyük bir ilgi toplayan bu oyun, gün geçtikçe çok daha azalan bir ilgi görmektedir.

KARAHANLILAR :

Karahanlılar devleti, onuncu yüzyılın sonlarına doğru, Orta Asya'da Tanrı dağlarının kuzey ve güney eteklerinde kurulmuştur.

Bu devletin ilk hâkanı (Satuk Buğra) handır. Müslümanlığı kabul eden ve halkına da kabul ettiren bu hükümdar, Karahanlıların başında 23 yıl kaldıktan sonra öldü.

Ondan sonra gelenler Buhara'yı aldılar ve sınırlarını Aral gölüne kadar genişlettiler. Bunlar Arap harfleri yerine Uygur alfabesi kullanmışlardı.

BİR KAHRAMANLIK HİKÂYESİ:

EN İYİ KILIÇ

Yavuz Sultan Selim, Mısır'ı aldıktan sonra Kölemen hükümdarı Tomanbay'ı Ziveyle kapısının önünde astırmıştı.

Tomanbay'ın kılıcını Yavuz'a getirdikleri zaman Mısır kumandanları bu kılıcın meziyetlerini saya saya bitiremiyorlardı. Padişahın canı sıkıldı. Sert bir sesle:

— Bunların en iyisi timsahı bir vuruşta kesen kılıçtır. Dedi. Bunun üzerine Nil kenarına gidilerek bu kılıcın tecrübesi yapılacaktı.

Bu sırada fellâhların ırmak kıyısına çıkardıkları timsaha en mahir Türk silâhşorlarından biri bu kılıcı vurdu. Fakat kılıç timsahı kesmemişti. Bu hali gören Yavuz belindeki kılıcı çekti. Bir vuruşta bu korkunç hayvanın başını gövdesinden ayırdı.

Yavuz Sultan Selim bu suretle Türk kılıcının üstünlüğünü ve söylediği sözü isbat etti.

TARİHTEN FIKRALAR:

BU PAŞA YAMAN ADAMDIR

Paris'e seyahat sırasında Abdülâziz şerefine tertip edilen ziyafette Üçüncü Napoleon, Fuat Paşaya döndü:

— Başınıza bir dert olan şu Girit adasını müşteri bulup satarsanız iyi olacak. Dedi. Paşa:

— Evet majeste; güzel fikir. Diye mukabele etti. İmparator tekrar sordu:

— Kaça satarsınız?

Fuat Paşa şu kısa ve zarif cevabı verdi:

— Ancak aldığımız fiata...

Girit'in yirmi beş yıl süren bir muharebe ile alındığını ve binlerce Türk'ün kanı pahasına mal olduğunu Üçüncü Napolein da bildiği için bu kıymetli Türk diplomatının keskin zekâsını takdir etti. Abdülâziz'e hitaben:

— Bu paşa, çok yaman adamdır. Dedi.

DÜŞÜNDÜRÜCÜ BÜYÜK SÖZLER:

Menfaat, gözü doymıyan insanların içinde yaşayan bir yılandır.

Dertlerini saklamak, başkalarının dertlerini dinlemekten daha zordur.

Hayatta kazançlı işlere baş vurmak, çakmak yakmağa benzer. Yakmak için çakarsınız, ümidinizi kestiğiniz anda ateş alır.

Kovana faydası olmayan şeylerin, arıya da faydası dokunmaz.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKİSAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKİSAN YAYINEVİ :** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

15 Ekim 1954, Cuma. Sayı: 43. Fiyatı: 15 kuruştur.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
K-3

Bunları biliyor musunuz?

DEVEKUŞU NEDEN UÇMAZ?

Birçok kuşlar ,kendilerini çeşitli tehlikelerden korumak için kanatlarını kullanarak havalanırlar.

Devekuşu çok büyük olduğu için düşmanlarına karşı uçarak kaçmak ihtiyacını duymamıştır.

İşte bu yüzden kanatlarını kullanmamış ve yavaş yavaş uçmak alışkanlığını da kaybetmiştir.

HASIR KOLTUKLAR NASIL SİLİNİR?

Hasır koltuk ve sandalyeler sabunlu su ile silinerek temizlenir. Fakat sildikten sonra güneşte kurutmak lâzımdır.

HALILARI SIK DÖVMEMELİ!..

Halıları sık sık döğmek doğru değildir. Senede en fazla dört defa döğmelidir. Diğer zamanlarda âdi süpürge veya elektrik süpürgesiyle tozunu almak lâzımdır.

KETEN VE PAMUKLU KUMAŞLARI YUMUŞATMAK İÇİN

İçinde, pirinç haşladığınız bir miktar suya keten veya pamuklu kumaşları batırarak bunlara parlak ve yumuşak bir hal vermek kabildir.

ÇATLIYAN ELLER İÇİN...

Soğuk veya mutfak işlerinden elleriniz çatlıyorsa, her gece yatmadan önce ellerinize vazelinli krem sürmeyi ve iyice oğuşturmayı ihmâl etmeyin.

EMAYE KAPLARI SİLMEK İÇİN...

Emaye kab ve eşya, bir miktar zeytinyağına karbonat karıştırarak silinir. Oğmak veya sert bir şeyle kazımak bu gibi kabları bozar, emayelerini aşındırır.

Karahanlılar, 1212 yılında, Harzemşahlar tarafından ortadan kaldırıldı.

Kaşgâr, Semerkant ve Buharada Karahanlılardan kalma önemli uygarlık eserleri vardır.

KARAİSALI :

Seyhan vilâyetine bağlı bir kazadır. Çatalar, Kamışlı, Karsanlı ve Bozantı adlarında dört nahiyesi ve 124 köyü vardır.

Toprağı çok verimlidir. Çeşitli ürünlerden başka pamuk ve susam yetiştirilmektedir. Yüzölçümü 3506 kilometre karedir. Sınırları Orta Torosların eteklerinden Adana ovasının kuzey batısına kadar uzanmaktadır.

Demiryolu Çakıtın boğazından bu ovaya iner. Kaza merkezi Adananın 48 kilometre batı kuzeyinde ve Hacıkırı istasyonunun 13 kilometre yakınındadır.

Genel nüfusu 46,416'dır. Bunun 1472'si kaza merkezindedir.

KARAKOÇAN :

Doğu Anadoluda Elâzığ vilâyetine bağlı kazalardan biridir. Aşağı Lahan, Çan adlarında iki nahiyesi ve 93 köyü vardır. Yüzölçümü 1315 kilometre karedir. Genel nüfusu 17,625 dir. ...

Kaza merkezi Tepe köyündedir. Elâzığ'ın 103 kilometre uzağında ve doğu kuzeyindedir.

KARAKOL:

Halkın emniyet ve düzenini korumak için hükûmet kuvvetlerinin bulundukları yere (Karakol) denir... Polis ve jandarma karakolları gibi'

KARAKÖSE :

(Bak: Ağrı vilâyeti)

KARAMAN :

Konya vilâyetine bağlı kazalardan biridir. Başkışla, Bucakkışla, İbrala, İllisira, Kılbasan adlarında beş nahiyesi ve 88 köyü vardır. Eski adı (Lâranda) dır.

Selçuk devletinin batmasından sonra, Karaman oğullarının merkezi olmasından bu ismi almıştır.

Yüksekliği, deniz yüzünden 1,260 metredir. Verimli toprakları olan ovalarla çevrilidir. Kışın havası sert ve yazın sıcaktır.

12,672 nüfuslu kaza merkezi, Konyanın 113 kilometre güney doğusundadır. Genel nüfusu 58,514'dür. Konyaya demiryolu ile bağlıdır. İstasyon kasabanın bir kilometre yakınındadır.

KARAMAN OĞULLARI :

Karamanoğulları, Anadolu Selçuk devletinin batmasından sonra kurulan on beylikten biridir.

Bu beylik 1256 tarihinde kurulmuş, 1483 tarihine kadar 227 yıl sürdükten sonra İkinci Bayezit tarafından, ortadan kaldırılmıştır.

Bu beylik, asıl adı Kerimüddin olan Karaman beyin adını taşımaktadır. Karaman kazası onun zamanında bu beyliğin merkezi olmuştur. Bu beyliğin ilk yurdu Ermenak ve Silifkedir.

Karaman oğullarının Konya ve Aksarayda bıraktıkları eserler, onların yapıcılık sanatinde ileri bir durumda olduklarını göstermektedir.

Selçuklular zamanında, devletin resmi dili Farsça iken, Karaman oğulları Türkçeyi kullanmışlar, Türk dilinin işletilmesine ve Türk edebiyatının gelişmesine hizmette bulunmuşlardır.

KARA MUSTAFA PAŞA: (Merzifonlu) 1634 - 1683

Kara Mustafa Paşa, Merzifonda doğmuştur. Sipahi Oruç

beyin oğludur. Dördüncü Mehmet zamanında sadrâzamlık etmiş ve Viyanayı ikinci defa kuşatmıştır.

Babası Köprülü Mehmet Paşanın sadık bir dostu olduğu için, Kara Mustafa, Köprülünün yanında yetişmiş ve ona damat olmuştur.

Bir müddet Diyarbakır valiliğinde bulundu. Sadaret kaymakamlığına tâyin edildikten sonra 1676 da kaynı Köprülü Fâzıl Ahmet paşanın ölümü üzerine sadrâzamlığa getirildi.

Zeki, cesur bir adamdı. Kendisine fazla güvenir ve kimsenin fikrine kıymet vermezdi.

Viyanayı kuşatarak almak ve Kanunî Sultan Süleyman'ın başaramadığı bir işi yaparak, tarihte yeni bir devir açmak istiyordu. Bu kuşatma sırasında Budin valisi ihtiyar İbrahim paşanın, ilk önce Viyana gerisindeki kalelerin alınmasını isteyen sözlerini dinlemedi. Sonraları bu hatası, yüzünden 200 bin kişilik ordusu ile yenildi. 1683 de padişahın gönderdiği kapıcılar kethüdası tarafından Belgratta başı kestirildi. Cesedi Edirneye getirilerek gömüldü .

KARAMÜRSEL :

Kocaeli vilâyetine bağlı kazalardan biridir. Yalakdere adlı bir nahiyesi ve 45 köyü vardır.

Karamürsel, İzmit körfezinin güney kıyılarında ve Samanlı dağlarının eteğinde kurulmuştur. Vilâyete 44 kilometrelik bir şose ile bağlıdır.

Burası Osman Gazi'nin komutanlarından Karamürsel bey tarafından alındığı için bu adı taşımaktadır.

Yüzölçümü 487 kilometre karedir. Genel nüfusu 23,655'dir. Kazanın merkezinde 2764 nüfus vardır.

KARAPINAR : (Sultaniye)

Konya vilâyetine bağlı kazalardan biridir. Beyviran, Hamamış adlarında iki nahiyesi ve 33 köyü vardır.

Karapınar, Konyanın 101 kilometre batısında ve Karacadağın eteğinde kurulmuştur. Genel nüfusu 22,634'dür. Bu nüfusun 6781'i kaza merkezindedir.

Arazisi geniş, akar suları azdır. Davarcılık ileri bir durumdadır. Yerli sanatlar arasında halıcılık ta vardır.

KARASU : (İncirli)

Kocaeli vilâyetine bağlı kazalardan biridir. 39 köyü vardır. Karadeniz kıyısında ve Sakarya ırmağının denize döküldüğü yerdedir. Eski adı İncirli'dir.

İzmite uzaklığı 88 kilometredir. Genel nüfusu 24,682'dir. Bu nüfusun 2866'sı kaza merkezindedir.

KARASU :

Fırat ırmağının bir koludur. Erzurumun kuzeyindeki (Dumlutepe) dağının eteklerinden çıkar. Erzincan ovasından geçerek Munzur dağlarının eteklerini dolaşır ve güneye iner.

Muratsuyu ile birleştikten sonra Fırat nehrini meydana getirir. Uzunluğu 460 kilometredir.

KARAYAZI :

Karayazı, Erzurum vilâyetine bağlı kazalardan biridir. Söylemez, Göksu ve Elmalıdere isimli 3 nahiyesi vardır.

Kaza merkezi Pasinler istasyonuna yarısı şose, yarısı araba yolu olan 60 kilometrelik bir yolla bağlıdır.

Erzurumun 98 kilometre doğusundadır.

Karayazıda hayvancılık gelişmiştir. Halkı hayvan yetiştirmekle uğraşır. Nüfusu 16.649'dur.

KARBON :

Arığ kömüre «Karbon» adı verilir. Tabiatta iki şekilde

bulunur. 1) Billûrlaşmamış maden filizi halinde: Maden kömürlerinde olduğu gibi... 2) Billûrlaşmış halde: Elmas veya grafitte olduğu gibi... 3) Gaz halinde: Karbon dioksit... gibi...

Organik maddeler yakıldığı vakit sun'î kömür elde edilir.

Karbon, havasız yerde yanmaz. Sıvı halinde olan kızgın demirin içinde az erir. Bütün organik maddelerin içinde bulunur. Bundan başka organik olmıyan bazı maddelerin de içinde karbon vardır.

Billûrlaşmamış karbonlar:

Billûrlaşmamış maden filizi halindeki karbonlar; yani maden kömürleri, içlerinde bulunan karbon miktarına ve eskilik derecelerine göre çeşitli adlar alırlar. Antrasit, Huy, Linyit gibi...

Bu maden kömürlerinin içinde en çok karbon bulunan **Antrasit**'tir. **Huy** ve **Linyit**, içinde karbon miktarı yüzde 80-75 olan kömürlerdir.

Billûrlaşmış karbonlar:

Saf ve billûr halindeki karbona **Elmas** denir.

Elmas parlak, çok sert ve dayanıklıdır. Işığı çok kırar. Sert olduğundan madenleri ve camı çizer. Az bulundugu için kıymetlidir. Ziynet eşyası yapılmakta kullanılır.

Bir de billûrlaşan karbonlardan **Grafit** vardır. Grafit geç yanar. Elektrik akımını iyi geçirir. Kurşun kalemlerin iç kısmı ve elektrodlar grafitten yapılır .

Gaz halinde karbonlar:

Karbon yanarken oksijenle birleşir. **Karbon dioksit** meydana gelir. Bu gaz fena kokulu ve zehirleyicidir. Tabii halde havada bulunur. Bir de **Karbon monoksit** vardır. Bu gaz da

çok zehirlidir. İyi yanmıyan kömürlerden karbon monoksit çıkar.

KARE (Kenarları ve açıları):

Birbirine eşit dört kenarlı ve bu kenarlar arasındaki açıları dik açı olan yüzey şekline «Kare» denir. Karenin karşılıklı kenarları birbirine paraleldir. Komşu kenarları diktir. Karşılıklı köşeleri birleştiren iki köşegeni vardır. Köşegenleri birbirine dik ve eş uzunluktadır.

Yüzölçümünde «metre kare» birim olarak kullanılır. Bu, kenarları birer metre, kenarlar arasındaki açıları 90° yani dik olan yüzey şeklidir.

Aritmetikte, bir sayının gene kendisi ile çarpılmasından meydana gelen sayıya o sayının karesi denir. Meselâ: $4 \times 4 = 16$ örneğinde 16, 4'ün karesidir.

KARE BİÇİMİNDEKİ TARLA v.s. nin İNCELENMESİ, ÇEVRELERİNİN HESAPLANMASI: (Bak: Karenin çevresi)

KARENİN ÇEVRESİ :

Karenin kenarları birbirine eşit olduğundan bir kenarı 4 ile çarpıldığı zaman onun çevresi bulunur.

Karenin bir kenarına a dersek, çevresi $= 4a$ olur.

KARENİN VEYA BU BİÇİMDEKİ ARAZİNİN YÜZÖLÇÜMÜNÜ HESAPLAMAK :

Karenin komşu iki kenarının birbirile çarpılması onun yüzölçümünü verir. Kenarları eşit olduğundan bir kenarı kendisi ile çarpılarak yüzölçümü bulunur. Meselâ, bir kenarına a dersek $a \times a =$ karenin yüzölçümüdür. Kare biçimindeki arazinin yüzölçümü de aynı şekilde hesaplanır. Yüzeyi ölçülecek kare biçimli arazinin bir kenarı kendisiyle çarpılınca yüzeyi bulunmuş olur.

KARE PRİZMA :

Karşılıklı iki yüzeyi kare olan dikdörtgenler prizmasına «kare prizma» denir. Kare prizmanın kenarları birbirine diktir. 6 yüzeyi vardır. Kare prizmanın alt ve üst tabanları birbirine; yan yüzeyleri de ayrı olarak birbirine eşittir. 8 köşesi vardır.

Çevremizde kare prizma biçiminde bir çok cisimler vardır: Gaz tenekeleri, mürekkep şişeleri, kutuları gibi...

KARGA :

Karga, gezici ve ötücü «Serçegiller» dendır. Kanatları uzun ve geniş; koyu renkte bir kuştur. Bunlar bazan sürülerle, bazan da çift dolaşırlar. Karganın ayakları ve gagası çok kuvvetlidir. Bir çok çeşitleri vardır. Kargalar her şey yerler. Küçük memeliler ve sürüngenlere saldırırlar. Başlıca yiyecekleri leşlerdir. Aç kaldıkları zaman tohumları yiyerek çok büyük zararlar yaparlar.

Kara karga, kuzgun karga, ala karga, soyga, saksağan karga cinslerindendir.

KARGI :

Kastamonu vilâyetine bağlı bir kazadır. Kastamonuya bir kısmı şose, bir kısmı araba yolu olan 125 kilometrelik bir yol ile bağlıdır. Kargı'da pirinç, tahıl, sebze, meyva yetişir. Kazanın nüfusu 21,570'dir. 48 köyü vardır.

KARINCA :

Karınca, «Zar kanatlılar» dan, cemiyet halinde yaşayan, çalışkan, küçük bir böcektir. Bir çok çeşitleri vardır. Karıncalar çok zeki hayvanlardır.

Toprak altında yaşarlar. Yazın daima çalışırlar. Kış için

yiyeceklerini biriktirirler. Karınca altı ayaklıdır. Beli incedir. Başında duygu organları olan boynuzlar vardır.

Karıncalar 3 tipe ayrılır: 1) Dişi karınca, 2) Erkek karınca, 3) İşçiler. Her yuvanın bir tane dişi karıncası olur. Buna «Kraliçe» denir. Kraliçe, erkek karınca ile birleştikten sonra yumurtlamak için ya eski yuvasına döner, yahut ta kendisine yeni bir yuva arar ve kanatlarını koparır. Bir müddet sonra yumurtlar. Bu yumurtalardan çıkan kurtlar beslenir; sonra bir kabuk örüp içine çekilirler. Bunlara «Krizalit» denir. Bir kaç hafta sonra krizalitlerden işçi karıncalar çıkar ve çalışmağa başlarlar.

Bu işçi karıncalar çıktıktan sonra kraliçe tekrar yumurtlamağa başlar. Kâfi miktarda işçi karınca meydana gelince bu sefer erkek ve dişi karıncalar yumurtlar.

İşçi karıncalar kanatsızdır. Erkek ve dişi karıncaların kanatları vardır. Dişi karıncaların 15 sene kadar yaşadıkları olur. Erkek karınca ise birleştikten hemen sonra ya kendiliğinden ölür, yahut işçi karıncalar tarafından öldürülür.

Karıncaların gayet geniş ve teşkilâtlı yuvaları vardır. Yatacak, yemek yiyecek salonları, yazın taşıdıkları yiyecekleri saklamak için kilerleri bulunur. Yuvalarında kurutma ve havalandırma tertibatı vardır. Karıncalar yaprak bitleri beslerler. Bunlar için ahır yaparlar. Onları otlatmak için yaprak taşırlar. Mantar yetiştirirler. Bir çok karınca cinsleri vardır.

Bizim memleketimizde sarı, ve kara karınca cinsleri bulunmaktadır.

Amazon denilen bir cins karınca hiç çalışmaz. Bunlar başka karınca yuvalarını zaptederler. Onların krizalitlerini kendi yuvalarına taşıyarak çıkan işçi karıncaları köle yaparlar.

Afrikada, Güney Amerikada yaşayan et yiyen karıncalar vardır ki, bunlar sürüler halinde çok tehlikelidirler.

KARINCA YİYEN :

Güney ve Orta Amerikada yaşayan memeli bir hayvan-

dır. Karınca ve diğer böcekleri yiyerek geçinir. İnce, iplik gibi uzun bir dili vardır. Bu dil çıkardığı salya ile daima yapışkandır. Tırnakları sivri ve kuvvetlidir. Bu tırnaklarla karınca yuvalarını kazar ve diline yapışan karıncaları yer. Dişleri yoktur. Yer domuzu denilen hayvan karınca yiyenin bir cinsidir. Bir de büyük karınca yiyenler vardır ki; bunların boyu 2 metreye yakındır. Kuyrukları gayet uzun ve tüylüdür.

KARINDAN BACAKLILAR:

«Karından bacaklılar» «Yumuşakçalar» dandır. Vücutları 3 kısımdır: Baş, gövde ve ayak. Üzerlerinde sert bir örtü vardır. Ayakları bütün yumuşakçalarda aynı değildir. Bazılarında taban halinde, bazılarında balta şeklindedir. Ağızlarında sert bir dil vardır. Sindirim borusu «U» şeklindedir. Bunlar karın kısmından çıkan etli ayaklariyle sürünerek hareket ederler. «Salyangoz ve midye» bu sınıftandır.

KARIN ZARI:

Karnın iç yüzü ile barsakları örten zardır. Bu zara **Periton** denir.

Karın organlarını mikroplardan korur ve onların hareketini kolaylaştırır. İki yaprak halindedir. Bu zarın iltihaplanması tehlikeli hastalıklara sebep olur.

KARİKATÜR:

Resimle yapılan hiciv ve mizaha «karikatür» denir. Yani karikatür edebiyattaki hiciv ve mizahın resimle gösterilmesidir.

Eski zamanlardan kalan eserlerde bile mizahi resimlere rastlanmaktadır. Karikatür asıl Rönesansta gelişmiye başlamıştır. Bizde Karagöz oyunu bir çeşit karikatür sayılabilir.

Asıl karikatürler bizde ilk defa 1869 da çıkan Diyojen, Çaylâk, Hayal, isimli mecmualarda görülmüştür.

KARLOFÇA ANDLAŞMASI :

İkinci Viyana muhasarası muvaffakiyetsizle neticelenince Türkler Viyana önlerinden geri çekilmeğe mecbur kaldılar. Bu sırada Avusturya, Venedik, Lehistan ve Ruslar «Mukaddes ittifak» adı altında Türkler aleyhine birleştiler. Osmanlı devletine saldırmağa başladılar. Osmanlı devleti karışıklık içinde idi. Böyle olduğu halde 16 yıl bu devletlerle çarpıştı. Fakat üstünlük elde edemedi. Nihayet barış yapılması kararlaştırıldı. 1699'da Tuna nehri üzerindeki Karlofça kasabasında 120 gün süren uzun müzakerelerden sonra Karlofça andlaşması imzalandı.

Bu andlaşmaya göre: Tameşvar eyaleti Osmanlılarda kalmak şartiyle bütün Macaristan, Erdel Avusturyaya; Mora, Ayamavri adası ve Dalmaçya Venediğe; Ukrayna, Polonya Lehistana; Azak kalesi Rusyaya verildi. Bundan başka Venediklilere Kanunî zamanında verilen ticarî imtiyazlar yenilendi.

Karlofça andlaşmasiyle Osmanlı devletinin Avrupadaki üstünlüğü dağılmağa başlamıştır.

KARLUK DEVLETİ :

Karluklar 6. yüzyılda, Çinin batısında Altay dağları eteklerinde 3 kabile halinde yaşıyorlardı. Karluklar 6 ve 7. yüzyıllarda Tukyu devletinin idaresi altındaydılar. Tukyu imparatorluğu 745'de ortadan kalkınca bunlar bu sefer Çin ve Uygur baskısı altında yaşadılar. 759 senesinde kuvvetleri arttığından başlı başına bir devlet kurmak istediler. Nihayet 766 da Balkaş ve Aral gölleri arasında bir devlet kurdular. 9. asırda Samanoğulları ile çarpıştılar. 10. yüzyılda Müslümanlığı kabul ettiler. Bir müddet sonra zayıfladıklarından başka kabilelerle birleşip Karahan devletinin kurulmasına yardım ettiler.

KARPAT DAĞLARI :

Karpat dağları Çekoslovakyada Bratislavadan başlar. Bir yay çizerek Romanyada, Bükreşin kuzeyinde nihayet bulur. Uzunluğu 1450 kilometredir. En yüksek noktası Tatra dağlarıdır. Tatraların yüksekliği 2.663 metredir.

Bu dağlar Transilvanya yaylasını ve Macaristan ovalarını bir yay gibi sarar, Romanyanın ortasından geçer.

Karpatlar Orta Avrupa iklimi ile Doğu Avrupa iklimini ayırır. Dağların yüksek kısımlarında iklim sertleşir. Bukovina da ise, yazlar çok sıcak olur. Yükseklikleri de değişiktir. Orta kısımlarda çok alçalırlar ve geçit verirler.

KARPUZ :

Karpuz kabakgiller familyasındandır. Yerde sürünen bir gövdesi vardır. Dışı yeşil, içi kırmızı; sulu bir meyvadır. Yaz aylarında yetişir. Memleketimizde en iyileri Diyarbakır taraflarında bulunur. Bazılarının içi sarı olur.

KARS VİLÂYETİ :

Kars, Doğu Anadolunun kuzeyinde, Rusya hududu yanındaki vilâyetlerimizden biridir. Vilâyet merkezi 22.664 nüfuslu Kars şehridir. Kars suyu bu şehrin kenarlarından geçerek Arpaçayına karışır. Bir tepe üzerine kurulmuş Kars kalesi önünde şehir uzanır. Vilâyet arazisi çok dağlıktır. Kuzeyinde Kısıkdağ, batısında Allahüekber dağları uzanır.

Kars 1877 de Rusyaya bırakılmıştı. 1917 de tekrar geri alındı.

İklimi çok sert olan Karsda hayvancılık gelişmiştir. Geniş otlaklarda sığır, koyun beslenir ve bunların sütünden, etinden faydalanılır. Karsın denizden yüksekliği 1740 metredir. Vilâyetin merkez kazasından başka Arpaçay, Ardahan, Iğdır, Göle,

Çıldır, Kağızman, Sarıkamış, Tuzluca, Posof adlı 9 kazası vardır. Vilâyetin nüfusu 383,222 kişidir.

Karsın eski bir mazisi vardır. Eskiden bu şehre Horse denirdi. Bir müddet Selçuk ve İran elinde kalmış, Çaldıran muharebesi neticesinde Osmanlılar tarafından alınmıştır.

KARŞIYAKA :

Karşıyaka İzmir vilâyetine bağlı bir kazadır. 8 köyü vardır. Bütün kazanın nüfusu 26.700'dür Kaza merkezi olan Karşıyaka ile İzmir arasında muntazam vapur seferleri vardır. Karşıyaka semti İzmirin sayfiye yerlerinden biridir.

KART :

Üstüne herhangi bir şey yazılmış veya basılmış; düzgün ve ince mukavva parçalarına «kart» denir. Kartvizit ve posta kartı gibi... Kartvizitte bir şahsın adı, soyadı, adresi v.s. yazılıdır. Posta kartının bir tarafına adresler, diğer tarafına da istenen yazılar yazılır.

KARTACA :

Kartaca M.Ö. 814 yılında Fenikeliler tarafından Afrikanın kuzey batısında kurulmuştur. Fenikede Sayda şehrinde hüküm süren kralın kızı Elissa kocasının öldürülmesi üzerine yanındaki adamlarını alarak Afrikaya gelmiş ve şimdiki Tunus taraflarına yerleşmiştir. Ve buraya Yeni Şehir mânasına gelen «Kart-hadaç» adını vermiştir.

Bu isim Araplar tarafından sonra Kartacaya çevrilmiştir.

Kartacalılar çok medeni idiler. Denizcilikte çok ileri gitmişlerdi. Donanmaları kuvvetli idi. Afrikaya yerleştikten sonra fetih siyaseti güttüler. Afrika ve İspanya sahilleri Kartacanın hâkimiyeti altına girdi. Daha sonra Malta, Sardunya, Balear adalarını ve Sicilyanın bir kısmını aldılar. Böylece Karta-

ca zamanın en üstün deniz devleti oldu.

Bu sıralar Roma ile Kartacanın arası iyi idi. Fakat Roma İtalyayı aldıktan sonra birbirlerine düşman oldular. Sicilyayı Kartacalıların zaptetmesi üzerine Roma ve Kartaca arasında **Pön harpleri** (M.Ö. 264 - 146) başladı. Pön harpleri 3 devreye ayrılır.

Birinci devre 23 yıl sürmüştür. Romalılar Kartaca donanmasından örnek alarak bir donanma kurmuşlar ve bu donanma ile Kartacalıları yenmişlerdir (M. Ö. 241).

Romalılar bu harpden sonra Sicilyanın batısını aldılar. İkinci Pön savaşı (M.Ö. 218 - 201) tarihleri arasında olmuştur. Kartacalıların başlarında **Anibal** adında bir kumandan vardı. (Bak: Anibal) Kartacalılar bir çok zaferler elde ettiler. Fakat bu başarılar uzun sürmedi. M.Ö. 201 de yapılan bir barışa göre Kartaca Kuzey Afrikadaki yerinden maada her tarafı Romaya bıraktı. 50 yıl harpsiz geçti.

M.Ö. 149 da Roma ile Kartacanın gene araları açıldı. Bu harp 3 yıl sürdü. Sonunda Kartaca Romalılar tarafından ortadan kaldırıldı.

Kartacalıların dini, dili, medeniyeti Fenikelilerinki gibidir.

KARTAL :

Yırtıcı kuşlardandır. Çok kuvvetlidir. Yuvasını çok yükseklerde kayalar üzerinde yapar. Gözleri keskindir. En uzak yerleri görebilir. Pençeleri çok kuvvetlidir. Tırnakları ve gagası çengel gibi kıvrıktır.

Boyu 1 metreye yakındır. Üstü koyu renk tüylerle kaplıdır. Kartallar yumurtlayarak çoğalırlar.

Kuş, tavşan ,yaban keçisi, kuzu gibi hayvanlar avlayarak geçinirler. Daima yükseklerde yaşaması ve çok kuvvetli olmasından dolayı kartala «kuşların kralı» denir.

Altın kartal, kara kuş, akbaş kartal gibi... bir çok cinsleri vardır.

KARTAL :

Kartal İstanbul vilâyetinin kazalarından biridir. Samandıra adlı bir nahiyesi ve 17 köyü vardır. Bütün kazanın nüfusu 21,372'dir. Toprakları verimlidir. Hububat, meyve, tütün yetişir. Kartalda bir çimento fabrikası kurulmuştur.

Kartal kasabasının nüfusu 4,554 tür.

KASABA :

Küçük şehirlere «Kasaba» denilir.

KASLAR :

Kaslar iç ve dış organlarımızın hareketini temin ederler. Kasları meydana getiren hücreler uzun ve incedir. Bunlara «kas teli» denir. Kaslar iki çeşittir:

Çizgili kaslar: Renkleri kırmızı ve kuvvetli kaslardır. Kendi isteğimizle hareket ederler. Bir çok kas telinin bir araya gelmesinden meydana gelirler. Her bir telde bir kaç çekirdek bulunur. Hücrelerdeki protoplâzmada uzunlamasına ve genişliğine çizgiler vardır.

Yalız kaslar: İsteğimizle hareket etmiyen kaslardır. Mide kasları gibi... Bunlar beyaz renklidir. Protoplâzmaları çizgisizdir. Tek çekirdeklidirler. Yalnız kalp isteğimize bağlı hareket etmediği halde çizgili kaslardan yapılmıştır.

Çizgili kasların bazısı uzun, bazısı geniştir. Uzun olanlar kol ve bacak kaslarıdır. Bunların ortası şişkindir. Uçlara doğru incelir. Buralara «kiriş» denir. Kemiklere bu kirişler vasıtasiyle bağlanır.

KASTAMONU VİLÂYETİ :

Batı Karadeniz bölümünde yüzölçümü 14610 kilometrekare olan bir vilâyettir. Arazisi engebelidir. Bu yüzden iklimi sert-

tir. Kuzeyinde Karadeniz, batısında Zonguldak, doğusunda Sinop, güneyinde Çankırı, Çorum vilâyetleri vardır. Toprakları verimlidir. Hububat, sebze, keten, kenevir yetişir. En yüksek dağı Ilgaz dağıdır. Kastamonu vilâyet merkezi, İneboluya 90 kilometrelik bir şose ile bağlıdır. Başlıca suları, Gök ırmak, Tosya çayı, Devrakâni ırmağı, Araç çayıdır. Bütün vilâyetin nüfusu 384.109'dur. Kastamonu şehrinin nüfusu 12565'dir.

Kastamonunun Cide, Araç, İnebolu, Tosya, Taşköprü, Daday, Devrekâni, Gargı, Küre adlı 9 kazası vardır.

KAŞ :

Gözün üstünde ince kılların meydana getirdiği yaya (kavise) kaş denir. Kaşlar alındaki terleri tutarak göze girmesine mani olurlar. Kaşlar aynı zamanda gözleri fazla ışıktan da korur.

KAŞ :

Kaş ,Antalya vilâyetine bağlı bir kazadır. Yüzölçümü 2.140 kilometre karedir.

Merkez nahiyesinden başka Kale ve Kalkan adlı 2 nahiyesi vardır. 55 köyü vardır.

Toprakları verimlidir; hububat, meyva, sebze yetişir. Etrafı dağlarla çevrilmiştir. Bu dağlar ormanlarla örtülüdür. Moskar'da kömür madeni ve petrol vardır. Nüfusu 23,600'dür.

:

KÂŞİFLER :

İnsanlığa büyük yardımları dokunmuş, yüksek idealler uğruna canlarını bile feda etmekten çekinmemiş insanlar muhakkak ki kâşiflerdir. Yakın vakitlere kadar dünya üzerinde bilinmiyen pek çok yer mevcuttu. Kâşifler sayesinde bugün bu bilinmiyen yerlerin sınırları çok daralmıştır. İşte bu kâşiflerden birkaçı: Kristof Kolomb, ne büyük sıkıntılar çekerek vahşî Amerikayı bulmuştu?... Şimdi orada yeni bir dünya, yeni bir medeniyet var...

Macellan hayatını dünyanın yuvarlaklığı iddiasını ispat et-

mek için feda etti. Daha sonra Peary, Amundsen, Scott (Skot), Shackleton (Şekıltın), Wilkins gibi kâşifler kutupları taradılar. Bunlardan Amundsen, Scott kahramanca öldü. Daha birçok kâşifler vardır. Bugün hepsini minnetle anıyoruz. Onlar bütün dünyanın iftihar ettiği insanlar olarak ebediyete kadar yaşıyacaklardır.

KATIR :

Katır, eşekten büyük, attan küçük; kuvvetli, dayanıklı bir hayvandır. Atla eşeğin birleşmesinden meydana gelir. Kulakları büyükçe, boynu kısa, kısır bir hayvandır. Çok eskiden beri katır yetiştirilmektedir. Dik yolları sırtında yükle beraber kolaylıkla çıkar. Dişi katırlar erkek katırlardan daha makbuldür.

KÂTİP ÇELEBİ :

Kâtip Çelebi, büyük bir Türk bilginidir. 1608 yılında doğdu. Adı Mustafa'dır. Babasının adı Abdullah'dır. Hicaza gittikten sonra Kâtip Çelebiye «Hacı Halife» denilmiştir. Bir müddet ordu kâtipliği yaptı. Erzurum ve Bağdat savaşlarında bulundu. Harpten geldikten sonra kendini ilme verdi.

Birçok eserler okudu. Değerli hocalardan ders aldı. Bu sıralarda gene harp çıktı. Ordu ile birlikte Halep'e gitti. Halep'te daima bir çok kitapları tetkik etti. Bir ara izin alarak Hicaz'a gitti. Revan harbine iştirak etti. Nihayet İstanbula döndü. Kâtip Çelebi, asıl çalışmasına bu sıralar başladı Maddî ve manevî büyük fedakârlıklardan sonra ilk eserini bitirdi. Bu eserin adı «Fezleketüttevarih» tir. Daha sonra, «Takvimüttevarih», «Tuhfetülahbar filhikmeti velemsali veleş'ar» gibi eserleri kaleme aldı.

En mühim eseri «Keşf-üz-zünun an Esami - il kütübü vel - fünun» dır. Bu kitap arapça yazılmış ve bir çok dillere tercüme edilmiştir. «Tuhfetülkibar fi Esharülbıhar» ve «Tak-

BİR KAHRAMANLIK HİKÂYESİ:

«... AZ CESARET DEĞİLDİR!...»

Çengeloğlu Tahir Paşa, İzmir'de vali iken redif taburlarının ayaklanmasını kendisine haber verdiler. Hemen yerinden fırladı ve askerin önüne geçerek kılıcını çekti. Sert bir sesle:

— Dönün kışlalara!... Diye bağırdı.

Askerler paşanın heybetli şahsını görünce duraladılar ve kışlalarına döndüler.

Ertesi günü bu hâdiseyi haber alan paşanın kethüdası Rüstem ağa:

— A benim devletlû paşam!... Ayaklanmış bir askerin önüne geçmek az cesaret değildir. Dedi.

Paşa bu sözleri dinledikten sonra:

— Onların hepsi benim kazandığım şöhretten korkarlar. Ben de korkak bir adam olsaydım, böyle bir şöhret kazanmazdım. Cevabını verdi.

TARİHTEN FIKRALAR:

İSTER GİDER, İSTER OTURUR.

Kuyucu Murat paşanın şiddetli hareketlerinden memnun olmayan pek çoktu. Onu padişahın gözünden düşürmek için her çareye baş vuruyorlardı.

İran seferine gitmek üzere Üsküdar sırtlarına çadır kurmuş olan paşanın, sefere bir türlü çıkmamasını fırsat bilen Kızlar Ağası, Murat Paşanın ihtiyar olduğunu, bu sebepten savaşa gitmek istemediğini padişaha söylediği zaman Birinci Ahmet hiddetle bağırdı:

— Sus alçak herif! Murat Paşa çok iyi bir vezirdir. Anadoluyu bana o kazandırdı. İster gider, ister oturur.

Dedikten sonra huzurdan koğdu.

Herkes iyi adam olabilir. Fakat büyük adam olamaz.

Tenbellik, vaktinden önce gelmiş bir ölümdür.

Zengin bir adam için saadet; elindeki malda değil, yapabileceği iyiliktedir.

Keseyi ağırlaştıran, küçük fakat hayırlı kazançlardır.

Kusursuz adam yoktur. En iyi adam. kusurları az olandır.

Hiç gazete ve kitap okumayan adamın, düşüncesi sağırlaşır, dimağı da nasırlaşır.

Kültürü ileri memleketlerdeki ailelerin ve evlerin en değerli eşyasını kitaplar teşkil eder.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN**
Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ :** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

22 Ekim 1954, Cuma. Sayı: 44. Fiyatı: 15 kuruştur.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ K-4

Bunları biliyor musunuz?

DİŞ FIRÇALARININ DAYANMASI İÇİN

Diş fırçalarının dayanması için hiç olmazsa haftada bir oksijenli su ile yıkamalıdır.

ÇAMAŞIRLARI BEYAZLATMAK İÇİN

Çamaşır suyuna bir ,iki damla amonyak ilâve edecek olursanız çamaşırlar yıkandıktan sonra yumuşak bir hal alır, beyazlaşır ve uzun müddet kapalı yerde dursa bile sararmaz.

TAHTA ÜZERİNDE MÜREKKEP LEKELERİ

Tahta üzerindeki mürekkep lekeleri, henüz taze iken, sirke ile silinince çıkar.

MEŞİN KOLTUKLARI PARLATMAK İÇİN

Meşin koltuklar muşamba cilâsı ile temizlenip parlatılabilir.

ALÜMİNYUM KAPLARI PARLATMAK İÇİN

Alüminyum kablar bir miktar çamaşır suyu ve ince tuzla oğulursa, kolayca parlar.

FOK BALIKLARI

Halk arasında ayı balığı diye bahsi edilen Fok balıkları Kuzey ve Güney Kutup denizlerinde yaşarlar. Otuz dört dişleri vardır. Boyları 1,80 metre kadardır.

Terbiye edilen Fok balıkları, bir çok numaralar yaparlar. Meselâ, başlarının veya burunlarının üzerinde, pek mâhirâne bir şekilde bir topu tutabilirler.

Bir de hortumlu Foklar vardır. Bunlara Deniz Fili denilebilir. 30 santimetre uzunluğunda hortumları vardır. Boyları da beş metreyi bulur.

vim-ül-Tevarih» adlı eserleri de mühimdir. Bunlar Müteferrika matbaasında basılmıştır.

Son eseri «Mizanülhak »dır. Bir de «Cihannüma» adlı coğrafya kitabı vardır.

1657'de vefat etti. Mezarı Zeyrek tarafındadır.

KATİRİLYON :

Bin milyar bir «Trilyon» eder. Bin trilyon ise bir «Katirilyon» eder. Şu halde bir katiriliyon bir milyon kere milyara denir. Bir katiriliyon şöyle yazılır:

1.000.000.000.000.000

KATOLİKLİK :

Hıristiyanlıkta esas olan bir mezheptir. XVI. Yüzyıla kadar bütün Hıristiyanlar katolikti. Katoliklerin başı Papa idi. Halk cahil olduğundan papanın her dediği kabul olunuyordu. Papalar ve kilise nüfuzlarını kötü yerlerde kullandılar ve halktan para çekmiye başladılar. Bu sıralarda halkın başına bazı adamlar geçerek onları ayaklandırdılar ve reform hareketleri başladı. Protestanlık ve kalvenistlik gibi mezhepler ortaya çıktı.

O zamana kadar Katolik kilisesinin başı olan Papadan başka kimse İncil'i tefsir edemiyordu. Reform neticesinde hıristiyanlığın temel kitabı «İncil» her dile çevrildi. Papanın eski kuvveti kalmadı. Katolik kilisesi de reform hareketlerine iştirak etmek mecburiyetinde kaldı. Şimdi hristiyanların bir çoğu katoliktir.

KATRİLYON: (Bak: Katirilyon)

KATSAYI :

Bir niceliğin (kemmiyetin) kaç mislinin alındığını gösteren sayıya denir Meselâ: 8 d deyiminde 8 sayısı d'nin katsayısıdır. Bu deyimde «d» herhangi bir sayıyı göstermektedir.

KAUÇUK, KAVUÇUK :

Afrika, Asya ve Amerikada bazı ağaçlar, bilhassa lâstik ağacı de

nilen ağaç kesildiği zaman süt gibi bir madde akar. Bu maddeye «kauçuk» denir. Kükürtle karışınca daha sağlamlaşır. Esnektir. Kamyon ve otomobil lâstikleri yapılmasında, elektrik makinelerinde v.s. de kullanılır.

KAVAK :

Su kenarlarında yetişen, «Söğütgil« lerden bir ağaçtır. Boyu çok uzun olur. Yaprakları geniştir. Yaprak sapları uzundur. Odunu yumuşaktır. İnşaatta; tahta kaşık ve kürek yapılmasında kullanılır. Akkavak, titrek kavak, kara kavak gibi cinsleri vardır. Rüzgâra karşı çok hassastır. Durgun havalarda bile titreşir.

KAVAK :

Samsun vilâyetinin kazalarından birinin ve merkez kasabasının adıdır. Kavak Samsun'a hem demir yolu, hem de şose ile bağlıdır. 86 köyü vardır.

Kasabanın nüfusu 1582'dir. bütün kazanın nüfusu ise 31691 kişidir.

KAVAKLI :

Edirne vilâyetine bağlı kazalardan biridir. Merkezi Doğanca'dır. Kazanın şimdiki adı Meriç'tir. Arazisi düzlük, toprakları verimlidir. Her türlü hububat yetişir. Koyun çok beslenir. Ahalisi çiftçidir.

KAVUN :

Kabakgiller familyasındandır. Gövdesi uzun olup yerde sürünür. Memleketimizde güney ve batı kısımlarda iyileri yetişir. Yaz başında «Topatan» denilen uzun sarı kavunlar vardır. Yaz ortası ve sonunda Kırkağaç kavunları çıkar. Kavun; dışı sarı dalgalı, kabuğu sert, içi sulu ve tatlı bir meyvadır. 20-30 çeşidi vardır.

Kavunun bir çok çeşitleri diğer yerlere Anadolu'dan yayılmıştır.

KAYABALIĞI :

Siyah, kurşunî renkli, vücudü yapışkan bir madde ile kaplı bir balıktır.

Denizin dibinde kayalıklar arasında yaşar. Eti beyazdır. 20 cm. boyunda olanları vardır. Komürcin kayası denilen çeşidi çok lezzetlidir. Pek çok çeşidi vardır. Başlıcaları Komürcin kayası, Saz kayası, Hurma kayası, Dişli kayadır.

KAYAK :

Kar üzerinde kaymak için ayağa takılan; uzun, ensiz uçları sivri ve yukarı kalkık tahtalara denir. Bu tahtaları ayağa takıp kar üstünde kaymağa «kayak sporu» denir.

KAYALAR :

Dünyamız güneşten ayrıldığı zaman kızgın gaz halinde idi. Zamanla soğumağa; sıvık, erimiş maden haline gelmeğe başladı. Gazlar en dışta kaldı. Erimiş madenler kaynıyor, hafif cisimler dünyanın yüzünde toplanıyordu. Böylece dünyanın yüzünde bir kabuk meydana geldi. Bu kabuk pek çok senelerden sonra kalınlaştı ve kayaları meydana getirdi. Kayalar; Tortul kayalar. Volkan kayalar. Değişmiş kayalar. Olmak üzere üç çeşittir.

Tortul kayalar: Denizlerde, göllerde biriken tortul tabakalardan olmuştur. Basınç altında kalan bu tabakalar katılaşmış ve tortul kayaları meydana getirmiştir. Bunlar fazla sert değildir. Kum, kil, çakıl tebeşir bunlardandır.

Volkan kayaları: Yanardağların püskürmesi esnasında çıkan lâvlar zamanla katılaşır ve volkan kayalar olur. Volkan kayalar sert ve parlaktır. Granit. Volkan kayalarındandır.

Değişmiş kayalar: Bunlar volkan ve tortul kayaların zamanla değişmesinden meydana gelmişlerdir. Volkan kayaların değişmesinden olanlar serttir. Tortul kayaların değişmesinden olanlar ise daha yumuşaktır.

KAYIK:

Yelken veya kürekle deniz üstünde gidebilen içi çukur; iki ucu sivri ve boyu uzun tahtadan yapılan tekneye denir. Arkasında dümeni bulunur. Önü daha sivridir. Böylece kolaylıkla suları yarar. İstanbulda Boğaz ve Haliçte vapur seferleri başlamadan evvel denizde başlıca taşıt aracı olarak kayık kullanılmıştır.

KAYIN AĞACI:

Kayıngillerdendir. Boyu çok uzundur. Gövdesi kurşunî renktedir. Yaprakları yumurta şeklindedir. Ormanlarda yetişir. Kerestesi yumuşak olduğundan marangozlukta kullanılır. Kayın odunundan iyi kömür yapılır.

KAYISI:

«Gülgiller» dendir. Ortaasyadan diğer ülkelere yayılmıştır. Yaprakları dişlidir. Meyvası kavuniçi rengindedir. Sulu, lezzetli ve hoş kokulu bir meyvadır. Ortasında bir çekirdek bulunur. Soğuk yerlerde pek yetişmez. Bir çok çeşitleri vardır.

Şam kayısısı: Yuvarlaktır. Bazı yerleri kırmızıdır.

Şekerpare: Üstü kırmızı beneklidir. Kabuğu kalındır.

Zerdali: Kayısıdan ufak ve kokusuzdur.

Malatya kayısısı: Uzunca, bazı yerleri pembe, lezzetli ve kokuludur. En makbul kayısı cinsi Malatya kayısısıdır.

KAYIŞLA KUVVET NAKLİ:

Kayıştan kuvvet naklinde çok istifade edilir. Kayış motör vasıtasiyle takıldığı makinenin kasnağını çevirir. Kasnağa bağlı çarklar da makineyi çalıştırır.

Bileği makinesinde, ayaklı dikiş makinelerinde kayış kullanılır.

Bundan başka meselâ: İstanbul'da Karaköy ve Beyoğlu arasındaki Tüneldeki yolcu taşıyan arabalar kayışlarla çekilir.

KAYMAK :

Süt kaynatıldığı vakit üstünde bir yağ tabakası meydana gelir. Bu kısma «kaymak» denir. Çok kaynatılınca sütün su kısmı buharlaşır ve geriye kaymak kalır. Kaymak çok besleyici bir gıda maddesidir.

KAYMAKAM :

Kazaları idare eden en büyük memura denir. Emrinde polis ve jandarma bulunur. Kaymakam, o kazanın bağlı olduğu vilâyetin valisinden emir alır. Nüfus, Tapu, Eğitim işleri ile meşgul memurlar kaymakamın emrindedir.

KAYNARCA MUAHEDESİ :

Kaynarca muahedesi 1774 yılında Tuna'ya 5-6 saat mesafede olan Kaynarca kasabasında imzalanmıştır. Bu muahede Osmanlı devletinin yıkılmağa başlamasının delilidir.

1763'de Rusya'nın başında II. Katerina vardı. Katerina Lehistan'ı ve Osmanlı İmparatorluğunu Rus topraklarına katmak istiyordu. İlk önce Lehistan'a saldırdı. Lehliler Osmanlı İmparatorluğundan yardım istediler. Bu sırada bir kısım Lehistanlılar Osmanlı sınırını aşıp bir Türk kasabasına sığındılar. Ruslar da kasabaya girdiler. Lehlileri ve Türkleri öldürdüler. Bu olay üzerine Türkler harbe girdiler. O vakit Osmanlıların başında III. Mustafa vardı. Ruslar harbe iyi hazırlanmışlardı. Beş büyük ordu ile Osmanlı topraklarına saldırdılar. İlkönce Eflâk, Buğdan, Kili, Akkerman, İsmail kalelerini aldılar. Baltık denizindeki donanmalariyle Kuzey Denizine açıldılar. Oradan Cebelüttarık yoliyle Akdenize girdiler. Morada isyan çıkardılar. Çeşme önlerinde Türk donanmasını yaktılar. Lehistan; Avusturya, Prusya, ve Rusya arasında paylaşıldı. Nihayet Osmanlı devleti barış istemek zorunda kaldı.

1774'de Kaynarca andlaşması imzalandı. Bu andlaşmaya göre Eflâk, Buğdan, Kırım Osmanlı idaresinden çıkıyordu. Rusya Karadenizde donanma bulundurabilecekti. Böylece Ruslar Karadenizde

kıyısı olan bir devlet haline geldiler. Osmanlı idaresi altındaki ortodoksları korumak bahanesiyle de Osmanlı devletinin iç işlerine de karışmak fırsatını buldular.

KAYSERİ VİLÂYETİ:

Kayseri Orta Anadolu'nun güney doğu kısmında kurulmuş, yüz ölçümü 15,130 kilometre kare olan bir vilâyettir.

Vilâyet merkezi Erciyaş dağının kuzey eteklerinde ve Karasuya dökülen çay üzerine kurulmuş Kayseri şehridir.

Şehrin nüfusu 57,698 dir.

Kayseri adı eski Romalılar tarafından verilmiş bir addır.

Kayseri vilâyetinin güney ve doğusunda Antitoros dağları uzanır. Orta kısımda ise Erciyaş dağı bulunur. Kuzeyinden Kızılırmak geçer. Sarmısaklı ve Bünyan deresi çağlıyanlar teşkil ederek akar. Bu su kuvveti ile elektrik elde edilir.

Kayseri vilâyetinin iklimi serttir. Ormanları azdır. Topraklarında hububat ve endüstride kullanılan nebatlar yetiştirilir. Boyacılık ve sıvacılıkla meşgul olurlar. Hayvan beslenir. Kayserinin pastırma ve sucukları çok meşhurdur. Bir çok dokuma fabrikaları vardır. Kayseri vilâyetinin Bünyan, İncesu, Ürgüp, Develi, Pınarbaşı gibi 5 kazası vardır.

Bütün vilâyetin nüfusu 371,125'dir.

KAZ:

Perde ayaklı kuşlardandır. Ördekten daha büyüktür. Daha az suya düşkündür.

Yabanî ve evcilleri vardır.

Boynu ördeğin boynundan uzundur. Gövdesi de daha büyüktür. Ördekten daha hızlı koşar.

Dişileri senede bir defa olmak üzere 80-10 yumurta yapar. Kaz yavrularına «Palaz» denir. Palaz eti lezzetlidir.

Evcil kazlar beyaz renktedir. Gagaları sarıdır. Yabanî kazlar kül renkli olurlar. Gagaları kırmızıdır. Kış başında kazlar besiye

konur. Eti için beslenirler. Yabanî kaz da eti için aranılan av hayvanlarındandır.

KAZA : (İlçe)

Türkiye idarî bakımdan 64 vilâyete ayrılmıştır. Vilâyetleri valiler idare eder. Vilâyetlerin bir kaymakam tarafından idare edilen bölümlerine «kaza» denir. Kazalar da nahiyelere ayrılırlar.

KAZALARDAN VE HASTALIKLARDAN KORUNMA :

Kazalardan ve hastalıklardan korunmak için her şeyden evvel dikkatli olmak lâzımdır. Meselâ: Bir kaldırımdan diğerine geçerken etrafa iyice bakınmalı, hiç bir vasıtanın geçmediğine emin olduktan sonra geçmelidir.

Hastalıklardan korunmak için aşıları vaktinde yaptırmalı, yıkamadan bir şey yememelidir.

Sokaktan geldikten sonra el ve yüz yıkanmalıdır. Açık havada gezintilere çıkmak, spor yapmak sağlığımızı korumak bakımından çok faydalıdır. Terliyken su içmek, aşırı derecede yorulmak, uykusuzluk, az yemek, çok yemek, her türlü alkollü içki ve sigara kullanmak, sıhhatimize zararlıdır. Hastalık geldikten sonra tedavisi hem zor, hem üzücü olur. Daha evvel dikkatli olup hastalıklardan korunmamız lâzımdır. Her Türk çocuğunun ilk vazifesi kendi sıhhatini koruyabilmesidir. Ancak bu takdirde «Türk gibi kuvvetli» sözünü yaşatabilecektir.

KAZAN HANLIĞI :

Kazanlılar eski Bulgar Türklerindendir. Kazan hanlığı Kazan suyunun Volgaya karıştığı civarda, Bulgar Türkleri Hanı Abdullahın Oğulları Altın ve Alim Hanlar tarafından kurulmuştu. Fakat bu hanlar hanlığı koruyamadıklarından Kazanlılar Altınordulu Uluğ Mehmet Hanı, han olarak seçtiler. Böylece 1552 yılına kadar kendi başlarına buyruk yaşamışlardır.

1552'de Müthiş İvan bu hanlığı ele geçirmiştir. Kazan hanlığı 153 sene yaşamıştır. O tarihten beri Rusyanın vilâyeti olarak

kalmıştır. 1879'da din ve fikir hürriyetlerine biraz olsun kavuştular. Şimdi Tataristan denen bu yer gûya cumhuriyetle idare olunuyorsa da aslında Rus baskısı altında inlemektedir.

KAZEİN :

Sütün içinde yüzde 3 kadar bulunan, ve onun pıhtılaşmasına yarıyan albüminli maddeye kazein denir. Kazein suda erimez. Kadın sütünde yüzde 1 miktarında bulnur.

KAZIKLI HUMMA : (Bak: Tetanoz)

KEBAN :

Keban, Elâzığ vilâyetinin kazalarından biridir. Elâzığ şehrinin 50 kilometre batısındadır.

Burada eskiden gümüş madeni işletilmişti. Bunun için Keban'a «Gümüş Madeni» de denir.

Toprakları verimlidir. Geniş dutlukları vardır. Hububat, sebze ve meyva çok yetişir. Kazanın merkez nahiyesinde 30 köy, Ağın nahiyesinde de 20 köy vardır. Keban kasabası Elâzığ şehrine bir araba yoliyle bağlıdır.

Gümüş madeni işletildiği sıralarda kasabanın etrafı ormanlıktı. Zamanla bu ormanların mahvolması yüzünden maden işletilmesi durdu. Bu kasabada maden işleriyle geçinen halk başka yerlere gittiler. Bugün kasabanın nüfusu 547'dir. Keban kazasının da 13,845 nüfusu vardır.

KEÇE :

Keçe yünün dövülmesinden meydana gelir. Kepenek, keçe çadır ve döşeme örtüsü keçeden yapılır.

KEÇİ :

Keçi memeli hayvanların geviş getirenlerindendir. Dünyanın her tarafına yayılmış evcil bir hayvandır. Keçi koyuna benzer. Yalnız ondan daha çevik ve dayanıklıdır. Kuyruğu kısadır. Çenesinin altında tüyler vardır. Eti koyununki kadar lezzetli değildir. Sütü yağsızdır.

Tüyleri koyununkinden düzdür ve yatık durur. Keçinin erkeğine «teke», yavrusuna «oğlak» denir.

Kafkasyada, Alplerde ve Toroslarda yabanî keçiler yaşar. Evcil keçiler ise bir çok çeşittir. Başlıcaları şunlardır:

Tiftik keçisi: (Ankara keçisi) Boynuzları dışarıya doğru kıvrık; tüyleri sık, ipek gibi beyaz ve yumuşak olan bir keçi cinsidir.

Kişmir keçisinin tüyleri çok yumuşaktır. Kumaş yapılmasında kullanılır.

Malta keçisi: Malta adasında bulunur. Kulakları sarkıktır. Bol süt verir.

KEDİ :

Evimizde sevip beslediğimiz sevimli hayvanlardan biri de kedidir. Evcil kedi dünyanın her tarafına yayılmıştır. Üstü sık ve yumuşak tüylerle kaplıdır. Bu tüyler her kedide ayni renkte değildir. Beyaz, kül rengi, sarı, siyah ve tekir dediğimiz karışık renkte kediler vardır. Kedinin vücudü uzun, başı yuvarlak ve bacakları kısadır. Kulakları külâh gibidir. Gözleri kuvvetlidir. Gece karanlıkta bile görür. Göz bebekleri ışığın gelişine göre büyüyüp küçülür. Gözün renkli kısmı da her kedide başka başkadır. Kedi çok iyi sıçrar, çok çevik bir hayvandır. Ayakları etli olduğundan sessiz yürür. Tırnakları sivri olup içeriye doğru çekik durur. Bir ava atlarken tırnaklar meydana çıkar. Kedi çok iyi koku alır.

Üst dudağının üstünde kıllar vardır. Bu kıllar dokunma organlarıdır.

Kedi senede iki defa doğurur. Yavruların doğdukları vakit gözleri kapalıdır, sonradan açılır. Kediler bir defada 2-5 yavru doğururlar. En çok et, balık, kuş ve fare yerler.

Bir çok kedi cinsleri vardır:

Van kedisi: Tüyleri uzun ve parlaktır. Çoğu düz beyazdır.

Mısır kedisi ve *Siyam kedisi:* Meşhurdur. Yaban kedilerinden de *Gepar, Vaşak* vardır.

KEHLİBAR : (Kehlibar)

Kehlibar sarı renktedir. Siyah renkli olanları da vardır. Reçinenin taşlaşmasından meydana gelen bir maddedir. Kehlibar en çok Baltık denizi kıyılarında Sibiryada ve Danimarka kıyılarında bulunur. En çok süs eşyası yapılmakta kullanılur. Kehlibar çok çeşitlidir. Kumaşa sürüldüğü vakit elektriklenerek kâğıt parçalarını, saman çöpünü kendine çeker.

KEKLİK :

Keklik tavuk cinsinden, güvercin büyüklüğünde bir hayvandır. Vücudu yuvarlak ve başı küçüktür. Eti çok lezzetli olduğu için avcılarca çok aranır. Böğürtlen, böcek, solucan yer. Yavrularına çok düşkündür. Kovalanınca hızlı kaçar ve uçar.

Kızıl keklik, çil keklik gibi çeşitleri vardır.

KELEBEK

Dört kanatlı; toz gibi görünen gayet ince, renkli pullarla kaplı zarif bir böcektir. Kelebekler, dişi kelebeğin bıraktığı yumurtadan çıkarlar.Başlangıçta tırtıl halindedir. Tırtıl büyüyüp beslendikten sonra ağzından çıkardığı ipliklerle kendi etrafını sarar. Bu devreye «Krizalit çağı» denir. Krizalit bütün kışı o halde geçirir. İlkbaharda derisini yırtarak dışarıya kelebek halinde çıkar.

Kelebekler çok az yaşarlar. Gündüz ve gece kelebekleri olmak üzere ikiye ayrılırlar. Gece kelebeklerine *pervane* denir.

Gece kelebekleri düz ve koyu renklidir. Gündüz kelebekleri ise bir çok renkli ve şekillidir. Bu kelebeklerin ince iki boynuzu ve 6 ayağı vardır.

Kelebeklerin bir çok çeşitleri kumaşlara ve meyvalara zarar verir. İpekböceği denilen kelebek krizalitinin (kozasının) ipliklerinden ipek çıkarıldığından faydalıdır.

KELİME VE KELİME YAPISI :

Her harf bir sesin işaretidir: a, e, k, l, gibi.

Bir kelimenin ayrı ağız hareketleriyle bir çırpıda söylenen parçalarına «hece» denir. Meselâ: Araba kelimesinin heceleri: a-ra-ba'dır.

Bir mâna ifade eden, bir veya birkaç heceden meydana gelen sese gramerde (dilbilgisinde) kelime denir. Kelimelerin bir araya gelmesiyle cümle meydana gelir.

Kelime yapısını harf ve heceler meydana getirir. Bunlardan daha evvelki bahislerde bahsedilmişti. Bu başlıkları taşıyan konuları inceleyiniz:

Türkçede sekiz çeşit kelime vardır:

İsim, sıfat, zamir, fiil, ünlem, zarf, bağlaç, edat.

İsim: Bütün varlıklara verilen isimlere denir. Kedi, köpek... gibi.

Sıfat: İsimleri tarif eden kelimelere sıfat denir. Güzel insan, yeşil yaprak... gibi. Burada güzel ve yeşil kelimeleri insan ve yaprak kelimelerini tarif ettiklerinden sıfattırlar.

Zamir: İsmin yerini tutan kelimedir. Ben, sen, o, biz, siz, onlar... gibi.

Fiil: Yapılan işi anlatan kelimelerdir. Geldi, gitti... gibi.

Zarf: Fiil ve sıfatların mânasını biraz değiştiren kelimelerdir. Zarflar cümlenin tamamlayıcılarıdır. «Hiçbiriniz aşağı inmeyin», cümlesinde «aşağı» kelimesi zarftır.

Bağ: Belli bir mânası olmıyan ve kelimeleri birbirine bağlıyan bir kelimedir. Ve, ki, ile, eğer... gibi.

Edat: İsmi cümlede yer almıya hazırlıyan kelimelere «edat» denir. Gibi, kadar, için... kelimeleri edattır.

Ünlem: Sevinç, korku, keder, acı ,esef gibi duygularımızı belli etmek için kullanılan kelimelere, ünlem denir. A!, Ay!, Ah!, vah!... gibi.

KELKİT :

Gümüşhane vilâyetine bağlı kazalardan biridir.

Kelkit suyunun yukarı kısmındadır. Kaza merkezinin adı Çiftliktir. Arazisi engebeli olduğundan ekim fazla yapılmaz. Meyva yetişir. Armutları güzeldir. Meşe ve çam ağaçları vardır. Hayvan besliyecek otlakları boldur. Nüfusu 37.995'dir.

KELTLER :

Orta Asyada kuraklık başlayınca, artık orada yaşanılmayacağını anlıyan Türk boyları başka illere göçmeğe başladılar. Bunlardan bazısı kuzeye ve güneye, bazısı batıya ve doğuya göç ettiler. Batıya gidenler iki yoldan ilerlediler. Hazar denizinin kuzeyindeki yola Kavimler kapısı dendi. Göçeden boylar bir de Hazar denizinin güneyinden batıya geçtiler. Keltler de göç eden kavimler arasındaydı. Bunlar iki yolu da seçmediler. Kafkasları aşarak Avrupaya girdiler. Uygarlıklarını ilkel bir hayat yaşayan Avrupaya götürdüler. Tuna boyunca ilerleyerek İsviçre ve Avusturyanın batı taraflarını almışlar, Fransaya girmişlerdir. Fransa topraklarına Galya adını vermişlerdi. Keltlerin bir kısmı İngiltereye, bir kısmı da İspanyaya geçtiler.

Asırlarca Galyaya sahip olan Keltler Germen istilâsı ile birçok yerlere dağıldılar. Daha sonra Franklar tarafından ortadan kaldırılmışlardır.

Fransız milleti; Keltler ve Frankların karışmasından meydana gelmiştir. Fakat Fransızlar Kelt dilini kullanmayıp Lâtinceyi seçmişlerdir.

KEMAH :

Erzincanın güneybatısında, bu vilâyete bağlı bir kazadır. Kazanın topraklarını Fıratın bir kolu olan Karasu sular. Arazisi engebeli olduğu halde tarım yapılmağa elverişlidir. Kazanın köylerinden birinde tuz veren tuzla, Erkegoin denilen diğer bir köyünde de kömür madeni vardır. Buralarda billûra benziyen bir maden bulunur. Kemah'ın nüfusu 13,451'dir. Yüz ölçümü 2,665 kilometre karedir. Kasabanın nüfusu 2051'dir.

KEMALİYE :

Eski adı Eğindir. Erzincanın kazalarından biridir. Yüz ölçümü 1,655 kilometrekaredir. Arazisi oldukça dağlıktır. Merkez nahiyesinden başka Başvartanik ve Aşutka adında iki nahi-

yesi vardır. 48 köyü vardır. Sebze ve meyva fazla miktarda yetiştirilir.

Kazanın nüfusu 16916'dır. Kasabanın nüfusu ise 3305 kişidir.

KEMALPAŞA :

İzmir vilâyetinin kazalarından biridir. İzmirin 29 kilometre doğusundadır. Merkez nahiyesinden başka nahiyesi yoktur. 35 köyü vardır. Kemalpaşa kasabasının bağ ve bahçeleri meşhurdur.

Kazanın nüfusu 26135, kasabanın nüfusu 3514 kişidir.

KEMAN :

Keman, bir telli musiki âletidir. Yayla çalınır. Bir kutu üzerine gerilmiş tellerden yapılır. Bu kutunun iki yüzeyi kasnak denilen bir kısımla birleşir. Kutunun alt tarafı ile, kasnak kayın ağacından, üst kısım ise çam'dan yapılır.

Kutudaki teller koyun ve keçi barsaklarından, yay telleri ise at kuyruğundan yapılır. En güzel kemanlar İtalyada Stradivaryüs tarafından yapılmıştır.

KEMER :

Köprü, pencere, kapı... gibi ortası açık iki duvarın üstünü örten yay şeklindeki beton veya taştan örtüye «kemer» denir.

Bir çok kemer çeşitleri vardır. Sivri kemer, köşeli kemer, yuvarlak kemer, düz kemer... gibi.

Tarihte en çok Romalılar kemer şeklinde inşaat yapmışlardır.

KEMİK VE KEMİĞİN YAPISI :

Vücudumuzun çatısını kemikler meydana getirir. Kemi-

ğin en dışında «kemik zarı denilen» ince bir zar bulunur. Ondan sonra asıl kemik kısmı gelir. Bunun içinde de kemik kanalı, kanal içinde ilik bulunur. Kemikler kaslara destek vazifesi görürler. Bazı nazik organları da korurlar.

Kemiğin üçte birini ossein denilen albüminli bir madde teşkil eder. Üçte ikisi inorganik kalsiyum tuzlarından yapılmıştır. Kemik yakılırsa organik kısım yanar, geriye madensel tuzlar kül halinde kalır. Asit içine atılan kemikte ise tuzlar erir, organik kısım tutkal halinde kalır.

KEMİKLERİMİZ (BELLİ BAŞLI KEMİKLERİMİZ, YERLERİ VE ADLARI) :

Kemiklerimiz uzun, kısa ve yassı kemikler olmak üzere 3 şekilde bulunur.

Uzun kemikler: Kol ve bacak kemikleri... gibi. Bunların iki ucunda süngerimsi tabaka bulunur. Orta kısımlarda ise asıl kemik dokusu vardır. Daha iç kısımda kanal içinde ilik bulunur.

Kısa kemikler: Omuzlar, diz kapağı kemikleri... gibi. Bu kemikleri dıştan sert doku kaplar. İç kısımları süngersi dokudandır.

Yassı Kemikler: Bunlar kalça, baş ve kürek kemikleridir. Dışları sert kemik dokusu ile kaplıdır. İç kısımlarda süngersi doku bulunur.

Vücudumuzdaki kemikler 3 kısımda incelenir. Baş kemikleri, gövde kemikleri, üyeler kemikleri.

1 — Baş kemikleri: Kafatası ve yüz kemikleri olmak üzere iki bölge gösterir.

Kafatası kemikleri: Çok nazik olan beyini ve beyinciği sakladığından çok sağlam yapılıdırlar. Testere gibi dişlidirler. Sıkı sıkı birbirlerine kenetlenirler. Kafatası kemikleri şunlardır: 2 tane şakak kemiği, 1 art kafa, 1 kalbur, 2 yan, 1 alın, 1 temel kemikleridir. Kalbur kemiği burnun üzerindedir. Temel kemiği de beynin, üzerine oturduğu kemiktir.

Yüz kemikleri: 2 yanak, 2 üstçene, 2 boynuzcuk, 2 damak,

2 burun, 1 sapan, 1 alt çene kemikleridir.

Sapan kemiği burun boşluğunu ikiye ayırır. Tırnak kemikleri göz oyuğunun buruna yakın kısmında bulunur.

Boynuzcuk kemikleri ise burun boşluğunun yan taraflarında bulunur.

Baş kemikleri arasında yalnız alt çene kemiği hareket edebilir.

2 — **Vücut kemikleri** de omurga, kaburga ve göğüs kemiği olarak üçe ayrılır.

Omurga: 32 omurdan meydana gelmiştir. 5 Bölgeye ayrılır. 7 omurdan boyun, 12 omurdan sırt, 5 omurdan bel, 5 omurdan sağrı, 3 omurdan kuyruk sokumu bölgeleri meydana gelmiştir.

Kaburga kemikleri: Akciğerleri ve kalbi içine alan, onları koruyan bir kafes gibidir. Arkadan omurgaya, önden göğüs kemiklerine bağlanırlar. 7 çifti önden göğüs kemiğine bağlanır. 5 çifti birbirlerine bağlıdır. 2 tanesi ise serbesttir.

Göğüs kemiği göğsün ortasında yukarıdan aşağıya doğru ucu sivri bir kemiktir.

3 — **Üyeler kemikleri:** Kol ve bacak kemikleridir.

Kol kemikleri önden köprücük, arkadan kürek kemiği ile vücuda bağlanır. Kolun omuzdan dirseğe kadar uzanan kemiğine «pazu kemiği» denir. Dirsekten bileğe kadar çatal gibi iki kemik halinde uzanan kemiğe de «kol kemiği» denir. Bilekte 8 kemik bulunur. 5 tane «el tarağı kemiği», 14 tane de «parmak kemikleri» vardır.

Bacak kemiklerinden «uyluk kemiği» kalça kemiğinden başlar, diz kapağına kadar devam eder. Vücudun en uzun kemiğidir. «Baldır kemiği» dizden ayak bileğine kadar uzanan iki kemikten yapılmıştır. Dıştakine kaval, içtekine baldır kemiği denir. Diz kapaklarında «bir diz kapağı kemiği» bulunur. Ayak bileğinde 7 tane bilek kemiği vardır. «Ayak tarak kemikleri»

de kalem gibi ayak tabanında bulunur.

Ayak parmak kemiklerinden baş parmak kemikleri iki boğumludur, diğer parmak kemikleri ise 3 boğumludur. Ayak parmak kemikleri 14 kemikten müteşekkildir.

KENEVİR :

Kenevir, kendirgillerden bir bitkidir. Orta Asyadan her tarafa yayılmıştır. Yaprakları atkestanesi şeklindedir. Yalnız daha ince ve dibe kadar yarıklıdır. Sapından halat yapılır, çuval örülür. Kenevirin yeşil kısımlarında kokulu bir madde vardır. Bu koku bazan tarlada çalışanları bile sersemletir. Tohumu kuş yemi olarak kullanılır.

KENTİLYON :

Katrilyonun 1000 katına «Kentilyon» denir. Bir kentilyon: 1.000.000.000.000.000.000 olarak yazılır.

KENYA :

Kenya Afrikanın doğusunda bir İngiliz Sömürgesidir. Habeşistan ve Tanganika arasında uzanır. Hint okyanusunda kıyısı vardır. Arazisi engebelidir. En yüksek dağı Kenya dağıdır.

Buralarda 3 milyon kadar zenci yaşar. 150 bin kadar da Avrupalı vardır. En meşhur limanı Mombasa'dır. İdare merkezi Nairobi şehridir.

KEPEK :

Buğday öğütülürken kabuk kırıntıları da una karışır. Unu bunlardan ayırmak lâzımdır. Bunun için un eleklerden geçer ve kabuk kırıntıları elek üstünde kalır. Bunlara «kepek» denir. Yayvan yemi olarak kullanılır.

KEPLER :

Almanyada 1571 yılında Weil kasabası civarında doğmuş-

BİR KAHRAMANLIK HİKÂYESİ:

BİRİNCİ MURAT'IN DUASI

Adına (Hüdavendigâr) denilen Birinci Sultan Murat Timurtaş Paşa ile Yahşi Beyi Bulgaristanın alınmasına göndermişti. Bu değerli Türk kumandanları vazifelerini başarı ile tamamlayarak Bulgar kıralı Sisman'ı teslime mecbur etmişlerdi.

Bu hâdise Sırp kıralı Lazar'ı fena halde korkutmuştu. Çünkü Osman oğullarının asıl maksatları Sırplarla savaşarak onları yenilgiye uğratmaktı. Bunu çok iyi bildiği için komşularından yardım istemişti. Bu suretle Sırp, Macar, Arnavut ve Ulah askerlerinin birleşmesinden meydana gelen büyük bir ordu Kosova'da Osmanlılarla karşılaştı.

Bu müthiş kuvvetin karşısında Osmanlı ordusu pek küçük kalıyordu. Sultan Murat, oğulları Yıldırım ile Yakup Beyi yanına çağırdı. İki rekât namaz kıldıktan sonra ellerini kaldırarak:

— Ey büyük Allahım, bizim ordumuzu muzaffer et. Bana da şehitlik rütbesi ihsan eyle... diye yalvardı.

Oğulları gözyaşı dökerek bu duaya «Âmin» dediler. Çok geçmeden bu kahraman hükümdarın duası kabul edildiği için zafer kazanıldı ve kendisi de yaralılar arasında gezerken bir Sırplı tarafından şehit edildi.

TARİHTEN FIKRALAR:

SALONDA GÖRÜŞELİM

Âli Paşa, sadrazam iken, Sultan Abdülâziz'in taşkın hareketlerini önlemiş ve fikirlerini her zaman ona kabul ettirmişti.

Bir gece yarısı Sultan Abdülâziz, önemli bir meselenin konuşulması için Âli Paşayı saraya çağırtmıştı.

Geldiği zaman onu haremdeki yatak odalarından birinde kabul etti. Padişahın üzerinde Şam ipeklisi bir gecelik entari vardı. Onu bu kılıkla gören Âli Paşa hemen dışarı çıktı.

Bunun üzerine Abdülâziz:

— Âli Paşa bana muaşeret dersi veriyor. Çabuk resmî elbiselerimi getiriniz. Kendisi ile salonda görüşelim. Dedi.

HADÎSLER:

★ Anasının, babasının kalbini kazanmış olanlara müjdeler olsun ki, Allah onların ömürlerini bereketlendirecektir.

Hazreti Muhammet

★ Bana bir harf öğreten, beni kendisine köle yapar.

Hazreti Ali

★ Vatan sevgisi îmandan gelir. — Hazreti Muhammet

★ Saymıyan sayılmaz. — Hazreti Muhammet

★ Büyüklerimize saygı, küçüklerimize sevgi göstermiyen bizden değildir. — Hazreti Muhammet.

★ Yemekten önce ve yemekten sonra ellerinizi ve dişlerinizi temizleyiniz. Çünkü bu temizlik insanı îmana çağırır, îmana götürür; îman da sahibiyle beraber cennettedir.

Hazreti Muhammet

★ Müslüman, müslümanın kardeşidir.

Hazreti Muhammet

★ Evlerinizin önünü ve çevresini temiz tutunuz.

Hazreti Muhammet

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

29 Ekim 1954, Cuma. Sayı: 45. Fiatı: 15 kuruştur.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ K-5

Bunları biliyor musunuz?

İLK DÜĞME

Eskiden düğmeleri kuyumcular ve mozayikçiler elle yaparlardı. Makine ile ilk düğme 1827 yılında Amerikada madenden yapılmıştır.

KARAKUŞ

Karakuş, doğanlarla kartallar arasında bir kuştur. Bir buçuk metre boyundadır. Yakaladığı kaplumbağaları çok yükseklere çıkarır. Sonra aşağı atar. Böylelikle kaplumbağanın kabuğu kırılır, karakuş da onu yer. Çok korkunç bir hayvandır. Leşleri de yiyerek ortadan kaldırdığı için faydalı kuşlar arasında sayılır.

ZERDOVA

Zerdova adlı hayvan kuzeyde yaşar. Kayalıklarda gizlenmez. Ağaçların tepelerine tırmanır, kuşları avlar. Kuş yuvalarında yumurta buldu mu hemen içer. Sincapları, tavşanları kovalar. Balı pek sever. Sincapların yuvalarına çıkar, onları yakalar. Karnını doyurduktan sonra da sincabın yuvasının kenarlarını genişletir, kendine yuva yapar. Zerdova yarım metre boyundadır. Postu kıymetlidir. Kediler gibi sessizce yürüdüğünden yaklaştığı avların haberi olmadan onları pençesine geçirir. Atlamak hususunda adeta bir dümen işi gören uzun ve sık tüylü kuyruğundan istifade eder.

KAUÇUK YAĞMURLUKLAR NASIL TEMİZLENİR?

Kauçuk yağmurluklar üzerindeki yağ lekeleri, sıcak suda ve sabunlanmış süngerle temizlenir.

tır. Astronomi âlimidir. Fakir bir ailenin oğludur. Hayatı sıkıntı içinde geçmiştir. Kopernik'in faraziyesini kabul etmesi etraftan hoş karşılanmamış ve medreseden kovulmuştur. Kepler en çok Mars gezegenini incelemiştir. 1609 senesinde **Kepler kanunları** adı verilen 3 kanunu neşretti. Bu kanunlarda gezegenlerin güneş etrafındaki hareketleri incelenmiş ve ispatlanmıştı. Bu hareketleri doğuran kuvveti Newton daha sonra uzun çalışmalardan sonra buldu.

Kepler bu kanunları ispat için gözle bakarak yapılan ölçüleri kullanmıştı. Çünkü o vakit teleskop keşfedilmemişti.

Keplerin «Astronomia» adlı eseri mühimdir

Kepler 1630 da Ratisbonne'da ölmüştür.

KERBELÂ :

İrak'ın şehirlerinden biridir. Fırat nehri kıyısında kurulmuş bu şehir Şiîlerce mukaddes sayılır. 680 yılında burada Peygamberimiz Muhammed'in torunu olan Hüseyin, Emevî hükümdarlarından Muaviyenin oğlu Yezidin askerleri tarafından şehit edilmişti. Bu hâdise Muharrem ayında olduğundan bu ay Şiîlerin matem ayıdır. Büyük acılarını belirtmek için matem alayları yaparlar. Ağlarlar, bazıları kendilerini zincirle döverler. O ayda bedene eziyet edenin, ağlayanın cennete gideceğine inanırlar. Bütün bunlar Muharremin onuna kadar sürer. O gün büyük bir cenaze âyini yapılır ve merasime son verilir.

KERESTE :

Marangozlukta, yapılarda kullanılan kesilmiş tahtalardır. Bu gün tahtadan evler fazla yapılmıyorsa da kerestenin kullanıldığı yerler gene pek çoktur. Bunun için her devlet ormanlara çok ehemmiyet verir. Türkiyede orman çoktur. Fakat dikkatsizlik yüzünden çıkan orman yangınları kereste sanayiimizi sarsmaktadır.

KERTENKELE :

Kertenkele sürüngenler takımındandır. Bunlara «kelerler» de denir. Kertenkelenin birçok çeşitleri vardır. 10 - 15 santimetreden 2 metreye kadar boyu olan kertenkelelere rastlanır. Soğuk yerlerden başka dünyanın hemen her tarafında bulunurlar.

Kertenkelelerin 4 ayağı vardır. Kuyruğu vücudundan çok uzundur. Bir çoğu sür'atli hareket eder. Bazılarında ise ayak körleşmiştir. Bu cins, yılan gibi ağır ağır sürünerek hareket edebilir. Solucan, böcek, örümcek yiyerek geçinirler. Dilleri uzun çatallıdır. Alt ve üst çenede kuvvetli, sivri dişleri bulunur. Büyük olanlardan «Monitor» denilen kertenkele, timsah yavrularını ve yumurtalarını yer. Kertenkelenin 1800 çeşidi vardır. Bunların çoğu zararsızdır. Fakat görünüşü itibarile korkunç olanları da vardır. Meselâ: «Yakalıklı kertenkele» düşmanlarını korkutmak için boynunun etrafında yelpaze şeklindeki yakasını açar. «Geko» denilen bir başka cins kertenkele de düz duvarlarda, tavanda düşmeden dolaşabilir.

Meksika ve Birleşik Amerikanın güneyinde yaşıyan 2 cins kertenkele zehirlidir. Diğer kertenkeleler zararsızdır. Bukalemun (Bak: Bukalemun) ve Tuatera kertenkelesi yapı bakımından en dikkati çekenlerdendir. Tuaterada başın ön kısmında deri altında üçüncü bir göz bulunur.

KESELİLER :

Karınlarında yavrularını taşımak için kese bulunan hayvanlara «Keseliler» denir. Kanguru keseli hayvanlardandır. Arka ayakları uzun olup, iyi koşar. Kuyruğu uzunca veserttir. Kuyruğu ve arka ayakları üzerinde çok rahat oturur. Dişileri yavrusunu karnındaki kese içinde taşır.

KESİK KONİ :

Bir koni, tabanına paralel olarak kesilir. Ve tepe kısmı çı-

karılırsa, kalan kısma «Kesik Koni» denilir. Kesik koninin altta ve üstte olmak üzere iki tabanı vardır ve bu tabanlar daire şeklindedir.

KESİR :

Eşit parçalara bölünmüş bir birimin parçalarından birine veya bir kaçına «kesir» denir.

Kesirler iki kısma ayrılır:

1) Bayağı kesirler: Ondalık olmıyan kesirlerdir: $\frac{6}{7}$ gibi.

2) Ondalık kesirler: Bir bütünün onda bir ve (10) un katları olan yüzdebir, bindebir gibi eşit parçalarından bir kısmını gösteren sayılardır.

(0,5), (0,07), (0,0009) gibi...

Bayağı ve ondalık kesirler hakkında daha fazla bilgi edinmek isterseniz, «Bayağı Kesirler» ve «Ondalık Kesirler» konularına bakınız.

KESİT :

Herhangi bir cismi düz olarak kestiğimiz zaman elde edilen şekle o cismin kesiti denir.

KESKİN:

Ankara vilâyetinin kuzey doğusunda ve o vilâyete bağlı bir kazadır. Yüzölçümü 1700 kilometre karedir. Merkez nahiyesinden başka Çelebi adlı bir nahiyesi daha vardır. Arazisi dağlıktır.

Meyva ve sebze iyi yetişir. Toprakları verimlidir. Bağcılık ve hayvan yetiştirme gelişmiştir. Bilhassa tiftik keçisi fazladır.

Keskin kasabası düzgün bir şose ile Kırıkkale istasyonuna

bağlıdır. Kazanın 77 köyü vardır. Kasabanın nüfusu 4580'dir. Bütün kazanın ise 33,391 kişidir.

KEŞAN : ?

Edirne vilâyetinin kazalarındandır. Edirnenin güneyinde, Saros körfezine kıyısı olan bir kazadır.

Merkez nahiyesinden başka, Mecidiye, Yerlisu, Enez adlı nahiyeleri vardır.

Arazisi az çok engebelidir. Keşan'ın batısından Meriç ırmağı geçer. 63 köyü vardır. Topraklarında hububat, sebze, meyva yetişir. Hayvan yetiştirmeye önem verilir. Kasabanın nüfusu 8227'dir. Bütün kazanın ise 38082 kişidir.

KEŞİFLER :

Önemli keşifler Orta Çağda başlamıştır. Avrupalılar Orta Çağda büyük bir cehalet içinde idi. Dinde, bilim ve san'attaki değişikliklerden sonra kalkınmağa başladılar. Bu sıralarda yapılan Haçlı Seferleri Avrupalıların Türklerden çok şeyler öğrenmelerine sebep olmuştur.

Pusulayı da Türklerden öğrenmişlerdir. Pusulanın bilinmesinden sonra keşifler başlamıştır. Amerika Orta Çağda bilinmiyordu. Burayı Kristof Kolomb adında bir gemici buldu. Kristof Kolomb'un niyeti Hindistana batıdan gitmeyi denemekti. 3 gemi ile Atlas Okyanusuna açıldı. Bir müddet sonra Amerikaya geldi. (1492). Burasını Hindistan zannediyordu ve yeni bir kıt'a bulduğunu bilmeden öldü. Daha sonra Ameriko Vespuçi adında biri Amerikanın yeni bir kıt'a olduğunu anladı ve buraya onun ismi kullanılarak Amerika dendi.

Daha sonra Macellan adında bir Portekizli dünyayı dolaştı ve dünyanın yuvarlaklığı ispat edildi.

Keşifler neticesinde Avrupa devletleri Amerikada zengin sömürgelere sahip oldular. Amerikada zengin altın madeni vardı. Bunun için buraları çok rağbet gördü. Avrupa halkı gelip

yerleştiler. Hindistana Afrikanın güneyinden gidilmesi yüzünden Akdeniz kıyılarındaki devletler ve Hindistana karadan giden kervan yolları ve kavşakları eski önemini kaybettiler.

KESTANE :

Kayıngillerdendir. Bazılarının meyvası yenir. Bazılarının yenmez. Kerestesi doğramacılıkta kullanılır. Meyvaları dikenli bir kadeh içinde bulunur. Dış kabuğu kahverengidir. Nişasta ve şekerli maddeler fazla miktarda bulunur. Memleketimizde çok yetişir. Bilhassa Bursanın kestaneleri meşhurdur.

KETEN:

Mavi, zarif çiçekleri olan bir bitkidir. Ketengiller familyasındandır.

Gövdesinde ince ince lifler, iplikçikler bulunur. Gövdesindeki liflerden keten iplikleri yapılır ve bu iplikler dokunarak ketenli kumaşlar elde edilir. Ayrıca tohumundan da istifade edilir. Sıcak ve mutedil iklimlerde yetişir. Birleşik Amerika ve Kanadada fazla yetiştirilir.

KEZZAP :

Kimyada adı nitrik asit veya azotik asittir. Evlerde, mermerleri temizlemekte kullanılır.

KIBRIS :

İskenderun körfezi yakınlarında, Akdenizdeki büyük adalardan biridir. Anadolu'ya çok yakındır. Anamur burnu ile adanın kuzeyindeki Kormakiti burnu arasındaki uzaklık 44 mildir. Ada batıdan doğuya doğru daralır.

Kıbrıs adasının güney ve kuzeyi dağlıktır. Güneydeki dağ-

lar daha yüksektir. Kuzeydeki dağlar daha ince bir şerit halinde ve daha az yüksek olarak uzanır. Bu iki dağ zinciri arasında verimli bir ova bulunur.

Kıbrısın iklimi sıcaktır. Kışlarda ortalama sıcaklık 14 derecedir. En sıcak ayın ortalaması ise 25 derecedir. Adada bağcılık gelişmiştir. Şarapları meşhurdur. Pamuk ve ipek de bulunur. Nüfusun üçte biri Türktür. Merkezi Lefkoşa şehridir. Larnaka, Limasol Famagusta önemli limanlarındandır.

Bu ada 1570 yılında Venediklilerden Osmanlılar tarafından alınmıştır. 300 sene Türk hâkimiyeti altında kalmış, 1878'de geçici olarak adanın idaresi İngiltereye verilmiştir. Birinci Cihan Harbinde İngiltere Kıbrısı ilhak etmiştir. 1923 te yapılan Lozan barışında, Kıbrıs, İngiltereye bırakılmıştır. 300 yıl Türk hâkimiyeti altında kaldığından adada Türk kültürü ve Türk dili üstündür.

KIL :

Memelilerin vücutlarında bulunan kalın tüylere denir. İnsan vücudunun her tarafı çok ince kıllarla kaplıdır. Başımızdaki kıllar ise büyümüş ve kalınlaşıp saç halini almıştır. Her kılın kökü deride bir zarf içinde bulunur ve bu zarftaki kan hücresi tarafından beslenir. Kıllardaki renkler de kıl hücrelerindeki boyaya göre değişir. Hücrelerdeki boya bitince kıllar beyazlaşır. Bazı hayvan kıllarından çok istifade edilir.

KILIÇ ALİ PAŞA :

Kılıç Ali Paşa büyük Türk denizcilerinden biridir. Asıl adı Uluç'tur. İlk önceleri kendi başına seferler yaparak ün kazanmıştır. Bu başarılar üzerine padişah kendisini Cezayir beylerbeyi yapmıştır. Bir müddet sonra Kılıç Ali Paşa Tunusu ele geçirmiş ve, Osmanlı hâkimiyetini buralarda tanıtmıştır.

Fakat adını ölmezleştiren Lepanto savaşında elde ettiği büyük muvaffakiyet olmuştur. Bu savaşta Türk donanmasının

mühim bir kısmı mahvolduğu halde Kılıç Ali Paşa kendi filosunu düşman elinden kurtarmış ve onlara zarar verdirmiştir. Bu savaştan sonra adı Uluç'tan Kılıç'a çevrilmiştir.

1574 yılında Lepanto muvaffakiyetsizliğinden cesaret alan İspanyolların hücum edip ellerine geçirmiş oldukları Tunus'u tekrar Osmanlı topraklarına katmıştır. Kılıç Ali Paşa 15 sene kadar Osmanlı baş amirali olarak kalmıştır. 90 yaşında ölmüştür.

KILIÇ ARSLAN (Birinci):

1092 - 1107 yılları arasında Anadolu Selçuk devletinin başı olan hükümdardır. 1092 yılında İznikte tahta geçti. Babası Süleyman beydi. İzmirde Çaka bey adındaki Türk denizcisinin kiziyle evlendi. Kayın babası Çaka bey Bizans'a karşı başarılı korsan seferleri yapmıştı. Kılıç Arslan I. de Bizans'ı almak için donanma yaptırmağa başladı. Bizans Avrupadan yardım istedi. Papa ve Piyer Lermit adlı bir yobaz papazın kışkırtması ile Fransa'da toplanan meclis Kudüsü Müslümanların elinden almak için büyük ordular hazırlanmasına ve Haçlı seferleri yapılmasına karar verdi. Hristiyan orduları büyük kuvvetler halinde zaman, zaman Anadoludan geçerek Kudüsü kurtarmak istediler. Bu ordulara Haçlı Orduları denilir. Birinci Kılıç Arslan'ın hükümdarlığı I. Haçlı Seferine rastladığından Kılıç Arslan uzun müddet Haçlı Ordulariyle savaştı ve birçok harplerde galip geldi. Düşmana çok ağır kayıplar verdi. Fakat Haçlı Ordusu çok kalabalıktı. Çok asker kaybettikleri halde Kudüsü Fatimîlerin elinden 1099 senesinde aldılar ve burada bir Lâtin Krallığı kuruldu. (Bak: Haçlı Seferleri).

Kılıç Arslan daha sonra Kudüsü ele geçiren Haçlılara yardım için gelen 15.000 kişilik Danimarka ordusunu yoketti. Danişmend hükümdarı Gümüş Teginle birleşerek Haçlılardan 160 bin kişilik bir orduyu mahvettiler.

Fakat sonra Gümüş Tegin'le arası açıldı. 1105 yılında iki Türk hükümdarı arasında savaş başladı. Bu savaşta Danişmendliler mağlûp oldular ve toprakları Kılıç Arslanın eline geçti.

1105 yılında Büyük Selçuk imparatorluğunun başına Sultan Mehmet geçmişti. Birinci Kılıç Arslan bu hükümdarı tanımadı ve isyan etti. Bir ordu hazırlayıp Büyük Selçuk devleti topraklarına girdi. Orada Çavlı adında komutanın idaresindeki Sultan Mehmedin ordularına yenildi. Atıyla Habur ırmağına atılarak 1107 senesinde boğuldu.

KILIÇ ARSLAN (İkinci):

İkinci Kılıç Arslan da Birinci Kılıç Arslan gibi kahraman bir Türk hükümdarıydı. 1156 - 1192 yıllarında Anadolu Selçuk Devleti başında bulunmuştu.

Padişahlığının ilk yıllarında Danişmendlilerle çarpıştı.

Bizans imparatoru Manuel Komnenos, Danişmend kıralı ile beraber 1161 yılında Kılıç Arslana saldırdı. Kuvvetleri üstün olduğundan İkinci Kılıç Arslan yenildi ve bir kısım topraklarını Bizans'a bıraktı. Fakat az zamanda kuvvetlenerek 1174 yılında Danişmend devletini ortadan kaldırdı.

Manuel Komnenos, Selçuk devletinin kuvvetlenmesini hoş karşılamadığı için Kılıç Arslan'la harbe karar verdi. Kılıç Arslan barış istediyse de bu isteği kabul olunmadı.

Bizans ordusu, Macar, Sırp, İngiliz orduları beraberinde olduğu halde yola çıktı. Kılıç Arslan onların gelecekleri yolda yiyecek ve su bırakmamıştı. Bunun için çok kayıp vererek Denizliye gelebildiler ve bu civarda Mirya Kefalon denilen yerde iki tarafın orduları karşılaştı. (1176) Türklerin Harp san'atındaki üstünlükleri karşısında, Bizans ordusu bozuldu. Manuel Komnenos zorla canını kurtarabildi. Bundan sonra Bizanslılar bir daha saldıramadılar.

İkinci Kılıç Arslan yaşlandığı için devleti 11 oğlu arasında paylaştırdı. Fakat bu kardeşler arasında taht kavgası baş-

gösterdi. Bu sıralarda III. Haçlı Seferi başlamıştı. İmparator Frederik Barbaros kumandasında bir Alman ordusu Anadoluya geçti ve Konya'yı aldı. Fakat Frederik çayda yıkanırken boğuldu. Ordu Suriyeye geçti. Bu sıralarda da II. Kılıç Arslan öldü.

KILIÇ ARSLAN (Üçüncü) :

Anadolu Selçuk hükümdarlarının dokuzuncusudur. İkinci Süleymanın oğludur. 11 yaşında tahta geçti. Ancak 6 ay tahtta kalabildi. Diğer beyler hükümdarlığını kabul etmediler. Yerine amcası Birinci Keyhüsrev geçti. Bu sıralarda Dördüncü Haçlı Seferleri başladı, fakat bu sefer Haçlılar Bizanstan ileri gitmediler. Orayı yağmaladılar.

(KILIÇ ARSLAN (Dördüncü)

On dördüncü Anadolu Selçuk hükümdarıdır. İki defa tahta geçmiştir. 1262 yılında ölmüştür. Kızı Hüdavend Hatun için Niğdede bir türbe yaptırmıştır. Bu türbe çok kıymetli bir san'at eseridir.

KILIÇ BALIĞI :

Kemikli balıklardan, burnunda kılıç gibi uzantısı bulunan büyük bir balıktır. Eti çok lezzetli olduğundan makbuldür. Ak denizde fazla bulunur. Bizim sularımızda çok avlanır. 1 metreden 4 metreye kadar boyda olanları vardır. Yüzgeçleri kuvvetli ve kemiklidir, yüzgeçleri arasında kalın bir deri bulunur. Omurgası çok sağlamdır. Diğer kemikleri azdır. Bazıları tahta tekneleri bile kılıcı ile delebilir. İstanbulda en çok sonbaharda avlanır.

KILIKTA DEVRİM :

Cumhuriyet ilânından sonra Atatürk bir çok devrimler

yaptı (Bak: Atatürk İnkılâpları) Kılık devrimini kısaca anlatıyoruz: Osmanlı imparatorluğu zamanında kadınlar çarşaf giyer, yüzlerini peçe ile gizlerdi. Bu kıyafet çirkindi. Dinle, milliyetle alâkası yoktu. Eski Türklerde kadının yüzü açıktı. Erkekler ise başlarına fes denilen kırmızı renkte bir başlık giyerlerdi.

Kılık devrimi ile erkek fes yerine şapka giydi, kadın da çarşafı atıp medeni kılığa girdi. Böylece Türk kadını ve erkeği gülünç kılıklardan kurtulmuş oldu

KIPÇAK İMPARATORLUĞU:

Cengiz hanın oğlu Coçı Han tarafından Ural dağlariyle Volga ırmağı arasında kurulan devlete Kıpçak İmparatorluğu denilmiştir. Kıpçak devleti asıl Coçı'nın oğlu Batu Han zamanında genişlemiştir. Batu Han 1227 senesinde başa geçti. Çok cesur ve kahraman bir hükümdardı. Batu Han bir çok harpler yaptı. Rusya için tehlike oldu. Devletin sınırlarını genişletti. 1255 yılında öldü. Yerine oğlu Sartak Han geçti. Daha sonra Alakçı Han, 1257 de de Berke Han başa geçtiler. Berke han müslümanlığı kabul etti. Bu yüzden Hülâgû Hanla araları açıldı. Daha sonra oğlu Mengü Timur Han oldu. Bu hükümdardan sonra Kıpcak devleti dört kısma ayrıldı. Mengü'nün oğlu Toktay Han zamanında devletin sınırları Karadenizden Kuzey Kutup Denizine kadar genişledi. Daha sonra Özbek Mehmet Han, Canibey Han tahta geçtiler.

Canibey Han zamanında Kıpcak devleti san'at bakımından çok yükseldi. Canibey Handan sonra taht kavgaları başladı. Bir çok kişi han oldu. Bunlardan Toktamış Han en önemlileridir. Bu karışıklıklardan sonra devlet beş hanlığa bölündü. Bunlar Nefsi Kıpcak, Nogay, Kırım, Kazan ve Ejderhan hanlıklarıdır. Bu ayrılmadan sonra Rus tesiri ile hanlıklar birbirlerine girmişler ve ortadan kalkmışlardır. En son 1784'de Kırım hanlığı Rusyaya katılmıştır.

KIRAĞI :

Sakin, soğuk gecelerin sabahında yapraklar, çimenler, çiçekler üzerinde buz parçacıkları görülür. Buna «kırağı» denir. Kırağı, suyun billûrlaşmış halidir. Bitkilere zarar verir ve onların donup ölmesine sebep olur.

KIRGIZLAR :

Kırgızlar Asyada yaşayan bir Türk topluluğudur. Kara Kırgızlar, Kırgız kazaklar olmak üzere iki grupturlar: Kara Kırgızlar dağlarda yaşarlar. Sağ ve sol küme olarak başlıca iki kısma ayrılırlar.

Sağ kümede Boğo, Sanıbağış, Sultu, Şerik, Sayak, Sarıbağış, Basınz kabileleri vardır. Sol kümede ise, Soru, Mundus, Kitay ve Kuşi kabileleri bulunur.

Sol küme Fergana ve Buhara arasında yaşar.

Sağ kümede bulunanlar, Issıgöl kenarında yerleşmişlerdir. Kara Kırgızlar göçebe olarak yaşarlar. Asıl Kırgızların kendileri olduklarını iddia ederler. Hayvan yetiştirerek geçinirler.

Kazak Kırgızlar daha kalabalıktırlar. Bunlar Balkaş gölü ile Volga arasındaki geniş alana yayılmışlardır. Buralara kazaklar, Cengiz Hanın kumandası altında gelip yerleşmişler ve Cengiz Handan sonra oğlu Coçi nin idaresinde yaşamışlardır. 1500 senesinde kuvvetlenip XV. ve XVI. yüzyıllarda bir devlet kurmuşlardır. Fakat bu uzun sürmemiş, Rus idaresine girmişlerdir. Kazaklar 3 aşiret halinde yaşamışlardır. Karahanlılar devrinde müslüman olmuşlardır. Bunlar da göçebedir. Dürüst insanlardır. Tembeldirler.

Kırgızların çoğu esmerdir. Beyaz olanları az bulunur. Orta boylu çekik gözlüdürler. Tip itibariyle Mogollara benzerler. Konuştukları dil Türkçeye benzer. İçinde Mogolca kelimeler vardır. Kırgızların hepsi müslümandır. Bütün Kırgızlar 4.000.000 kadardır.

KIRIK ÇİZGİ: **(Bak: kırık doğru)**

KIRIK DOĞRU :

Kübün, piramidin, prizmanın ayrıtlarında elimizi dolaştırırsak elimize değen kısımlar hep doğru gitmez, köşelerde kırılır. İşte bunlar gibi, çeşitli yönlerde eklenmiş doğru parçalarının meydana getirdiği çizgiye «kırık doğru» denir.

KIRIKHAN :

Kırıkhan Antakyanın 40 kilometre kuzeyinde, Hatay vilâyetine bağlı bir kazadır. Antakyaya ve İskenderuna şose ile bağlıdır. Merkez nahiyesinden başka Yılangöz isimli bir nahiyesi ve 41 köyü vardır. Kırıkhan kasabasının nüfusu 3,695 kişidir. Bütün kazanın ise, 18076 dir.

KIRIKKALE :

Ankara - Kayseri demiryolu üzerindedir. Civardaki kaza-olan bir kazadır.

Merkez nahiyesinden başka, Beyobası ve Delice isimli iki nahiyesi ve 81 köyü vardır.

Ankara - Kayseri demiryolu üzerindedir. Civardaki kazaların ticaret merkezi olmuştur. Elektriği vardır. Burası küçük bir şehir halindedir. Bütün kazanın nüfusu 54.145, kasabanın ise 14.423 dür.

KIRIM :

Karadenizin kuzeyinde yüzölçümü 25700 kilometrekare olan bir yarımadadır. Perekop berzahı ile Güney Rusyaya bağlıdır. Kuzey ve kuzey doğusunda Azak denizi vardır.

Karadenize uzanmış olan bu yarımada Kafkaslardan doğuda Kerç boğazı ile ayrılır.

Kırım yarımadasında Salgır nehrinin kuzey kısımları düz ova halindedir. Buraları yazın sıcak, kışın çok soğuktur. Salgır nehrinin güneyinde ise, dağlık arazi uzanır. Güneyindeki dağların kuzey steplerine bakan yamaçlarında zengin meralar bulunur. Dağların güney yamaçları yemyeşildir. Buralarda bağlar, bahçeler, şirin Türk köyleri vardır. Yamaçlarda çeşitli meyvalar, sebzeler yetişir.

Güneyde iklim mutedildir. Kuzeyde ise şiddetli soğuklar olur.

1783 den beri Kırım Rusyanın idaresindedir.

Kuzeydeki ova tenhadır. Güney kısımlar daha kalabalıktır.

Akmescit, Sivastopol, Yalta, Livadia, Nikita, Kefe Kırımın önemli şehirleridir. Nüfusu 815000 dir. Ruslar Kırım Türklerini son yıllarda Siberyaya sürmüşlerdir.

KIRIM HANLIĞI :

Kırımda en eski zamanlarda İskitler hüküm sürmüşlerdir. Daha sonraları Yunanlılar, Cenevizliler, Venedikliler bu yarım adaya sahip oldular. Türklerden Çitler, Hunlar, Oğrular buralarda yerleştiler. Yedinci asırda Hazarlar, Dokuzuncu asırda Peçenekler, 1000 yılında da Kıpçaklar Kırımda devlet kurdular. Daha sonraları Cengiz Hanın oğlu Coçı Han Kırımı ele geçirdi. Cengiz Hanın orduları arasındaki Tatarlar buralara yerleştiler. Kırımdaki Kıpçak İmparatorluğu Aksak Timur tarafından ortadan kaldırılınca, burada bir hanlık kuruldu (1437) ve Hacı Geray han oldu. Hacı Geray Ruslarla savaşmış ve sınırlarını genişletmiştir. 1466 yılında ölünce yerine oğlu Mingli ve Hacı Geray Han oldu. Hacı Geray Ruslarla savaşmış ve sığındı. Mingli Geray Lehistanı vergiye bağladı. Moskovaya akınlar yaptı. Yavuz Selim'in tahta geçmesine yardım etti. 1513'te yerine oğlu Mehmet Geray, daha sonra diğer oğlu Saadet Geray geçtiler. Bunların hanlıklarından sonra Sahip Geray Han oldu. Daha sonraları Devlet Geray, Mehmet Geray, Selâmet

Geray Han oldular. Bu arada daha pek çok han başa geçti. Fakat Osmanlı devleti zayıflamıştı. Kırım Hanlığı da gaflet içinde idi. Ruslar ise, kuvvetleniyordu. 1777 de Şahin Geray adında biri Han oldu. Bu adam Rus hayranı idi. Bunun zamanında Ruslar Kırım işlerine el attılar. Nihayet 1783 de Kırıma girdiler.

Kırım Türk idaresinde 315 yıl kalmıştır. Kırımlılar cesur, vatanını seven, kahraman insanlardı. İlk hanlar da gayet iyi yetiştirilmiş, iyi askerî terbiye görmüş hanlardı. Daha sonra başa geçenler saraylarda saltanat ve debdebe içinde yaşadılar.

Dahili taht kavgaları da Kırım hanlığını sarstı. Ve yıkılmasına sebep oldu.

KIRIM SAVAŞI :

1853'te başlıyan Osmanlı - Rus savaşında; Ruslar Sinop limanındaki Türk donanmasına baskın yaptılar ve donanmayı yaktılar. Bu olaydan sonra İngiltere, Fransa ve Osmanlı devleti Rusya aleyhine birleştiler, Rusyaya harp ilân ettiler ve Kırıma asker çıkardılar.

Kırım savaşları, 1854 de başlayıp 1856 da Osmanlı devletinin ve müttefiklerinin zaferleri ile sona erdi. Bu harpden sonra Viyana ve Paris muahedeleri yapıldı. (1856).

KIRK :

39 dan sonra gelen iki basamaklı sayıdır. İçinde 4 tane 10 vardır. Rakamla 40, Romen rakamı ile XL olarak yazılır.

KIRKA :

Eskişehir vilâyetinin Seyitgazi kazasına bağlı bir nahiyedir. Nüfusu 6,821 kişidir. 20 köyü vardır. Nahiye merkezi Kırka köyündedir.

KIRKAĞAÇ :

Manisa vilâyetinin kazalarındandır. Merkez nahiyesinden

başka Gelenbe adında bir nahiyesi ve 27 köyü vardır. Meşe ormanları kazada geniş bir yer kaplar. Pamuk, afyon, tütün, üzüm fazla yetişir. Kırkağaçın bilhassa kavunları meşhurdur. Hayvancılığı da gelişmiştir. Balcılığa önem verilir. Kırkağaç kasabasında pamuk ve zeytinyağ fabrikaları vardır. Yüzölçümü 505 kilometrekaredir. Kasabanın nüfusu 8.716 dır. Bütün kazanın ise 21108 nüfusu vardır. Kırkağaç, Manisa — Balıkesir demiryolu üzerindedir.

KIRKAYAK :

Kırkayak, çok ayaklılardandır. Sıcak ve mutedil iklimlerde yaşar. 20-30 santim boyunda olanları vardır.

KIRKLARELİ :

Yurdumuzun Trakya kısmındaki vilâyetlerden biridir. Kuzeyinde Bulgaristan, Doğusunda Karadeniz, Batısında Edirne vilâyeti, Güneyinde Tekirdağ vilâyeti bulunur. Istranca dağları bu vilâyeti engebelendirir. Bu dağlardan inen bir çok dereler vardır. Kırklareli orman bakımından hayli zengindir. Ormanlardaki ağaçlar odun, kömür yapmağa elverişlidir. Bağcılık ve hayvancılık gelişmiştir. Her türlü hububat yetişir. Merkez il kazasından başka Demirköy, Vize, Babaeski, Lüleburgaz adlı kazaları vardır: Edirne demiryolundan ayrılan bir kol Kırklareline girer. Şehir ayrıca Tekirdağ - Bulgaristan şosesi üzerinde olduğundan ve hudut vilâyetlerimizden biri olması itibariyle askerî ve ticarî önemi haizdir. Şehrin nüfuşu 14.275'-dir. Vilâyetin ise, 173.382 nüfusu vardır.

KIRLANGIÇ :

Serçegillerden olup ince kanatlı göçmen bir kuştur. İlkbaharı müjdeliyen kırlangıçlar sonbaharın ilk aylarında sıcak yerlere göçerler. Kırlangıç çok hızlı uçar, yerde iyi yürüyemez.

Çok çeşitleri vardır. Cumhuriyetçi kırlangıç denilen çeşitleri bir arada yaşarlar. Yuvaları bir dam altındadır. Bir de tarla kırlangıçları vardır. Bu tip kırlangıçlar yuvalarını saçaklarda yaparlar. Bunların yuvalarını yapışları gayet sanatkâranedir. Tüyleri ve samanı kille karıştırıp ağzında ıslatıp çamur yaparlar. Bu çamuru duvarlara sıvarlar. Kat kat çamur getirip yükseltirler. Dişi tarla kırlangıçları mayıs ayında 5-6 yumurta yumurtlarlar ve kuluçkaya otururlar.

Tarla kırlangıcından başka ev ve saçak kırlangıçları bizim memleketimizde fazla bulunur. Ebabil ve Keçisağan cinsleri kırlangıçların en irileridir.

Tatarcık, karasinek, sivrisinek başlıca yiyeceklerini teşkil ettiklerinden faydalı kuşlardır.

KIRŞEHİR :

Eskiden Kırşehir vilâyetinin merkezi olan kasabadır. Son zamanlarda önemini kaybetmiş, Nevşehir vilâyetinin kazası olmuştur. Denizden 900 metre yüksekliktedir. Kasabada halıcılık ve dokumacılık gelişmiştir.

Kasaba bağlar ve yeşilliklerle çok şirindir. 13808 nüfusu vardır.

KIŞ UYKUSU :

Kuzey memleketlerinde kış gelince bazı hayvanlar ölürler. Bıraktıkları yumurtalar onların nesillerini üretir. Bazı hayvanlar ise, sıcak yerlere göç ederler.

Bir kısım hayvanlar da «Kış uykusu» denilen bir uykuya yatarlar. Bu sıralarda kan dolaşımı yavaşlar. Bu hayvanlar hareket etmedikleri için kendi yağlarını kullanarak hiç besin almadan yaşayabilirler. Böceklerin bir çoğu ördükleri koza içinde kışı geçirirler. Kurbağalar ve sincaplar kış uykusuna yatan hayvanlardandır. Bazıları ise kış ortasında uyanırlar, iyi havalarda gezinirler. Hava soğuyunca uykularına devam ederler. Kışı böylece yiyecek aramadan yarı ölü halde geçirirler. İlkbaharda hepsi uykularından uyanırlar.

BİR KAHRAMANLIK HİKÂYESİ:

İSMİ DEĞİŞTİ...

Papanın teşviki ile birleşik olarak tertiplenen donanma, İnebahtı ve Çeşme önlerindeki gemilerimizi yakmıştı.

Bu sırada Uluç Ali Paşa bir filoya kumanda ediyordu. Bu büyük savaşta Kaptanı Derya Müezzinzade Ali Paşa şehit edilmişti.

Uluç Ali Paşa, Avrupa tarihçilerinin de hayretle yazdıklarına göre, büyük ve isabetli bir manevra ile hem kendi gemilerini kurtarmış, hem de birçok düşman kadırgalarını batırdıktan sonra yüzlerce esir almıştı.

İstanbul'a döndüğü zaman, padişah İkinci Selim huzuruna çağırdığı paşaya:

— Ey benim ünlü denizcim, yaptığınız fedakârlığa çok memnun oldum. İsminiz bundan böyle Kılıç Ali olacaktır. Seni Kaptanı Derya tâyin ettim. Dedi.

TARİHTEN FIKRALAR:

ARADAKİ FARK NEDİR?

Bir gün Abdülâziz huzuruna giren Fuat Paşaya:

— Âli Paşa ile Mütercim Rüştü Paşa arasındaki fark nedir? diye sordu.

Hazır cevaplılığı ve zarif nükteleri ile meşhur bir şahsiyet olan Fuat Paşa hiç düşünmeden:

— Şevketlû padişahım, büyük bir suyun üzerine bir köprü kurulduğunu görsem, ben hemen koşarım. Âli Paşa, temellerin sağlam olup olmadığını muayene eder. Rüştü paşa ise, üzerinden bir alay asker geçmedikçe köprüye ayak basmaz.

İşte her üçümüzün arasındaki farklar budur. Dedi.

HADÎSLER:

★ Cuma günleri vücudunuzu tepeden tırnağa kadar güzelce yıkayın. — Hazreti Muhammet

★ Bulaşıcı hastalık olan yerlere yaklaşmayın.
Hazreti Muhammet

★ Biriniz dost arkadaş tutacağı zaman kiminle arkadaşlık yapacağını iyi düşünsün. — Hazreti Muhammet

★ Her ağacın bir meyvası vardır. Gönülün meyvası da çocuktur. — Hazreti Muhammet

★ Allâh ın en sevgili kulları ahlâkı en iyi olanlardır.
Hazreti Muhammet

★ Kimsenin görmesini istemediğin bir işi, yalnız kaldığın zaman da yapma. — Hazreti Muhammet

★ Siz herkese malınızla iyilik etmeğe yetişemezsiniz. Öyle ise güler yüzle yetişiniz. — Hazreti Muhammet

★ Yalan ile îman bir arada barınamaz.
Hazreti Muhammet

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ :** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

5 Kasım 1954, Cuma. Sayı: 46. Fiyatı: 15 kuruştur.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
K-6
KİTAPLAR
KİTAPLIK
KLASÖR
KOBRA
KOBAY
KOKU ALMA DUYUSU
KONFİÇYUS
ASYA
KORE
JAPON DENİZİ
SARI DENİZ
KONİ
KÖFTE PİŞİRMEK
KOYUN
KÖK

Bunları biliyor musunuz?

DÜNYA NÜFUSU KORKUNÇ BİR HIZLA ARTIYOR!

Bugün dünya üzerinde iki buçuk milyara yakin insan yaşamaktadır. Dünya nüfusu her yıl ortalama olarak 30 milyon kişi artmaktadır. En hızlı artma Doğu Asya, Orta ve Güney Afrika ve Güney Amerikada olmaktadır. Bilginler bu artışı dünya insanlarının geleceği için korkunç bulmakta ve yakın bir gelecekte dünyada bir yiyecek darlığı olmasından korkmaktadırlar.

İNSANLAR NE KADAR DERİNE İNEBİLDİLER?

Toprak içine doğru yapılan kazılar, şimdiye kadar 6000 metreyi aşmamıştır. En derin maden ocağı Amerika Birleşik Devletlerinin Oklahoma eyaletinde Fort Cobb'dadır ve 5941 metre derinliğindedir.

DÜNYANIN EN BÜYÜK İNCİR AĞACI NEREDEDİR?

Hindistanda Kalküta nebatat bahçesindeki incir ağacı 26 metre yüksekliktedir. Ağacın gövde çevresi 18 metredir. Ağacın yapraklı kısmı 300 metrekaredir.

OKYANUSTA NE KADAR İYOT VAR?

Okyanusta sanıldığından çok daha fazla iyot vardır. Bir buçuk kilometre küp Okyanus suyundaki iyotun tamamı çıkarılabilseydi, 192 ton iyot elde edilirdi.

IŞIK YILI NEDİR?

Yıldızlar, dünyamızdan bizim mesafe ölçüsü birimlerimizle anlatılamıyacak kadar uzaktırlar. Bunun için yıldızların mesafelerini göstermek için «Işık Yılı» birimi kullanılır. Işığın hızı saniyede 300 kilometre olduğuna göre, bir yılda ışık 9,5 milyar kilometrelik yol alır. O halde bir ışık yılı 9,5 milyar kilometredir.

KIZAK :

Kızak, karla örtülü yerlerde en iyi taşıt aracıdır. Tekerleksiz, kar üstünde kayabilen, tahtadan bir arabadır. Kuzey memleketlerinde kızağı köpekler, sığırlar çekerler. Memleketimizde kızakları atlar çeker.

KIZAK YAPMAK :

Karda kaymak için basit bir kızak şöyle yapılır: 1 — İki eğri odun, ayni boyda kesilir ve altları keserle düzeltilir. 2 — Bunlar yanyana konur. Üzerlerine oturulacak yer için üç tahta ve ayak konacak yerine bir tahta çakılır. 3 — Oturulacak yerin arkasına bir arkalık yapılırsa daha güzel bir kızak yapılmış olur. 4 — İyi kaymak için kızağın altına biraz sabun sürmelidir.

KIZAMUK :

Kızamuk, bütün küçük çocukların geçirdiği bulaşıcı bir hastalıktır. Kuluçka devresi (Hastalığı yapan mikrobun vücuda girişinden, hastalığın bitişine kadar geçen devre) 10 gündür. Hastalığı yapan virüstür. (Çok ufak mikroplara virüs denir) Hastalık ateşle başlar. Burun şiş gözükür. Dil paslıdır. Ses kısılır. Kuru bir öksürük vardır. Bu hal 3 gün sürer. Sonra ağız boşluğunda lekecikler görünmeğe başlar. Bu halden sonra bütün vücudda dökmeler (kabarcıklar) görülür. Bu kabarcıkların içinde beyaz bir su bulunur. Hastanın iştahı yoktur. Ateşi 39° - 40° dir. Lenf bezleri şişer. 3 - 5 gün süren bu devirden sonra ateş düşer ve hasta iyileşmeye başlar. Dökmeler de kepek halinde soyulur. Kızamuk, kızıldan hafif bir hastalıktır. Kızamuğa yakalanmış hastalardan kaçmak lâzımdır. Tedavisinde sulfamid kullanılır.

KIZIL :

Bulaşıcı bir hastalıktır. Mikrobu Streptokokların «Hemolitik Streptokok» denilen özel bir türüdür.

Kızıl, en çok 2 - 5 yaş arasındaki çocuklarda görülür. Kuluçka müddeti 4 - 10 gündür. Bu kuluçka devresinde, hasta kırıklık hisseder. Daha sonra ateş 40° ye yükselir. Kusma ve ishaller görülür. Bel, baş, kol ve bacak ağrıları fazladır. Dil beyazlaşır, yutkunma güçleşir. 1 - 2 gün sonra lekeler görünmeğe başlar. Bu lekeler çok sık olduğundan vücudun bir çok yerleri kıpkırmızı gözükür.

Halk arasında bu hastalığa «Algömlek» denilir. 7 gün sonra ateş düşmeğe başlar. 2 - 4 hafta deri soyulması devam eder ve hasta yavaş yavaş iyi olmıya başlar. Kızıl -kanayan şekilleri müstesna- öldürücü bir hastalık değildir. Fakat diğer hastalıkların uyanmasına yardım eder. Vücutta ağır bozukluklar yapar.

Kızılın aşısı vardır. Tedavisi için Sulfamid, Penisillin ve mikrop öldürücü gargaralar kullanılır.

KIZILAĞAÇ :

Kızılağaç kayıngillerdendir. Kerestesi kolay işlendiğinden marangozlukta makbul bir ağaçtır.

KIZILAY :

Yurdumuzda çeşitli yardım kurumları vardır. Bunların en önemlisi ve eskisi Kızılaydır. Kızılay 1877 yılında kurulmuştur. Kızılayı, en çok yardıma muhtaç olduğumuz kara günlerimizde bize elini uzatmış olarak görürüz. O her zaman, her yerde; darda olanların yardımına koşar. Harpte yaralıları, hastaları sıcak bağrında barındırır. Depremlerde, su baskınlarında, yangınlarda yardıma ilk koşan Kızılaydır.

Yurdumuza gelen göçmenleri koruyan, açları doyuran gene hep odur. Kızılay sade bizim değil, bütün insanlığın dostudur. Bunun için bu hayırlı kuruma elimizden geldiği kadar yardımda bulunmamız lâzımdır.

KIZILAY GENÇLİK KURUMU HESAPLARI :

İlkokullarda öğrencileri küçük yaştan defter tutmağa alış-

tırmak için onlara Kızılay Gençlik Kurumunun okul ve sınıf şubeleri ile ilgili hesapları tutturmalıdır. Kızılay Gençlik Kurumu hesapları için öğrenciler sınıfta bir kasa defteri ve bir büyük defter tutarlar.

KIZILCAHAMAM :

Ankara vilâyetine bağlı, yüz ölçümü 2,360 kilometrekare olan bir kazadır. Denizden 1000 metre kadar yükseklikteđir. Kızılcahamam kasabası, Ankaranın kuzey batısındadır ve ona düzgün bir şose ile bağlıdır. Arazisi ormanlıktır. Her türlü ekim yapılır. Bilhassa pirinç fazla yetişir. Merkez nahiyesinden başka Çeltikçi, Güvem, Pazar, Çamlıdere isimli 4 nahiyesi ve 143 köyü vardır. Kızılcahamamda romatizma ve siyatiğe iyi gelen bir kaplıca bulunduğundan, yazın civar kasabalardan ve Ankaradan tedavi için gelenler çoktur.

KIZILCIK :

Kızılcıkgillerdendir. Kerestesi sağlamdır. Meyvası sonbaharda yetişir. Zeytin büyüklüğünde, kırmızı ve sulu bir meyvadır. Tadı ekşi ve buruktur. Meyvasından reçel ve şurub yapılır. Kızılcık dalları sağlam olduğundan eskiden kamçı yapılmasında kullanılırdı.

KIZIL DENİZ :

Kızıl deniz, Asya ve Afrika kıt'aları arasında boyu 2,200 kilometre olan bir içdenizdir. Kuzeyde Süveyşten başlar, güneyde Babülmendep boğazına kadar uzanır. En dar yeri kuzeyde 240 kilometredir. Güneyde ise genişliği 460 kilometreyi bulur. Denizin bir çok yerlerinde mercan döküntüleri vardır. Suları çok tuzludur. Akıntısı fazladır. 1869'da açılan Süveyş kanalı ile Akdenize bağlanmıştır. Bu kanal ve Kızıl Deniz yolu ile gemiler Afrikayı dolaşmadan Hindistana, Uzak Doğuya gidebilirler.

Onun için Kızıl Deniz önemli ticaret geçitlerindendir.

KIZILIRMAK :

Kızılırmak, en büyük ırmağımızdır. İmraniyenin doğusundaki Kızıldağ'dan çıkar, Orta Anadolu'da bir yay meydana getirir, Bafra burnundan Karadenize dökülür. Soldan Karasu, Devrizçay, Gökırmak kollarını, sağdan Delicesuyu alır. Uzunluğu 912 kilometredir. Taştığı zaman, sürüklediği çamurlar rengini kırmızı yaparlar. Bunun için nehre «Kızıl Irmak» denilmiştir.

KIZILTEPE :

Mardin vilâyetine bağlı bir kazadır. Kızıltepe, Mardin'in 26 kilometre güney batısındadır.

Derbesiye demiryolu istasyonuna ve Suriye hududuna 12 kilometre uzaklıktadır. Merkez nahiyesinden başka nahiyesi yoktur. 47 köyü vardır.

Eski adı Koçhisardı. Bütün kazanın nüfusu 19,101 kişidir. Kaza merkezinin ise 1,487 nüfusu vardır.

KİBRİT :

Kibrit 1809 senesinde icat olunmuştur. Bu tarihten evvel ateş yakmak için çakmak ve kav kullanılırdı. 1809'da icad olunan kibritler de beyaz fosfor ve kükürtten yapıldıklarından alevlenip yanıyorlardı. Yanarken çıkardıkları pis koku sıhhate zararlı idi. Bunun için bu kibritler tutunmadı. Nihayet şimdi kullandığımız kibritler yapıldı. Bu kibritler kutu kenarlarındaki fosforlu kâğıtlara sürtülmeden yanmaz. Çam ağaçları ince, ince kibrit çöpü halinde kesilir. Kibrit çöpleri kolayca yanmaları için parafine batırılır. Bunların başları potasyum kloratı gibi oksijeni bol bir maddeye batırılır ve kurutulur. Hazırlanan kibrit, kutulara doldurulur.

KİEL KANALI :

Kiel (Kiil okunur) Kanalı 1895 yılında gemilere açılmıştır. Bu kanal Baltık Denizi ile Kuzey Denizi arasındadır. Almanyada Kiel şehrinden Elbe nehrinin ağzına kadar uzanır. Kanalın genişliği 45 metredir. Boyu 93 kilometreden fazladır. Kanaldan gemi ile 9 saatte geçilir. Kuzey denizinden Baltık denizine geçmek için en tehlikesiz yol olduğundan bir çok gemiler buradan geçmektedirler.

KİGI :

Bingöl vilâyetine bağlı bir kazadır. Eskiden Erzincan vilâyetinin kazalarındandı. Yüz ölçümü 2800 kilometre karedir. Arazisi engebelidir. Her türlü hububat; kavun, karpuz yetişir. Merkezine Kasaba denir. Kasaba vâdide kurulmuştur. Ağaçları, meyvası boldur. Kasabanın içinden Kerek adlı dere geçer. 1949 da olan deprem neticesinde harap olmuştu. Şimdi yeniden kurulmuştur.

Kazada hayvancılık, dokumacılık gelişmiştir. Ormanlardan da kereste ve yakacak ihtiyaçlarını karşılarlar. Merkez nahiyesinden başka Hösnek ve Gönek adlı iki nahiyesi ve 117 köyü vardır.

Bütün kazanın 27888 nüfusu vardır. Kasabanın nüfusu ise 991 kişidir.

KİL :

Kil, su geçirmiyen yumuşak topraktır. Çimento, kiremit, tuğla, testi, çanak, porselen kapların yapılmasında kil kullanılır.

Eski devirlerde bile kil önemli bir inşaat malzemesi olmuştur. Kilin esası alüminyum silikat'tır. Çeşitli killerin içinde çeşitli maddeler bulunur: Demir oksid, silika, potas, mağnezyum karbonatı, kireç gibi...

KİLİM :

Kalın kıl ve yünden dokunan, yere serilen örtüye denir. Kilim, halıdan kıymetsizdir. Antebin kilimleri meşhurdur.

KİLİS :

Gaziantep vilâyetinin kazalarından biridir. Suriye hududu üzerinde olan Kilis, vilâyet kazalarının en güzelidir. İklimi yumuşaktır. Toprakları verimlidir. Arazisi oldukça düzdür. Ormanları fazladır. Hayvan beslemeğe önem verilir. Kasaba Suriye hududuna 48 kilometre mesafededir. Gazi-Antep'e de düzgün bir şose ile bağlıdır.

Merkez nahiyesinden başka, Elbeyli, Polateli ve Musabeyli isimli 3 nahiyesi, 137 köyü vardır. Kasabada bağlar, bahçeler, zeytinlikler fazladır. Burada zeytinyağı, un, sabun fabrikaları vardır. Bütün kazanın nüfusu 63790 kişidir. Şehrin nüfusu ise 27014'tür.

KİLO - KİLOGRAM :

Kilogram, ağırlık ölçüsüdür. **1 kilogram, 1 desimetre küp arı suyun ağırlığına eşittir.** Kısaca kilogram (kg.) harfleri ile gösterilir. Bir kilogram 1000 gramdır.

KİLOMETRE :

Kilometre, uzunluk ölçüsüdür. Metrenin 1000 katıdır. 1 kilometrede 10 hektometre, 100 dekametre vardır. Kısaca kilometre (km.) şeklinde yazılır.

KİLOMETREKARE :

Kilometrekare bir alan ölçüsüdür. Kenarı 1000 metre, yani 1 km. olan karenin alanı bir kilometrekaredir. Kazaların, vilâ-

yetlerin, ülkelerin alanları kilometrekare cinsinden ölçülür.

1 kilometrekare içinde 1 milyon metrekare vardır. Kilometrekare kısa (km^2) halinde gösterilir.

KİMYA :

Kimya; tabiatta var olan cisimlerin bulunuş şekillerini ve özelliklerini inceler. Tabiatta bulunmayan maddelerin de sentez yoluyla meydana getirilmesiyle uğraşır.

Maddenin yapısını, yapısındaki değişikliklerin tâbi olduğu kanunları, kuralları inceleyen ilme «Kimya» denir. Kimya bir çok bakımdan fizikle alâkadardır. Eskiden kimyaya benziyen bir ilim vardı ki buna Simya denirdi.

Simya, Mısırda doğmuştu. Simyacılar diğer madenlerden altın elde etmek hülyasına kapıldıklarından, başka şeylerle meşgul olamadılar. Bu simyacılardan bazıları altın elde etmekle uğraşmaktan vazgeçip bazı mühim keşifler yaptılar. Bu sayede simya, kimya olarak ortaya çıktı. On yedinci asırda yaşayan Boyle (Boyl), Stahl (Ştal), Becher (Beher) gibi bilim adamları kimyanın kurucularıdır. Bunların fikirleri yanlış olmakla beraber, sonradan gelen bilginleri doğru düşünüşlere sevketti. Black (Blek), Priestley (Priztley), Rutherford (Ratırford) ve Scheele (Şele) gibi bilginler, gazlar üstünde araştırmalar yaptılar ve birçok kanunlar buldular. On sekizinci asrın sonlarında Lavoiser (Lavuazye) (1743 - 1794) bugünkü kimyayı kurdu.

KİNİN :

Sıtma tedavisinde kullanılan bir ilâçtır. Kınakına ağacının kabuğundan elde edilir. 1683'de Peru valilerinden birinin karısı sıtmadan mustaripti. Yerliler onu bir ilâçla tedavi ettiler. Bu ilâç, bir ağaç kabuğundan yapılmıştı. Bu ağaca valinin karısının adı olan «Kinkona» denildi.

Asıl kinin 1820'de kimyager Pelletier (Peletye) ve Caventon (Kevıntın) tarafından bulunmuştur.

KİP :

Fiiller, bir işin kim tarafından yapıldığını, yapılış zamanını ve yapılış tarzını gösterir. Fiillerin, işlerin yapılışlarını; herhangi bir zamanla ilgili olarak türlü, türlü bildiriş tarzlarına göre girdikleri şekilere «kip» adı verilir. Türkçede dokuz fiil kipi vardır. Bunlar «haber kipleri» ve «dilek kipleri» olarak ikiye ayrılır:

Haber kipleri:

Beş zamanı gösteren fiiller; ayni zamanda bir işin veya bir hareketin yapılışını veyahut bir şeyin oluşunu haber veren fiillerdir. Beş zaman fiilleri ayni zamanda kip göstermeğe de yarar. Meselâ: di'li geçmiş zaman, di'li geçmiş kipi olur. Konunun iyi anlaşılabilmesi için «yapmak» mastarının kiplere göre çekilişini gösterelim:

HABER KİPLERİ :

1 — **Di'li geçmiş zaman kipi:** Yaptım, yaptın, yaptı, yaptık, yaptınız, yaptılar.

2 — **Miş'li geçmiş zaman kipi:** Yapmışım, yapmışsın, yapmış, yapmışız, yapmışsınız, yapmışlar.

3 — **Şimdiki zaman kipi:** Yapıyorum, yapıyorsun, yapıyor, yapıyoruz, yapıyorsunuz, yapıyorlar.

4 — **Gelecek zaman kipi:** Yapacağım, yapacaksın, yapacak yapacağız, yapacaksınız, yapacaklar.

5 — **Geniş zaman kipi:** Yaparım, yaparsın, yapar, yaparız, yaparsınız, yaparlar.

DİLEK KİPLERİ :

Dilek kipleri, işlerin yapılışı veya oluşu hakkındaki isteklerimizi bildirmeğe yarar.

4 çeşit dilek kipi vardır:

1 — Dilek - şart kipi: Fiil köküne -se, -sa parçası takılarak yapılır: Yapsa, konuşsa... gibi. Bu gibi fiiller, bir işin yapılması hakkında dileğimizi bildirir, veya başka bir işin yapılmasını şart koşar.

2 — İstek kipi: Bir fiilin köküne -e, -a, -ye, -ya parçaları takılarak yapılır: Konuşa, dike, bitire... gibi. Bu fiiller, o işlerin yapılmasının istendiğini anlatır.

3 — Gereklik kipi: Bir fiilin köküne -meli, -malı parçası takılarak yapılır: bitirmeli, dolaşmalı, toplamalı .. gibi. Bu fiillerden o işlerin yapılmasının gerekli olduğu anlaşılır.

4 — Emir kipi: Bir işin yapılmasını karşımızdakilere veya karşımızda olmayanlara anlatmak için kullanılır. Karşımızda bulunanlara verilen emirlerde fiillerin kökü kullanılır: Yap, atla, oku... gibi. Öbür şahıslar için çekim şöyle yapılır:

3. tekil şahıs için: -sin, -sın, -sün, -sun, parçaları kullanılarak... (Gezsin, yapsın, görsün, sorsun... gibi).

2. Çoğul şahıslar için: -in, -ın, -ün, -un; -iniz, -ınız, -ünüz, -unuz parçaları kullanılarak... (Verin, atın, dövün, vurun, gidiniz, yapınız, görünüz, konuşunuz gibi).

3. Çoğul şahıs için: -sinler, -sınlar,- sünler, sunlar parçaları kulanılarak... (Bilsinler, saysınlar, dönsünler, koysunlar gibi).

İnsan kendi kendisine emir veremez. Bunun için emir kipinin birinci tekil ve çoğul şahısları yoktur.

★

Dilek kiplerindeki fiiller geniş zaman anlamı taşırlar: Şimdi yap, yarın yap... gibi.

Haber kiplerinde zaman gösteren parçalar, kipleri belli eder. Dilek kiplerindeki kip gösteren parçalar bir tek geniş zamanı bildirir.

KİRAZ :

Gülgillerdendir. Asıl kiraz, yabanî kirazın islâhı ile elde edilmiştir. Kiraz ağacının kabukları parlaktır ve sincabî renk-

tedir. Meyvası ilk önceleri yeşildir. Yavaş yavaş pembeleşir. İlk önre sert olan meyva, sulu ve lezzetli hale gelir. Kiraz bazan koyu kırmızı, siyaha yakın bir renkte; bazan kırmızı, pembe, beyaz renkte olabilir. Memleketimizde birçok kiraz çeşitleri vardır.

Dalbastı, tabanı yarık, ballı kiraz gibi...

KİREÇ :

Kireç; kireç taşının fırınlarda yakılmasından meydana gelir. Elde edilen kireç saf değildir. Bunun üzerine su dökülürse, kireç hararet vermeğe, şişmeğe başlar. Eğer su az dökülmüşse toz halinde «sönmüş kireç» meydana gelir. Su miktarı fazla ise su ile karışık sönmüş kireç olur. Sönmüş kireçe kimyada «kalsiyum hidroksiti» denir.

Kireç beyaz bir maddedir. Cilt üstünde uzun zaman durursa orayı yakar. Kireç harç yapmakta, badana yapmakta, havagazının arıtılmasında, dericilikte ve asidli topraklarda gübre olarak kullanılır.

KİRPİ :

Memelilerden, üstü dikenlerle kaplı bir hayvandır. Ağır hareket eder. Böcek, fare, sümüklüböcek, kurt yiyerek yaşar. Sırtını örten dikenler sayesinde düşmanlarından korunur. Kirpi yiyecek aramağa geceleyin çıkar. Gündüzleri; ağaç kovuklarında, otlar arasında saklanır. Kışın kış uykusuna yatar. Dişileri 3 - 8 yavru doğurur. Zararlı böcekleri yediğinden insanlara faydalı bir hayvandır.

KİTAPLAR :

Bir amaç gürülerek yazılmış kâğıtların aynı kapak altında birleşmesine «kitap» denir.

Kitap, birçok gelişmelerden sonra bu hale gelmiştir. İlk in-

sanlar fikirlerini, hislerini taşlar üzerinde göstermeye çalışmışlardır. Yazının icadından sonra insanlar taşları, tahtaları oyarak yazılar yazdılar. Daha sonra tuğla üstüne, tahta levhalar üzerine yazılar yazılmıştır. İlk kâğıdı bulan Mısırlılardı. Bunlar «Papirüs» denilen kâğıda yazılar yazdılar ve bu kâğıt her yere yayıldı. Daha sonra parşömen kâğıdı kullanıldı. Bu kâğıt 4 köşe kesilip bir arada toplanıyordu. Böylece ilk kitap meydana geldi. O vakit baskı makineleri olmadığından, kitaplar elle yazılıyordu. On birinci asırda şarkta paçavradan kâğıt elde edildi. Böylece elde edilen kâğıt, ucuza mal oluyordu. Bu sırada tahta kalıplara yazıları yazıp kâğıt üzerine basma şekli bulundu. 1453 de de ilk baskı makinesi kullanıldı. Bundan sonra, bu makineler büyük değişiklikler geçirerek bugünkü modern matbaalar meydana geldi.

Matbaanın icadı ile kitaplar fazla basıldı ve halk tarafından kıymeti anlaşıldı. Bugün kitap, ilk önce formalar halinde basılır. Bu formalar kuruduktan sonra katlanır. Üst üste getirilerek dikilir. Kapakları konur, yahut ciltlenir.

KİTAPLIKLAR :

Kitap koymağa yarayan muhtelif boydaki raflardır. Ayrıca kitapların topluca muhafaza edildikleri yerlere kitaplık denir. Okul ve sınıf kitaplıkları gibi...

Her okul ve sınıfın bir kitaplığı olmalıdır. İyi kurulmuş ve düzenli olarak işletilen sınıf kitaplıkları öğrencilere okuma zevkini aşılamada büyük rol oynar. Sınıf kitaplıklarına alınacak kitaplar çocukta ilgi uyandıracak cinsten olmalıdır. Bu kitapların konuları, ifadeleri ve şekilleri çocuğun seviyesine uygun olmalıdır. Sınıf kitaplığına alınacak kitapları öğretmenler kendileri seçmelidirler Bunun için öğretmenler kendi sınıflarının kitaplıklarına koyacakları kitapları önce kendileri okumalı, eğitsel değer taşımayan kitapları sınıf kitaplığına sokmamalıdırlar. Ancak, çocuklar için alınmış kitapları önceden oku-

yan öğretmenler, bu kitapların kullanma zaman ve amaçlarını kararlaştırabilirler.

Birinci ve ikinci sınıf kitaplıklarında daha çok masallar ve hayvan hikâyeleri bulunmalıdır. Üçüncü sınıf kitaplığındaki kitapların konuları ulusal efsaneler ve gerçeğe uygun masallar olmalıdır. Dördüncü ve beşinci sınıf kitaplıklarında ise çocukların zevkine uygun olarak tarih, coğrafya ve teknik bilgiler veren kitaplar (çocuk romanları, seyahat romanları, tarih hikâyeleri, büyük adamların hayatları, çeşitli hâtıralar) bulunmalıdır.

KLÂSÖR :

Kâğıtları tasnif etmek için kullanılan göz, göz ayrılmış dolaptır.

KLOR :

Klor, saf halde yeşilimtrak bir gazdır. Gaz halinde çok zehirlidir. Kokusu kuvvetli ve boğucudur. Kimyada «Cl» olarak gösterilir. Normal sıcaklıkta gaz halinde olan klor, yüksek basınç altında sıvılaşır. Klor; suların temizlenmesinde kullanılır. Bundan başka kireçle birleşerek «kireç kaymağı» denilen, lekeleri çıkaran bir madde meydana getirir. Hidrojenle birleşir, asit kloridrik'i teşkil eder. Sodyumla birleşir, sodyum klorür meydana gelir ki bu da kullandığımız sofra tuzudur. Klor; kimya endüstrisinde önemli bir yer tutar.

KLOROFİL :

Yaprak özek dokusunda, çiçeksiz bitkilerin yapraklarında bulunan yeşil bir boyadır. Yapısı kandaki hemoglobine benzer. Yalnız hemoglobin içinde bulunan demir yerine, klorofil içinde mağnezyum bulunur. Klorofil güneş ışığında meydana gelir. Karanlık yerlerde yetişen bitkilerde klorofil bulun-

maz. Klorofil eriyiği önüne bir prizma konulur ve güneş ışınları prizmada kırdırılırsa ekran üzerinde kırmızı, turuncu, mor renklerinin yerinde kalın siyah çizgiler görülür. Demek ki klorofil kırmızı, turuncu, mor renklerini yutmuştur. Sarı, lâcivert, mavi renklerini de az bir emme ile geçirir. Yeşil renk olduğu gibi ekrana geçmiştir, yani yeşili hiç emmez. Klorofil; bitkilere gerekli olan enerjinin mühim bir kısmını güneşten almıya yarar.

KLOROFORM :

Hekimlikte uyuşturucu olarak kullanılan bir maddedir. Renksiz, eter kokuludur.

KOBAY :

Kobaylar domuz yavruları gibi homurdandıklarından onlara «Hint domuzu» da denir. Lâboratuvar tecrübeleri için kullanılırlar. Her şey yediklerinden, kolay beslenirler. Senede iki defa doğururlar. Her defasında 3 - 5 yavru yaparlar. Çabuk ürerler.

KOBRA :

Zehirli yılanların en tehlikelisidir. En çok bulunduğu yer Hindistandır. Vücudunun üst kısmını yukarıya doğru kaldırır. Derisi yeşilimtrak kahverengidir. Dili uzun çatallıdır. 2 - 4 metre boyundadır. Başının altında serpuşu vardır. Bu serpuş ense kaburgalarından müteşekkildir. Serpuşun üst kısmında gözlük biçiminde; parlak, sarı bir kısım vardır. Bunun için bu yılana «Gözlüklü Yılan» da denir.

Kobra fare, kertenkele, kurbağa, küçük memeli hayvanları yer. Dişisi, 20 kadar yumurta yapar.

KOCAELİ VİLÂYETİ :

Anadolunun kuzey batısındadır. Kuzeyinde Karadeniz,

güneyinde Bilecik ve Bursa vilâyetleri, doğusunda Bolu vilâyeti, batısında İstanbul vilâyeti ve Marmara Denizi bulunur. Merkezi İzmit şehridir. Kocaeli vilâyetini Sakarya ırmağı sular. İzmit Körfezi, vilâyetin arasına sokulmuş ve araziyi ikiye bölmüştür. İzmit ve civarı Türk beyi Akçakoca tarafından fethedildiğinden, buralara (Kocaeli) ismi verilmiştir. Körfez etrafındaki topraklar çok verimlidir. Her türlü hububat; pamuk, keten, tütün ve şeker pancarı yetişir. Hayvancılığı da zengindir. Ormanları da fazladır. Ormanlarda en çok kayın ağacı bulunur.

Vilâyetin yüz ölçümü 1198 kilometre karedir. Bütün vilâyetin nüfusu 418763 kişidir. Vilâyet merkezinden başka, Adapazarı, Gebze, Gölcük, Hendek, Akyazı, Kandıra, Karasu, Karamürsel ve Geyve olmak üzere 9 kazası vardır.

KOCA RAGIP PAŞA :

Üçüncü Osman'ın son, üçüncü Mustafanın ilk yıllarında sadrâzamlık etmiş değerli bir Türk büyüğüdür. Aynı zamanda kuvvetli bir divan şairidir.

Ragıp Paşa, Osmanlı devletinin sarsıldığı sıralarda başa gelmişti. Herkes devleti eskisi kadar kuvvetli zannediyordu. Koca Ragıp Paşa devletin zayıfladığını anladı ve sulh siyaseti güttü. 6 sene kadar sadrâzamlıkta kaldı. Zamanında devleti düzene sokmağa çalıştı. Tophane açtı, tersaneleri islâh etti. Zaten zayıf olan Osmanlı devleti için harbin çok zararlı olduğunu anladığından harplere engel oldu.

Sadrıâzamlığından evvel Mısır, Halep, Şam valiliklerinde bulunmuştu. Üçüncü Mustafanın kızkardeşi Saliha Sultanla evli idi. Şiirleri öğretici ve düşündürücü özelliktedir. «Sefinetül Ragıp ve Definetül Matalip» adlı eseri Mısırda basılmıştır. 1765 yılında ölmüştür. İstanbul'da Koskada, kütüphanesinin olduğu yerde gömülüdür. Koca Ragıp Paşa Türk tarihinin övünülecek simalarından biridir.

KOCH: (Koh okunur) :

Bir Alman doktorudur. Verem ve kolera hastalıklarının mikroplarını bulmuştur. 1882'de «Koch Basili» denen verem mikrobu ile virgül adı verilen kolera mikrobunu bulduğunu açıkladı.

KOÇHİSAR: (Bak: Kızıltepe).

KOÇHİSAR: (Bak: Şerefli Koçhisar).

KOKAİN :

Kokain, keyif verici zehirlerdendir. Koka adı verilen bitkinin yapraklarından elde edilir. Sinirleri tahrip edip sağlığa zarar verdiğinden satılması ve yapılması yasak maddelerdendir.

KOKLAMA DUYUSU VE ÖNEMİ: (Nasıl koku alıyoruz?)

Tabiatı duyularımız yardımı ile tanımaktayız. 5 çeşit duyumuz vardır. Görme, işitme, koklama, tatma ve dokunma duyuları... Bunlardan koklama duyusu tabiatta bulunan her çeşit kokuyu almamıza yarar. Koklama duyusu organı olan burun ve nasıl koku aldığımız hakkında gerekli bilgiyi ansiklopedimizin «burun» bahsinde bulacaksınız.

KOLLEKSİYONLAR YAPMAK :

Kolleksiyon; ayni işe yarıyan çeşitli şeylerin bir araya toplanmış şeklidir. Çeşitli kolleksiyonlar vardır. Bazı insanlar pul toplarlar, yani pul kolleksiyonu yaparlar. Bazı insanlar para kolleksiyonu yaparlar. Bu gibi kolleksiyonlara karşı duyulan merak, sadece hoş vakit geçirtir. Fakat faydalı olan ve bilimsel gayeler için yapılan kolleksiyonlar da vardır.

Okullarda kolleksiyonlar, dersler için faydalı ve yardımcı araç ve gereçlerdir. İlk okulun ilk devresinde öğrencilere «Hayat Bilgisi Üniteleri» ne uygun çeşitli kolleksiyonlar yaptırılır: Kumaş kolleksiyonları, yakacak kolleksiyonları gibi...

İlk okulun ikinci devresinde öğrencilere ders ve iş araç ve gereçleri olarak çeşitli kolleksiyonlar yaptırılır: Bunların arasında; bulunan yerin ürünlerine, çiçeklere, böceklere, ağaçlara, deriye ve taşlara ait kolleksiyonları sayabiliriz.

Kolleksiyonlar çocuğa düzgün iş görme ve kıymet verilen şeyleri saklama alışkanlıklarını kazandırdıklarından eğitsel bakımdan faydalıdırlar. Ders konuları dışında kalan ve pul toplamak gibi görünüşte faydasız olan şeylerin kolleksiyonunu yapmak bile çocuklara yukarıda bahsettiğimiz alışkanlıkları kazandırmaları bakımından faydalıdırlar.

KOLERA :

Kolera, eskiden insanlar için çok tehlikeli bir hastalıktı. Tarih boyunca zaman zaman salgınlar yapmış ve milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuştur. Kolera asıl Hindistanda fazla görülür. Kolera mikrobunu 1885'te Robert Koch (Koh okunur) bulmuştur. Bu mikrop virgül şeklindedir. Kolera, yiyecek ve içeceklerle ağızdan girer. Mikrop alındıktan 5 gün sonra hastalık başlar. Kanlı sürgünler ve kusmalarla hastalık kendini gösterir. Tansiyon düşer, kalp zayıflar, deri buruşur. Yüz, dudak, kol, bacak morarır. En düşük derece, 35° dir. Hastalık, hastaların dışkıları ile yayılır. Koleradan korunmak için salgın zamanlarında aşı yaptırmak; suları kaynatmak veya klorlamak, sebze, salata ve meyvaları kaynak suda bıraktıktan sonra yemek lâzımdır.

KOLOMBİYA :

Kolombiya; güney Amerikanın kuzey batısında bir cumhuriyettir. Kristof Kolomb'un hâtırasına saygı göstermek için buraya onun ismi verilmiştir. Atlas Okyanusunda ve Büyük Okyanus'ta kıyıları vardır.

Kolombiya'nın kuzey batısında bulunan Panama berzahı eskiden buranın sınırları içinde idi. 1903'te Panama Kanalı için

Bir kahramanlık hikâyesi:

En Büyük Cesaret

Kandiye kalesinin Türkler tarafından alınması sırasında, Venedikliler fazla miktarda humbara kullandıkları için, Türk ordusunun çok sayıda şehit vermesine sebep olmuşlardı.

Bir gün Zeynel bey adındaki kahraman, sabah namazını kılarken seccadesinin yanına bir humbara düştü. Hemen patlaması lâzımgelen bu korkunç şeyden çabuk çabuk uzaklaşmak icabederken Zeynel bey namazını bozmadı. Secdeye kapandığı sırada humbara büyük bir gürültü ile patladı. Fakat Zeynel beye hiç bir şey olmadı.

Bu cesur kahraman hâdiseyi, iki gün sonra Sadrâzama anlattı ve sordu:

— Paşam, secdede biraz fazla kaldım. Humbara patlamadan evvel başımı kaldırmadım. Acaba namazım bozuldu mu? Bundan şüphe ediyorum.

Bu sözlerden sonra, onun ne kadar kahraman ve dindar bir adam olduğunu takdir eden Sadrâzam:

— Hayır, namazınız bozulmadı. Dedikten sonra cebinden çıkardığı yüz altını uzatarak ilâve etti:

— Zeynel Bey, bu para sizin gösterdiğiniz kahramanlığın karşılığı değildir. Sizin gibi kahramanlar sayesinde bu kale düşman elinden kurtarılacaktır.

Tarihten Fıkralar

EN BÜYÜK SAADET HANGİSİDİR?

Sultan Abdülâziz, bir gün huzura giren damat Nuri paşaya:

— İnsan bu dünyada nasıl yaşarsa mes'ut olabilir? diye sordu.

Birdenbire bu soru karşısında Nuri paşa ne diyeceğini şa-

şırdı. Nihayet pâdişahın gönlünü hoş edecek bazı cevaplar verdi.

— Hayır, senin söylediklerin bunların cevabı sayılamaz. Benim düşündüklerim daha başkadır. Sana kısaca anlatayım da dinle.

Dedikten sonra sözlerine devam etti: «Ben bir hükümdar olmasaydım, ticaretle meşgul olur ve bundan büyük bir zevk duyardım. Akşam evime döndüğüm zaman beni karşılıyacak çocuklarımın: «baba bize ne getirdin?» sorularına karşı onları memnun edecek hediyeleri vererek sevindirmek en büyük bir saadet olurdu.» Dedi.

Faydalı Bilgiler

Kızgın ütü yüzünden beyaz çamaşır veya gömleklerde hâsıl olan sarı lekeleri çıkarmak için, tuzlu suya batırmalı ve bir gece bekletmelidir. Leke çıkmazsa aynı şey tekrar edilebilir.

★

Tuzluğun içine bir iki tane pirinç atarsanız, rütubeti alır ve tuzun ıslanmasına mâni olur.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ :** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

12 KASIM 1954, CUMA — SAYI: 47 — FİYATI: 15 Kuruş.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
K-7

Bunları biliyor musunuz?

DÜNYANIN EN BÜYÜK TELESKOPU NEREDEDİR?

Dünyanın en büyük teleskopu Amerika Birleşik Devletlerinin Kaliforniya eyaletindeki San Diyego şehri civarındadır ve Palomar dağındadır. Palomar teleskobunun çapı 5 metredir ve bütün parçalarıyla beraber teleskop 20 ton ağırlığındadır

EN İNCE TEL NEDEN YAPILIR?

Dünyada şimdiye kadar yapılabilen en ince tel kuvarstan yapılan teldir. Bir kum taneciği büyüklüğündeki bir kuvars parçasından yapılan çok ince tel aşağı yukarı 1300 km. boyundadır.

SAÇLAR NE KADAR HIZLA BÜYÜR?

Orta yaşlı bir insanın saçları ayda iki santim kadar uzar. Saçlar önce çabuk büyür, iki buçuk - üç santim boya erişince uzamaları hızını kaybeder. Altı ay ilâ dört yıl sonra saç dökülmeğe ve yerine yenileri çıkmağa başlar.

KÖSTEBEĞİN KULAKLARI AĞIR MI İŞİTİR?

Tam tersi... Köstebeğin kulakları çok iyi işitir. Karanlık yuvasında sessizlik içinde yaşayan köstebek, açmış olduğu tünellerin en uzak bir köşesinde olacak herhangi bir gürültüyü duyar. Yalnız duymakla da kalmaz, bu gürültünün hangi tünelden geldiğini de derhal anlar.

BÜTÜN KUŞLAR İKİ AYAKLI MIDIR?

Bütün kuşlar iki ayaklıdır. Yalnız Güney Amerika'da yaşıyan «Hotzin» adlı bir kuş vardır ki; bu kuşun tüyleri uçabilmesine yetecek büyüklüğe gelinceye kadar fazladan bir çift ayağı vardır.

BÜTÜN YILANLAR GÜNEŞ IŞIĞINA DAYANIR MI?

Sıcak memleketlerde yaşayan bir çeşit yılan, güneş ışığına hiç dayanamaz. Bir insanın bütün gün dayanabileceği sıcaklıkta bu yılan 20 dakikadan fazla yaşıyamaz.

çıkan isyanda Panamada; Panama cumhuriyeti kuruldu. Böylece buraları Kolombiya topraklarından ayrıldı.

Kolombiya'nın doğusunda Venezuela, Güneyinde Peru, Brezilya, Ekvador hükûmetleri bulunur.

Yüz ölçümü 1,150.000 kilometre karedir. Nüfusu 6.600.000' dir. Kilometre kareye 6 kişi düşer. Arazisi engebelidir. Ekvatora yakın olduğu halde iklimi değişiktir. Bazı yerlerinden kar kalkmaz. Çok sıcak ve mutedil iklimde bir çok yerleri vardır.

En önemli nehri, Magdalena nehridir. Nehir taşıt araçlarının işlemesine elverişlidir. Demir yolları azdır. Hükûmet merkezi Bogota şehridir. Halkın yüzde 10'u beyazdır ve yüzde 90'ı okuma yazma bilmez. Kolombiya'da plâtin ve petrol bulunur. Taşıt araçlarının azlığından ihracatı fazla değildir. Kolombiyada bakır, civa, kömür de çıkarılır. Kahve, tütün, şeker kamışı, kakao başlıca ürünlerindendir.

KOMA :

Koma, ölümün başlangıcındaki kendini kaybetme halidir. Bu sırada hasta kendini hiç bilmez, derin bir baygınlık halindedir. Bu halde zekâ, duygu ve hareket tamamen durmuştur.

KOMEDİ :

Komedi, bir tiyatro çeşididir. Cemiyetin kusurlu tarafları ve gülünç âdetleriyle alay eder ve seyircileri güldürür.

KONFERANSLAR :

Konferans, herhangi topluluk karşısında belli bir konu üzerinde yapılan konuşmalara denir. Ayrıca aynı meslekten insanlar, çeşitli milletlerden çeşitli uzmanlar, devlet ve siyaset adamları arasında yapılan toplantılara da konferans denir.

KONFÜÇYÜS :

Konfüçyüs (M. Ö. 551 - 479) yılları arasında yaşamış bir

Çin filozofudur. Şantung civarında doğmuştur. Eski hükümdar sülâlesindendir.

Hayata memurlukla atılmış, sonra işini terkederek seyahatlere çıkmıştır. Konfüçyüs yüksek ahlâk prensiplerinin kurucusudur. O sırada karışıklık içinde bulunan Çinde ahlâk çok bozulmuştu. Konfüçyüs bu bozukluklar üstünde uzun uzun düşündü. Yeni ahlâk kaidelerini ortaya koydu. Konfüçyüsün ana fikirleri şunlardı: Ana, baba, büyük sevgisi ve hürmeti yanında vatana sevgi ve hürmet yer almalıdır. Milleti idare edenler dürüst olmalıdırlar ki milletten saygı ve dürüstlük beklesinler. Herkes birbirini sevmeli ve birbirine yardım etmelidir.

Konfüçyüs, halka çok kıymet verirdi. «Halkın Sesi, Tanrının Sesidir» sözü onun ne kadar açık fikirli, demokrat bir insan olduğunu gösterir.

KONGO :

Kongo, Afrikada Kongo ırmağının suladığı geniş bir ülkedir. Burası Belçika kıralı İkinci Leopold'un şahsî malikânesi halinde idi. 1885 de Avrupa devletleri Kongonun Leopold II ye ait olduğunu kabul ettiler. 1908'de Leopold bu hususî malikânesini Belçika'ya bıraktı. Böylece Kongo, Belçikanın sömürgesi oldu. Belçika Kongosunun yüz ölçümü 2,420.000 kilometre karedir. Burada 12 milyon kadar zenci yaşar.

Demir yolları 1600 kilometreyi bulmuştur Yeni ticaret merkezi şehirler doğmaktadır. Kongo'da fazla miktarda kakao, pirinç, kahve, yer fıstığı yetişir. Kauçuk elde edilen ağaçlar da fazladır.

Belçika Kongosu maden bakımından zengindir. Bakır istihsali çok fazladır. Bundan başka dünyada çok az bulunan Uranyum madeni de buralarda çıkarılır. Zengin kömür damarları da vardır.

Boma, Stanleyville, Elizabethville ve Leopoldville önemli ticaret merkezleridir. Leopoldville idare merkezidir.

KONGO (Nehir):

Afrikanın uzun nehirlerinden biridir. Uzunluğu itibariyle dünya nehirlerinin altıncısıdır. Genişliği ise Amazon nehrinden sonra dünyada ikincidir.

Kongo nehrinin ağız tarafı 1482 yılında keşfedilmişti. 1871 yıllarında Dr. Livingstone adında bir seyyah, nehrin çıktığı yerden döküldüğü kısma doğru ilerlemiştir. Nehir böylece tanınmıştır. Kongo nehri Büyük Göller Havzasından çıkar. Sağdan Ubangi ve Sangha, soldan Kasai kollarını alır, Stanleyville, Leopoldville ve Brazzaville şehirlerinden geçer; dağlık yerlerde bir çok çağlıyanlar meydana getirerek Atlas Okyanusuna dökülür.

Genişliği bazan 45 km. yi bulur. Bazı yerlerde ise genişliği 400 metredir. Buralarda akışı hızlanır, derinliği artar. Nehrin çağlayansız kısımlarında taşım yapılır. Kongo nehrinin uzunluğu 4650 kilometredir.

KONİ VE HACMİNİ HESAPLAMAK :

Tek olan tabanı daire olan, bir tepe noktasında sivrilen yanal yüzeyi de düzgün bir eğri yüzeyden meydana gelen geometrik şekillere «koni» denir.

Bakkalın şeker sardığı külâh, askerlerin çadırları, gaz hunileri, minarelerin üst külâhları hep koniye benzerler.

Koninin görünümü çivi ucuna benzer. Yanal yüzey, tabandan tepeye doğru gittikçe sivrileşir ve tepe noktasında son bulur.

Bir koninin tepe noktasından tabanına inen dikmeye, o koninin yüksekliği denir. Gene koninin tepe noktasından taban kenarının her hangi bir noktasına indirilecek eğik doğruya da, koninin yanal yüksekliği denir.

Koninin tabanı daima bir dairedir. Yanal yüzey de tabandan tepe noktaya doğru sivrilen yuvarlak bir yüzeydir. Yani, koninin üst tabanı yoktur. O halde koninin hacmini; «Üst ta-

banı bulunmıyan cisimlerin hacımları, taban alanlarıyla yükseklikleri̇nin çarpımının üçte birine eşittir» kuralına göre bulabiliriz. Bu kuralın doğruluğunu şu şekilde anlayabiliriz:

Tabanları aynı genişlikte ve yükseklikleri aynı olan bir koni ile bir silindir alalım. Yalnız bunların içi boş olmalıdır. Eğer içi boş olan koniyi kumla silme doldurup silindire boşaltırsak, silindirin dolmadığını görürüz. Ancak üç koni dolusu kum, silindiri doldurmağa kâfi gelir.

Yukarda anlattığımız deney bize bir koninin hacminin, ayni taban genişlik ve ayni yükseklikte silindirin hacminin üçte biri olduğunu gösterir.

Silindirin hacmi = $\pi R2 \times$ Yükseklik

O halde: Koninin hacmini bulmak için, taban alanını yükseklikle çarpar, 3'e böleriz, yani:

$$\text{Koninin hacmi} = \frac{\text{Taban alanı} \times \text{Yükseklik}}{3} \text{ olur.}$$

Taban alanı yerine dairenin alanı formülünü, yükseklik yerine de (h) harfini koyarsak:

$$\text{Koninin hacmı} = \frac{\pi R2 \times h}{3} \text{ formülü bulunmuş olur.}$$

Koninin yüz ölçümü ise, taban çevresi ile yan yüksekliğinin çarpımının yarısına, taban alanının eklenmesi ile elde edilir. O halde koninin yüz ölçümü formülünü de şöylece yazabiliriz:

$$\text{Koninin yüz ölçümü} = \frac{\text{Taban çevresi} \times \text{yan yükseklik}}{2} + \text{Daire alanı.}$$

KONSERLER :

Musiki eserlerinin bir toplulukta çeşitli musiki âletleriyle çalınmasına veya söylenmesine «Konser» denir.

Okullarda çocuğa musiki zevk ve anlayışını vermek için, çocuğun anlayabileceği musiki eserlerini programlarına alan konserler tertip edilmelidir. Şehirdeki çeşitli konserlerden, çe-

şitli kurumların (Okul v.s. toplulukların müzik kollarının) müzik hareketlerinden öğrencileri faydalandırmağa çalışmak lâzımdır. Bu kurumlarda öğrencilere mahsus çeşitli konserler hazırlanabilir. Yeterleri en az olan okullar bile okulun büyükçe bir odasında; radyodan, gramofondan veya herhangi bir müzik âleti çalan öğretmenlerden faydalanarak çocuğa seçilmiş müzik parçaları dinletebilir.

KONSERVATUVAR :

Musiki ve tiyatro mekteplerine «konservatuvar» denir. Bizde ilk konservatuvar İstanbulda kurulduğu zaman «Darül Elhan» adını almıştı.

KONSERVE :

Bozulmadan uzun zaman saklanabilecek hale getirilip kutulara doldurulan yiyeceklere «Konserve» denir. Çeşitli konserveler vardır. Meyva konservesi, sebze konservesi, balık konservesi gibi... (Bak: Balık konservesi).

Bütün konservelerin yenilmesi sıhhat için zararlıdır. Çünkü; bunlar gıda maddelerinin çok kaynatılıp havası alınmış teneke kutulara konması suretiyle yapılır. Halbuki çok kaynatılmış besinlerin vitaminlerini kaybettikleri herkesçe bilinen bir gerçektir. Konserveleri yiyeceğimize, konservesi yapılan gıdaları çiğ veya az pişmiş olarak yemeliyiz.

KONSOLOS :

Yabancı memleketlerdeki yurttaşların haklarını korumak ve onların mensup oldukları devletle ilgili işleriyle uğraşmakla görevli memurlara «konsolos» denir. Konsolosluklar büyük şehirlerde bulunurlar ve elçiliklere bağlıdırlar.

KONUŞMADA MUAŞERET KURALLARI :

Topluluk içinde yaşarken uymak zorunda bulunduğumuz

bazı kurallar vardır. Bu kurallara uygun hareket edenler, toplulukça sayılır ve sevilir. «Muaşeret kuralları» adı verilen bu kurallara uymıyan insanlar ise hiç bir toplulukça sayılmaz ve sevilmezler.

Konuşma, insanlar arasında en iyi bir anlaşma vasıtasıdır. Bilhassa iyi ve tatlı konuşmak bir san'attir. Bir insan konuşması ile, bilgi derecesini gösterdiği gibi, terbiye durumunu da açıklamış olur.

Güzel sözler, tatlı söylenildikleri zaman değerlidirler. Konuşurken sesinizin âhengi yumuşak olmalı ve anlatılan konunun mânasına göre değişmelidir. Kapalı ve umumî yerlerde karşımızdakinin duyabileceği bir sesle konuşmalı, hiç bir zaman için sesimizi karşımızdakileri rahatsız edecek derecede yükseltmemeliyiz.

Konuşmadan evvel dinlemesini öğrenmek lâzımdır. Sırasında susmak, konuşmaktan daha iyi tesir yapar. Bu konuda atalarımız: «Söz gümüş ise, sükût altındır», «Toplulukta dilini, sofrada elini kısa tut»; «Bir söyle, iki dinle» gibi çok değerli sözler söylemişlerdir.

Başlıca konuşma muaşeret kuralları ansiklopedimizin «İnsanların birbirleriyle münasebetlerinde gözetecekleri noktalar» konusunda yazılmıştır. Burada o konuda yazılanlara bazı şeyler ilâve edeceğiz:

Sorulan suallere «evet», «hayır» gibi sert cevaplar vermemelidir. Meselâ: «evet efendim», «hayır anneciğim», «evet sayın bayan» demeliyiz.

Bir kimsenin anlattığı şeyi anlayamadığımız zaman «anlatamadınız» gibi sözler sarfetmek ayıptır. Bilâkis «Afedersiniz, buyurduklarınızı iyi anlayamadım» gibi kabahati üzerimize alır yolda konuşmalıyız.

Söylenen sözlere itirazımız varsa bunu kibarca yapmalıyız.

Başka bir işle meşgul olan veya tanımadığımız kimseleri lâfa tutmak münasebetsizliktir.

İki kişi arasında konuşulan şeylere bir üçüncü kimse katılmak istiyorsa, ona konuşulanı kısaca anlatmak uygun olur.

Başkalarının yanında bir arkadaşımızın kulağına bir şeyler fısıldamak ayıptır. Başkalarının anlamadığı bir ecnebi lisaniyle lüzumsuz yere konuşmak da uygun olmaz.

Unutmayınız ki dünyada en tatlı şey dildir. En acı şey gene dildir.

KONYA :

Konya vilâyeti, Orta Anadolu bölgesindedir. Merkezi Konya şehridir. Konya vilâyetinin yüz ölçümü 48990 kilometre karedir. Vilâyetin güney ve batı tarafları Toros dağları ile ârızalanır. Orta ve doğu taraflarında ise denizden yüksekliği 1000 metre olan düzlükler vardır. İklimi serttir. Konya vilâyetinde bulunan Tuz Gölü yazın kurur. Akşehir Gölünün de suyu azalır. Yalnız Beyşehir Gölü kurumaz. Yağış miktarı buralarda azdır. Konya toprakları az yağış aldığı halde verimsiz değildir. Güney ve batı taraflarındaki dağlar ormanlıktır. Konya'da fazla miktarda buğday ekimi yapılır. Arpa, yulaf, çavdar istihsali de fazladır. Hayvancılığı da gelişmiştir.

Konya vilâyetinin merkez kazasından başka; Akşehir, Beyşehir, Cihanbeyli, Ereğli, Çumra, Bozkır, Ermenak, Ilgın, Kadınhanı, Hadım, Karapınar, Seydişehir, Karaman adında 13 kazası vardır.

Vilâyetin merkezi olan Konya, tarihî bir şehirdir. Buraya İyonlar «İkonium» adını vermişlerdi.

Sonradan gelen Selçuklular zamanında bu isim kısaltılarak Konya denilmiştir. Selçuklular devrinde Konya en parlak devrini yaşamıştır. Selçukluların yaptıkları kıymetli san'at eserleri bugün bile zevkle seyredilebilecek kıymettedir. Alâeddin camisi ve türbesi, İnce minare, Gök medrese ve Alâeddin kasrı Selçuklulardan kalan eserlerden en meşhurlarıdır. Selçuklulardan sonra Karamanoğulları Konyayı almışlardır. Daha sonra Fatih Sultan Mehmet zamanında Konya, Osmanlılar'ın eline geçmiştir. Cumhuriyetten sonra yapılan binalar, parklar ve elektriğin şehre getirilmesi, Konya'yı çok güzelleş-

tirmiştir. Konya'da bir çok fabrikalar açılmış ve şehir ticarî bakımdan da kalkınmıştır.

Konya vilâyetinin nüfusu 662,263 kişidir. Konya şehrinin ise 58,834 nüfusu vardır.

KOOPERATİF :

İşbirliği esası ile kurulan şirketlere «kooperatif» denir. Kooperatiflerdeki esas; her hangi bir malın, aradaki mutavassıtların kârından kurtularak doğrudan doğruya malın sahibinden alınmasıdır. 1844 yılında ilk defa İngilterede Lankashire (Lenkışayr) şehrinde 28 fakir dokumacı 250 lira kadar bir para toplıyarak yiyeceklerini müştereken tedarike karar verdiler. Böylece ilk küçük kooperatif doğdu. Asıl kooperatif (1771 - 1858) Robert Owen tarafından İngiltere'de kuruldu.

Kooperatifler başlıca ikiye ayrılır: İstihsal (Üretim) ve istihlâk (Yoğaltım) kooperatifleri... İstihsal kooperatifleri; yetiştiricilere daha iyi ürün almaları için yardım eder; yetiştirilen ürünleri daha iyi fiatlarla satar.

İstihlâk kooperatifleri ise sarf olunacak yiyecek v.s. gibi şeyleri sarfedenlere daha ucuz fiatla temine çalışır. Bunlardan başka kredi, satış ve mesken temini gayesi ile de kurulan çeşitli kooperatifler vardır. Yurdumuzda bilhassa Birinci Cihan Savaşından sonra kooperatifçiliğin faydası ve önemi anlaşılmıştır.

Yurdumuzda kooperatifçilik günden güne ilerlemektedir. İlk okullarda çocuğa kooperatifçiliği öğretmek ve öğrencileri topluluk hayatına alıştırmak için «Okul kooperatifi» kurulur. **(Bak: Okul kooperatifleri).**

KOOPERATİF HESAPLARI (Aritmetikte): (Bak: Okul kooperatifi hesapları).

KOPENHAG :

Seeland adası üzerinde kurulmuş, 660,000 nüfuslu bir şe-

hirdir. Danimarkanın başkentidir. 1867 yılında İngilizler bu şehri topa tutmuşlardır. 1940'da da Alman istilâsına uğramıştır. Gemi inşaatı için büyük fabrikaları vardır. Porselenciliği meşhurdur.

KOPERNİK :

Kopernik, 1473 - 1559 yılları arasında yaşamış büyük bir astronomi (Gökbilim) âlimidir. Bir tüccarın oğludur. Babasını küçük yaşta kaybetmiş, katolik kilisesinde papas olan amcası tarafından büyütülmüştür.

İlk önce riyaziye tahsil etmiştir. Daha sonra ilâhiyat ve tıp üzerinde çalışmıştır. Kopernik, kiliseye ve o vakitki ilmî esaslara tam ters bir sistem kurmuştur. O zamana kadar kâinatın merkezi yer zannediliyordu ve «bütün gök cisimlerinin yerin etrafında dönmesi» esas olarak kabul edilmişti. Kopernik ise güneşin ve sabit yıldızların hareket etmediğini ve gezegenlerin de hem güneş etrafında, hem kendi etrafında döndüklerini, yerin de bir gezegen olduğunu ve dönme müddetlerini belirten bir sistem kurdu. Kopernik'in kabul ettiği esaslar üzerinden gidilerek Astronomi ilmi bugünkü hale gelmiştir.

O vaktin düşüncesine tamamen zıt fikirler ortaya attığı için Kopernik'in sağlığında kıymeti bilinmemiştir.

KORE :

Kore. Japon denizi ile Sarı deniz arasında, Asyanın doğusunda bulunan bir yarım adadır. Bu yarımada üzerinde eskiden bağımsız bir krallık vardı. Bu krallık zaman zaman Çinin himayesinde bulunuyordu. Bu himaye meselesi yüzünden Japonya ve Çin arasında çıkan harp sonucunda Çin mağlûp olmuş (yenilmiş) ve 1895'de Kore bağımsız bir krallık haline getirilmiştir. Korede 1897 yılında imparatorluk ilân edilmiş; nihayet Kore Devleti 1905'te Japonyanın himayesine girmiş, beş yıl sonra tamamen Japon topraklarına katılmıştır.

İkinci Cihan Savaşında Japonlar Amerikalılara mağlûp olunca (yenilince) Kore, Japon imparatorluğundan ayrılmıştır. Kurulan Kore Cumhuriyetinin topraklarının yarısı Rus, yarısı Amerikan kuvvetlerinin işgali altında idi. Ruslar, kendi işgal bölgelerinde (yani Kore yarımadasının kuzeyinde) bir komünist devleti kurdular. Sonunda bu komünist devlet 1950 yılında Güney Kore'deki bağımsız devlete saldırdı. Kuzey Koreli komünistler başlangıçta zaferler sağladılar.

Fakat içlerinde Türkiyenin de bulunduğu Birleşmiş Milletler topluluğu Güney Korenin yardımına koştu. (Bak: Birleşmiş Milletler). Birleşmiş Milletler kuvvetleri saldırgan Kuzey Korelileri yendi ve Kore Yarımadasının en kuzey köşelerine kadar sürdü. Fakat bu sefer Komünist Çin işe karıştı. Komünist Çin kuvvetlerinin ânî saldırışı ile Birleşmiş Milletler tekrar Kore yarımadasının güneyine doğru çekilmeğe başladılar. İşte bu sırada Türk Kore Tugayı Birleşmiş Milletler kuvvetinin geriye çekilme yollarını kahramanca korudu ve büyük sayıda hür dünya askerlerinin yok olmasını önledi. Bu savaşlar esnasında Türk Tugayı kendisinden kat kat çok olan düşman kuvvetlerine karşı koydu. Kuşatılan Türk kuvvetleri «Kunuri Savaşı» nda düşman hatlarını süngüleriyle parçalayarak Türk tarihine yeni bir kahramanlık âbidesi daha armağan ettiler. Kore Türk Tugayının Kore Savaşı esnasındaki kahramanlıkları saymakla bitmez. Türk arslanları, her yerde olduğu gibi Kore'de de Türk Milletinin yüzünü ak etmişler, Türk gücünü bir defa daha dünyaya tanıtmışlardır.

Saldırgan Komünist Çin ve Kuzey Kore kuvvetlerinin baskısı altında güneye çekilen Birleşmiş Milletler kuvvetleri tekrar toplanmış ve saldırganları geldikleri yere sürmüştür.

Kore Savaşı, bir mütareke (silâh bırakışma) ile sona ermiştir. Komünistlerin yeni bir saldırganlık ihtimâline karşı Türk Tugayı da dahil olmak üzere Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin büyük bir kısmı hâlâ Kore'de bulunmaktadır.

Kore Cumhuriyetinin 20 milyon nüfusu vardır. Yüz ölçü-

mü 220,000 kilometre karedir. 320,000 nüfuslu (Seul (Keijo) şehri Kore Cumhuriyetinin başkentidir.

Kore halkı; Tunguzlarla Endonezyalıların ve Japonların birbiriyle karışmasından meydana gelmiştir. Korede zengin madenler vardır. Demir yolları çok gelişmiştir.

KORE SAVAŞI: (Bak: Kore)

KORE TÜRK TUGAYI: (Bak: Kore).

KORENT KANALI :

Eskıden Mora kıt'ası Yunanistana Korent berzahı ile bitişik bir yarım ada idi. 1881 yılında burada kanal açılmağa başlandı. 1893'te tamamlandı. Böylece Ege Denizinden Yunan Denizine Mora'nın güneyinden dolaşmadan geçilebildi. Kanalın eni 25 metre ve boyu 40 kilometredir. Derinliği ve eni az olduğundan büyük gemiler geçemez. Kanalın iki tarafı 40 - 50 metre yüksekliktedir.

Eski zamanlarda da Korent berzahından faydalanılırdı. Fenikeliler Moranın güneyinden gitmektense Korent berzahı üzerinden gemilerini karadan yürütürler ve diğer taraftan suya indirirlermiş. Korent kanalı altmış milyon altın Frank'a açılmıştır.

KORKUTELİ :

Antalya vilâyetinin kazalarından biridir. Merkezi Korkuteli kasabasıdır. Yüzölçümü 1.605 kilometre karedir. Meşe ve çam ormanları fazladır. Kaza topraklarından Kargalı ve Korkuteli çayları geçer.

Merkez nahiyesinden başka Bozova, Kızılcadağ adlı iki nahiyesi ve 47 köyü vardır. Eski adı İstanos idi. Buraya bu isim Yavuz Selim'in kardeşi Korkut tarafından alındığından dolayı verilmiştir.

Korkuteli kasabası, Antalyanın kuzey batısındadır ve oraya şose ile bağlıdır. Kaza topraklarında hububat fazla yetişir.

Kereste, meyva, yün, hayvan, peynir, ipek kozası, deri kaza halkının ticaretini yaptıkları maddelerdir. Kazanın bütün nüfusu 31,642 kişidir. Kasabanın nüfusu ise 4.024'tür.

KORSİKA :

İtalyanın kuzey batı sahilleri karşısında Akdenizde bir adadır. Adanın yüz ölçümü 8000 kilometre karedir. Fransanın güney doğu sahillerinden 100 mil uzaktadır.

Korsika adası dağlıktır. Bazı yerlerde dağlar 2400 metreyi bulur. Dağlarda ormanlar vardır. Korsika adası Sardunya adasından Bonifacio (Bonifaçyo) boğazı ile ayrılır Zeytin, üzüm, limon ve portakal adanın başlıca ürünlerini teşkil eder. Sahillerdeki halk balıkçılıkla geçinir. İdare merkezi Ajaccio (Ajaksiyo) şehridir. Bastia, Corte, Sartene isimli üç kasabası vardır. Adanın nüfusu yarım milyona yakındır.

Korsika Fransa'ya bağlıdır.

KOSOVA SAVAŞI : (Birinci):

Rumelinde ilerliyen Osmanlılar Manastırı, Selâniği, Niş'i ve Sofya'yı alınca; Sırp ve Bulgarlar Osmanlı istilâsını durdurmak için Bosnalılarla birleştiler. Avrupa da bu devletlere yardım etti ve yüz bin kişilik bir ordu kurdular. Bu hazırlığı Osmanlılar vaktinde haber aldılar. Onlar da harekete geçtiler. İki ordu 15 haziran 1389 tarihinde Kosova ovasında karşılaştılar. Osmanlıların başında Birinci Murad, düşman ordusu başında da Sırp Kıralı Lazar vardı. Türk ordusu 40,000 kişi idi.

Bu savaşta Osmanlı ordusu düşmanı arkadan sararak büyük bir bozguna uğrattı. Bu harpteki galibiyetle beraber Türkler Avrupaya üstünlüklerini tanıtmış oluyorlardı. Bu harbin sonunda Birinci Murat yaralılar arasında gezerken Milos Kabiloviç adındaki bir Sırp asılzadesi tarafından bıçaklanarak şehit oldu. Esir edilen Kıral Lazar da Birinci Muradın ölürken verdiği emirle öldürüldü.

KOSOVA SAVAŞI: (İkinci):

1451 yılında Kosova ovası Türk kuvvetinin üstünlüğüne bir kere daha şahit oldu. İkinci Kosova savaşında Macar Kıralı Hunyad idaresindeki Macar, Eflâk, Avusturya orduları Osmanlılar tarafından büyük bir yenilgiye uğratılmıştır. Bu savaş İkinci Murat zamanında olmuştur.

KOSTARİKA :

Kostarika, Orta Amerikada Nikaragua ile Panama arasında kurulmuş bir cumhuriyettir. Yüz ölçümü 4800 kilometre karedir. Nüfusu yarım milyondan fazladır. Doğusunda Antil denizi, batısında ise Büyük Okyanus bulunur. Kahve, muz, mısır, şekerkamışı, tütün, kakao burada fazla miktarda üretilir.

Altın ve gümüş madenleri de bulunur. Halk İspanyolca konuşur. Baş şehri San Jose (San Hoze) dir.

KOŞULAR :

İlk okul beden eğitimi derslerinde koşular önemli bir yer işgal eder. Çocuklar koşulara koşu oyunları ile hazırlanır. Beden eğitimi çalışmalarında göğüsü geliştirici hareketler, kol ve bacakları yumuşatıcı hareketler, çeviklik ve soluma alıştırmaları da öğrencileri koşuya hazırlar.

İyi yetiştirilmiş beşinci sınıf öğrencileri kırk ilâ altmış metrelik koşulara hazırlanabilirler. Çocukları koşmağa teşvik için yarışlar tertiplenmelidir. (Bak: Yarışlar).

KOYULHİSAR :

Koyulhısar, Sivas vilâyetinin kazalarından biridir. Yüz ölçümü 1050 kilometre karedir. Koyulhisar kasabası Sivasın kuzey doğusundadır. Sivasa ve Ordu yoluyla Karadenize munta-

zam bir şose ile bağlıdır. Koyulhisar kazası Kelkit vâdisinde olduğundan arazisi verimlidir.

Buğday, arpa en başlıca ürünlerindendir. Her türlü hububat da yetişir. Bütün kazanın nüfusu 24.658, kasabanın nüfusu da 2,129 kişidir. Merkez nahiyesinden başka Naipli ve Sisorta adlı iki nahiyesi, 47 köyü vardır.

KOYUN :

Koyun, geviş getirenlerdendir. Evcil hayvandır. Kuzey yarım kürede dağlarda yaşayan yabanîleri de mevcuttur. Koyun ilk zamanlarda Orta Asyada, Pamir ve Altayda, Afganistanın dağlık bölgelerinde bulunurdu. Buralarda yaşayan Türkler tarafından ehlileştirilmişti. Koyun, Orta Asyadan; Mezopotamya yolu ile Anadoluya, Balkanlara ve Avrupaya; Suriye ve Mısır yoluyla da Afrikaya yayılmıştır.

Evcil hayvanların en faydalısıdır. İlk zamanlardanberi insanların en fazla işine yaramış bir hayvandır. Etinden, sütünden, yününden faydalanılır.

Koyun korkak hayvandır. Ufak bir ses, bir sürüyü dağıtabilir. Aptaldırlar. Barındıkları yer tutuşsa kapıdan kaçmağı akıl edemezler. Ancak birisi kovalarsa o vakit çıkarlar. Koyun sürülerinin başında bir kılavuz bulunur. Buna «kösemen» denir. Kösemen koçtur. Koyunların bacakları kısa ve zayıftır. Onun için fazla koşamazlar. Yabanî koyun cinsleri pek çoktur. Orta Asyanın hemen her dağında bir yabani koyun cinsine rastlanır. Yabanî koyunlar ovalarda bulunmaz. Moğolistanda bulunan Argali koyunu, Güney Asyada bulunan Urial veya Şa, Himalâyalardaki mavi koyun; Avrupada Korsika ve Sardunya adalarında bulunan Muflon denilen koyunlar belli başlı yabanî koyun cinsleridir. Memleketimizde koyun fazla beslenir.

Koyunun erkeğine «koç», dişisine «marya» denir. Yavrusuna kuzu denir. Dişi koyunlar ilkbaharda doğururlar. Dişi, bir

veya iki yavru dünyaya getirir. Koyun ot, kepek, kırma yer. Arada sırada tuz verilir. Otlaklarda yaşayan koyunlar sahiplerine ucuza mâl olurlar.

Yurdumuzda beslenen başlıca koyunlar; kıvırcık, dağlıç, karaman, merinos cinsleridir.

Kıvırcık; Anadolunun batı kısımlarında, bilhassa Trakyada yetiştirilir. Eti lezzetlidir. Kuyruğu uzun ve incedir. Eti için beslenir. Südü azdır. Erkeğinde boynuz bulunur. Yünü kıvırcık olduğu için bu isim verilmiştir.

Dağlık; Batı Anadoluda fazla bulunur. Kuyruğu geniştir. Bu kuyruklardan 3 - 4 kilo yağ elde edilir. Yünü ve sütü azdır.

Karaman; Orta Anadoluda beslenir. Kuyruğu çok büyük ve yağlıdır. Eti lezzetsizdir ve ağır kokar. Sütü azdır.

Merinos koyunu; yünü için beslenen koyunlardandır. En iyileri İspanya'da bulunur. Eti lezzetsizdir. Yünleri uzun, parlak ve ince olduğundan çok makbuldür. Yünlü kumaşların yapılmasında kullanılır.

Yurdumuzun hemen her tarafında koyun beslenir.

KOZAN :

Seyhan vilâyetinin kazalarından biridir. Merkezi Kozan kasabasıdır. Seyhanın kuzey tarafında bulunduğundan kaza arazisi dağlıktır. Burada bir çok çaylar bulunduğundan toprakları verimlidir. Merkez nahiyesinden başka Yukarısırkıntı isimli bir nahiyesi ve 90 köyü vardır. Kazanın ormanları fazladır. Hayvancılığı gelişmiştir. Kozan kasabasının eski adı Sis'di. Kasaba Adananın kuzey batısında, 71 kilometre uzaklıktadır. İçinde medrese, cami, ve manastır gibi eski eserlere rastlanmaktadır. Bütün kazanın nüfusu 40.079'dur. Kasabanın ise 6875 nüfusu vardır. Adanaya bir şose ile bağlıdır.

KOZLUK :

Siirt vilâyetinin kazalarındandır. Siirt vilâyet merkezinin kuzey batısında ve 67 kilometre uzaklıktadır. Kaza merkezi Hazo'dur. Merkez nahiyesinden başka Şelme adlı bir nahiyesi ve 25 köyü vardır. Kazayı vilâyet merkezine birleştiren yolun yarısı şose, yarısı patikadır. Kazanın bütün nüfusu 8879 kişidir. Hazo'nun ise 1632 nüfusu vardır.

KÖFTE PİŞİRMEK :

Köfte; etin çok ince kıyılmış haliyle, yani kıyma ile yapılır. Bir çok köfte çeşitleri vardır.

Tava köftesi: Köfte yapılacak 1 kg. kıymanın içine iki yumurta kırılır. Biraz bayat ekmek içi suda ıslatılarak ufalanır. Maydanoz doğranır. İstenilirse bir küçük sovan da rendelenir. Bunlar etle iyice karıştırılır. Ette uzun uzun yuvarlanarak kızgın yağ içinde kızartılır. Kimyonlu köfte yapmak için de köftelik kıymaya tuz, kimyon, biraz sarımsak ve yumurta konulur. Gene tavada kızartılır.

Izgara köfte yapmak için de kıyma içine bir küçük baş soğan rendelenir. Kara biber, tuz konulur ve yoğurulur. Elde yassılaştırarak ızgarada pişirilir.

Sahan köftesi yapmak için kıyma içine; soğan, tuz, karabiber ve bir fincan su katılarak yoğurulur. Bir sahana yassı bir halde sıralanır. Biraz yağ konur. Yarım kahve fincanı kadar da su ilâve edilir. Suyunu çektikçe su konur. Yağıyla kalana kadar pişirilir.

Bir de **ekşili köfte** vardır. Kıyma içine bir fincan kadar pirinç konur. Karabiber ve tuz ilâve edilir. Maydanoz doğranır. Elde fındık büyüklüğünde yuvarlanarak kaynayan et suyuna veyahut tereyağlı suya atılır ve pirinçleri pişinceye kadar pişirilir. Sonra terbiye yapılır. Bunun için iki yumurta bir kaba

Bir kahramanlık hikâyesi:

Şah İsmail'in Endişesi

Yavuz Sultan Selim'in kuvvetlerini Çaldıran ovasında karşılayan Şah İsmail, askerleriyle dağların doğu yamaçlarını tutmuştu. Türk ordusunu görünce şaşırdı. Bu sırada esir edilerek yanına getirilen bir Türk süvarisine sordu:

— Bu kırmızı sancaklar nedir?

Türk süvarisi hemen karşılık verdi:

— Mihaloğlu kumandasındaki Gelibolu süvarilerinin bayraklarıdır.

Biraz sonra, Şah İsmail tekrar sordu:

— Ya şimdi ovaya doğru inen bu yeşil bayraklar nedir?

— Bunlar da İsfendiyar oğlunun emrinde bulunan Bolu ve Kastamonu süvarilerinin bayraklarıdır.

Bu sırada birdenbire ovada bir toz duman bulutu yükseldi. Bu toz duman içinde büyük piyade birlikleri dalga, dalga ilerliyorlardı. En önde kır atının üstünde burma bıyıklariyle dimdik duran Yavuz göründü. Elindeki parlak kılıçla harp istikâmetlerini (yönlerini) göstererek kumanda veriyordu.

Şah İsmail hemen sordu:

— En önde kılıciyle kumanda veren bu heybetli adam kimdir?

Süvari büyük bir gururla cevap verdi:

— Kudretli padişahımız Yavuz Sultan Selimdir.

Bu karşılık üzerine Şah İsmail koyu koyu düşündü ve içini çekti.

Tarihten Fıkralar

DAĞ VE BAYIRLARDA MI DOLAŞAYIM?

Mustafa Reşit Paşa, her zaman çalışmağa alışkın bir devlet adamı olduğu için mazul (memurluğuna son verilmiş) kalmak ona zor geliyordu.

Bir gün, dostlarından bir doktor Paşayı ziyarete geldiği sırada:

— Paşam! Artık işten yorulduğunuz için istirahat ve tebdilhavaya ihtiyacınız vardır. Bursa gibi havası güzel ve yakın bir vilâyete giderek sihhatinize bakmanız lâzımdır. Dedi.

Buna canı sıkılan Reşit Paşa:

— Sen, bunları kendiliğinden mi söylüyorsun. yoksa bunu sana öğrettiler mi? Diye sordu. Doktor hemen:

— Hayır Paşam, bana kimse öğretmedi. Zati devletlerinizin aziz sihhatini düşündüğüm için söyledim

Cevabını verdi.

Bu sözlerden sonra, daha fazla sinirlenen paşa:

— Doktor, aklını başına devşir. Paşa efendilerimiz İstanbul'da rahat etsinler diye ben buradan uzaklaşarak dağ ve bayırlarda mı dolaşayım?

Diye bağırdı.

Doktor, fazla duramadı. Bu sözleri söylediğine pişman bir durumda ayrıldı.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

19 KASIM 1954, CUMA — SAYI: 48 — FİYATI: 15 Kuruş.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ K-8

Bunları biliyor musunuz?

KUTUP AYILARININ TABANLARINDAKİ KILLAR NE İŞE YARAR?

Bu kıllar, kutup ayılarının kaygan olan buzlar üzerinde ayakları kaymadan yürüyebilmesini sağlarlar.

ELEKTRİKLİ TRAMVAYI İCAT EDEN KİMDİR?

Elektrikli tramvay, Hallidie isimli bir Amerikalı tarafından icat edilmiştir. İlk tramvay, 1873 senesi Ağustos ayının 1. günü Amerika'da San Francisco (San Fransisko) şehrinde işlemeğe başlamıştır.

MOTOSİKLETİ İCAT EDEN KİMDİR?

Motosikleti icat eden Gottlieb Daimler (Gotliib Daymler) adlı bir Alman'dır. Daimler bir bisiklete ufak bir benzin motörü takarak ilk motosikleti yapmıştır.

İNSAN KALBİNİN KUVVETİ

Bir insanın ortalama ömrünü 70 sene olarak kabul edecek olursak, bu zaman zarfında o insanın kalbi 3 milyar defa atacaktır. İnsan kalbinin bir günde sarfettiği enerjinin toplamı, 3 kişi taşıyan bir asansörü 100 metre yukarıya çıkaracak kuvvete eştir.

EN HIZLI HAYVAN

Dünyanın en hızlı hayvanları, bazı kırlangıç çeşitleridir. Bunlar saatte 320 kilometreye yakın yol alırlar.

SES NE ZAMAN MEYDANA GELİR?

Cisimlerin titreşmesi sesi meydana getirir. Bir cismin çıkardığı sesin duyulabilmesi için, o cismin saniyede en az kırk defa titremesi lâzımdır. Bundan yavaş titreyişlerin sesi insan kulağı tarafından duyulamaz.

kırılır. Üzerine limon sıkılır. Beyazlaşıncaya kadar iyice çalkalanır Sonra köftenin suyundan biraz alınır, yumurta üzerine dökülür; gene karıştırılır. Bu yumurtayla limon yavaş yavaş sulu köftenin içine dökülür ve karıştırılır.

KÖK:

Çimlenen tohum toprağa doğru bir veya bir çok kolcuk çıkarır. Bu uzantılara bitkinin kökü denir. Kök bitkiyi toprağa bağlamağa ve topraktaki bitkinin beslenmesine ve büyümesine yarıyan maddeleri emmesine yarar. Bu kollardan biri daha fazla gelişir, buna asıl kök denir. Kökler şekil itibariyle muhteliftir. Bazıları saçak şeklindedir: Bunara demet kök denir. Bazıarı şişkin köktür: Havuçta olduğu gibi...

Bir kökün dış görünüşünü incelersek bir çok kısımlardan meydana geldiğini görürüz. Kökün en ucunda «yüksük» denilen koni şeklinde sertleşmiş bir takke bulunur. Bu yüksük nazik ve daima büyüyen kök ucunu korumağa yarar. Kökün yüksük kısmından sonraki üst taraflarında ışığa tutulunca görülebilen ince kıllar vardır. Bunlar vasıtasıyla topraktaki besin ve oksijen emilir. Bu kıllar yüksük kısmına doğru kısalır. Kökün üst taraflarında uzundur. Emici kılların üstünde kılsız bir bölge vardır ki buraya «Yalız bölge» denir. Sapın başladığı yerle kök arasındaki kısma da «kök boynu» denir.

Kökün iç yapısını da incelersek içe doğru 3 tabakadan meydana geldiğini görürüz. 1) Emici kıllar tabakası: Üst deri uzayarak kılları meydana getirmiştir. 2) Kabuk tabakası: Üç kısımdır. Dışarda hücreleri düzensiz dizilmiş bir tabaka, ortada hücreleri düzgün kısım, iç kısımda da bir sıra halinde dizilmiş hücrelerden yapılmış iç deri vardır. 3) Merkez silindiri: İç deriden sonra gelen kısımdır. Bunda da dışta bir «çevreteker» tabakası bulunur. Bu kısımdan sonra topraktan alınan besi sularını sapa ve yapraklara çıkaran odun ve soymuk demetleri bulunur.

Bu demetler arasında da «Özek doku» vardır. Kökü uzunlamasına kesersek; Yüksük kısmının üstünde büyük 3 hücre gö-

rülür. Bunlar birbirinin üstündedir. Bu hücreler bitki kökünün her türlü büyümesine yarar.

KÖLELİK :

Kölelik, eski devirlerde bir insanın bir efendiye kendisini kayıtsız şartsız teslim etmesidir. Efendisi ona her istediğini yapabilirdi. Döğer ve çok çalıştırırdı. İsterse öldürme hakkına bile sahipti.

Mısırda Firavunlar devrinde köleler o kadar kıymetsizdi ki, ehramların yapılmasında binlerce köle ölürdü. Bunlar hayvan gibi çalıştırılırlardı. Romada kölelik bin sene kadar sürmüştü. Romalılar köleleri arslanlara parçalatıp bunları zevkle seyrederlerdi.

Avrupada kölelik on dördüncü asırdan on dokuzuncu asıra kadar devam etmiştir.

Amerikada büyük para sahipleri Afrika yerlilerini alarak en ağır işlerde insafsızca çalıştırmışlardır. Bugün bile birçok yerlerde köleler vardır. Köleler bir eşya alınıp satılır gibi para ile satılırdı.

KÖLEMENLER :

Cengiz istilâsından kaçan bir kısım Türkmenler Irak ve Suriyede bir müddet için yerleştiler. Sonra Mısıra geçerek orada asker oldular. Bir kısım Türkmenler de Moğolların esiri olarak Venediklilere satıldılar. Venedikliler de bunları Mısıra sattılar. Böylece buraya gelen bu gençlerden büyük ordular kuruldu. Bu ordulara «Kölemen» denildi. Bu sıralarda Mısırın başında Eyyûbîlerden Turan Şah vardı. Halk ve ordu hükümdardan memnun değildi. Bu sebepten ordu isyan etti. Turan Şah öldürüldü. Saltanat Şeceretüddür adında bir kadına kaldı. Bir kaç sene sonra bu kadın tahttan indirilerek 1250 de Kölemenlerden Ay Bey Sultan oldu. İlkönce Mısırda saltanat kuranlar Deniz Kölemenleridir. Bunlara böyle denmesine sebep bu Türkmen-

lesa deniz yoluyla buraya gelmesidir.

İlk Kölemenler saltanatı 132 yıl sürdü ve 28 hükümdar başa geçti. Bunlara Sultan Melik, Melik-ül-Mansur denilmiştir. Bunlar çok gaddar hükümdarlardı. Birinci Kölemenler devrinde Mısır çok kargaşalık içinde idi. Buna rağmen bu hükümdarlar devrinde Mısır bir çok sanat eserleri kazanmıştır.

İkinci Kölemenlere yanlış olarak Çerkes Kölemenleri denir. Aslında bunlar da Türkmendirler. Mısırdaki Türk sultanları tarafından yetiştirilmiş ve büyük mevkilere sahip olmuş kölelerdir.

İkinci Kölemenleri kuran Barkuk adında bir köle idi. Barkuk Mısırda Emir il Boğa adında birine köle olarak satılmıştı. Bunun asıl adı Tanboğa'dır. Hükümdar olduktan sonra Elmelikül-zahir unvanını aldı. Barkuktan sonra birçok hükümdarlar tahta geçti. Bu hükümdarlar yanında bir de halife bulunduğundan halifelerin entrikaları ile tahtta uzun müddet kalamıyorlardı. Bunlardan meşhurları Fatih Sultan Mehmet'le çağdaş olan İnal Han'dır. Fatih'le dostça münasebetleri vardır.

İkinci Kölemen hükümdarlarından Kayıtbay değerli bir hükümdardır. Memleketini karışıklıktan kurtardı. Fatih Sultan Mehmet Mısırı Osmanlı toprakları arasına katmak istiyordu. Osmanlı orduları Mısıra yakın bir yerde duruyorlardı. Fatih'in ölmesi üzerine Beyazıt ve Cem arasındaki harpler Mısırın alınmasını geciktirdi. Bu sırada Kölemenlerin başında bulunan Kayıtbay Cem tarafını tuttuğundan Beyazıt Kayıtbay'a düşman oldu ve harp açtı. 1491'de sulh yapıldı. Tarsusla Adana Osmanlılarda kaldı. Son Kölemen hükümdarları Kansogori ve Tomanbay zamanında Yavuz Sultan Selim Mısıra girerek İkinci Kölemen devletine son verdi. (1517). İkinci Kölemenler devleti 135 yıl sürdü ve 26 hükümdar başa geçti. Kölemen devleti yıkılmakla beraber Kölemen üstünlüğü Mısırda devam etmiştir. Kavalalı Mehmet Ali Paşa bu son Kölemenleri de ortadan kaldırmıştır.

KÖMÜR :

Bileşiminde karbon miktarı fazla bulunan, sun'î ve tabiî olarak elde edile nve yakıt olarak kullanılan bir maddedir.

Sun'î olarak odunun yakılmasından elde edilir. Sun'î kömür, yani odun kömürü elde etmek için odunlar dikine demet demet, dizilir.Bu yığının ortasında baca bulunur. Yalnız baca deliği açık bırakılarak odunların üstü çamurla sıvanır. Alttan tutuşturulur. İlkönce su buharı çıkmağa başlar. Daha sonra yanıcı sıvılar ve gazlar alevle yanarlar. Katran buharları da çıktıktan sonra duman kesilir. Bu anda baca deliği kapatılarak ateşin sönmesi sağlanır. Bu suretle odun kömürü elde edilir.

Kömür tabiî olarak maden kömürü halinde toprakta bulunur. Tabiî kömür, binlerce yıl evvelki bitkilerin toprak altında sıkışıp kimyaca değişikliklere uğramasından meydana gelir. Maden kömürü, içinde bulunan karbon miktarına ve eskilik derecesine göre bir çok adlar alır. (Bak: Karbon).

Maden endüstrisinin gelişmesi kömürün önemini arttırmıştır. Kömür yakıt olarak eski zamanlardan beri kullanılmaktaydı. Makine devrinin gelişmesiyle maden kömürü ihtiyaçları da arttı ve her memlekette kömür endüstrisine geniş yer verildi. Maden kömürü bugün hemen hemen kullandığımız her maddenin kullanılacak hale gelmesine yardım eder. Maden kömürü büyük kazanlarda ısıtıldığı zaman havagazı, katran ve kok meydana gelir. Katrandan türlü kimyevî maddeler, ilâçlar, boyalar, patlayıcı maddeler elde edilir.

Kömür en fazla Kuzey Amerika'da Avrupa ve Asya'da bulunur.

Afrikanın güney kısımlarında Yeni Zelânda'da, Avrupada, İngiltere, Fransa, Belçika, Rusya ve Türkiye'de mühim kömür damarları vardır.

Tabiî kömür, yer altında bulunduğundan, yer altında kurulan kömür ocakları yoluya dışarıya çıkar. Yer altında bir çok işçiler çalışır. Bunlar maden filizi halindeki kömürleri arabalara doldurup asansörlerle yukarıya çıkarırlar.

KÖMÜR HAVZAMIZ:

Yurdumuzda çeşitli maden kömürü kaynakları bulunur. Maden kömürü (huy) Zonguldak ve Ereğli bölgelerindeki maden kömürü ocaklarımızdan çıkarılır. Yurdumuzda yılda dört milyon tondan fazla maden kömürü çıkarılır.

Yurdumuzda bundan başka Doğu Anadolu, Marmara, Ege ve Yeşilırmak bölgesinde linyit kömürü çıkarılır.

Yurdumuz maden kömürü damarları bakımından çok zengindir. Kömür istihsalimiz her yıl daha fazla artmaktadır.

KÖPEK (Çoban köpeği, orduda köpeklerin rolü, körlere yol gösteren köpekler) :

Köpek; memelilerin et oburlar takımından ve köpekgiller familyasındandır. Evcil bir hayvandır. İlk zamanlardan beri insanların en büyük yardımcısı olmuştur.

Köpeklerin kurt cinsinden olduğunu ileri süren bilginler vardır. Kurt'un çok eski zamanlardan beri terbiye edilmesinden köpek meydana gelmiştir. Köpeğin birçok çeşitleri vardır. Bunlar. birçok değişik işlerde insanlara yardım ederler. Köpeklerin dış görünüşleri de çeşitlidir. Bazıları ince, uzun vücutlu, uzun bacaklı; bazıları kısa bacaklıdır. Uzun tüylü, kısa tüylü, 150 kilo ağırlıkta olabilen büyük, avuca sığabilecek kadar küçük olanları vardır.

Köpeklerin dişleri çok kuvvetlidir. Gözleri iyi görür. Bilhassa koku alma organları fazla gelişmiştir.

Köpekler başlıca 3 gurupta incelenir:

1. **Kurt köpekleri:** Bunlara çomarlar da denir. Kulakları diktir, zekî hayvanlardır. Çoban köpekleri, polis köpekleri bunlardandır.

2. **Tazılar:** Burunları sivri, kafatasları küçüktür. Gözleri keskindir. Tazıların vücudu arka tarafa doğru incelir. Kulakları yarı düşüktür. Çok hızlı koşarlar. Rus tazıları meşhurdur.

3. **Dağ köpekleri:** Bu cins köpeklerin yüzlerinin ön kısmı kısadır. Çok kuvvetli köpeklerdir. Kulakları kısa ve yarı sarkıktır. İngiliz Mastif'leri ve Buldogları bu cinsin başlıca görülen tipleridir.

Bir de kurt köpekleri ve Dog köpeklerinin birleşmesinden meydana gelen «Saint Bernard» (Senbernar) köpekleri, kulakları düşük av köpekleri ve Finolar vardır. Saint Bernard köpekleri iri ve kuvvetli hayvanlardır. 150 kilo olanları vardır.

Av köpekleri çok hızlı koşarlar. İyi koku alırlar. Kulakları yarı sarkık veya sarkıktır. Av köpeklerinin en meşhurları kopoylar ve zağarlardır.

Finolar da evde süs olarak beslenen köpek nevilerindendir.

Bunlardan başka pek çok köpek cinsleri vardır.

Köpeklerin harplerde insanlara çok faydaları dokunmuştur. Posta taşıyan, nöbet tutan, yaralılara bakan köpekler vardır. Çoban köpeği cinsinin en akıllısıdır. Bir sürüyü idare edebilir. Karlı dağlarda yollarını kaybedenlere yardım edip, onlara doğru yolu gösteren, körlere yol gösterip onları kazadan koyan köpekler vardır. Karlı memleketlerde kızakları çeken, bekçilik yapan yine köpeklerdir.

Köpeğin faydalarını anlatmakla bitiremeyiz. Fakat onlardan insanlara geçen bazı tehlikeli hastalıklar da vardır. Bunun için dikkatli olmak lâzımdır. Bu hastalıkların başında «kuduz» gelir. Kuduza yakalanan köpek kesik kesik ulur. salyası akar ve saldırmağa başlar. Isırdığı yere salyası bulaştığından ısırılan kimseye de kuduz hastalığı mikropları geçmiş olur. Böyle bir halde vakit geçirmeden kuduz aşısı yaptırılmalıdır. Sokakta şüpheli bir köpek görülürse hemen polise haber vermelidir. (Kuduz hakkında daha fazla bilgi edinmek isterseniz Ansiklopedimizin «kuduz» hakkındaki kısmına bakınız)

KÖPRÜ:

Bir dereden veya çukur yerden, kolayca bir taraftan diğer

tarafa geçebilmek için demirden, taştan, tahtadan, betondan yapılan yola «köprü» denir. Eski zamanlardan beri su üzerinden geçebilmek için muhtelif basit köprüler yapılmıştır. Trenlerin ve motörlü vasıtaların gelişmesi üzerine her devlet köprü yapımına önem vermiştir. Böylece mukavemetli köprüler yapılmağa başlanmıştır.

Bir çok çeşit köprüler vardır:

Eskiden odun kütükleri köprü vazifesi görürdü. Daha sonraları ipler arasına tahtalar dizilerek, asma dallarından örülerek yapılan köprüler kullanıldı. Taş köprüler, demir ve çelikten yapılan köprüler, beton köprüler, son zamanlarda kurulan köprülerdir. Dünyanın en büyük asma köprüsü New-York (Niyuyork) ile Brooklyn (Bruklin) arasındadır. Bu köprü kalın çelik tellerle karaya bağlanmıştır.

Bazı köprülerde altından vapur geçebilmesi için açılıp kapanabilir Bu çeşit köprülerin en meşhuru; Londradaki Tower (Tavır) köprüsüdür. İstanbuldaki Galata ve Atatürk köprüleri de bu çeşit köprülerdir.

KÖPRÜLÜLER DEVRİ :

Osmanlı devleti 17. yüzyılın son yarısında çok sarsılmış, zayıflamış bir durumda idi. Askerî disiplin kalmamıştı. Devlet memurları rüşvet alıyorlardı. Başta bulunan IV. Mehmet bütün bu yolsuzluklara karşı bir şey yapamıyordu. Venedikliler, Bozcaadayı ve Limniyi almışlar, İstanbulu tehdit ediyorlardı.

İşte devletin bu karışık çağında Köprülü Mehmet Paşa sadrıâzam oldu. (1656). Köprülü Mehmet Paşa ile «Köprülüler devri» başladı.

Köprülü Mehmet Paşa, oğlu Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, küçük oğlu Fazıl Mustafa Paşa, Amcazade Hüseyin Paşa Köprülülerin en kıymetli devlet adamlarıdır. Bunlar zamanında, devletin idaresindeki bozukluklar, ordu ve donanmadaki disiplinsizlik düzeltildi ve Avrupaya Türk üstünlüğü yeniden tanıtıldı.

KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA — Bak: Fazıl Ahmet Paşa (Köprülü):

KÖPRÜLÜ FAZIL MUSTAFA PAŞA — Bak: Fazıl Mustafa Paşa (Köprülü):

KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA — Bak: Mehmet Paşa (Köprülü):

KÖPRÜLÜ NUMAN PAŞA — Bak: Numan Paşa (Köprülü) :

Köprülü ailesinden bir de Amcazade Hüseyin Paşa vardır. Amcazade Hüseyin Paşa Köprülü Mehmet Paşanın kardeşinin oğludur. Onun için adına Amcazade denilmiştir. Hüseyin Paşa da diğer Köprülüler gibi kıymetli sadrıâzamlarımızdandır. Osmanlı devleti 1683 den beri dört devletle harp halinde idi. II. Mustafa Padişahtı. Padişah harbe devam edilmesini istiyordu. Halbuki devlet on altı seneden beri harp içinde idi ve çok yorgundu. Amcazade Hüseyin Paşa sadrıâzam olunca sulh yapılmasını isteyenlerin tarafını tuttu. Bu devletlerle ilerde teker teker karşılaşıp yenmeği düşünüyordu. Böylece 1699 yılında Karlofça barışının yapılmasını sağladı. Fakat bu barış Osmanlıların çok aleyhine olmuştur. (Bak: Karlofça Barışı).

KÖSELE :

Sığır ve öküz derilerinin tabaklanmış şeklidir (Tabaklanma, derilerin kurutulup ve kimyevî maddelerle karıştırılıp kullanılacak hale getirilmesidir). Kösele sağlam ve kalın olduğundan ayakkabı altları, çanta ve bavul yapılmasında kullanılır.

KÖSELE FABRİKALARIMIZ :

Yurdumuzda ham deriyi işleyip, kösele haline getiren irili,

ufaklı bir çok fabrika vardır. Bunlardan en büyüğü, Sümerbank'ın deri ve kösele fabrikasıdır.

KÖSTEBEK :

Köstebek memeliler sınıfından, böceksil (böcek yiyerek yaşayan) bir hayvandır. Hayatı toprak altında geçer. Fare büyüklüğündedir. Görme ve işitme duygusu körelmiştir. İşitme organı yerine küçük birer delik bulunur. Gözleri de bir ince deri ile kapalı küçük noktalar halindedir. Buna mukabil dokunma ve koku alma duyguları kuvvetlidir. Vücudu siyah tüylerle örtülüdür, kuyruğu kısadır. Ön ayakları yan taraflarında olup toprağı kazma işine yararlar. Yuvasını toprak altında yapar. Köstebeklerin bulundukları yerlerde toprak yığınlarına rastlanır. Bu toprak yığını altında köstebeğin asıl odası bulunur. Bu oda yiyecek bulabilmesi için bir çok tünellere açılır Köstebek saatte 7 - 8 metre açabilir. Bitkilere zarar veren böcekleri yediği için faydalı ise de, toprağı kazıp kökleri kemirdiği için zararlıdır. Topluluk halinde yaşarlar. Dünyanın hemen her yerinde bulunurlar.

KÖY :

Köy, çoğu çiftçilikle uğraşan ailelerin bir arada yaşamasından meydana gelen ufak topluluktur. Köyler, kasabalardan küçüktür. Bazı köylerde 50 aile yaşar. 150 - 200 aile yaşayan kalabalık, zengin köyler de bulunur. Memleketimizde 40.000 köy vardır ve nüfusumuzun dörtte üçü köylerde yaşar. Toprağı ekip sürerek, yani çiftçilikle hayatlarını kazanırlar.

Türk milletinin kalkınması, zenginleşmesi Türk köylüsüne bağlıdır. Köylü bizim gözbebeğimizdir.

Köyde hayat, köylü ailesi:

Türk köylüsü, çok çalışkandır. Günlük hayatı çok erken

başlar. Güneş doğmadan evvel küçük çocuklardan başka herkes uyanır. Erkekler ve tarlada çalışacak kadınlar, tarlaya gitmek için hazırlanırlar. Kadınlar koyunların, ineklerin sütlerini sağarlar. Çoban, sürüsünü önüne katar. Köyün mer'asına götürür. Tarlaya gidecekler de erkenden işlerine koşarlar. Evde kalan kadınlar hamur yoğurur, ekmek yaparlar. Onları kendi fırınlarında pişirerek ekmek yaparlar. Yemekleri hazırlayıp çocuklarla tarlada çalışanlara gönderirler. Sütü yayıklarda döverek tereyağı yaparlar. İşini bitirenler yün eğirir, köyde kalan kadınlarla konuşarak vakit geçirirler. Akşam olunca tarladakiler dönmeğe başlar. Sürüler de köye döner. Neş'e içinde yemeklerini yerler. Erkekler köy kahvesine çıkarak konuşurlar, eğlenirler. Erkenden evlerine dönerek yatarlar.

Köyde Ekonomik hayat :

Türk köylüsü iyi bir çiftçidir. Anadolu topraklarını büyük bir titizlikle yüz yıllarca elden geçirmiş, ekmiş, sürmüş ve zengin ürünler almıştır. Anadolu'nun cennet gibi olan her köşesinde Türk köylüsünün elini ve emeğini görürüz. Yurdumuz toprakları verimli olduğundan her türlü hububat yetişir. Buğday, arpa, çavdar, yulaf en fazla yetişenleridir. Hükûmetimiz köylümüzü en iyi şekilde yaşatmağa çalışmaktadır. Bunun için bir çok köylüye yardım kurumları kurulmuştur.

Bunların en eskisi Ziraat Bankası'dır. Köylü bu bankadan kendisine lâzım olan borç parayı temin eder ve ihtiyacını görür.

Bir de hükûmetimizin son yıllarda kurduğu Ziraî Donatım Kurumu vardır. Bu kurum çiftçiliğin modern usullerle gelişmesini sağlar ve çiftçiye yardım eder. Gene köylüye yardım için kurulan Toprak Ofisinin de köylüye çok faydası olur. Eğer köylü mahsulünü satamamışsa bunu Toprak Ofisi satın alır. Silolarında saklar ve satar. Tarım Vekâletinin de kombinaları vardır. Bunlar çiftçinin az bir para ile modern araçlardan faydalanmasını sağlar. Hükûmetimiz köylüyü kalkındırmak için en iyi makinalarla donatır.

Köylünün birlik işleri :

Köyde yaşayanlar, bazı ihtiyaçlarını kendi başlarına karşılayamazlar. Bunun için bütün köy halkı birlik olurlar. İhtiyaçları olan şeyi beraberce yaparlar. Böyle elbirliği ile çalışmağa «imece» denir.

Köy okulunun, çeşmesinin, yollarının tamiri ve yapılması hep elbirliği ile olan işlerdir. Böyle bir ihtiyaç zamanında bütün köylü, işlerine zarar vermiyecek bir zamanda muhtar etrafında toplanarak köyün işini yaparlar. Bundan başka bütün köy halkı birbirine yardım etmeği sever. Bulgurların dövülmesi, pekmezin kaynatılması gibi işleri bir arada, neş'eyle yaparlar.

Köylünün ortak malları :

Köyde bir insanın tek başına sahip olamıyacağı şeyler vardır. Böyle ihtiyaçları sağlamak için bütün köyün ortak kullandıkları mallar olur. Meselâ köy okulu, köy çeşmesi, köy mer'ası, köy okuma odası, köy tarlası, köy konuk odası, köy korusu gibi...

Eskiden köy okulları, küçük bir odadan ibaretti. Bugün köylerimizde büyük, temiz, ferah okullar kurulmuştur. Köy çocukları bu okullara seve seve giderler. Köy okullarındaki öğretmenler de çocukların cahil kalmaması için çalışırlar. Köyünde okulu olup da okumıyan 7 yaşından büyük çocukların anne ve babalarına hükûmet ceza verir.

Köy çeşmesi de köyün ortak mallarından biridir. Köy yakınlarında bulunan kaynak suları, su yolları ile köye getirilir. Kaynak suları tatlı ve temiz sulardır. Kuyu suyu içilmez. Köylüler çeşmelerini, çamaşır yıkadıkları yerleri temiz tutarlar.

Köy mer'ası, bütün köyün hayvanlarının otladığı yerdir. Köyün yakınındaki otlaklarda köyün ortak olarak kullandığı mer'alar bulunur.

Köyde yaşayan herkes şehirden haber almağı ve dünya-

da neler olup bittiğini öğrenmeği ve bilgisini arttırmağı ister. Bunlar ancak gazete ve çeşitli kitaplar okuyarak olur. Köyde yaşayan bir kimse o kadar kitabı ve gazeteyi temin edemez. Bunun için bütün köyün ortak kullandığı bir okuma odası vardır. Okumak isteyen kimse gider, istediği kitabı alır, orada okur. Bugün bir çok köylerimizde okuma odası vardır.

Köylülerin bir de elbirliği ile ekip biçtikleri ortak tarlaları vardır. Bu tarladan gelen gelir, köyün işlerine ve köy fakirlerine yardıma sarfedilir.

Türk köylüsü misafiri çok sever ve onu elinden geldiği kadar iyi ağırlamak ister. Onun için bir çok köylerimizde konuk odası bulunur. Köylüler de köylerinde bulunan misafire sıra ile yemek götürüp bakarlar.

Yurdumuzu süsleyen ormanlarımızın kıymetini köylümüz çok iyi bilir. Onu gelişi güzel kesmez. Kesilmek için ayrılanları keser ve ormanlarımızı korur. Köylü, ormanlardaki ağaçları gelişi güzel kesenleri, sigara atarak ve ormanlarda ateş yakarak orman yangınlarına sebep olanları sevmez. Böyle kimseleri hükûmet te cezalandırır.

Türk köylüsü, ortak mallarını çok temiz kullanır. Eskiyen, yıkılan yerini beraberce onarır.

Köy nasıl idare edilir :

Köyü, muhtar ve köy ihtiyar meclisi idare eder. Muhtar ve köy ihtiyar meclisi seçimi; iki senede bir ve şubat ayının ilk pazarına rastlıyan günde yapılır. Köylünün seçmen olabilmesi için 18 yaşını doldurmuş, o köyde en az altı ay oturmuş olması ve hapiste yatmamış olması şarttır.

Seçim günü köy meydanına iki sandık konur ve köy halkı gelip bu sandığın birine muhtar seçilmesini istediğinin adını, diğerine de köy ihtiyar meclisine münasip gördüğü kimselerin adlarını yazarak atar. Saat 17'de sandık açılır. En fazla oy alan muhtar olur. Gene en fazla oy alan 4 kişi de ihtiyar meclisine seçilirler. Daha az oy alan 4 kişi de ihtiyar meclisinin yedek

üyesi olurlar. Köy muhtarını nbir çok vazifeleri vardır. İhtiyarlar meclisi muhtarın başkanlığında toplanır. Yapılacak işleri birlikte konuşurlar ve beraberce karar verilir. Muhtar, hükûmetin koyduğu kanunları, emirleri köylüye bildirir. Köyden ölen, doğan olursa onları da hükûmete bildirir. Askerlik çağına gelmiş olanları askere yollar. Köyün ortak mallarını korur. Kanuna karşı gelenleri hükûmete bildirir ve köylülerin birbiriyle iyi geçinmelerini sağlar. Köy ihtiyar meclisi, köyün bütçesine bakar. Köy sandığına yatırılan paranın gereken yerlere sarfolunmasını temin eder.

Köyde emniyet :

Köylüler birbirlerini severler ve sayarlar. Birbirlerinin mallarını kendi malları gibi korurlar. Aralarında biri kanunlara karşı gelirse onu hiç sevmezler. Kimse onunla konuşmaz. Böyle hallerde köyün emniyetini koruyan jandarmalar vardır. Onlar kanuna karşı gelenleri yakalarlar. Jandarmalar silâh taşırlar. Köyde hakkına el uzatılan her köylü, jandarmaya başvurur. Jandarmalar haksızı bulur, mahkemeye verirler. Köyde güvenliğin korunması ile muhtar ilgilidir. Her hangi şüpheli bir şey görürse bunu hükûmete bildirir.

Köyde eğlence :

Köylüler işlerini gülerek, şarkı söyliyerek, neş'e içinde yaparlar. Bilhassa harman zamanı, köyün en hareketli, neş'eli zamanıdır. Ekinler biçilirken, harman yapılırken köyün gençleri şarkı söylerler. Âdeta köyde bir bayram havası vardır. Köy düğünleri de çok eğlenceli olur. Ekseri düğünler harman sonunda yapılır. Çünkü bu vakitlerde, köylü mahsulünü sattığından parası vardır. Yazın köy meydanında oyunlar oynanır, eğlenilir. Kahvede erkekler konuşarak vakit geçirirler. Kışın da ocak başı âlemleri vardır. Ocak başında toplanan aileler mısır patlatırlar, hikâye ve masal anlatarak hoş vakit geçirirler.

KÖYCEĞİZ :

Muğla vilâyetinin kazalarından biridir. Merkezi, Köyceğiz kasabasıdır. Kaza topraklarının bazı kısımları dağlıktır. Fakat birçok yerleri ekime elverişlidir. Kazadan Dalman ve Namnam çayları geçer; Akdeniz'e dökülür. Köyceğiz kasabası, Köyceğiz gölünün kuzeyindedir. Kasabanın nüfusu 1,153'tür. Kazanın ormanlarında çam ve meşe ağaçları fazla bulunur. Merkez nahiyesinden başka Bozburun adında bir nahiyesi vardır. 32 köyü vardır. Kazanın bütün nüfusu 18,371 kişidir.

KÖYDE EĞLENCE : (Bak: Köy):

KÖYDE EKONOMİK HAYAT: (Bak: Köy):

KÖYDE EMNİYET : (Bak: köy):

KÖYLERDE HAYAT : (Bak: Köy):

KÖYLÜ AİLESİ: (Bak: Köy):

KÖYLÜNÜN BİRLİK İŞLERİ : (Bak: Köy):

KÖYLÜNÜN ORTAK MALLARI : (Bak: Köy):

KÖY NASIL İDARE EDİLİR : (Bak: Köy):

KRATER :

Yanardağın ağız kısmına «Krater» denir. Erimiş kızgın maddeler buradan dışarı çıkar. Bazan yanardağı infilâk ettiği zaman krater bile havaya uçar. Bazı kraterler kilometrelerce genişlikte olabilir.

KRİSTOF KOLOMB :

Kristof Kolomb 1446 - 1506 yılları arasında yaşamış bir

kâşiftir. Aslen İtalyandır. Çocukluğu Genoa (Cenova) da geçmiştir. Küçük yaştan beri gemiciliğe hevesi vardı. Güzel harita çizerdi. Böylece gemici oldu. Pariste XIV. yüzyılda yazılmış «Tableau du monde» adlı eser ona batıdan doğuya gidebileceği fikrini vermişti. Dünyanın yuvarlak olduğunu düşünerek, hep batıya gidilirse Hindistana varmanın mümkün olacağına inanıyordu. Hindistandan gelen mallar Avrupada çok kıymetli idi. Hindistana karadan varmak imkânsız gibi idi. Türkler bu ticaret için büyük bir engel teşkil ediyordu. Bu yüzden Hindistan'a başka bir yol aranılmağa başlandı. Kristof Kolomb batıya gidilerek Hindistan'a varılacağı iddiasını ileri sürdü. Kolomb'un bu sözlerine kimse inanmadı. Ona deli gözü ile baktılar. Kristof Kolomb'un iddiasını gerçekleştirmesi büyük paraya bağlı idi. Bunun için Kolomb ilk önce Portekiz kıralına baş vurdu. Oradan bir netice alamayınca bu sefer İspanya kıralı Ferdinand ile kıraliçe İzabella'ya müracaat etti. Senelerce uğraşmadan sonra emrine 3 gemi verildi. 1492 senesinde Kristof Kolomb İspanyanın güneyindeki Palos limanından yola çıktı. Yolda büyük güçlüklerle karşılaştı. Tayfalar daha ileriye gitmek istemediklerinden, zaman zaman isyan ettiler. Kristof Kolomb bunlarla uğraşarak hareketinden 33 gün sonra Antil adalarına vardı. Buraları Hindistan zannettiğinden buraya «Batı Hint Adaları» adını verdi. Birçok ganimetlerle İspanya'ya döndü.

Kolomb ,batıya 3 sefer daha yaptı. Buraları hep Hindistan zannetmiş; yeni bir kıt'a, yani Amerikayı keşfettiğinden habersiz, sefalet içinde ölmüştür.

KROKİ :

Her hangi bir arazi parçasının başlıca özelliklerinin kâğıt üzerine geçirilmesine «kroki» denir. Yani, kroki kabataslak bir haritadır.

KUBBEALTI :

Topkapı sarayında, Osmanlı devletinin her türlü devlet

işlerine bakılan yere «Kubbealtı» denilmiştir. Fatih Sultan Mehmet zamanında kurulmuştur. Burada sadrıâzam, vekiller, nişancılar, kazaskerler, defterdarlar toplanır ve devlet işlerine bakarlardı. Bu topluluğa «divan» denirdi.

Divan pazartesi, salı, cumartesi ve pazar günleri kurulurdu. İlk önceleri toplantılarda padişah ta bulunurdu. Sonradan padişah konuşulanları kafes arkasından dinlemeğe başlamıştır.

Divan günleri heyet âzaları erkenden kubbealtına gelirlerdi. Daha sonra sadrâzam büyük alayla gelir ve divan erkânını selâmlayarak, işlerin görüldüğü büyük salondaki yerini alırdı. Vezirler. kazaskerler, nişancılar, defterdarlar yerlerine oturduktan sonra sessiz bir hatır sorma başardı Bundan sonra görüşülecek dâvalara ait evrak, padışaha verilmesi lâzım kâğıtlar sadrıâzamın önüne getirilirdi.

Bu işler bittikten sonra saray adamlariyle beraber dâvâ sahipleri gelir, yerlerini alırlardı ve dâvalara bakılmağa başlanırdı. Devlete ait işler içeride kimse yokken görüşülür ve karar alınırdı. Elçi kabulü, asker aylıklarının verilmesi merasimi kubbealtında yapılırdı. Divan erkânı işlerini bitirdikten sonra yemek yerlerdi. Yemekten sonra sadrıâzam o günkü işlere dair bilgi vermek için padişahın yanına çıkardı. Kubbealtı önemini yeniçeriliğin kaldırıldığı zaman yeni teşkilâtın kurulmasından sonra kaybetmiştir.

Kubbealtı senelerce Osmanlı devletinin ve dünyanın siyaset merkezi olmuştur. Tarihi değiştirecek mühim kararlar burada alındığı gibi, en haksız hükümler de burada verilmiştir.

KUBİLÂY HAN :

Kubilây Han, bir Türk - Moğol imparatorudur. 1259 yılında hakân seçilmiştir. Cengiz Hanın oğlu Tuluy Hanın dördüncü oğludur. Kubilây hakan olunca kardeşi «Arıkboğa» ve yeğeni «Hülâgû» onun hakanlığını tanımadılar ve isyan ettiler. Kubilây ilk önce bu işi halletmeğe karar verdi ve kardeşi ile çarpışmağa başladı ve kardeşinin ordusunu bozdu. Arıkbo-

Bir kahramanlık hikâyesi:

«SAKIN İNANMAYIN!»

Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi esnasındaydı. Osmanlı ve Mısır orduları Halep yakınlarında «Mercidâbık» denilen yerde karşılaştı. Yavuz Sultan Selim kahraman ordusunu şöyle tertipledi:

Sağ cenaha Anadolu Beylerbeyi Zeynel Paşa ile Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa kumanda edecekti. Sol cenaha Bıyıklı Mehmet Paşa ile Amasya Beylerbeyinin kuvvetleri ayrılmıştı.

Savaş çok şiddetli olarak başladı. Mısır ordusu bozulacağını anlayınca, Mısır askerleri Kur'anı Kerimi mızraklarının uçlarına taktılar. Bunu gören Yavuz Sultan Selim kılıcını çekerek atını ileri sürdü:

— Ey benim kahraman kumandanlarım ve askerlerim!... Bu tedbir İmam Ali'ye hilâfeti kaybettiren bir hiledir. Sakın inanmayın! Diye bağırdı. Padişahın bu sözleri üzerine Türkün kahraman ordusu savaşı kazandı. Yavuz Sultan Selim, parlak bir zaferle Haleb'e girdi.

Tarihten Fıkralar

FARK YOKTUR

Hazreti Ömer'in halifeliği zamanında bir gün, Gassam kabîlesinin emiri Çelebe Kâbeyi ziyaret ediyordu

Bu sırada uzun cübbesinin eteğine bir arap bastı. Buna fena halde sinirlenen Emir, geri döndü ve kuvvetli bir yumrukla bu adamın burnunu kırdı.

Burnu kırılan adam, doğruca Hazreti Ömer'e şikâyete koştu. Bu şikâyet üzerine büyük halife Celebe'yi huzuruna çağırtarak sorduğu zaman:

— Ya Emirülmüminin, bu adam benim eteğime bastı. Ben de burnuna vurdum. Eğer Kâbe'ye saygı göstermemiş olsaydım, kılıcımla kafasını vücudundan ayıracaktım. Dedi.

Halife kaşlarını çattı:

— Bu sözlerinle suçun gerçekleşti. Şimdi bu adamın para ile gönlünü yap. Aksi halde senin de burnunun kırılması için şimdi emir vereceğim. Dedi.

Buna fena halde canı sıkılan suçlu:

— Nasıl olur? Ben bir kabîlenin emiriyim. Diye karşılık verince Hazreti Ömer çok kızdı:

— İslâmlık ve adalet karşısında Emir ile köle arasında bir fark yoktur.

Diye bağırdı.

Faydalı Bilgiler

Çamaşır suyunun çabuk kaynamasını istiyorsanız, içine litre başına 50 gram soda ilâve edebilirsiniz.

★

Döşeme veya tuğla taşları üzerindeki kireç lekelerinin kolay çıkarılması için önce gazla silmek lâzımdır.

★

Yünlü bir kumaş parçası üzerine damlatılacak bir iki damla limonla iskarpinler silinecek olursa deri yumuşar ve parlar. Bu iş için saf ispirto da kullanılabilir.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

26 KASIM 1954, CUMA — SAYI: 49 — FİYATI 15 Kuruş.

KUŞLAR
AKBABA
KEKLİK
ÇULLUK
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
K-9
BAYKUŞ
ARDIÇ KUŞU
GÜVERCİN
PAPAĞAN
DEVEKUŞU
KIRLANGIÇ

Bunları biliyor musunuz?

GÜNEŞ IŞIĞI OKYANUSLARDA HANGİ DERİNLİĞE KADAR İNER?

Güneş ışığı Okyanuslarda belirli bir derinliğe kadar iner. Bilim adamlarının incelemeleri sonunda güneş ışığının deniz suyunda bin sekizyüz metreden fazla derinliğe inemediği anlaşılmıştır. Bu derinliğe kadar güneş ışığının deniz suyunda yaptığı aydınlık gitgide azalarak devam eder.

GÖK TAŞLARI

Yer yuvarlağının etrafındaki hava tabakasına sayılamıyacak kadar göktaşı düşmektedir. Bir günde düşen gök taşı sayısı yetmiş beş milyonla on milyon arası değişir.

ÇINGIRAKLI YILANLAR

Çıngıraklı yılanlar birbirleriyle geçinemezler. Çıngıraklı yılanlar birbirlerini öldürdükleri gibi, kendi kendilerini sokarak intihar ederler.

VÜCUDUNA GÖRE EN UFAK BEYİNLİ HAYVAN

Karınca yiyen «anteater» in beyni vücuduna göre çok küçüktür. Bunlar çok aptaldırlar. Çok defa en tehlikeli düşmanlarını, üzerlerine saldırmadan anlıyamazlar. Kendilerine hiç zarar vermiyecek hayvanlara saldırdıkları da çok olur.

İNSAN VE HAYVAN BEYİNLERİ ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA

İnsan beyninin ortalama ağırlığı 1400 gramdır. Atlarla zürafaların beyni, insanlardan hafif olup 600 gramdır. İnsana yakın büyük maymunların beyinleri 450 gram ağırlığındadır. Hayvanlar dünyasının iki devleri olan fil ve balinanın beyinleri, insan beyninden daha ağırdır. Balinanın beyni 7 kilo, fillerin beyni ise 5 kilo ağırlığındadır.

ğa'yı esir ettiği halde öldürmedi, affetti. Hulâgû da Kubilây'ın bu büyüklüğü üzerine onu hakan tanıdı. Kubilây hakanlığı sırasında devletin sınırlarını genişletti. Türk - Moğol imparatorluğu Sarı Deniz'den Macaristan'a kadar uzanıyordu. Kubilây Han Çini, güneyindeki Karaçang, Tibet'i, Kore'yi, Hindi Çini'yi, Hindistanın bir kısmını zaptetmiştir. Japon adalarını da almak istedi. Fakat Türk - Moğol İmparatorluğunun ordusu karada çok üstündü. Halbuki deniz bilgileri çok azdı. Bu yüzden bir fırtına neticesinde donanma mahvoldu. Japonlar, memleketlerine çıkan Çinlilerin hepsini öldürdüler. Türkleri de esir olarak sattılar. Bu Japonya seferi muvaffakiyetsizlikle sona erdi.

Kubilây Han bu geniş devleti kardeşleri ve yeğenleri arasında taksim etmişti. Bu hareket Moğol imparatorluğunun parçalanmasına sebep olmuştur.

Orduları zaferden zafere koşarken yorulmuştu. Askerler hayat şartlarının bozukluğuna fazla dayanamıyorlardı. Bu yüzden Annam, Birmanya ve Tonkin'de yapılan savaşlar kazanılamadı. Kubilây zamanında mühim olaylardan biri de para basılmasıdır .Mâlî buhrana çare bulabilmek için Kubilây kâğıt para bastırmıştır. Fakat bu işde birçok haksızlıklar olmuştur. Devlet adamları çok para çalmışlar, buna mukabil halk sıkıntı çekmiştir.

Kubilây zamanında zaten parçalara ayrılmış Türk - Moğol imparatorluğu, onun ölümünden sonra büsbütün parçalandı ve birlik kalmadı. Kubilây Han, 35 sene hakânlıkta bulunmuştur. 1294 yılında, 73 yaşında iken ölmüştür.

KUDATGUBİLİG :

Has Hacip Yusuf tarafından Uygurca yazılan en eski Türk eserinin adıdır. Has Hacip Yusuf, Karahan Devletinin vezirlerinden biriydi. Bu eseri o zamanki hükümdar olan Tapgaç Buğra hânâ verilmek üzere yazmıştı. Bu eser 1069 - 1070 yıllarında kaleme alınmıştı. Kitabın adı, «Saadet veren bilgi» mânasına gelir.

Eserde, Türk görenekleri, inanışları, yaşayışları, milliyetçiliği çok realist bir şekilde anlatılmıştır. Bu yüzden çok kıymetlidir. Bu eserde Türklerin, kadına verdikleri kıymet açıkça görülür. Eser manzum yazılmıştır. Mesnevî tarzındadır. 6500 beyitten fazla olan kısmında Öz Türkçe kullanılmıştır. Bazı Türk bilginleri, eserin hece ile, bazıları da âruzla yazıldığını ileri sürüyorlar.

KUDUZ :

Kuduz, en tehlikeli hastalıkların başında gelir. Yüzyıllar boyunca insanlar kuduzdan çok korkmuşlardır. Pastör, kuduz aşısını bulmadan evvel, bu hastalığa yakalanan her insan, fecî bir şekilde ölmeğe mahkûmdu. Kuduz, insanlara köpek, kedi, fare, at, eşek, inek, domuz, keçi, koyun, tavuk, horoz gibi hayvanlardan geçmektedir. Fakat kuduz hastalığı, en çok köpeklerde görülür.

Kuduz mikropları, bu hastalığa yakalanmış hayvanların salyasında bulunur ve insanlara kuduz olan hayvanların ısırması, yahut deri üzerindeki küçük sıyrıklara salyanın bulaşması ile geçer. Kuduzun kuluçka müddeti (mikrobun vücuda girdiği andan, hastalığın başlamasına kadar geçen müddet) hasta ayaktan ısırılmışsa 60, koldan ısırılmışsa 40, baştan ısırılmışsa 20 gündür. Kuduz hastalığı yalnız hasta hayvanların ısırması ile değil; deriyi yalamaları, salyaya bulaşmış tırnaklarla tırmalamaları ile de geçer. Mikrobu almış kimselerde kuduz belirtileri başlamadan önce vücutça düşkünlük görülür. Uykuları yoktur. Ara sıra heyecan nöbetine tutulurlar.

Kuluçka müddeti bitip hastalık başladıktan sonra hasta, mikropların beyinde yaptıkları tahribat yüzünden; şiddetli sinir sarsıntıları geçirmeğe başlar. Boğazındaki irkilme neticesinde hiç bir şey yutamaz olur. Bu yüzden salyası dışarı akar. Sudan çok korkar. Ateşi yükselir. Dış etkiler hasta üzerinde büyük tesirler uyandırırlar. Vücudu gerilir. Müthiş iztırap çeker.

Bütün hastalık devrinde hasta şuurunu kaybetmez. Öleceğini, çektiği acıyı hisseder. Ölmeden bir kaç saat evvel bir felç devresi vardır.

Hastalık başladıktan sonra kurtulma ümidi yoktur. Hasta daima ölür. Bu korkunç hastalığın çaresi; şüpheli bir hayvan tarafından ısırılınca veyahut böyle bir hayvanın salya v.s. si temas edince hemen kuduz aşısı yaptırmaktır.

KUDUZ AŞISI :

Kuduz aşısı 1885'te Pasteur (okunuşu: Pastör) adında bir bilgin tarafından bulunmuştur. Pasteur, kuduzdan ölen bir çocuğun salyasını tavşanlara şırınga ettiği zaman, tavşanların da kudurduğunu görmüş ve böylece kuduzun bir mikroplu hastalık olduğunu anlamıştır. Bundan sonra kuduz, tavşanların omur iliklerini kurutmuştur. Kuruyan omur iliklerdeki kuduz mikropları zayıflamıştır. Zayıf ve zehirliliğini kaybeden mikroplardan bir aşı hazırlamıştır. Bu aşıyı ilk defa kuduz köpek tarafından ısırılmış bir çocuğa tatbik etmiş ve müsbet netice almıştır. Yalnız aşı, mikrobu aldıktan hemen sonra yapılırsa tesirlidir. Hastalık belirdikten sonra yapılacak aşının hiçbir kıymeti olamaz.

KUDÜS :

Kudüs, Hıristiyanlarca mukaddes tanınır. Tarihi eski şehirlerdendir. Kudüs şehri şimdiki Filistinin başkentidir. Şehrin nüfusu 130,000 di. Yahudilerin buralara göçmesi dolayısıyla bu miktar gittikçe artmaktadır.

Kudüs şehrinin eski bir geçmişi vardır. Milâttan önce 1049 yılında Davut bu şehri hükûmetinin merkezi yapmıştı. Daha sonra Süleyman Peygamber zamanında şehir birçok kıymetli eserlerle beraber meşhur sarayı ve mâbedi kazanmıştır. Sonra Romalılar şehri zaptetmişlerdir. 630 tarihinde de Araplar Ku-

düs'ü almışlar ve Halife Ömer Mescidi Aksâ'nın yerini tâyin ederek burada bir cami yapmıştır. Böylece burası Müslümanlar için de bir ziyaret yeri olmuştur. 1099 yılında Haçlılar şehri zaptetmişlerdir. 1187'de, Selâhattin Eyyubî tarafından Kudüs kurtarılmıştır. Bundan sonra bir müddet Mısır Memlûklarının elinde kalan şehir 1517'de Yavuz Sultan Selim tarafından zaptedilmiş ve 400 sene Türk hâkimiyeti altında kalmıştır. Kudüs 1917'de İngilizlere geçmiştir. Son zamanlarda Filistinin Başşehri olmuştur.

KUĞU :

Kuğu, perde ayaklılardandır. Üstü beyaz ve parlak tüylerle kaplı, çok güzel bir su kuşudur. Kuğu göllerin, geniş havuzların kıymetli süsüdür. Kanatları geniştir. Boynu ince ve uzun olup kıvrıktır. Bazılarının gagaları siyah, bazılarının ise kırmızıdır. Kuğu, kazdan büyüktür.

KULA :

Manisa vilâyetinin kazalarındandır. Kaza merkezi Kula kasabasıdır. Kaza topraklarının güney kısımları verimlidir. Buralarda meyva, sebze, hububat ve pamuk yetişir. Ormanları da oldukça fazladır. Koyun fazla beslenir. Yünlerinden kilim ve halı yapılır. Kazanın kuzey kısımları ise dağlıktır. Buralar ekime elverişli değildir. Kazanın merkez nahiyesinden başka Selendi adlı bir nahiyesi, 62 köyü vardır. Bütün kazanın nüfusu 35,638'dir. Kula kasabası, Alaşehir tren istasyonuna 31 kilometre boyunda bir şose ile bağlıdır. Kasaba bir dağ eteğinde kurulmuştur. Nüfusu 9,188 kişidir. Kasabada bir çok eski eserler bulunur. Halı ve kilimcilik burada gelişmiştir.

KULAĞIN SAĞLIK BİLGİSİ: (Bak: Kulak):

KULAKTAN ŞARKI ÖĞRETME USULÜ :

Bir şarkıyı devamlı tekrarlarla öğrencilere öğretme usulü yukardaki adı taşır. Talebelerin kuramsal bilgileri eksik olduğu zamanlar bu usul kullanılır.

KULAK VE YAPISI :

Kulak, işitme organımızdır. Dış kulak, orta kulak ve iç kulak olmak üzere 3 kısımdır.

Dış kulak: Dışta görülen başa yapışık, kıkırdaktan yapılmış girintili çıkıntılı kısım ve kulak zarına kadar uzanan boru şeklindeki yol; «Dış kulak» kısmını teşkil eder. Dıştaki kıkırdaktan olan kısma «kulak kepçesi» denir. Kulak kepçesi sesleri toplayıp kulak deliğinden içeri göndermek vazifesini görür. Kulak zarına kadar olan boru kısmına «dış kulak borusu» denir. Kulak zarı, dış kulakla orta kulağı birbirinden ayırır.

Orta kulak: İçinde bir çok kemikler bulunan ve sandık biçiminde hava ile dolu boşluğa denir. Orta kulaktaki küçük kemikçikler şekillerine göre «çekiç, örs, özengi »adlarını alırlar. Bu kemikler birbirlerine bağlıdır.

Dışardan gelen sesler, kulak zarını titretir. Bu titremeler buradaki kemiklere geçer ve onlar vasıtasiyle iç kulağa iletilir. Orta kulakla iç kulak arasında «oval pencere» ve «yuvarlak pencere» denilen iki tane ince zar vardır. Orta kulaktaki kemiklerden özengi kemiği oval pencereye dayanmıştır.

Orta kulakta, bir de boğazın yan tarafına açılan bir boru vardır. Buna «östaki borusu» denir. Östaki borusu orta kulağı boğazla birleştirir. Kulak zarına tek taraftan gelen şiddetli ses hava tazyiki ile zarı incitebilir. Halbuki östaki borusundan gelen hava basıncı zarın iç tarafından da bir itme kuvveti verdiğinden zarın yırtılmamasını sağlar.

İç kulak: İç kulak, şakak kemiği içinde oyulmuştur. Dalız, salyangoz kabuğuna benziyen dolambaç denilen kısım ve yarım daire kanallarından ibarettir.

1 — Dalız: Bir boğumla ayrılmış iki kısımdır. Birine «tu-

lumcuk», diğerine «kesecik» denir. Tulumcuk, oval pencere ile orta kulağa bağlıdır. Yarım daire kanalları da buraya açılır. Kesecik salyangozun başlangıcıdır. Kesecik ve tulumcuk içindeki zarın üzerinde işitme benekleri bulunur. Bunların lenf içinde yüzen uzantıları vardır. Seslerin şiddetini almağa yararlar.

2 — Salyangoz veya dolambaç: Helezonî bir şekilde kıvrılmış bir kemiktir. 2,5 devir yapar. 3 kattır. Birinci kısımda «iç lenf» bulunur. İkinci kısımda kemik ve zar arasında bulunan «dış lenf» vardır. Üçüncü kısım salyangozun tepesinde nihayet bulur ve yuvarlak pencere ile orta kulağa bağlıdır. Salyangoz içinde en önemli kısım, içinde iç lenf bulunan birinci kattır. Bu kısımda «korti cisimcikleri» denilen birtakım cisimler vardır. Bu cisimcikler dışarıya uzantılar gönderirler Bu uzantıların üzerinde bir çok delikler bulunur. Bu deliklerin altında da «işitsel hücreler »görülür. İşitsel hücrelerin üstünde ince tüyler bulunur. Bu tüyler iç lenf sıvısında yüzerler.

3 — Yarım daire kanalları: Tulumcuğa bağlı ikisi düşey, biri yatay olarak duran kanallardır. Kanalların içinde iç lenf bulunur. Dış kanal kemikleriyle kanalın dış yüzünü kaplıyan zar arasında da dış lenf bulunur. Her kanalın tulumcuğa açıldığı yerde birer işitme ibiği vardır. Yarım daire kanallarının başka bir vazifesi daha vardır. Vücudun dengesini sağlar.

Nasıl işitiriz?

Ses dalgaları halinde gelen titreşimleri kulak kepçesi toplar ve kulak deliğinden dış kulak borusu vasıtasıyla kulak zarına gönderir. Kulak zarı titreşir ve bu titreyiş orta kulaktaki çekiç, örs ve özengi kemiklerine geçer, oradan da oval pencere ile dalıza girer. Dalızdaki sıvılar titreşmeğe başlar. Bu sıvı içinde yüzen korti cisimlerinin uzantıları, bu titreşimi alır ve işitme sinirine iletirler. İşitme siniri vasıtasıyla bu ttreşim beyinde işitme merkezine iletilir. İşte bu şekilde duyarız.

Kulağın Sağlık bilgisi :

Kulak yolu, bir boru biçimindedir. Etrafında kıllar ve kulak kirini çıkaran bezler vardır. Bu kılların ve yapışkan olan kulak kirinin görevi dışardan gelen tozları ve yabancı maddeleri yakalamaktır. Bu suretle bunların kulak zarına kadar birikip işitme yolunu kapamasına engel olurlar. Kulağımızı sık sık yıkamazsak kulak kirleri de birikip kulak yolunu kapatabilirler. Bunun için kulağı temiz tutmalı, pamukla temizlemelidir. Hattâ kulağı senede bir defa, bir kulak mütehassısı doktora yıkatmalıyız.

Kulağı temizlemek için işitme yoluna iğne, çöp gibi şeyler sokmak, kulak zarının zedelenmesine, yani sağırlığa sebebiyet verebileceği için tehlikelidir.

Çok kuvvetli seslerin meydana getirdiği titreşimler de kulak zarını patlatabilir. Top veya tren düdüğü seşi gibi kuvvetli sesler duymak zorunda kalacağımız zamanlar ağzımızı açık tutmalıyız. Bunu yapınca ağızdan östaki borusu yoluyla gelen hava, kulak zarına denk basınç yapar ve kulak zarı zedelenmez.

Kulağa bir şey kaçarsa, bir kaç damla zeytinyağı kulak yoluna sıkılmalı ve başı o kulağın üzerine eğerek yatmalıdır. Böylece kulağa kaçan şey kendiliğinden dışarı çıkar.

Kulakları çekmek ve kulak tozuna vurulan tokatlar da çok tehlikeli olduğundan bu gibi şeylerden sakınmalıdır.

KULP :

Diyarbakır vilâyetinin kazalarındandır. Kaza merkezi Kulp kasabasıdır. Kazanın eski adı Pasur idi. Merkez nahiyesinden başka Behemdan, Cıksı, Akcasır adlı 3 nahiyesi ve 101 köyü vardır. Kulp kasabası Diyarbakırın 127 kilometre kuzey doğusundadır. Kazanın bütün nüfusu 16.597 kişidir. Kasabanın ise 1.185 nüfusu vardır.

KUM :

Yeryüzünde en çok bulunan maddelerden biri de kumdur. Hemen her tarafta görebileceğimiz kum, deniz ve dere kıyılarında bol olarak bulunur. Kum ufak ve sert tanecikler halindedir. Bazı kayaların ve daha çok silisli kütlelerin çeşitli tabiat etkileriyle parçalanmasından meydana gelmiştir. Kum, kuvars kristallerinden ibarettir. Dere kumu ve deniz kumu olarak iki çeşittir. İnşaat işleri için en çok dere kumu kullanılır. Deniz kumu ise yeni binalarda rutubete sebebiyet vermektedir.

KUMAŞ FABRİKALARIMIZ :

Yurdumuzda dokuma endüstrisi, Cumhuriyetin ilânından sonra kurulmuş ve çok gelişmiştir. Bugün yurdumuzda pamuk, yün ve ipeği ham madde olarak kullanan çeşitli kumaş fabrikalarımız vardır.

İstanbul'da Bakırköy'de, İzmir'de Halkapınar'da, Malatya, Ereğli ve Kayseride pamuklu ve Nazillide basma fabrikaları vardır.

Yün kumaşlar İstanbul, Bursa, Ankara, İzmir, Kula, Uşak, İsparta ve Kayseri'de Bünyanda bulunan fabrikalarda dokunur.

İstanbul ve Bursada doğal ve yapay ipeği işliyen ipekli kumaş fabrikaları vardır.

Bu saydığımız büyük fabrikalardan başka büyük şehirlerimizde irili, ufaklı bir çok kumaş fabrikaları daha bulunur.

KUMBARA :

Kumbara, daha çok çocuklar tarafından kullanılan ve para biriktirmeğe yarıyan delikli bir kutudur. Topraktan ve tenekeden yapılmış basit kumbaralar vardır. Bankalar, çocukları para biriktirmeğe alıştırmak için çeşitli madenlerden kitap, ev v.s. biçi-

minde kumbaraları kiralarlar. Kumbara sahipleri, doldugu vakit kumbaralarını, ait olduğu bankaya götürüp boşaltırlar. Kumbara içinden çıkan para banka cüzdanına yazılır. Bankada biriken paralar işler, faiz getirirler. Ayrıca ikramiye kazanma ümidi de vardır.

Her çocuğun bir kumbarası olmalı ve böylece küçük yaştan para biriktirmeğe alışmalıdır.

KUMRU :

Kumru, üstü boz renkli tüylerle kaplı güvercinden küçük bir kuştur. Güvercin ve serçe gibi insanlar tarafından sevilir ve korunur. İstanbulda pek çok kumru vardır.

KUNDUZ :

Memeli hayvanlar sınıfının kemirgenler cinsindendir. Kunduzlar, su kenarlarında kat kat yuvalar ve setler meydana getiren zeki hayvanlardır. Kürkleri çok kıymetlidir. Elli, altmış santimetre boyundadır. Cemiyet halinde yaşarlar. Bazıları 30-35 kiloyu geçer.

KURAMSAL BİLGİLER :

Kuramsal bilgiler, müzikte notaların, susların portre üzerindeki yazılış ve okuyuşlarına ait bilgilerdir. Bunlar ilk okulda çocuklara basit bilgiler halinde verilmeli ve çocuğu sıkmamalıdır. Kuramsal bilgiler notalı şarkı söylemeği kolaylaştırır. Müzik âletlerinin çalınması, müzik parçalarının sesle okunması ancak müzik kurallarının, yani kuramsal bilgilerin öğrenilmesi ile kabil olur.

KUR'AN :

Kur'an, Tanrı tarafından vahiy, yani Peygamberimizin gön-

lüne doğması şeklinde Muhammede bildirilen Tanrı sözlerinin toplu halidir.

Kur'an Müslümanların mukaddes kitabıdır. Kelâmullah, Mushaf gibi isimlerle de anılır. En son Peygamber olan Muhammed zamanında vahiy olunduğundan, en son ve en kıymetli din kitabıdır. Vahiylere Allah'a en yakın meleklerden Cebrailin vasıta olduğu rivayet edilir.

Kur'anda imana, topluluk hayatına, dinî tarihin ibret verici hâdiselerine ait olan kısımlar vardır. Bunların hepsi kuvvetli mânalar taşıyan ve insanlara doğru yolu gösteren Tanrı sözleridir.

Kur'anda 114 sûre ve 6247 âyet vardır. 23 senede tamamlanmıştır.

KURBAĞA :

Suda ve bataklıklarda yaşayan, sürüngenlerin kurbağagiller familyasından bir hayvandır. Yumurta ile çoğalır. Yavruları yumurtadan çıkınca, durgun sularda bir değişme devresi geçirirler. Bu suda yaşama devresinde kurbağanın kuyruğu ve solungacı vardır. Gelişme devresini geçirdikten sonra kuyruğu ve solungacını atar. Karada yaşamağa başlar. Kurbağanın 4 bacağı vardır. Arka ayakları uzundur. Bu yüzden çok iyi sıçrar. Suda iyi yüzer.

KURŞUN :

Yumuşak, mavimsi esmer renkte ve çok ağır bir madendir. Kimyada, «Pb» sembolü ile gösterilir. Erime derecesi 327,3 dür. Kurşun, tabiatte gümüşle karışık halde bulunur. Başka madenlerle karıştırılarak matbaa harflerinin, boruların kubbelerin ve daha bir çok şeylerin yapılmasında kullanılır.

KURŞUN KALEM :

Dış kısmı tahtadan yapılmış, içinde grafit bi kısım bulunan kaleme denir.

KURŞUNLU :

Çankırı vilâyetinin kazalarındandır. Merkezi Kurşunlu kasabasıdır. Kasaba Sarıkaya ve Dumanlıdağlar civarında kurulmuştur. Civarında ılıcalar vardır. Hayvancılık ve çiftçiliği gelişmiştir. Kurşunlu, Çankırının 50 kilometre batı kuzeyinde bulunur. Kazanın merkez nahiyesinden başka Atkaracalar adında bir nahiyesi ve 73 köyü vardır. Bütün kazanın 28,253 nüfusu vardır. Kasabanın nüfusu ise 2309 kişidir.

KURT :

Memeliler sınıfının et oburlar takımından yırtıcı bir hayvandır.

Eskiden kurtlar, bütün kuzey yarımkürede yaşardı. Sonradan bazı memleketlerde nesilleri tükendi. Bazılarının boyu 1,40 - 1,70 metreyi bulur. Üstü sarıya çalan boz renkli tüylerle kaplıdır. Daha çok tenha yerlerde dağlarda yaşar.

Dişisi pek çok yavru doğurur ve yavrularına itina ile bakar. Kurtlar kışın sürüler halinde gezerler ve avlarının üstlerine atılırlar. Kurt kızdığı vakit korkunçtur. Çeneleri çok kuvvetlidir. 42 dişi vardır.

Kurtlar, evcil hayvanlara çok zarar verdiklerinden zararlı hayvanlardır.

KURTALAN :

Siirt vilâyetinin kazalarındandır. Merkezine Mısırıç denir.

Eski adı Garzandı. Kaza, Siirt şehrinin 31 kilometre batısındadır. Merkez nahiyesinden başka, Rıdvan, Garzan, Hüseyni adlı 3 nahiyesi ve 58 köyü vardır. Kazanın bütün nüfusu 14.719 kişidir. Kasabanın nüfusu ise 1,638'dir.

KURTULUŞ SAVAŞI (CİHAN SAVAŞINDAN SONRA OSMANLI DEVLETİNİN DURUMU) YURDUN DÜŞMANLARDAN TEMİZLENMESİ : (Bak: İstiklâl Savaşı):

KUŞADASI :

İzmir vilâyetinin kazalarından biridir. Ege denizinde kıyısı olan ve Sisam adasının karşısında bulunan kazanın merkezi Kuşadası kasabasıdır. Kaza arazisi oldukça engebelidir. Ekime elverişli yerleri de çoktur. Kazada ormanlık yerler de mevcuttur. Topraklarında hububat, incir, üzüm, zeytin, tütün fazla miktarda yetişir. Meralarında hayvan beslenir. Kuşadası kasabası İzmirin 80 kilometre güneyinde, Kuşadası Körfezinin içinde kurulmuştur. Kasabanın karşısında kuşları bol olan bir ada bulunduğundan, buranın ismini almıştır. Kazanın merkez nahiyesinden başka Davutlar ve Akıncılar adında iki nahiyesi, 17 köyü vardır. Kazanın bütün nüfusu 17.818 kişidir. Kasabanın ise 5,402 nüfusu vardır.

KUŞKONMAZ :

Kuşkonmaz; ince ve uzun saplı, yeşil çiçekli, meyvası kırmızı ve nohut büyüklüğünde olan bir bitkidir. Zambakgillerdendir. Taze sürgünleri sebze olarak yenir.

Bir de aynı familyadan olan ve süs bitkisi olarak evlerde yetiştirilen ince tüy gibi yapraklı bir bitki vardır. Buna da kuşkonmaz denir.

KUŞLAR :

Kuşlar omurgalılardan; uçabilen ve sıcak kanlı hayvanlar-

dır. Vücutları, tüylerle örtülüdür. Şadece ayak kısımlarında tüy yoktur. Vücut yapıları uçmaya elverişlidir. İskeletleri sağlam, ince ve içi boş kemiklerden yapılmıştır. Kuşlarda kaburga sağlam bir kafes halinde belkemiğine ve göğüs kemiğine sıkıca bağlanır. Baş, ayak ve kanatlar çok hafiftir. Bu suretle kolaylıkla uçarlar. Kuşlarda diş yoktur. Çeneleri kuvvetli değildir. Ağızdaki çiğneme vazifesini katı denilen organ görür. Kuşlar, sıcak kanlı hayvanlardır. Mütemadiyen hareket halinde olduklarından, vücut hararetleri fazladır. Gözleri çok kuvvetlidir. Yerdeki küçük fareyi gören kartal, yıldırım hızı ile avının üzerine iner. Bazı göçmen kuşlar, kışın soğuk yerlerden sıcak yerlere göçerler. Böylece kıt'alar aştıkları olur. Bazı zararlı böcekleri ve bitkileri yediklerinden çok faydalı hayvanlardır.

Umumiyetle kuşlar, yuva yaparlar. Bazı yuvalar gayet san'atkârane tarzda yapılmıştır. Kuşlar yuvaların içine 3 - 5 yumurta bırakır ve kuluçkaya otururlar.

Muhtelif cins kuşların yumurtaları, muhtelif zamanlarda açılıp, içinden yavrular çıkarlar. Yumurtaların büyüklüğü, kuşun cinsine bağlıdır. Nohut büyüklüğünden 15 santim çapındaki deve kuşu yumurtasına kadar değişik büyüklükte olabilir.

Yumurtadan çıkan yavrulara ana ve baba kuşlar itina ile bakarlar. Kursaklarındaki yarı sindirilmiş haldeki besinleri yavrularının ağzına akıtırlar. Bazı kuşların yavruları yumurtadan çıktıkları vakit çıplaktır, yani tüysüzdür. Fakat bir çokları ise ince tüylü bir halde yumurtadan çıkarlar. Bir müddet sonra yavrular tüylenmeğe başlar.

Kuşlar bir çok cinstir. Bunlardan bazıları av hayvanlarıdır. Avlanan kuşların ekserisi zararlı ve çabuk üreyen kuşlardır. Diğer kuşlar ise faydalıdır. Bunlar bulundukları yerin süsleridir. Bazısı çok güzel öter, bazısının dış görünüşü ve renkleri harikulâdedir. Kuşsuz bir bahar tasavvur edilemez. Bahar, ağaç, çiçek derken aklımıza bu sevimli küçük hayvancıklar gelir. O-

nun için kuşları korumalıyız. Onları soğuk havalarda aç bırakmamalıyız.

KUŞ TÜYÜ :

Kuşların üstünü kaplıyan, çeşit çeşit, rengârenk tüyler; süs olarak, yatak, yastık yapılmasında ve bir zaman da kalem olarak kullanılmıştır.

KUTLUK DEVLETİ :

Göktürk devleti, iç kavgalar yüzünden (581) yılında ikiye ayrılmıştı. Çinliler, bu ayrılıştan 50 yıl sonra Türk büyüklerinin arasını açarak evvelâ Doğu Göktürk devletini yıktılar. 30 yıl sonra Batı Göktürk devleti Çinlilerin eline geçti.

Türkler, Çinlilerin elinde tutsak yaşamağa tahammül edemediler. Çeşitli isyanları Çinliler tarafından kanla bastırıldı. Nihayet Doğu Türk prenslerinden Eçine Kutluk 681 yılında isyan etti. Kutluk devletini kurarak «İlteriş Kağan» adıyla tahta geçti. Bilge Tonyukuk onun başbakanı ve başkumandanı oldu. Dokuz Oğuz, Kırgız, üç Kurikan, Oğuz, Tatar. Kıtay ve Tatabı boy birlikleri yeni devletin eğemenliği altına alındı. İlteriş Kağan 693 tarihinde ölünceye kadar 17 tanesi Çinlilere karşı olmak üzere 47 sefer yaptı.

İlteriş Kağan ölünce yerine kardeşi Kapağan Kağan geçti. Bu kudretli bir hükümdardı. Çinlilere karşı başarılı savaşlar yaptı. Bilge Tonyukuk onun da başbakanıydı. Zamanında Türgiş ve Kırgız Türklerinin Çinlilerle birleşerek çıkardıkları isyanları bastırdı. 716 yılında Bayırku Türklerinin isyanını bastıran Kapağan Kağan bir pusuya düşürülüp öldürüldü.

Kapağan Kağan ölünce onun ve İlteriş'in oğulları arasında çıkan taht kavgasını İlteriş oğulları kazandı. En büyük oğul Mergen «Bilge Kağan» adıyla tahta geçti. Bir yaş küçük kardeşi Kül Tegin (Gültekin) başkomutan oldu. Bu sırada Türkeline saldıran Çinliler, büyük bir bozguna uğradılar.

Bilge Tonyukuk 725 yılında öldü. Ölümünden önce iki taş üzerine zamanının tarihî olaylarını yazdırdı. Orhun nehri dolaylarına dikilen bu taşlara «Orhun yazıtları» denir. Böylece Bilge Tonyukuk ilk Türk tarihçisi olmuştur.

Kül Tekin (731) yılında Dokuz Oğuzlarla bir savaşta, Bilge Kağan (734 yılında) bir veziri tarafından zehirlenerek öldü.

Bilge Kağan ölünce, İçen Kağan tahta geçti. (734 - 739). O ölünce kargaşalıkla rbaşladı. 745 yılına kadar 6 Kağanın tahta geçmiş oluşu bize bu kargaşalığı anlatır.

Dokuz Oğuz, Karluk ve Basmıl Türkleri (742) yılında isyan ettiler ve (745) yılında Göktürk hanedanını devirdiler. Dokuz Oğuzların başkanı «Kutluk Bilge Kül Kağan» adiyle tahta geçti. Böylece Türk elinde Gök Türk - Eçine egemenliği sona erdi ve yerine Dokuz Oğuz - On Uygur eğemenliği başladı.

KUTUBLAR :

Yerkürenin Kuzey ve Güney uçlarında, Ekvatörden en uzak noktalarına; «Kutublar» denir.
(Bak: Kuzey kutbu - Bak: Güney kutbu).

KUVARS :

Silis tabiatta kristalleşmiş olarak kuvars halinde bulunur. Kuvars, çok defa altıgen prizmalar halinde bulunur. Arı ve renksiz kuvars kristallerine «Necef taşı» denir. Mo rrenkli kuvars ametist, sarı renkli kuvars sitrin, gül renkli kuvars gül kuvarsı, esmer renkli kuvars Dumanlı Kuvars adını taşır.

Bildiğimiz kum, ince ve çok küçük kuvars kristallerinden meydana gelir. (Bak: Kum).

KUYRUKLU YILDIZ :

Kuyruklu yıldızlar, gök gezeğenlerindendir. Güneş etra-

fında veya güneş kümesi dışında elips çizerek dolaşırlar. Kuyruklu yıldızın başında bir çekirdeği ve arkasında gazlardan meydana gelen bir kuyruğu vardır. En ufak kuyruklu yıldızın kuyruğu bir milyon kilometre uzunluğundadır.

Kuyruklu yıldızlardan bazıları belirli aralıklarla görülür. Bazıları bir defa gözüküp kaybolur. Kuyruklu yıldızlar içinde en tanınmış olanı Halley kuyruklu yıldızıdır. Bu yıldız, dünyamızdan en son 1910 yılında görülmüştür.

KUYUCU MURAT PAŞA :

Kuyucu Murat Paşa, Birinci Ahmed'in padişahlığı çağında dört buçuk yıl sadrazamlık yapmıştır. Çeşitli valiliklerden sonra 1606'da Macaristan ordusu başkomutanlığına tâyin edildi. Ayni yıl Derviş Paşa yerine sadrâzam oldu.

Sadrıâzamlığı esnasında bütün Anadoluyu kaplıyan isyanları şiddetle bastırmıştır. Yüz bin kadar âsiyi öldürüp kuyulara doldurduğu söylenir. Bu yüzden kendisine «Kuyucu» denmiştir. Kuyucu Murat Paşa, İran Şahı Abbası yenmiş ve sulha mecbur etmiştir. Diyarbakır'da, sulh konuşmaları için gelen İran murahhaslarıyla görüşemeden ölmüştür.

İstanbul'da Vezneciler civarındaki türbesinde gömülüdür.

KUYU ÇIKRIĞI :

Kuyu çıktığı sabit makaralardandır. Kuyuya eğilip kuyu dibinden ağzına su dolu kovaları çekmek çok yorucu bir harekettir. Bu işi daha kolay yapmak için kuyunun üstüne sabit bir makara takılır. Makara yardımıyla su kovası eğilmeden kolaylıkla çekilerek yukarı çıkarılır.

KUYULAR :

Topraklardan sızan sular, yer altında rastgeldikleri sert tabakalar üstünde birikirler. Yer altında ilerlerken toprağın yu-

Bir kahramanlık hikâyesi:

SON YİĞİTLİK

Kahraman bir denizci olan Pîrî Reisin otuz bir gemi ile denize açıldıktan sonra fırtına yüzünden ancak iki parça gemiyle dönmesini gören Mısır valisi durumu hemen saraya bildirdi. Buna çok canı sıkılan padişah:

— Yaşatmayın şu herifi! Diye bağırdı.

İşte bu suretle padişahın dudakları arasından çıkan sert bir sesle Pîrî Reis ölüm cezasına çarptırıldı. Bu kahraman denizcinin cellâdın keskin bıçağı önüne giderken gösterdiği mertlik hiçbir zaman unutulamaz. Onu yakından tanıyanlar:

— İşte son yiğitlik budur.

Demişlerdi.

Tarihten Fıkralar

SALTANAT, SELİM'E KALACAKTIR

İkinci Selim şehzadeliği sırasında, bir gün saray hizmetine bakan Celâl beye:

— Halk benim için ne düşünüyor?

Diye sordu. Celâl bey hemen şu karşılığı verdi:

— Askerler babanızın yerine kardeşiniz Mustafa'nın geçmesini istiyor. Öteki kardeşiniz Bayezit'i de annesi ile babası çok seviyor. Fakat hiç kimse senden söz açmıyor. Çünkü sende bir hüner görmüyor.

Bunun üzerine Selim bir dakika düşündükten sonra:

— Asker Mustafa'nın padişahlığını istesin; annem ve babam Bayezit'i sevsinler; eğer Allah dilerse saltanat Selim'e kalacaktır. Dedi.

Faydalı Bilgiler

Cam, çerçeve ve tablolar üzerinde sineklerin bıraktıkları lekeler amonyaklı suya batırılacak bir fırça ile temizlenir.

★

Yünlü kumaşlar üzerindeki katran lekeleri saf benzinle kolayca çıkar.

★

Termos şişelerinde bazan zamanla hâsıl olan kokuları gidermek için, şişeyi arasıra, kahve telvesi karıştırılmış ılık su ile çalkalamak lâzımdır.

★

Portakal ve limonları uzun müddet bozulmadan muhafaza etmek için, üzerlerine vazelin sürüp ince kâğıdlara sarmalı ve kum içine gömmelidir.

★

Soğuyan kahveyi tekrar ateşte kaynatırsanız tadı kaçar. Bunun için, cezveyi başka bir kaptaki suyun içine oturtmalı ve bu suyu kaynatarak kahveyi ısıtmalıdır.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

3 ARALIK 1954, CUMA — SAYI: 50 — FİYATI 15 Kuruş.

KÜMES HAYVANLARI
CİVCİV
HOROZ
TAVUK
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
K-10
GÜVERCİN
TAVŞAN
HİNDİ
KAZ
ÖRDEK

Bunları biliyor musunuz?

ÇEŞİTLİ BESİN MADDELERİ NE KADAR ZAMANDA SİNDİRİLİR?

Çeşitli yiyecek maddelerinin ne kadar zamanda sindirildiği ilgi çekicidir. Bu konuda incelemeler yapan bilginler, aşağıdaki sonuçlara varmışlardır: Midede sebzeler 4 saat, patates veya ekmek 2,5 saat, balık 1,5 saat, süt 1 saat, likör yarım saat kalır. Yağsız et 5 saat, tavuk ve kaz kızartması midede 6,5 saat kalır. Kutu balığı mideyi tam 8 saat işgal eder. Mide yukarda yazılı zamanlar içinde çeşitli besin maddelerini sindirdikten sonra, bunlar 12 saatte ince barsağa ve 25 saatte kalın barsağa geçerler.

KIRAT NE DEMEKTİR?

Hepimiz kıymetli taşlardan söz açıldığı zaman kırat deyimini işitiriz. Acaba kırat ne demektir? Bir kırat 200 miligramlık bir ağırlık ölçüsüdür. Yalnız ingiliz kıratı 205 miligramdır. Dünyada şimdiye kadar bulunmuş en büyük elmas olan Cullinan elması 510,5 kırat ağırlığındadır.

BİR İNSANIN ULAŞABİLECEĞİ EN YÜKSEK HIZ NEDİR?

İnsanoğlu en fazla saniyede 10 metre hızla koşabilir. Eğer bir insan, bir saat bu hızı devam ettirebilseydi, bir saat sonunda 36 kilometrelik yol almış olurdu. Fakat bir insan bu hıza ancak 100 metrelik bir mesafe içinde sahip olabilir.

OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN YAPTIĞI SAVAŞLAR:

Osmanlı İmparatorluğu, altı yüzyıl geçen tarihinde 216 harp yapmıştır. Bunlardan 195'ini Osmanlı Devleti kazanmıştır. Osmanlı Devleti kaybettiği 21 harbin çoğunda bir kaç devletle birden savaştığı için yenilmiştir.

muşak bir yerine gelince fışkırırlar. Bunlar «kaynak suları» adını alır.

Fakat yer altında biriken sular her zaman akacak bir yol ve fışkıracak bir yumuşak toprak bulup yeryüzüne çıkamazlar. İnsanlar çok eskiden beri toprağı kazıp kuyular açarak yer altındaki bu sulardan faydalanmışlardır. Kuyular kazılırken etraflarındaki toprakların çökmemesi için yanlarına duvar örülür. Ev kuyuları daha dar, bostan kuyuları daha geniş olarak kazılır.

Kuyudan sular çıkrık veya makara ile çekilecekse, kuyu ağzına bilezik adlı yuvarlak bir taş konur. Kuyulardan sular tulumba ile de çekilir.

Yerin epey derin kısımlarında biriken suları çıkarmak için arteziyen kuyuları açılır.

KUZEY KUTBU :

Ekvatorun 90 derece kuzeyinde bulunan noktaya «Kuzey kutbu» adı verilir. Kuzey kutbu bölgesi Avrupa, Amerika ve Asya kıtalarının kuzey bölgelerinin arasındadır. Bir takım adalardan ve büyük buz denizlerinden meydana gelir. Bu bölgenin büyük kısmı coğrafyaca tanınır. Kuzey kutbuna «Arktis» de denilir. Kuzey kutbu bölgesi 66,5° kuzey paralelinden 90° kuzey paraleline kadar uzanır. Burada ısı derecesi her mevsim 0°'nin altındadır. Kutup noktasında 6 ay gece, 6 ay gündüz olur. Güneş olduğu zamanlar çok tesirsizdir, buzları eritemez. Güney kutbunun tersine, Kuzey kutbunun karalara yakın olan kısımlarında insanlar yaşar. Bunlara daha çok «Eskimo» adı verilir. Geçimlerini balık ve kürklü hayvanları avlamakla sağlarlar.

Kuzey kutbuna ilk varan seyyah, Robert Peary adlı bir Amerikalıdır. 18 yıllık bir çalışmadan sonra 6 Nisan 1909'da Kuzey kutbuna Amerikan bayrağını dikmiştir.

KÜB :

Kesme şeker, tavla zarı gibi cisimleri incelediğimiz za-

man, bunların: 6 yüzü, 12 kenarı ve 8 köşesi olduğunu görürüz. Çok düzgün kesilmiş kesme şekerin veya tavla zarının bütün kenarları ayni uzunluktadır. Bütün kenarları birbirine diktir. O halde bu cisimlerin yüzeyleri de birbirine eşit birer karedir.

Bu incelemelere dayanarak kübü şöylece tarif edebiliriz: Küb, birbirine eşit 6 kare yüzü, 12 ayrıtı ve 8 köşesi olan kapalı ve düzgün bir cisimdir. (Kübün yüzlerini birbirine bağlıyan kenarlarına «ayrıt» denir. Kübün üç yüzünün birleştiği noktalara da «köşe» adı verilir).

Kübün yüzeylerinin açınımında ortada bir kare yüzey bulunur. Buna üç yönünden birer, bir yanından üç kare yüzey bitişir. Böylece kübün 6 tane kare yüzeyi olduğu bir daha anlaşılmış olur.

KÜBA (Cuba):

Küba, Orta Amerikada bulunan Antil Denizi Adalarının en büyük adasıdır. Doğudan batıya doğru ince ve uzun olarak yer alan adanın yüz ölçümü 114.000 kilometre karedir. Küba adasında bağımsız bir cumhuriyet kurulmuştur. Adanın başkenti Havana'dır. Nüfusu 3.600.000 kişidir. İklim çok iyidir. Tarım ürünleri çok bol olarak alınır. Küba adasında sık ve çok şiddetli fırtınalar olur, adada yaşıyan bir çok sıkıntılı günler geçirirler. Ada başlıca şeker kamışından çıkarılan şekeri ve tütünü dışarıya satar.

KÜBÜN AÇINIMI : (Bak: Küp).

KÜÇÜK ASYA:

Bazı eski coğrafyacılar Anadoluya «Küçük Asya» adını vermişlerdir. Küçük Asya deyimi zamanımızda da kullanılmaktadır. (Bak: Anadolu).

KÜKÜRT:

Kükürt, tabiatta limon sarısı renginde bulunan bir madendir. Barut, kibrit ve kauçuk yapımı başlıca kullanıldı-ğı yerlerdir. Kükürt 113 derecede erir. 444 derecede kaynar. Kükürt tabiatta arı halde veya başka cisimlerle birleşmiş olarak bulunur. Dünyanın başlıca kükürt madenleri Amerika ve Sicilyada (İtalyada) bulunur.

KÜMES HAYVANLARI:

Tavuk, (erkeği horoz) ördek, kaz, hindi gibi evcil kuşların topuna birden «kümes hayvanları» denir. Kümes hayvanlarının etleri ve yumurtalarını, insanlar besin olarak kullanırlar. Etleri ve tüyleri için beslenen tavşanlar ve gübresinden faydalanılan güvercinler de kümes hayvanlarından sayılırlar.

Kümes hayvanları hakkında daha fazla bilgiyi, ansiklopedimizin her hayvan için ayrılan kısımlarında bulabilirsiniz.

KÜRE:

Herhangi bir daire şeklindeki cismi, (meselâ: bir madenî parayı), iki parmağımızın arasında sıkıştırıp kenarındaki bir noktaya hafifçe üfliyecek olursak o cisim döner. O cismin (paranın) kenarı hızla döndüğü vakit havada bir iz bırakır. Bu iz bir küre meydana getirir. Bilye, top, portakal gibi cisimler de birer küredir.

Kürenin tabanı yoktur. Üzerinde durduğu düzlem yüzeye bir noktasıyla değer. Kürenin yüzü eğri bir yüzeydir.

Küreyi neresinden kesersek keselim; kesit daima bir dairedir. Küreyi tam eşit iki parçaya ayıracak olursak, kürenin «en büyük kesit» ini bulmuş oluruz. Küre yüzeyinin her noktasından «en büyük kesit» geçebilir. En büyük kesitlerin hepsi

de eşit çapta dairelerdir. Merkezleri birdir. Kürenin yüzeyinde bulunan noktalar, merkeze ayni uzaklıktadır. Kürenin «en büyük kesit» inin yarıçapı ve çapı; ayni zamanda kürenin de çapı ve yarıçapıdır.

KÜRENİN ALANINI HESAPLAMA:

Düzgün, tahtadan yapılmış bir yarım kürenin en büyük dairesinin merkezine bir çivi çakalım. Bu çivi etrafına topaç sarar gibi, dairenin kenarlarına doğru ip saralım. Bu ipin uzunluğunu ölçelim.

Ayni işlemi yarım küre üzerinde tekrarlarsak yarım kürenin üzerini kaplıyan sarılmış ipin, yarım küre altındaki daireyi dolduran ipin iki katı olduğunu anlarız. Bir kürede iki yarım küre vardır. O halde daireyi dolduran ip uzunluğu, küre etrafını dolduracak ip uzunluğunun (1/4 ü) dörtte biridir. Bu deney bize kürenin alanının en büyük dairesinin alanının dört katına eşit olduğunu gösterir. O halde kürenin alanının formülünü dairenin alanı formülüne dayanarak bulabiliriz.

Kürenin alanı $= 4 \times \pi R^2$.

(π) pi sayısı (3.1416) dır. R harfi kürenin yarıçapının uzunluğunu gösterir.

KÜRENİN HACMİNİ HESAPLAMA:

Bir küre alanını eşit çokgenlere bölsek ve bu çokgenlerin köşelerini kürenin merkezi ile birleştirsek; tepe tepeye dizilmiş piramitler elde etmiş oluruz. Piramidin hacmi taban alanı ile yüksekliğinin çarpımının üçte birine eşittir. Halbuki bu örnekte piramitlerin bütün tabanları kürenin alanı demektir. Şu halde:

$$\text{Kürenin hacmi} = \frac{4 \times \pi R^2 \times 1 \text{ piramidin yüksekliği}}{3} \text{ olur.}$$

Bu formülde 1 piramidin yüksekliği kürenin yarıçapı olduğundan (R) harfiyle gösterilir. Bu anlatışa göre:

$$\text{Kürenin hacmi} = \frac{4 \times \pi R^2 \times R}{3} \text{ olur.}$$

$R^2 \times R = R^3$ (R küb) demektir. Buna göre kürenin hacim formülü son şeklini alır.

$$\text{Kürenin hacmi} = \frac{4 \times \pi 3}{3}$$

NOT: R^2; R sayısı bir defa kendisiyle çarpılacak demektir. R^3: R sayısı iki defa kendisiyle çarpılacak demektir. Meselâ: $2^2 = 2 \times 2 = 4$ ve $2^3 = 2 \times 2 \times 2 = 8$

KÜRK:

Yumuşak ve güzel tüylü hayvanların derileri giyim endüstrisinde kullanılır. Bunlar ya dikilerek giyilir veya elbisenin yaka ve kol gibi kısımlarına kaplanır. Bu çeşit giyecek veya kaplamalar «kürk» adını alır. Kürkü, bizde eskiden devlet adamları giyerdi. Şimdi hemen yalnızca kadınlar tarafından, süslü görünmek için kullanılmaktadır. Samur, kunduz, gümüşî, tilki kürkleri çok aranır ve pahalıdır. Taklit kürkler de yapılmaktadır.

KÜTAHYA:

Kütahya şehri Orta Anadolunun batıya yakın kısmında bulunur. 19,859 nüfusludur. Kütahya şehri demiryoluyla Ege, Marmara, İstanbul, Ankara ve Orta Anadoluya bağlıdır. Bu şehir ayni adı taşıyan Kütahya vilâyetimizin merkezidir. Denizden 932 metre yüksekliktedir.

Kütahya vilâyetinin yüzölçümü 14.415 kilometre karedir. Nüfusu 384.318 kişidir. Vilâyete Emet, Gediz, Simav ve Tavşanlı kazaları bağlıdır. Eski bir kazası olan Uşak şimdi vilâyet olmuştur. Kütahya vilâyetinde ormanlar çoktur. Bol tahıl; baklagiller ve kuru sebzeler, çeşitli meyvalar ve pancar yetiştirir. Hayvancılık önemlidir. Vilâyet dahilinde krom ve linyit madenleri vardır. Kütahyanın sönmeğe yüz tutmuş olan çinicilik sanatı, son yıllarda tekrar canlanmıştır. Bugün, Kütahya çinileri yurdun her köşesinde aranmaktadır.

KÜTÜPHANE: **(Bak: Kitaplık)**

KÜVET :

Eczane, dispanser ve hastahanelerde kullanılan küçük leğenlere küvet denilir. Evlerimizde de, bebeklerin yıkanmasında lüzumlu bir araçtır. Küçük küvetlerde iğne ve sair doktor âletleri kaynatılmak suretiyle dezenfekte işleri yapılır.

L :

Türk alfabesinin on beşinci harfidir. Sessizdir.

L :

Bu harf, Romen rakamlarından elli sayısını gösterir.

LÂ :

Yedi nota işaretinden biri de «Lâ» sesidir. Lâ notası sol sesinden sonra, Si sesinden önce gelir. Lâ sesinin portedeki yeri, sol çizgisinin üzerindeki ikinci boşluktur.

LÂBADA :

Dere boylarında, çayırlarda yetişen bir ottur. Bu ot karabuğdaygillerdendir. Kendi kendine yetişir. Köylülerle bazı insanlar bu otu toplayıp yemek yaparlar.

LÂBİRENT :

İçinde, geçilemiyecek derecede birbirine karışmış yolları bulunan yerlere veya yapılara **Lâbirent** denir.

LÂBORATUVAR :

Aslı fransızca olan bir kelimedir. Deneylerin yapıldığı, veya çeşitli araç ve gereçler kullanarak ilâç ve saire gibi maddelerin yapıldığı yerdir. Okulların lâboratuvarlarında fizik, kimya tecrübeleri yapılır. Böylelikle iligili dersler daha kolay öğrenilmiş olur. Eczane lâboratuvarlarında da ilâçlar imâl edilir.

LÂBRADOR :

Lâbrador Yarımadası Kanadadadır. Atlas Okyanusu ile Hudson körfezi arasında bulunur. Alanı 306 bin kilometre karedir. Böyle olmakla beraber, ikliminin çok soğuk oluşu yüzünden üzerinde kalabalık nüfus barınmaz. Ancak. sayısı dört bini bulan ahalisinin ekserisi elverişli kıyılarda balıkçılık yaparlar. Lâbrador Yarımadasında zengin maden kaynaklariyle, geniş ormanlar vardır. Bugün için bunlar işletilmemektedir. Yaz mevsiminde, buzların erimesiyle beraber Lâbrador kıyıları balıkçı gemileriyle dolar. Lâbradorda belli başlı bir şehir yoktur. Battle-Harbourg adındaki köyde de, daimî olarak ancak iki yüz kişi yaşamaktadır.

LÂCİVERT :

Renk çeşitlerinden biridir. Mavinin daha koyusudur.

LÂÇKA :

Gemi halatının gevşetilmek suretiyle boşa bırakılmış haline «lâçka» adı verilir. Ayrıca vidalardaki yiv ve setlerin aşınma şekline de «lâçka oldu» denilir. Lâçka olmuş vidalar işe yaramaz.

LÂDES :

Kuşların veya tavukların göğüs kemikleri üzerindeki «V»

şeklindeki kemiğin uçlarından karşılıklı iki kişinin tutarak bahse tutuşmasıdır. Bahse tutuşanlar, birbirlerine bir şey verirken diğeri daima «aklımda» sözünü söylemek zorundadır. Bahisli olduğu kimseden her hangi bir şeyi alırken unutup ta «aklımda» demiyen karşı tarafın «lâdes» demesiyle aldatılmış olur. Böylelikle de aralarında kararlaştırdıkları hediyeyi almak zorunda kalır.

LÂDİK :

Lâdik, Samsun vilâyeti sınırları içinde bir kaza merkezidir. Arazisi engebelerle doludur. Zengin topraklarında tarım yapılır. Tahıl ve baklagillerden çeşitli ürünler, sebzeler yetiştirilir. Meyvacılıkta oldukça ileridir. Kerestelik ormanları zengindir. Akar sular bakımından da bereketli sayılan Lâdik'in en önemli akarsuyu Yeşilırmak nehrinin kollarından olan Tersakan çayıdır. Ayrıca, kasabanın kendi adını taşıyan bir de gölü vardır. Lâdik gölünün eni 2,5 kilometre, boyu da 10 kilometre uzunluğundadır. Bu gölün kıyıları şirin sazlıklarla, suları da balıklarla doludur. Kaza sınırları içinde, Çeltek adını taşıyan yerde bereketli linyit damarları mevcuttur. Samsunun 81 kilometre güneyinde bulunan Lâdik'in 53 köyü vardır. Bu köylerden (11) onbiri Karaaptal nahiyesine bağlıdır.

Lâdik kasabası ile Lâdik demiryolu istasyonu arasında 16 kilometrelik bir şose uzanır. 1945 sayımına göre Lâdik'in genel nüfusu 21 bini geçer.

LÂDİK :

Bir de Tokat vilâyetinin Niksar kazası sınırları içinde Lâdik nahiyesi vardır. Burasını, yukarıda anlattığımız Lâdik kazası ile karıştırmamalıyız.

LÂDİNAĞACI :

Lâdin, bir cins çam ağacıdır. Gövdesi düz ve uzun olur. Bu

uzunluk bazan 50 - 60 metreyi bulur. Lâdinin kozalakları aşağıya doğru sarkıktır. Lâdin ağacı yakacak olarak kullanıldığı gibi, kerestesi çok kıymetlidir. Bilhassa reçinesi boldur.

LÂF :

Bu kelime söz, lâkırdı anlamına gelir. «Lâfı uzatma», «lâfını bitir», «lâf lâfı açar», «az lâf çok iş» gibi cümleler içinde yer alan lâf deyimi, söz, kelime anlamlarına karşılık kullanılmıştır.

«Lâf atmak», yârenlik etmek veya tanımadığımız birine söz atmak demektir.

Çok konuşanlara «lâfazan», herkese söz yetiştirenlere de «lâf ebesi» adı verilir. Biri tarafından da paylandığımız zaman «lâf işittik» deriz.

LA FONTAİNE: «La Fonten okunur»:

Jean de La Fontaine, Fransanın yetiştirdiği büyük şairlerden biridir. 1621'de Château Thierry'de doğmuş, 1695'te Paris'te ölmüştür. La Fontaine, çocukların severek okudukları masal şiirleri yazmıştır. Bu şiirlerin konuları çeşitli hayvanların konuşmalarından seçilmiştir. Çoğu da, okuyuculara bir şeyler öğretir durumdadır. La Fontenin manzum masalları dilimize de çevrilmiştir.

LÂĞIM :

Yer altındaki dar yollara lâğım denir. Lâğımlar insanlar tarafından açılan yer altı yollarıdır. Evlerimizdeki aptesane çirkefleri, bulaşık suları bu lâğımlar vasıtasiyle yolların, caddelerin altından geçerek denizlere veya derelere ulaşırlar.

Savaşlarda da düşman siperlerinin altına tüneller kazılır ve bu tünellere dinamit, barut doldurularak ateşlenir. Bu suretle düşman siperleri havaya uçurulur. Bu usule de «lâğım patlatma» denilir. İstanbulun fethinde Bizans surları altında, Birinci Cihan Savaşında Çanakkalede lâğımlar patlatılmıştı. De-

mir yolları için gerekli tünellerin açılmasında da lâğım atma usulünden istifade edilir.

LÂĞIMCI :

Lâğımları açıp temizleyen işçilere veya düşman kaleleri altına lâzım kazan askerlere «lâğımcı» adı verilir.

LÂHANA :

Turpgillerden bir bitkidir. Sonbahar ve kış mevsimlerinde yetişir. Lâhananın meyvesi, üstüste sarılmış geniş yaprakların meydana getirdiği bir top şekline benzer. Bu sebze vitamin bakımından pek zengindir. Bilhassa çiğ olarak yenirse, vücuda pek çok faydalar sağlar. Haşlanmış şekilde yenilişi de faydalıdır. Çiğ lâhananın suyu aç karnına içilirse mide hastalıkları, bilhassa ülser için çok şifalıdır.

LA HAYE «Lâ he okunur»:

La Haye, Hollandanın baş şehridir. 500 bini geçen nüfusu, çok muntazam yolları ve güzel binalariyle Avrupanın sayılı şehirlerinden biridir. La Haye Kuzey Denizi kıyılarından 4 kilometre içeride, bir kanal üzerinde kurulmuştur. Şehirde çeşitli fabrikalar vardır. Bilhassa kuyumculuk, mücevhercilik ve dantelâcılık şehir halkının uğraştığı başlıca işler arasındadır.

LÂHİT - LÂHD :

Mermer, beton veya harçla yapılmış düzgün, üstü kapaklı mezarlara Lâhit adı verilir.

LÂHUR :

Hindistan Yarımadasının Pencap eyaletinin merkezidir. Şimdi bu güzel şehir, Pakistan sınırları içindedir. Lâhurun nü-

fusu beş yüz bini geçer. Çok kıymetli şallariyle ün almış olan bu şehir eskiden Türk - Moğol İmparatorluğunun merkeziydi.

LÂHZA, LÂHZE :

Zamanın bölünemiyecek kadar en küçük parçasına lâhza denilir. Lâhza, dakik âletlerle ölçülemiyen bir andır.

LÂHZADA, LÂHZEDE:

Çarçabuk anlamına gelir.

LÂKIRDI :

Bu kelime de söz anlamında kullanılır.

LÂKİN :

Dilbilgisinde edat ve bağ soyundan bir kelimedir. Ama, fakat mânalarında kullanılır.

LÂKLÂK :

Leyleğin gagasını çarparak çıkardığı sestir.

LÂLA :

Çocukları bakıp büyüten uşaklara «lâla» denilir. Osmanlı saraylarındaki haremağaları da bu kelime ile çağrılırlardı. Ayrıca eski Osmanlı padişahları sadrıâzamlarına «lâla» diye hitap ederlerdi.

LÂLA MUSTAFA PAŞA :

Kanunî Süleyman ile İkinci Selim zamanlarında serdar-

lıklarda ve valiliklerde bulunmuş değerli bir vezirdir. Bilhassa Kıbrıs adasının alınmasında büyük yararlıkları görülmüştür. Tarihte «Kıbrıs Fatihi» diye de anılır. Lâlalığını yaptığı İkinci Selimin padişahlığını sağlamak gayesiyle çevirdiği entrikalar yüzünden Kanunînin oğlu Şehzade Bayezit öldürüldü. Bu yüzden sadrâzamlık umarken ancak ikinci vezir olabildi. Mısır hükümdarı Kansagorinin kızı ile evlendi. 1580 de öldü.

LÂLAPAŞA :

Lâlapaşa, Edirne vilâyetimizin bir kazasıdır. Güzel Edirnenin 30 kilometre kuzey doğusunda bulunur. 28 köyü olan Lâlapaşanın bütün nüfusu 10 bini geçer. Halkı çiftçilikle uğraşır.

LÂLA ŞAHİN PAŞA :

Tarihimizde ün almış bir kahramandır. Orhan Gazi ve Birinci Murat devirlerinde Trakyanın fethi sırasında büyük yararlıkları dokunmuş şanlı bir vezirdir.

Sırpsındığında, bir gece baskını ile 60 bin Sırplıyı bir avuç kahramanın başında olarak kılıçtan geçiren Hacı İlbey, onun emrinde çalışan kumandanlardan biriydi. Bir rivayete göre, Hacı İlbey'in şöhretini kıskanan Lâla Şahin Paşa onu öldürtmüştür.

Nihayet, Niş şehrinin alınmasında Türk kahramanlarının başında bulunurken 1376 da şehit düşmüştür. Rumeli yakasının Zağra, Filibe, Samakov ve Niş gibi şehirleri Lâla Şahit Paşanın kahramanlık hâtıralariyle doludur.

LÂLE :

Yaprakları uzun ve uçları sivri, çiçekleri kadeh biçiminde; zambakgillerden güzel görünüşlü bir çiçektir. Türlü renkleri

vardır. Soğandan ürer. Lâle bir süs çiçeğidir. Manzarası gönül açar. Kokusu yoktur. Lâle çiçeği, Osmanlı tarihinde başlıbaşına bir devir olan ve 12 yıl süren Lâle Devri'nin en kıymetli sembolü olmuştur. Bunu ilerde göreceğiz.

LÂLE DEVRİ :

Osmanlı tarihinde 1718 ile 1730 yılları arasında yaşanan devre «Lâle Devri» adı verilir. Lâle Devrinin Padişahı III. Ahmettir. Bu devrin açılmasında ve yaşanmasında en büyük etkisi olanlardan biri de Sadrıâzam Damat İbrahim Paşadır. Aslen Nevşehirli olan İbrahim Paşa, III. Ahmedin sevgili damadı idi. Sadrıâzam Damat İbrahim Paşa barışçı bir politika taraftarıydı. Uzun savaşlar sebebiyle devlet yıpranmış, millet yorulmuştu. İbrahim Paşa bu durumu yakından görüyordu. Sadrıâzam olmadan önce de, Sarayda bulunmasından faydalanarak Padişaha, kendi fikirlerini benimsetmek yolunu bulmuştu.

Petervaradin Savaşında Sadrıâzam Ali Paşanın (Şehit Ali Paşanın) şehit düşmesinden sonra imzalanan Pasarofça Barışı (1718) nihayetinde, Sadrıâzamlığa Nevşehirli Damat İbrahim Paşa getirildi. Böylelikle İbrahim Paşa, kendi düşüncelerini tatbike imkân bulmuş oldu. Zaten Sultan III. Ahmet de eğlenceye düşkün bir insandı. Bununla beraber memlekete yeniliğin girmesini de istiyordu.

Damat İbrahim Paşa sadaret makamına geçince memlekette yenilik hareketleri başladı. Şairler korundu. Sanatkârlar himaye edildi. Süleyman Ağazade **Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi** Fransaya elçi gönderildi. Yirmisekiz Çelebi Mehmet, Parise, oğlu Sait Efendiyle birlikte gitti. Bunlar dönüşlerinde Kıral XV. Luinin Versay Sarayındaki ihtişamı İbrahim Paşaya tatlı tatlı anlattılar. İbrahim Paşa, anlatılanların aynini yapmak istedi. Boğaziçinde ve Kâğıthane boylarında yeni kasırlar inşa edildi. Bu kasırların, köşklerin bahçeleri türlü renkte lâle çiçekleriyle süslendi. Lâle bağçelerine serilen halılar üzerinde

musiki fasılları ile içki âlemleri başladı. Büyük Şair Nedimin gazelleri dudaktan dudağa dolaştı. Saray ve devlet adamları yeni bir eğlence âlemine daldılar. Yazın lâle bahçelerinin safası, kışın helva sohbetleri birbirini kovaladı. Eğlenceye yetişmeyen masrafları karşılamak için de, halktan, yeni vergiler alındı. Lâle çiçeği karaborsaya düşmüştü. Hattâ, **Mahbup** adındaki bir lâle soğanı 500 altın liraya satılır olmuştu. Halk sıkıntı içinde kıvranıyordu. Padişahla Sadrıâzamın bu şekilde yaşamalarına için için kızıyordu. İbrahim Paşanın getirdiği yeniliklerden hoşlanmayan softalar da halkı gizliden gizliye kışkırtıyordu. Damat İbrahim Paşanın «Nizam-ı Cedîd» adlı yeni bir ordu kuracağı rivayeti, Yeniçerileri de aleyhine çevirdi. Hele yüksek memuriyetlere İbrahim Paşanın yakınlarının yerleştirilmesi kendi hakkındaki dedikoduları çoğalttı; genel hoşnutsuzluğu arttırdı. Nihayet bir gün kanlı bir isyan çıktı. Patrona Halilin önderliğinde yapılan bu isyanla III. Ahmet tahttan indirildi. Damat İbrahim Paşanın da boynu vuruldu. Böylece12 yıl süren **Lâle Devri** kanlı bir şekilde sona erdi. Boğaziçinde, Kâğıthane'de yapılan bütün güzel yapılar yıkıldı, yağma edildi.

Lâle devrinin memleket için faydalı yönleri de vardır. Bu devir tarihimizde bir Rönesans Devri sayılabilir. Memleketimizde devlet himayesinde matbaacılık Lâle Devrinde başlar. (1727). (Bu tarihten önce şahsî teşebbüslerle kurulan bir iki matbaa fayda sağlayamadan sönüp gitmişti.) Halbuki Avrupa'da matbaacılık 1450 yılında Gutenberg'le başlamıştı. Buna göre biz Avrupa'dan ortalama olarak 3 yüz yıl geri bulunuyorduk. Fransa'ya elçi olarak gönderilen Yirmisekiz Çelebinin oğlu Sait Efendi, Avrupa'da bulunduğu müddetçe matbaacılığı incelemişti. Memleketin fikren kalkınmasında, matbaanın büyük hizmeti dokunacağını kavramıştı. Sait Efendi yurda dönünce İbrahim Paşanın yetiştirmelerinden olan Macardan dönme İbrahim Müteferrika ile Vesîlet-üt-Tıba adlı bir broşür hazırladı; İbrahim Paşaya sundu. Bu broşür matbaanın faydalarını anlatıyordu. İbrahim Paşa fikri hoş karşıladı. Şeyhülislâm Abdullah Efendiden bir fetva aldı. Padişah III. Ahmedin ferma-

nını sağladı. Bu suretle Osmanlı Devletinde ilk basımevi (matbaa) 1727 yılında, Sultan Selim semtinde İbrahim Müteferrikanın evinde kuruldu. Bu ilk matbaanın adı da, Dâr-üt Tıbâ'at il-Âmire oldu. Matbaanın açılması hattatları ve softaları ayaklandırdı. İstanbulda nümayişler başladı. Hattâ bir gün, kitap yazan binlerce esnaf divitlerini, kamışlarını, hokkalarını bir tabuta koydular. Büyük bir cenaze alayı halinde İstanbul caddelerini dolaştılar. Kalabalığı görenler «kim öldü?» diye sorunca softalar: «Memlekete artık kâfirlerin makinesi girdi. Bizim el san'atlarımız öldü. Merasimle onun ölüsünü gömmeğe gidiyoruz.» Cevabını veriyorlardı. Bunun üzerine Sultan III. Ahmet yeni bir ferman çıkardı. Bu fermanda, el san'atlarının korunacağı, matbaada yalnız ucuz medrese kitaplarının basılacağı anlatılıyordu.

Matbaacılığın memlekete girmesi okuyucu sayısını çabucak çoğalttı. Dolayısiyle de memlekette fikrî kalkınmaya yol açmış oldu.

İbrahim Müteferrikanın matbaasında ilk olarak **Vankulu** lûgatı basıldı. Onun arkasından da tarih ve coğrafyayla ilgili kitaplar neşredildi.

Lâle Devri yeniliklerinden biri de, Yalovada Darüssaade Ağası Beşir Ağanın çiftliğinde bir kâğıt fabrikasının açılmış olmasıdır. Ayrıca, yine bu devirde kurulan kumaş ve çini fabrikaları, yeniçerilerden teşkil edilen itfaiye bölüğü memleket için çok faydalı hareketler sırasındadır. 25 kişiden mürekkep bir tercüme heyetinin teşkil edilmesi, bazı kitapların dilimize çevrilmesi hayırlı işler arasında yer alır. Bütün bu yeniliklerle beraber şairlerin, ediplerin, san'atkârların himaye edilmesi hep Lâle Devrinin memleket için faydalı taraflarını teşkil eder. Ne yazık ki saray adamlarının fazla zevkü sefaya dalması, halka yeni vergilerin yükletilmesi, zaten sıkıntı içinde yaşayan avamı ayaklandırmaya kâfi gelmişti. Tahttan indirilen III. Ahmedin yerini I. Mahmut aldı. Lâle Devri de tarihimizin sinesinde kalarak kapanıp gitti.

Kahramanlık Hikâyeleri:

ŞEHİT BABASI

Henüz Musul bizdeyken Bayız paşaya İran Azerbeycanından bir Rus süvari alayının gelmekte olduğunu haber verdiler.

Paşa, emrindeki bütün aşiretlere buyruklar gönderdi.

— Mübarek topraklarımızı düşman atlılarına çiğnetmemek için tez gelin, dedi.

Eyer takımları elden geçiyor, çizmeler onarılıyor, kılıçlar bileniyor, savaş hazırlığı hızla ilerliyordu.

Paşanın 14 yaşındaki oğlu, babasının yanın pür-silâh çıktı.

— Nasıl yakışmış mı paşa baba?

— Evet ama... Bu ne demek? Sen daha pek küçüksün. Savaşa nasıl gidersin?

— Küçüğüm ama Bayız paşanın oğluyum.

Salduz bölgesinde yapılan savaşta küçük yiğitin, gerçekten çok usta cenkçi olduğuna herkes inandı. Altı saat sonra düşman tam anlamı ile yenildi. Küçük kahraman yedi yerinden yaralanmıştı. Çok kan kaybettiği için zafer bayraklarını seyrederek şehitlik şerbetini içti.

Paşa, İstanbula şöyle telgraf çekti:

— Küçük oğlum çok iyi dövüşerek şehit oldu. Yurt ve millet uğruna can adamış ötekilerle düşman peşindeyim.

Tarihî Fıkralar:

GİZLİ KALAN SIR

Fatih, Trabzonu fethetmeğe karar vermişti. Fakat bu kararını kimseye açmadı. En yakınlarına bile. Ordu hazırlandı. Yola çıkıldı. Nereye gidildiğini bilen yoktu. Vezir Mahmut paşa dayanamadı.

— Efendimiz, acaba hangi diyarı fethetmeğe gidiyorlar?

Fatih, kaşlarını çattı:

— Bu sırrı, kavuğumun öğrendiğini bilsem, onu yakarım. Cevabını verdi.

Gülüyorum :

RÜYA TÂBİRİ

Nasrettin Hocaya biri gelip:

— Hocam bu gece yumurta gördüm. Neye yorulur acaba? diye sormuş.

Hoca gülümsemiş:

— Ooo... Çok güzel. Yumurtanın akı gümüşe, sarısı altına yorulur. Bu günlerde eline çok gümüş ve altın geçecek.

Tesadüfen hocanın dediği olmuş. Adam hocaya iki gümüş çeyrek vermiş. Hoca:

— Bu gümüşler akı için' Hani sarısının bahşişi? demiş.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler nazırlamaktadır.

10 ARALIK 1954, CUMA — SAYI: 51 — FİYATI 15 Kuruş.

LÂHANA
LÂMBA
LÂMA
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
L-1
LÂLE
LÂMA
(Tibetlilerde buda rahibi)
LATARNA
LAVABO
LENGER
LEVREK
LEVENT

Bunları biliyor musunuz ?

DÜNYADA EN BÜYÜK YAPRAKLI BİTKİ NEDİR?

Dünyada en büyük yapraklı bitki bir cins muz fidanıdır. Bu fidanın yaprakları bir metre eninde ve altı metre boyunda olur.

Meksikada yetişen Agave adlı bir fidanın yaprakları üç metre boyundadır.

Ayrıca Seylân adasında yetişen bir palmiye ağacının yaprakları beş metre çapındadır.

DÜNYADAKİ EN BÜYÜK SU BENDİ NEREDEDİR?

Dünyada en büyük su bendi Nil nehri üzerinde, Asuan'dadır. 1960 metre boyunda bulunan bu bendde beş milyar metreküp su birikebilmektedir.

ÖLÇÜLEBİLEN EN UFAK UZUNLUK NEDİR?

Medeniyet ilerledikçe, ölçü âletleri de ayni hızla gelişmektedir. Son zamanlarda Amerika Birleşik Devletlerinde dünyanın en hassas uzunluk ölçen âleti yapılmıştır. Bu âletle 25 santimetrenin üç milyonda biri ölçülmektedir. Bu yeni buluşla, radyo aktif cisimlerin saçtığı gama şualarının dalga uzunluğu ölçülebilmektedir.

EN HIZLI YÜZEN BALIK HANGİSİDİR?

En hızlı yüzen balığın hangisi olduğu sualine kesin bir cevap verilemez. Çünkü her cins balığın sürati ayrıdır. Okyanuslarda yaşıyan bazı balık cinsleri, gemilerle günlerce yarışabilecek hızlılık ve dayanıklılıktadır. Meselâ, bazı balıkların hızlarının saatte on beş deniz miline kadar yükselebildiği anlaşılmış bulunmaktadır.

LÂMA :

Amerika kıt'asında yaşayan bir hayvandır. Hele, Güney Amerikanın batı kıyılarını kuzeyden güneye doğru kuşatan And sıra dağlarında, lâmalara çok rastlanır. Boynu uzun ve vücutça oldukça iri olan lâmanın derisi yapağımsı tüylerle kaplıdır. Dağlarda başıboş olarak dolaşan lâmalar yakalanıp kolayca evcilleştirilmektedir. Geviş getiren hayvanlardan olan lâmaların etleri yendiği gibi, bunlarla yük te taşınmaktadır.

LÂMA :

Tibetteki ve Moğolistandaki Budist rahiplerine «Lâma» denir. En büyük Lâma «Dalay-Lâma» adını taşır.

LAMARTİNE «Lâmartin okunur»:

Lâmartin, Fransanın büyük şairlerinden biridir. Hattâ, yazdığı eserler sebebiyle dünya san'at adamları arasında da yer almıştır.

Lâmartine, 1790 yılında Mâcon'da (Makon) doğdu. Genç yaşında kendisini politikaya kaptırdı. Fransa İhtilâli senelerinde, o da babası gibi Cumhuriyetçi'leri değil, kralcıları tuttu. Bu arada, dünya ölçüsündeki şöhretini temin eden şairliğini de unutmadı. «İlk Şairane Düşünceler» adlı şiir kitabını yayınladı. Böylece, meşhurlar arasına karıştı. Hattâ, bu eser sebebiyle Fransanın Roma Elçiliği ataşeliğine yollandı. Bourbon sülâlesinin Fransaya hâkim olduğu müddetçe Lâmartinin de yıldızı parladı. Akademiye girdi. Meb'uslar Meclisinde yer aldı. Fakat, daha sonraları siyasî sebepler yüzünden nüfuzu kayboldu. Politika adamı Lâmartin olarak değil, şair ve san'atkâr Lâmartin olarak tarihin sînesinde yer aldı.

Son yıllarında sıkıntıya düştü. Nihayet, 1869 yılında Pariste, unutulmuş bir ışık gibi kendi kendine söndü gitti.

Lâmartinin «Doğuya Gezi», «Graziellâ», sekiz ciltlik «Os-

manlı Tarihi» ve sair çeşitli eserleri vardır. Bunlar içinde bizi ilgilendiren «Osmanlı Tarihi» le «Doğuya Gezi» adındaki kitaplarıdır. Bu son kitabını 1835 yılında yayınlamıştı. Doğuya, bu arada İstanbula ait seyahat hâtıralarını anlatmaktadır. Hattâ, İstanbula gelişinde padişah Abdülmecit tarafından kabul edilmiş, Şultanın iltifatlarına nail olmuştu. Lâmartine Türk dostu olarak tanınır. Kendisine Aydında bir de çiftlik hediye edilmişti. Bugün bile, güzel İstanbulumuzun Taksim semtinin Talimhane civarındaki bir sokak; Türk dostu, büyük şair Lâmartinin adı ile anılmaktadır.

LÂMBA :

Elektrikten önce, eskiden evlerimizde kullandığımız aydınlatma araçlarından biri de lâmbadır. En çok yaygın olan lâmba, petrol lâmbasıdır. Bugün bile, memleketimizin pek çok yerlerinde petrol lâmbası kullanılmaktadır. Lâmba ilk olarak 1860'ta Avrupada yapılmıştır. Lâmbanın ayrı isimler taşıyan çeşitli şekilleri vardır.

Lâmbayı;

a) Petrol haznesi,

b) Fitil,

c) Makina başlık,

d) Şişe olarak 4 parçaya ayırabiliriz.

İçine yanıcı bir madde olan petrolun konulduğu hazne camdan veya madenden yapılabilir. Camdan olanı daha faydalıdır. Hazne içindeki petrol miktarı kolayca görülür. Makine başlık, bir vida ile hazne ağzına yerleştirilir. Bunun üzerinde pamukludan yapılmış olan fitili aşağı yukarı hareket ettiren bir vida bulunur. Başlığın içinde fitil yatağı vardır. Fitil kanalının üzerini de ortası yarık bir külâh örter. Başlığın üzerine de lâmba şişesi geçirilir. Fitil bir kibritle tutuşturulup şişe üzerine geçiri-

lince lâmba yakılmış olur. Âyar vidasiyle fitilin durumunu düzenleyerek lâmbanın ışığını, istediğimiz âyarda tutarız. Makine başlığın yanını çevreleyen delikçiklerden giren hava, yanma olayında gerekli oksijeni sağladıktan sonra şişe tepesindeki dar delikten çıkar. Böylece, lâmba yandığı müddetçe, lâmba şişesinin alt kısmındaki vida deliklerinden giren hava, üst taraftan çıkarak devamlı bir akım meydana getirmiş olur.

Lâmba daimî bakım ve dikkat isteyen bir araçtır. İslenen şişesi her gün muntazaman silinmelidir. Fitili makasla düzeltilmelidir. Hazneye de gerektiği kadar petrol koymak icabeder.

Eskiden lâmbaların türlü şekilleri vardı. Ama bugün, bu aydınlatma aracı yerini, daha nurlu olan elektrik lâmbasına bırakmaktadır.

Gaz lâmbasının devrilmesi de türlü yangınlara sebebiyet verir. Bu yüzden, lâmba kullananların daima uyanık hareket etmeleri unutulmamalıdır. Daha küçük gaz lâmbaları da, idare lâmbası adiyle isimlendirilir.

Diğer lâmbalar için (Bak: Aydınlatma araçları)

LAOS :

Laos, Hindiçinîde bir ülkedir. Annam'ın batısında yer alır. Alanı 231,400 kilometrekaredir. Nüfusu bir milyonu geçer. Laos, Fransa İmparatorluğuna bağlı iç işlerinde serbest bir krallıktır. Baş şehri Vien-tiane şehridir. Louang - Prabang ta önemli bir şehridir. Ormanları zengindir. Kereste, kalay, altın, kahve, çay, pamuk, pirinç ve tütün başlıca zenginlik kaynaklarını teşkil eder. Ticaretini en çok Fransa ile yapar.

LÂPA :

Pirinç, bulgur gibi tanelerin su içinde kaynatılmak suretiyle bulamaç kıvamına getirilmesi halidir. Bulgur lâpası, pirinç lâpası gibi.

Bazan ilâç olarak hazırlanan lâpalar da vardır. Keten tohumu lâpası, hatmi çiçeği lâpası bunlardandır.

LÂPACI :

Vücutça gösterişli olduğu halde kuvvetsiz olanlara halk dilinde «lâpacı» denir. Bu deyim mecazî mânada kullanılır.

LÂPA LÂPA :

Yassı ve iri parçalar halinde yağan kar'ı anlatmak için «lâpa lâpa» tâbiri kullanılır. «Dün akşam, Üsküdarda, lâpa lâpa kar yağıyordu.» cümlesinde olduğu gibi...

LA PAMPA :

La Pampa, Arjantinde bir bölgenin adıdır. Büyüklüğü 141 bin kilometre kare kadardır. Buranın nüfusu 150 bini bulur. La Pampanın ormanları geniş, toprakları verimli, çayırları gürdür. Geniş otlaklarında büyük baş hayvanlarla, koyun ve keçi çok beslenir. Tarım ileridir. Burada en önemli şehir Santa Rosa de Toag'dır.

LÂ PAZ :

Amerika devletlerinden olan Bolivya Cümhuriyetinin başkenti Lâ Pazdır. Lâ Paz Andlar üzerindeki Titicaca gölünün 45 kilometre güney doğusuna düşer. Şehir, kendi adını taşıyan (Lâ Paz) nehri kıyısındadır. Şehir 40 tepe üzerinde, denizden ortalama olarak 4000 metre yüksekte kurulmuştur İçinde sayıları 20 yi bulan köprüler vardır. Nüfusu 300 bini geçer.

LÂPONLAR :

Lâponlar aslen, Ural - Altay soyundan olan kısa boylu in-

sanlardır. Boyları nadiren bir buçuk metreyi geçer. Çok defa 120 santim uzunluğunda olurlar. Lâponlar yüz görünümü bakımından Moğollara benzerler. Elmacık kemikleri çıkıktır. Gözleri çekiktir ve ufacıktır. Ağızları ise geniştir. Ahlâken gayet iyidirler. Kötülük, cinayet bilmezler. Misafir severdirler, kibardırlar. Dağ Lâponları nisbeten daha yapılı olurlar. Eziyet ve yorgunluğa katlanırlar. Bu Asya ırkı zamanla Hıristiyanlık dinini kabul etmiştir. Medeniyet bakımından en ileri olan Lâponlar, Alaska yarımadasında yaşayanlardır.

LÂPONYA :

Lâponya, Avrupanın kuzey bölgesine düşer. Burada Lâponlar yaşar. Lâponya İsveç, Norveç, Finlândiya ve Rusya devletleri arasında bölüşülmüştür.

Lâponyanın genel olarak iklimi pek serttir. Her yer buzlarla kaplıdır. Yılın uzun aylarında, akar sular bile buz tutar. Arazinin bazı yerlerinde sık ormanlar yer alır. Kış mevsiminde güneş iki ay kadar kaybolur. O vakit ortalığı karanlıklar kaplar. Yazı ancak 3 ay, (o da az ılık olarak) devam edebilen Lâponyada tarım yapılmaz. Buna sebep, toprak üzerindeki buz tabakasının 30 cm. kalınlığında olmasıdır. Buna karşılık, balıkçılık ileri durumdadır. Lâponya topraklarında zengin demir cevheri vardır. Hele zengin demir madenlerinden, İsveçlilerden faydalanmaktadırlar.

Maden bölgelerinde modern işçi şehirleri vardır. Buralarla, Norveç kıyıları ve Botni Körfezi arasında elektrikli trenler çalışır.

Avrupa kuzeyindeki Lâponların nüfusu, ancak 30 bin kadardır. Bu miktarın 19 bini Norveç, 7000 i İsveç. 1600'ü Finlândiya ve 2400 ü de Rus devletinin buyruğu altında yaşar. Ormanlarda barınan Lâponlar minik köylerde yaşarlar. Ren geyikleri beslerler. avcılık yaparlar. Kıyılarda yaşayanlar ise, balıkçılıkla geçinirler.

Göçebe Lâponların hayatı, kalın çadırların içinde geçer. Bütün Lâponyada yarım milyona yakın Ren geyiği vardır.

LÂPSEKİ :

Lâpseki, Çanakkale vilâyetimizin bir kaza merkezidir. Kasaba, Çanakkale Boğazının Marmara ağzı yakınında kurulmuştur. Çanakkaleden olan uzaklığı 34 km. dir. Geliboludan da 3 mil kadar güneyde yer alır. Köylerinin sayısı 44 tür. Beyçayır ve Umurbey adlarını taşıyan iki de nahiyesi vardır.

Kazanın bütün nüfusu 20 bini aşar.

LÂSTİK :

Lâstik, bugünkü modern endüstride şiddetle aranan çok önemli bir maddedir. Uzayıp kısalabilir. Yumuşak olduğu kadar sertleştirilebilir. Elektrik akımını geçirmez. Sıcaktan, soğuktan ve nemden pek az müteessir olur.

Etrafımızda olan eşyanın pek çoğu lâstikten yapılmıştır. Toplar, hortumlar, silgiler, şişe tıkaçları, kundura ökçeleri, otomobil tekerlekleri, eldivenler ve daha, sayısı binleri aşan pek çok eşya hep lâstikten yapılmışlardır.

Lâstik, sıcak memleketlerde yetişen bazı araçların Lâteks denilen sütünden elde edilir. Lâteks, ağaçların kabuğu çizilmek suretiyle temin edilir. Kabuklarda çizilen çentiklerden sızmaya başlayan koyu ve hafif pembe renkteki lâteks, kovalara toplanır. Az sonra, bu sıvının üzerinde minik damlacıklar belirir. Bunlar lâstik kürecikleridir. Güneş karşısında buharlaşan sıvının yerinde yalnız lâstik maddesi kalır.

Dünyada, özsuyundan lâstik elde edilen ağaçlar, Güney Amerikanın Amazon bölgesinde, Afrikanın Kongo havalisinde, Malayada, Doğu Hint Adalarında geniş ormanlar halindedirler.

LÂTARNA - LÂTERNA :

Bir musiki âletidir. Sandığa benzer. Kolu çevrilince tatlı sesler çıkarır.

LÂTİN :

Bugün, İtalya yarımadasının ortasında bulunan Roma, Viterbo, Littoria, Rieti ve Frosinone şehirlerinde oturan halka Lâtin adı verilir.

Bundan başka, batılı katolik Hıristiyanlara da yine Lâtin denilmektedir.

Dilleri Lâtinceden gelen Fransızlar, İspanyollar, İtalyanlar gibi milletler de «Lâtin milletleri» isimlerini alırlar.

LÂTİN AMERİKA :

Amerikanın keşfi sırasında, İspanyollarla Portekizler tarafından bulunup zaptedilen Güney Amerika devletlerine bugün, «Lâtin Amerika» denilmektedir. Lâtin Amerikayı teşkil eden devletler, zamanla, bilhassa 19. yüzyıl içinde bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır.

LÂTİNCE :

Eskiden Orta İtalyada oturan halkın konuştuğu dil lâtince adını alır. Lâtince, Hint - Avrupa dil bölümünün bir kolu sayılır. İtalik gurubundan olan Fransızca, İspanyolca ve İtalyanca dillerini doğurmuş eski ve tarihî bir dildir. Bugün, Lâtince konuşulmamaktadır. Yalnız matematik, tıb, nebatat ve saîr ilim şubelerinin pek çok deyimleri, ıstılahları lâtince olarak yazılıp söylenmektedir.

LÂTİN HARFLERİ :

Türk vatanında, okur-yazarların sayısını çabucak çoğaltmak ve bu suretle okumayı kolaylaştırmak düşüncesiyle büyük Atatürk'ün 1 Kasım 1928 tarihinde getirdiği büyük bir inkılâp ta «Harf İnkılâbı» dır. 1 Kasım 1928'de kanunlaşan harf inkılâbı ile eski arap yazısı yerine bugünkü yazıyı kabul etmiştik. Aldığımız bu yazı şekli, Lâtin milletlerinin kullandığı bir yazı şekli idi. Yalnız bunlar, (Fransız, İtalyan ve İspanyol milletlerinin kullandıkları harfler), aynen alınmamış; lisanımıza uyar bir tarzda süzgeçten geçirilmiştir. Meselâ (q, x) gibi harfler atılmış, (ğ, ş, ö, ü) gibi harfler de yeni alfabemize eklenmiştir. Böylelikle, bugün, alfabemizde kullandığımız bu harflerin sayısı «29» olarak kalmıştır. Eski arap harfleriyle, uzun yıllar boyunca öğrenilemiyen okuyup yazma, bugünkü harflerin basitliği, dilimize uygunluğu yüzünden çok kısa bir zamanda rahatça öğrenilmektedir.

LÂTİN İMPARATORLUĞU :

Müslümanların elinde bulunan Kudüsü almak gayesiyle, Avrupa hıristiyanlarının Ön Asyaya yaptıkları Haçlı Seferlerinin dördüncüsünde Bizans, Haçlı Orduları tarafından zaptedilmişti. Böylece, Bizans, İmparatorluğu yerine (1204) yılında yeni bir imparatorluk kurulmuştu. Bu imparatorluk Lâtin İmparatorluğudur. Lâtin İmparatorluğu, ancak 57 yıl yaşayabilmiştir. 1261 yılında Bizanslılar, tekrar duruma hâkim olmuşlar; Lâtin İmparatorluğunu ortadan kaldırmışlardır. (Bak: Bizans).

LÂV :

Yanardağların kraterlerinden çıkan ve ısı derecesi çok yüksek olan bir eriyiktir. Lâvlar dünyamızın mağma tabakasından gelirler. Volkanın tepesinden yamaçlara doğru saatte 3 - 4 met-

re hızla ağır ağır akarlar. Soğuyunca katılaşıp volkanik kayalar halini alırlar.

LÂVABO :

Üzerinde el yıkama musluğu bulunan ve altında da suların akması için bir deliği olan çiniden, beton ve saireden yapılmış bir nevi kabtır. Lâvaboda ellerimizi, yüzümüzü yıkarız; dişlerimizi fırçalarız.

LAVOİSİER : (Lâvuazye okunur):

Lavuazye, dünyanın sayılı kimya bilginlerinden biridir; Fransızdır. 1743'te Paris'te doğmuştur. Bugünkü modern kimyanın kurucularından sayılır. Bilhassa, kimyada ortaya attığı «Lavoisier Kanunu» ilk zamanlarda bir bomba etkisi yapmıştır. Bu kanuna göre: «Dünya üzerinde hiç bir şey yok olmaz, hiç bir şey de yoktan var olmaz. Her şey şekil değiştirir».

Ayrıca bu büyük âlim, hava bileşimini tâyin etmiş; Scheele, Priestley gibi bilginlerin buldukları oksijen gazını, kendisi de, başka metotlar kullanarak bulmuştur. Kimyasal terimlerin kullanılmasında hizmetleri vardır. Toprak, kireç, mağnezi gibi varlıkların birer basit cisim değil; ayrı ayrı oksitler olduklarını açıklamıştır. Elmas madeninin, bir kömür cinsi olduğunu deneylerle ispatlamıştır. Daha pek çok çeşitli fizik ve kimya konulariyle uğraşmış; 1790 tarihinde teşkil edilen «metre sistemini kurma işiyle görevli» komisyona girmiştir. Ama, ne yazık ki bu büyük insan, Fransa İhtilâlinin kanlı faciasından kurtulamamıştır. İhtilâl mahkemesi reisinin «Cumhuriyetin ilim adamlarına ihtiyacı yoktur.» kararı ile giyotine gönderilmiştir. Böylece 1791'de Lavoisier, başı kesilerek öldürülmüştür.

LÂVTA :

Lâvta, bir çalgı âletidir. Uta benzerse de, onun biraz daha

küçüğüdür. Telli bir sazdır. Mızrapla çalınır. Boynu uzundur.

Lâvtanın M.Ö. 2300 yıllarında Mezopotamya'da kullanıldığı sanılmaktadır. Lâvtanın batı memleketlerinde kullanılan türlü şekilleri vardır. Bunlar arasında gitar, başlıca örneklerinden biridir. »

LÂYİKLİK: (Din ile devlet işlerinin ayrılması):

Anayasamızın esaslı maddelerinden biri de lâyikliktir. Lâyiklik, Cumhuriyet inkılâplarımızın (devrimlerimizin) en önemlilerinden birini teşkil eder. Bu kelimenin özlü mânası, din ile dünya işlerinin birbirinden ayrılmasıdır. Din, yalnız kendi alanındaki konularla uğraşır, siyasete karışmaz. Devlet de vatandaşların dinî inançlarına ,ibadetlerine karışmaz. Vatandaşlar, vicdanlariyle başbaşadırlar. Allah'a inanıp inanmamakta, ibadet edip etmemekte tamamen serbesttirler. Allaha karşı olan durumlarından kendileri sorumludurlar.

Hiçbir vatandaşın camie, kiliseye veya havraya gitmemesi bir suç olamıyacağı gibi, bu gibi yerlere gidip te dilediği şekilde Allaha tapması da yine bir suç sayılamaz. Halbuki Osmanlı İmparatorluğu zamanında bu böyle değildi. Devletin siyaseti din adamlarının nüfuzu altındaydı. Şeyhülislâmın fetvası alınmadan bir iş görülmezdi. Sopa kuvvetiyle, dayakla oruç tutturulurdu. Zorla namaz kıldırılırdı. İçten gelmiyen hareketlerde samimiyet elbette aranamazdı. Böylece vatandaşların vicdanları devlet baskısının korkusu altındaydı Bu şeklin acılarını kendi benliğinde yüzyıllarca çekmiş bir millet olarak, lâyikliği devlet nizamının öz temel taşı saymaktayız. Lâyiklik bazı kimselerin sandığı gibi hiçbir zaman dinsizlik demek de değildir. Lâyiklik, devlet yönetiminde din ile politikanın ayrılması ve vatandaşın dinî inancına hükûmetin baskı yapmaması şeklinde hülâsa edilebilir. Kanunlara karşı gelmeyerek, etrafına zarar vermeden vatandaşlar dinî ibadetlerini diledikleri şekilde yaparlar.

LÂZ :

Doğu Karadeniz bölgesinde yaşıyan Türklerin bir kısmına Lâz denilmektedir. Ama, yanlış olarak bütün Karadenizli vatandaşlara da Lâz adının verildiği görülmektedir.

LEBLEBİ :

Nohut'un, kabuğu çıkarılmış ve özel tavada kavrulmuş haline leblebi denir. Leblebinin çifte kavrulmuşu meşhurdur. Tuzlusu, tuzsuzu vardır. Hele, Bergama leblebisi, her yerde aranır.

LEBLEBİCİ :

Leblebi yapan veya satanlara leblebici derler. Tiyatro edebiyatımızda «Leblebici Horhor» opereti de vardır. Bu opereti Dikran Çuhacıyan isimli Ermeni bir vatandaş 1875'te bestelemişti. Türk seyircileri, yıllarca bu güzel opereti temaşa sahnelerimizde gülerek seyrettiler.

LEFKE (Bak: Osmaneli):

LEFKOŞA :

Lefkoşa, yıllarca Osmanlı - Türk sınırları içinde kalan Türk Kıbrıs'ın baş şehridir. Bu şehir, Kıbrıs adasının ortasında yer alır. 20 bine varan halkı Türkler ve Rumlar teşkil eder.

LEGHORN (Legorn, ligorna):

Bir kısım İtalya asıllı tavukların, İngilterede ıslah edilerek meydana getirilen ayrı bir çeşidine «legorn» denilir.

Legorn cinsı tavuklar bol yumurtlarlar. Etleri için değil, yumurtaları için beslenirler. Zaten etleri de, diğer tavuk cinsleri kadar makbul sayılmaz. Tüyleri altın sarısı, siyah veya beyaz

renkte olur. Türkiyemizde yetiştirilen ligornalar yılda 180 yumurta yaparlar.

LEĞEN :

İçinde çamaşır yıkanan bir kab cinsidir. Bakırdan, çinkodan, tenekeden olanları vardır. Leğen, yüksek kenarlıdır. Tabanı, ekseriya daire şeklinde olur. Aşağı yukarı her evde bir leğene rastlanır.

Ayrıca, iskeletimizin «karın organlarının üzerinde bulunduğu» yayvan kemiklerine de «leğen kemikleri» adı verilir.

LEHİSTAN: (Bak: Polonya).

LEHİM :

İki madeni birbirine yapıştırmak için kalayın eritilip madenler arasına sürülmesi olayına lehimlemek denilir.

Lehim işleri yapanlara da «lehimci» adı verilir. Teneke işlerinde lehim çok kullanılır.

LEJYON :

Roma İmparatorluğunda, bilhassa İmparator Sezar zamanında bir kısım askerî birliklere «Lejyon» denilirdi. Lejyonlardaki asker sayısı 6000 kadardı. Bu askerler zırhlara bürünürler; mızrak ve kılıçlariyle çetin savaşlara katılırlardı.

Lejyonlarda bulunan muhariplere de «lejyoner» adı verilirdi.

LEJYON DONÖR :

Fransızların 1802'den beri askerî ve sivil yararlıkları dokunan kimselere verdikleri bir çeşit madalyaya «lejyon donör» nişanı denilir.

LEKE :

Açık renkli yüzeylerin üzerine boya, mürekkep, meyva suyu, yağ, is gibi maddelerin damlamasiyle hâsıl olan kirli ize, kısaca leke denir.

Bazı hayvan ve insanların derileri üzerinde bulunan, çok defa doğuştan olan deri işaretlerine de yine leke adı verilir.

Ayrıca şeref ve haysiyeti gölgeleyen yüz kızartıcı hareketler de leke adını alır. «Hırsızlık, insanlar için en büyük lekedir.» cümlesindeki lekenin mânasında olduğu gibi.

Fena bir hareketi yapmıyan bir insana da iftira etmek, o insana leke sürmek demektir.

LEKE ÇIKARMAK :

Lekeli elbiselerle dolaşmak hiç te doğru değildir; topluluk kurallarına uymaz. Bu sebeple elbise ve çamaşırımızı lekelememek, lekelenenleri de temizlemek gerekir.

Şimdi, sıra ile bu lekelerin nasıl temizleneceğini ayrı, ayrı açıklayalım.

Boyalı kalem lekeleri; su değdirilmeden yalnızca limon suyu ile temizlenir. Bundan sonra da lekeli yeri su ile çalkalayıp iyice silmek icabeder.

Bütün yağ lekeleri benzinle temizlenir. Temizlenen kısmı ateşten, kızgın ütüden daima uzak bulundurmalıdır. Benzinle temizlemede küçük bir dikkatsizlik, büyük felâketlere, korkunç yangınlara sebebiyet verebilir.

Kumaşa damlayan zeytinyağı, tereyağı veya sadeyağı ise; hemen vakit kaybetmeden yağ lekesinin üzerine kurutma kâğıdını bastırmalıdır. Bu da yoksa un serpmelidir. Sonra da üzerinden sıcak ütü geçirmelidir. Leke çıkmamışsa işlem tekrar-

lanır. Yalnız, bu şekil leke çıkarmada lekeyi eskitmemek, hemen işe başlamak faydalı olur.

Tentürdiyot lekeleri ise kaynamış kuru fasulye suyu veya ispirto ile temizlenir.

Soba borularından damlayan kurum lekelerini temizlemede sıcak limon suyu kullanılır. Bunun için de, kumaşın lekeli kısmını sıcak limon suyuna sokmalı, iyice oğuşturmalıdır. Bu hareket bir kaç kere tekrarlanırsa, lekeden iz kalmaz.

Kan lekelerini temizlemek için, kumaşın kanlanmış parçasını soğuk suya batırıp biraz beklemelidir. Sonra da, sodalı su ile yıkayıp asmalıdır.

Pas lekelerini çıkarmak için, kurum lekelerini çıkarmada yapılan işi tekrarlamak icabeder. Bundan başka, pas lekeleri eczanelerde satılan oksalik asitle de temizlenir. Bunun için bir tasa kaynar su konulur. Kumaşın lekeli kısmı suyun üzerine gerilir. Lekeye birazcık oksalik asit bırakılır. Kumaşın lekeli kısmı kaynar suya daldırılarak çitilenir. Leke çıkınca da o kısım, bol su ile çalkanır.

Ütünün kumaş üzerinde bıraktığı parlaklığı yok etmek için, kızgın ütüye ıslak bir bez sarılır. Çıkan buhar, ütünün kumaşta bıraktığı parlak izlere tutulur. Böylelikle, bu kusur da giderilmiş olur.

LEKELİ HUMMA :

Lekeli hummaya «tifüs» adı da verilir. Çok korkunç ve öldürücü bir hastalıktır. Mikrobiktir. Mikrobuna (Richettsia Prowazeki) denilir. Bu mikrobu insandan insana taşıyan bittir. Bu sebeple, lekeli humma fakir, cahil, sefil ve pis insanlarda çok görülür. Hele savaşlarda, kolayca ve gerektiği şekilde temizlenemiyen ordularda bu hastalık çok can kırar.

Hasta, mikrop vücuda girdikten 8 - 12 gün sonra başlar.

Hastalığın kuluçka süresi 12 gün kadardır. Kuluçka müddeti sona erince, hasta vücudunda şiddetli titremeler belirir. Ateş, birdenbire yükselir. Nabız artar. Kusmalar, bulantılar devam eder. Hastada şiddetli baş, kol, bacak ağrıları başlar. Mide sıkıntıları göze çarpar. Yüzde, hafif bir şişkinlik meydana gelir. Gözlerde ve çehrede kızartılar müşahede edilir. Hasta dalgın dalgın uyur; sayıklar. Hastalığın belirtisinden 3 ilâ 6 gün sonra, deride, mercimek büyüklüğünde dökmeler çıkar. Hattâ, hastalık çok şiddetli ise, deri kanamaları da olur.

Hastalığın ikinci haftasında, hastanın durumu ağırdır. Hasta söylenir, sayıklar; daimî hareket halindedir. Bazan da kendisini yataktan atar. Hasta kendiliğinden bir şey yemez ve içmez. Hasta idrar yapamaz, dili paslıdır, sesi kısıktır. Kalb kapaklarında yetersizlikler sezilir. Akciğerlerde yangınlar tezahür eder.

Hastalık ekseriya iki veya iki buçuk hafta devam eder. Kuvvetli bir tedavi sonunda hasta, ikinci hafta sonunda iyiliğe yüz tutar. Yavaş yavaş açılır. Rahat uyku uyur. Ateşi de gittikçe normale doğru düşmeye başlar.

Derideki lekeler silinir, kepekleşerek dökülür. Bununla beraber, lekeli humma geçse de çok defa vücutta bir ârıza bırakır.

Vaktinde, iyi bir tedavi gören hasta için ölüm hali düşünülemez.

LEKELİ HUMMADAN (Tifüsten) KORUNMA :

Vücutta lekeli humma belirtileri başlar başlamaz hasta, sağlamlardan ayrılmalıdır. Hattâ, böylelerini hemen hastaneye yatırmak, en akıllıca bir iştir. Hastanın her çeşit eşyası, elbise ve çamaşırları dezenfekte edilmelidir. Eğer, hasta evdeyse ve ayrı bir odaya yatırılmışsa ona bakanlar ayrılmalı; bu gibiler temizliklerine çok dikkat etmelidirler.

Bu hastalığı, hastadan sağlama bulaştıran bit olduğu için,

bitten sakınmak şarttır. Kalabalık yerlerden kaçınmalı, pis yerlere oturmamalıdır. Sık sık yıkanmak, sık sık çamaşır değiştirmek te icabeder. Çıkarılan çamaşırlar kaynatılarak arıtılmalıdır.

Hastalığın salgın zamanlarında okullarda, dispanserlerde, hastanelerde aşılar yapılır. Bu aşı yerlerine gidip aşılanmak çok yerinde bir harekettir.

Lekeli hummanın tedavisinde, Aureomicin ile Kloromicelin ilâçları kullanılır.

LENGER :

Kenarları enli, yayvan bakır kablara veya sahanlara lenger denilir. Lengerlerde pilâv, güveç gibi yemekler pişirilir.

LEONARDO DA VİNCİ (Bak: Vinci):

LEPANTO DENİZ SAVAŞI :

Lepanto Deniz Savaşı, tarihlerimizde «İnebahtı Deniz Savaşı» olarak anılır. 7 Ekim 1571'de olmuş ve deniz kuvvetlerimiz hıristiyan donanması karşısında büyük bir yenilgiye uğramıştır. Öyle ki, denizcilik tarihimizde Avrupa hıristiyanlarına karşı bu, ilk yenilgi sayılır.

16. yüzyıl sonlarına doğru, Papa Beşinci Pie'nin teşvikiyle Papalık, Venedik, İspanya, Malta ve sair Avrupa devletleri donanmaları hazırlanmışlar; büyük bir Haçlı armadası meydana getirmişlerdi. Bu donanmanın baş amirali de Don Juan D'Autriche'ti. Bu adam, İmparator Charles-Quint'in gayri meşru çocuğu idi. Haçlı donanması 208 galer (kadırga) ve 6 galeastan (zamanın en büyük gemisi) ibaretti. Bu 214 parçalık armadada 30 bin yaya askeri ile 80 bin kürekçi bulunuyordu.

Bizim donanmamıza gelince, 108 kadırga, 96 kalita ve 20 firkateynden müteşekkildi. Osmanlı donanmasının başında, Mü-

Kahramanlık Hikâyeleri:

KAMAM DA VAR

Galiçya savaşındaydı. 17 eylül 1916 günü, düşman sürüleri bombardımandan sonra dümdüz olan Türk ileri hat siperlerine girmek cesaretini göstermişlerdi. Saatlerce süren ateş ve çelik yağmuru altında Türk askerlerinin pestile döndüğünü sanıyorlardı. Halbuki birdenbire:

— Allah! Allah!

Sesleri savaş alanını doldurdu. Bir karış toprağı dahi düşmana vermemeğe ant etmiş Mehmetçikler süngüleri ellerinde düşmanı karşıladılar. ona gerekli cevabı verdiler.

Saldırmış olan düşman erlerinin çoğu öldü ve esir oldu. Birazı da kaçabildiler.

O günkü savaşta Ayıntaplı Tahir çavuşun elinden silâhı düşmüştü. Karşısındaki düşman sırıttı. Kahkahalar savurdu, sanki:

— Şimdi ne yapacaksın? Demek istiyordu.

Tahir çavuş, kuşağı arasından kamasını çekti:

— Kamam da var pis domuz! Bu da sana yeter.

Diye haykırdı. Düşman neferinin üzerine atıldı. Kahkahalar akan hançereden şimdi ölüm hırıltıları fırlıyordu. Fakat düşman eri ölmeden önce süngüsünü Tahir çavuşun karnına sokmuş. bağırsaklarını dışarıya çıkarmıştı.

Yiğit çavuş, inanılmaz bir metanetle bağırsaklarını topladı. Siperlerimize girebildi.

Yatırıldığı hastanede ruhunu teslim ederken:

— Çok şükür Tanrım, dedi, Rus çizmeleri altında ölmedim.

Tarihî Fıkralar:

BÜYÜK DÜĞÜN

Sultan Süleyman; şehzadelerini sünnet ettirdiği zaman, çok büyük bir düğün yaptı. Bütün İstanbul günlerce eğlendi. Dü-

ğünün en güzel zamanında padişah, damadı İbrahim Paşaya sordu:

— Evlendiğin vakit yaptığın düğünle bu düğünü karşılaştır. Hangisi daha mükemmel oldu?

— Benim düğünüm efendimiz.

— Nasıl olur?

— Benim düğünüme dünyanın en büyük hükümdarı olan siz, şeref verdiniz. Halbuki bu düğünde bu kadar yüksek misafir yok.

Gülüyorum

SALGIN HASTALIK

Çiçek hastalığından ölen bir çocuğu mezara koyarken kadının biri feryat ederek koşar, gelir:

— Sakın oraya gömmeyin. Çiçek salgındır. Şuracıkta benim oğlum yatıyor, hastalık ona geçer sonra... der.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler nazırlamaktadır.

17 ARALIK 1954, CUMA — SAYI: 52 — FİYATI 15 Kuruş.

LEOPAR
LEYLEK
LEYLÂK
LÛGAT
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
L-2
LEVHA
LÛFER
LİNYİT
LOKOMOTİF
LİRA
1 LİRA

Bunları biliyor musunuz ?

ÇEŞİTLİ BİTKİLERİN VATANLARI.

Lâhana eskiden yalnız Mısır'da yetişirdi. Oradan dünyanın her tarafına yayılmıştır. Çilek bitkisinin vatanı Güney Amerika'da Şili'dir. Balkabağı, Meksika'dan dünyanın her tarafına yayılmıştır.

GÖKTAŞLARININ AĞIRLIĞI

Uzaydan her ay yeryüzüne düşen göktaşlarının ağırlığı, astronomi bilginlerince 50,000 ton olarak hesaplanmaktadırlar. Bu göktaşları, eskiden Mars ve Jüpiter gezeğenleri arasında varken, sonradan dağılmış bir gezeğenin parçalarıdır. Büyük göktaşları, zaman zaman yeryüzü üzerinde kraterler (yanardağ ağzına benziyen çukurlar) açmışlardır.

AÇLIĞA EN ÇOK DAYANAN HAYVAN

Bazı balıklar 100 gün aç kalabilirler. Köpek balıkları 112 gün aç kalmaktan zarar görmez. Timsahlar ise hiç bir şey yemeden 2 yıl yaşayabilirler. Timsah yavruları ise, yumurtadan çıktıktan sonra, hayata 6 ay hiç bir şey yememekle başlarlar.

GÖKTE NE KADAR YILDIZ GÖREBİLİRİZ?

Geceleri gökyüzü her zaman ayni şartlar altında gözükmez. Sağlam bir insan gözü; bulutsuz ve açık bir gecede 3 - 4 bin yıldız görebilir. İnsan gözünün, zaman zaman görebildiği yıldızların toplamı ise on bine yaklaşır.

GÖK GÜRÜLTÜSÜNÜN SEBEBİ

Gökteki bulutlar arasında veya bulutlarla toprak arasında meydana gelen elektrik akımlarında hava ısınır, ve havada kuvvetli dalgalar meydana gelir. Bu dalgaların meydana getirdiği gürültüye «gök gürültüsü» denir.

ezzin Ali Paşa yer almıştı. Donanmamızın levent sayısı 25 bini geçmiyordu. Bunların da 2,500'ü yeniçeri askeriydi.

Yeniçeriler ateşli silâhlarla, diğer askerler ise kesici ve delici (kılıç, balta, ok) silâhlarla teçhiz edilmişlerdi.

Buna karşılık, düşman askerlerinin hepsinde ateşli silâhlar vardı. Düşman armadası hem silâhça, hem sayıca, hem de asker çokluğu bakımından bizim donanmamızdan kat kat üstündü. Ayrıca da, Osmanlı donanmasının forsaları (kürekçileri) kâmilen hıristiyandı. Borda bordaya savaşlarda bu forsalar, düşman tarafını tuttular. Sonra, Kaptanı Derya Müezzin Ali Paşa, donanma içinde bulunan Uluç Ali Reis gibi tecrübeli deniz kurtlarının plânlarını nazarı itibara almadı. Savaş beş saat sürdü. Neticede, donanmamız yenilgiden kurtulamadı. Gemilerimizin çoğu yanmış, pek çoğu da Akdenizin mavi sularına gömülmüştü. Ancak, 42 yelkenli, Çanakkale Boğazına doğru yol almaya başlamıştı. Halbuki, düşman kaybı, 15 kadırgayı geçmiyordu.

Fakat, Türkün yenilmez kuvveti, çok geçmeden muhteşem bir donanma hazırladı. Barbarosların kahraman torunları, düşmana, Akdenizi dar ettiler; 1581'de cereyan eden Tunus açıklarındaki savaşlarda, Lepanto mağlûbiyetinin intikamını kat kat aldılar.

Büyük Sadrıâzam Sokullu Mehmet Paşanın himmeti ve Kılıç Ali Paşanın gayretiyle bir kış mevsimi içinde yeniden bir donanma meydana getirilmişti.

Kıbrısın, ordularımız tarafından fethinden sonra, karşısına Venedik elçisini çağıran Sokullu: «Biz sizden Kıbrısı almak suretiyle bir kolunuzu kesmiş o'duk. Siz donanmamızı Lepanto'da yakmakla, ancak sakalımızı tras etmiş oldunuz. Bir kol yerine gelmez ama, kesilen sakal daha kuvvetle biter.» sözlerini söylemişti. Hakikaten de dediği olmuştu.

LETONYA :

Letonya, Avrupanın küçük bir devletidir. Baltık kıyısında

bulunur. Kuzeyini Estonya, doğusunu Sovyetler Birliği, güneyini Litvanya çevirir. Batısında da Baltık Denizi ile Riga Körfezi yer alır.

Letonyanın alanı 65,791 kilometre karedir. Nüfusu 2 milyonu bulur. Baş şehri Rigadır. Tarıma elverişli toprakları vardır. Ormanları da oldukça geniştir. Hayvancılığı ileridir. Bilhassa inek, domuz çok beslenir. Tahıl ekilir. Şeker pancarı yetiştirilir. Endüstri bakımından da hayli ilerde sayılan Letonya, muhtelif yıllarda değişik milletlerin saldırılarına uğramış; böylece devamlı olarak bağımsızlığını koruyamamıştır. 1940 yılında bu minik devleti Rus orduları işgal etmiştir. O zamandan beri Letonya Rusya topraklarına katılmıştır. Fakat bu katma olayı dünyaca tanınmamıştır.

LEVAZIM :

Ordumuzda askerî sınıflardan biri de levazım şubesidir. Levazım dairesi, ordunun ihtiyacını karşılama işleriyle uğraşır.

LEVENT :

Tarihimizde, Yeniçeri teşkilâtının bulunduğu sıralarda, denizci erlerimize de leventler denilirdi.

Venedikliler de; bizim dilimizden alınma olan bu kelimeyi, doğululardan kullandıkları askerler için «levanto» şeklinde söylerlerdi.

Yüzyıllar boyunca, sancağımıza şanlı zaferler kazandıran leventler, zamanla bozulmuşlardı. Savaş gemilerinde eksilen leventlerin yerine «Kaptan Paşa Eyaleti» denilen eyalet delikanlılarından yeni leventler alınırdı. Karadeniz kıyılarında, Karadenizi Ruslara karşı korumak gayesiyle yerleştirilen leventler ora halkının şikâyeti üzerine İstanbul'a alındılar. Şimdi, Levent adını taşıyan semtin yerinde eskiden mevcut bulunan bir çiftli-

ğe yerleştirildiler. Bu suretle bugün, İstanbulun bu semti Levent adiyle anılmaktadır.

Bundan başka, yakışıklı, boylu bir insanı anlatmak için de «levent gibi bir delikanlı» ifadesi kullanılır.

LEVHA :

Levha, çerçeveli veya çerçevesiz bir yazıdır. Levhalar, asılmak için yazılırlar. Kapılara, sokak başlarına asılırlar.

Bir yazının veya okuma parçasının başındaki kalın yazıya da «serlevha» denilir.

LEVREK :

Levrek, bir balık cinsidir. Bu balık pullu, beyaz etli, irice yapılı bir deniz hayvanıdır. Tavası, haşlaması pek lezzetli olan levrek, volta ile derin sularda avlanır.

LEYLÂK :

Leylâk, zeytingillerden bir ağaçtır. Güzel kokulu olan leylâk çiçekleri beyaz, pembe veya mavi renkte olurlar.

Leylâk ağacının asıl vatanı İran'dır. Oradan Avrupaya ve Amerika'ya götürülüp üretilmiştir.

Leylâk ağaçlarında, çiçekler açtığı zaman ortalığa tatlı ve iç açıcı bir koku yayılır.

LEYLEK :

Leylek, turna ve balıkçıl, ayni kuş türünün ayrı cinslerini teşkil eder.

Leylek, uzun bacaklıdır. Gagası sivri, boynu da uzundur.

Bazan, kanat uçları arasındaki mesafe 2,5 metreye yaklaşır. İlkbaharda, yazın müjdecileri olarak yurdumuza gelen leylekler, hemen yuvalarını yapmaya koyulurlar. Hemen hemen her leylek, daima kendi yuvasına döner. Her sene, gelir gelmez taşıdığı çöplerle, paçavralarla yuvasını yeniden düzene sokan leylek; çiftçilere büyük faydalar sağlayan bir kuştur. Yuvasını baca üstlerine, köy evlerinin damlarına, ağaçların çatallı yerlerine kurar.

Leylek, pulluk izinden, çiftçinin arkasından yürür. Yılanları, böcekleri, kurbağaları toplar, yer. Bahçelerde, tarlalarda dolaşır; su kenarlarında gezinir. Çekirgeleri pek sever. Leyleğin gagası ile bacakları kırmızıdır. Tüyleri siyah ve beyaz renklerle kaplıdır.

Leylekler, yaz süresince yumurtlarlar, yavru çıkarırlar. Sonbaharda toplanıp, sıcak memleketlere göç ederler. Bu sebeple, bu sevimli kuşlar, göçmen kuşlardan sayılır. Kış sonlarında, ilkbahar mevsiminde gözlerimizi mavi göklere çevirir, «hacıbaba» ları ararız. Onları gördüğümüz zaman içimizden yaza kavuşmanın engin sevinci taşar; ellerimizi çırparız. Hele leyleği uçarken görmüşsek «Bu yaz çok gezeceğiz» deriz. Bir dala konmuş görürsek, gezemiyeceğimizi düşünerek üzülürüz.

Yaramaz çocuklar, bazan leylekleri şu seslenişle kızdırmaya çalışırlar:

Leylek leylek havada,
Yumurtası tavada...
Geldi bizim hayada...
Hayat kapısı yıkıldı,
Burnu çamura tıkıldı.

Leylek leylek lekirdek!
Hani bana çekirdek?
Çekirdeğin içi yok;
Leylek babanın dişi yok.

Kara leylek, ak leylek,
Biraz bana bak leylek
Sonra boyun kırarak
Haydi bir lâk lâk leylek...

Leyleğin çeşit nevileri vardır. Hint leyleği, subay leyleği, orman leyleği gibi...

LHASA (Lasa okunur) :

Lhasa, Tibetin başkentidir. Denizden 3,532 metre yüksekte bulunur. Yanından Kiçu nehri geçer. Nüfusu 20 bin kadardır. Dokumacılığı, altın ve gümüş işleri önemlidir. Şehir manastırlarla doludur. Tibetin hükümdarı Dalay Lâma, Lhasa'daki sarayında oturur. Bugün Lhasa şehri Komünist Çinlilerin işgali altındadır.

LİBERYA :

Liberya, Afrikanın sayılı bir kaç bağımsız devletinden biridir. Kıt'anın batısına düşer; halkı tamamen zencidir.

Liberyanın kuzey batısında İngilterinin Sierra Leone, doğusunda Fransanın Fildişi sahili; kuzeyinde yine Fransanın Guinée (Gine) sömürgesi yer alır. Memleketin güneyini, 560 kilometre uzunluğundaki bir kıyı ile Guinée (Gine) körfezi çevirir.

Liberya Cumhuriyeti 1822'de kurulmuştur. 1847 yılına kadar da Amerika Birleşik Devletlerine bağlı kalmıştır. Bu tarihten sonra da, tam bağımsızlığına kavuşmuştur. Yüz ölçümü 94,500 kilometre kare olan Liberyanın nüfusu bir buçuk milyon kadardır. Cumhuriyetin başşehri deniz kıyısında Monrovia'dır. İklimi hayli sıcak olan Liberyanın başlıca ürünlerini şekerkamışı, kahve, pirinç ve kakao teşkil eder.

LİBYA:

Libya, kuzey Afrika devletlerinden biridir. Burası eskiden Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeydi. Trablusgarp vilâyeti olarak anılırdı. 1911 de İtalyanlar Trablusgarp vilâyetimize denizden saldırdılar; karaya asker çıkardılar. Binbaşı Mustafa Kemal Beyin idaresindeki askerî birliklerimiz, düşmana, kahramanca karşı koyarken, Balkan sınırlarımızda, «Balkan Savaşı» çıktı. Bunun üzerine Trablusgarbı, İtalyanlara bırakmak zorunda kaldık.

İkinci Cihan Savaşına kadar, bir İtalyan sömürgesi olarak kalan Libya; İngiliz ve Amerikalıların yardımı ile sömürgelikten kurtuldu;bağımsız bir devlet oldu. Daha doğrusu Libya krallığının geleceği ile Birleşmiş Milletler Teşkilâtı meşgul olmaktadır.

Libyanın alanı 1,773,000 kilometre karedir. Nüfusu 900 bin kadardır.

LİCE :

Lice, Diyarbakır vilâyeti kazalarından biridir. İki nahiyesi ile 129 köyü vardır. Kazanın bütün nüfusu 26,721'dir.

Lice, Diyarbakırın 70 kilometre kuzey doğusunda yer alır.

LİDYALILAR :

Eskiden, bugünkü Gediz ve Menderes ırmaklarının suladığı alana **Lidya** denilirdi.

Proto-Hititler Orta Anadoluya yerleştikleri zaman burada, Luvi adını taşıyan bir kavim yaşıyordu. Zamanla buraları elden ele geçti; nihayet Lidyalıların elinde kaldı. Luvilerle, Lidyalılar arasında bir kan ve kültür bağı olduğu anlaşılmaktadır. Lidyalıların dili Luvilerin diline çok benzemektedir. Lidyalılar batı komşuları İyonyalılarla ticaret yapmışlardır. Zaman zaman ku-

zey komşuları olan Frikyalıların egemenliğini kabul etmek zorunda kaldılar. Buna karşılık, sık sık Asurlularla askerî ittifaklar yapmışlardır.

Milâttan önce, yedinci yüzyılda Kimmerlerin Anadoluya girip Frikya devletini yıkması üzerine istiklâllerine kavuştular. Şahin Kırallar sülâlesinden, **Giges** zamanında parlak bir devre kavuştular. Giges, memleketi barış içinde yaşatmış; devletin ticaretini geliştirmiştir. Ayrıca, **Efes'ten Sard** şehrine kadar uzanan ve **Elâm** devletinin merkezi olan **Sus** şehrine kadar varan meşhur Kıral yolunu da Kıral Giges yaptırmıştır. (M. Ö. 652) de Kimmerlerin saldırışları karşısında dayanamayan Lidyalılar yenildiler; Kıral Giges te ölüler arasındaydı.

Yıllar sonra Giges'in oğlu Asürlularla anlaştı; Kimmerlere saldırdı. Böylece, Kimmerleri Anadoludan atmaya muvaffak oldu. Bir süre sonra, devletin başına Kıral **Alyat** geçti. Lidya devletinde yeniden mes'ut bir devre başladı. Kıral Alyat, devletin sınırlarını, doğuda Kızılırmak nehrine kadar genişletti. Burada İran'lı kıral **Kiyaksar'ın** genişlettiği sınırlara dayandı. Neticede iki devletin orduları, M. Ö. 585 yılında Kızılırmak boylarında karşılaştılar; 5 yıl süren kanlı savaşlara katıldılar. Yenen ve yenilenin belli olmadığı bir anda güneş tutuldu. Böylece savaşı tatlıya bağlayıp barış yaptılar.

Şahin Kırallar sülâlesinin en ünlü hükümdarı **Krezüs'tür. (M. Ö. 560 - 546).**

Krezüs zamanında, Lidya çok parlak yıllar yaşamıştır. Başkent **Sard** şehri kıymetli eserlerle ve altınlarla dolup taşmıştır. Bu zamanda devlet, tam mânasiyle Yunan kültürünün etkisi altında kalmıştır. Milâttan önce 546 da **Perslerin** kıralı **Kurus** Lidyaya saldırdı. 14 gün içinde Sard'ı aldı. Böylelikle Lidya devleti de bağımsızlığını kaybederek tarihin derinliklerine gömüldü.

Lidyalıların uygarlığı ileriydi. Ticarette gelişmişlerdi. İlk parayı basan da yine onlardır.

Ön Asyadaki meşhur Kıral Yolunu onlar yapmışlardı. El

san'atları, keramik işleri ve maden işçiliği bakımından da değerli ustalar yetiştirmişlerdir. Çok tanrılı bir dinleri vardı. Kültürde, Yunanlıların tesiri altında kalmışlardı.

LİECHTENSTEİN (Lihtenştayn okunur).

Liechtenstein, Orta Avrupada, Tyrol (Tirol) ile İsviçre arasında yer almış minik bir devletçiktir.

Alanı 159 kilometre kare olan Prensliğin nüfusu 10 bini biraz geçer. Baş şehri 2000 nüfuslu Vaduz kasabasıdır. Bu prenslik 1866'ya kadar Alman konfederasyonuna dahildi. 1866'da Avusturya idaresine geçti. 1918'de bağımsızlığına kavuştu.

Memleketin posta şebekesini 1920'den beri İsviçre idare eder. Tarımı oldukça ileridir, Liechtenstein sık sık çıkardığı pulları ile meşhurdur.

LİMA :

Lima, Peru Cumhuriyetinin başşehridir. Denizden uzaklığı 11 kilometredir. Rimac suyu üstündedir. Şehir 1535'te kâşif Pizarro tarafından kurulmuştur. Bugünkü nüfusu yarım milyonu geçmektedir. Lima'nın üniversitesi, Amerika kıt'asının en eski üniversitesidir.

LİMAN :

Gemilerin rahatça barınabildikleri ve kolayca yük alıp verdikleri kıyı şehirlerine liman denilir. En güzel limanlar koylarda, körfezlerde kurulan limanlardır. İstanbul, İzmir, İskenderun limanları gibi...

LİMAN VON SANDERS:

Meşhur bir Alman generalidir, 1855'te doğdu, 1929'da Münich'te öldü.

1913'te, ordumuzda hizmet etmek üzere Türkiyeye gönderildi. 1914'te Birinci, 1915'te de Çanakkale'de Beşinci Türk ordularına komutan oldu. Çanakkale Savaşlarından sonra, Filistindeki ordularımızın başına geçirildi. Birinci Cihan Savaşı sona erince İngilizlerin eline geçti; Maltaya sürüldü. Maltada «Türkiye'de 5 yıl» adlı bir kitap yazdı. Mağrur, kendini beğenmiş bir insandı.

LİMİTED, LİMİTET :

Ortaklarının sorumluluğu koydukları para ile sınırlanan şirkete «Limited şirket» adı verilir.

LİMNİ :

Ege denizinde, Anadolu kıyılarına yakın bir Yunan adasıdır. Alanı 477 kilometre karedir. Nüfusu 27 bini bulur. Adanın merkezi Limni (Kastro) şehridir. Zeytinlikleri ve bağları meşhurdur. Bu ada uzun yıllar Osmanlı sınırları içinde kalmıştı. Birinci Cihan Savaşı sonunda Osmanlı devleti ile Müttefikler arasındaki Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) bu adada imzalanmıştı.

LİMON :

Limon, sağlığımıza büyük faydalar sağlayan bir meyvadır. Sarı kabuklu, hoş kokulu olan bu meyvayı limon ağacından elde ederiz.

Limon da portakal gibi turunçgillerdendir. Tadı ekşidir. Vitamini gayet boldur.

Limonu bol yemek, suyundan limonata yapıp içmek çok faydalı olur.

LİMON AĞACI :

Turunçgillerden olan limon ağacının eski vatanı İran'la

İrak arasındaki sıcak topraklardır. Türkiyemizin güney ve batı bölgelerinde bu ağaca, sık sık rastlanır.

Limon ağacının kerestesi mobilyecilikte kullanılır. Limon, sıcak ülkeleri sever.

LİMONATA YAPMAK :

Yazın misafirlerimize serin limonatalar sunarız. Limonata yapımında limon, su ve şeker kullanılır. Önce limonların suyu sıkılır. Yine bir limonun da sarı kabuğu üstten ince şekilde rendelenir. Elde edilen sarı su, limon suyuna katıştırılır. Bunun içine de münasip miktar şeker atılır; iyice karıştırılır. Elde edilen sıvı ince bir süzgeçle süzülerek bardaklara doldurulur, misafirlere ikram edilir. İyi bir limonata yapmak için bir bardak suya 8 kahve kaşığı toz şeker, altı kahve kaşığı da limon suyu koymak gerekir.

Eğer limonatanın içine, bir iki taze nane yaprağını da ezip koyarsak, limonatamızın kokusu da tadı kadar hoş olur.

LİMONLUK :

İklimi soğuk memleketlerde, kapalı camekânlarda limon yetiştirirler. Bu camekânların içinde, soba veya mangal yakarak sıcaklığı daima yüksek tutarlar. İşte, böyle yerlere «limonluk» adı verilir. Limonluklarda turfanda sebzelerle çiçekler de yetiştirilir.

LİNCOLN :

Abraham Lincoln 1809'da Kentucky'de Big South Fork'ta doğmuştur. Amerika Birleşik Devletlerinin on beşinci reisicumhurudur. Babası marangozdu. Zenci esaretini kaldıran odur. 14 Nisan 1865'te Washington'da Ford tiyatrosunda bir temsili seyrederken Zenci aleyhtarlarından bir suikastçi tarafından öldürülmüştür.

LİNOLEOM :

Bir nevi taban muşambasıdır. Bezir yağı sürülmüş jüt beziyle, mantar tozundan yapılır. Bu muşamba 1860 yılında İngiliz Walton tarafından bulunmuştur.

LİNOL İŞLERİ (okullarda):

Okullarda, resim - iş derslerinde linol çalışmaları da vardır.

Kalın linoleom üzerine dilediğimiz şekilde bir resim çizeriz. Sonra da bu çizdiğimiz şekli, jilet veya sivri uçlu bir çakıyla oyarız. Linolün üzerine istampa mürekkebi, çini mürekkep veya boya sürüp resim kâğıdına basarız.

LİNOTİP :

Matbaacılıkta kullanılan ve harfleri satır halinde dizip döken makinadır.

LİRA :

Lira deyince ilk akla gelen, sarı liradır. Bizde sarı lira, 7 gram 25 santigram ağırlığında bir altındır.

Ayrıca, Birinci Cihan Savaşından sonra altın paranın karşılığı olarak bastırılan kâğıt paralara da «lira» adı verilir. Devletlerin zenginliklerine göre, kâğıt liranın da değeri değişir.

Bir Türk lirası 100 kuruştur.

LİTRE «L» :

Sıvı cisimlerin ölçü birimi litredir. Bir litre, bir desimetreküp büyüklüğüne eşit bir hacmi ihtiva eden bir kabdır. Eni, boyu ve derinliği birer desimetre olan bir teneke kutu, tam bir litre demektir. Fakat, daha kullanışlı olmak düşüncesiyle, litre-

ler, daima silindir şeklinde yapılmaktadır. Çünkü. silindir şeklindeki bir kab zeytinyağı küpüne veya gazyağı tenekesine pek kolay girer. Bu sebeple, dükkânlarda kullanılan litreler daima çinko veya tenekeden yapılmış silindir kablardır. Ama ne olursa olsun. bir litrenin hacmi, mutlaka bir desimetre kübün hacmine denk olur.

Bir litre, tam olarak bir desimetre kübün aldığı, $+4°$ deki arı suyun hacmidir. Suyun yoğunluğu 1 olduğundan $+4°$ deki bir litre arı su, bir kilogram ağırlığa eşittir. Diğer sıvıların yoğunlukları, suyun yoğunluğuna uymayacağından; bu şekildeki sıvıların litre ağırlıkları değişik olur. Meselâ bir litre yağ, hiç bir zaman bir kg. yağ olamaz.

Litre kısaca (L) harfiyle gösterilir. Meselâ on litre (10 L) şeklinde yazılır.

Litrenin askatları ve katları vardır.

LİTRENİN ASKATLARI :

Litrenin askatları da, uzunluk ölçüleri birimi metrede olduğu gibi onar onar küçülürler.

Bunlar sırasiyle şunlardır: Desilitre - Santilitre - Mililitre.

Desilitre: «dl»:

Desilitre, «dl»: Litreden on defa daha küçüktür. Bir desilitre, litrenin onda biridir. $1\text{ L.} = \frac{1}{10}\text{ dl.}$

Desilitre kısaca «dl» şeklinde yazılır.

Santilitre «cl» :

Santilitre litrenin ($\frac{1}{100}$'ü) yüzde biridir. Bir litre içinde 100 cl vardır. 1 L = 100 cl. Bir desilitre içinde de 10 «cl» bu-

lunur. Santilitre kısaca «cl» harfleriyle gösterilir.

Mililitre «ml»

Bir mililitre «ml» santilitreden on defa daha küçük bir sıvı ölçüsüdür. Bir milimetre, litrenin binde birine eşittir. 1 L = 1000 ml. Mililitre, santilitrenin onda biri, desilitrenin yüzde biridir. Bu da kısaca «ml» harfleriyle gösterilir.

LİTRENİN KATLARI :

Litrenin katları da onar onar büyürler. Litrenin katlariyle, ekseriya tahıl gibi taneli ürünler ölçülür.

Litrenin katları da şunlardır: Dekalitre - Hektolitre.

Dekalitre «dal»:

Dekalitre, litrenin «10» katıdır. Dekalitrenin yazılışı da «dal» şeklindedir. 1 dal = 10 L.

Hektolitre «hl» :

Hektolitre (hl) litrenin 100 katıdır. Bir hektolitre içinde «10» dekalitre ve «100» litre vardır.

Hektolitrenin de yazılışı «hl» şeklindedir. 1 hl = 100 L. Hektolitreden büyük katlar kullanılmamaktadır.

LİTUANYA :

Lituanya, Baltık memleketlerindendir. Kuzeyinde Letonya, doğusunda ve güneyinde Polonya bulunur. Batısını Baltık denizi ile Doğu Prusya kuşatır. Küçük bir Avrupa devletidir. Alanı 61.300 kilometre karedir. Nüfusu 3 milyona yaklaşır. Cumhuriyetin baş şehri Vilnius (Vilno) şehridir. 1940 yılındanberi

Rusyanın işgali altında bulunan Lituanyada tarım oldukça ileridir. Patates ve tahıl bol elde edilir. Hayvancılık, sütçülük ileridir. İklimi serttir. Ruslar Lituanya'yı topraklarına katmışlardır. Fakat bu katma olayı dünya milletlerince tanınmamaktadır.

LİTYUM :

Lityum, bir madendir. Kimyasal simgesi «Li» harfleriyle gösterilir. Yoğunluğu da 0,59 dur. Görünüşü ve parlaklığı itibariyle gümüşü andırır.

LİVİNGSTONE «Livingstın okunur»:

David Livingstone 1813'te İskoçyada doğdu. Misyoner (din adamı) olarak yetişti. Sonunda, talih ve tesadüfler onu, Afrika vahşileri arasına sürükledi. Yıllarca, Afrikanın balta girmemiş, beyaz insan ayağı basmamış ormanlarında dolaştı. Yeni, yeni yerler buldu. Böylece Afrikayı medenî âleme tanıtarak bu kıtanın başlıca kâşiflerinden biri oldu. Zambezi nehri ile Victoria çağlayanı'nı ilk bulan odur.

1857'de «Misyonerlik gezileri ve Afrika güneyinde araştırmalar» adlı eserini yayınladı. Bu eserinden sonra, İngiltere hükümeti tarafından tekrar Afrikaya gönderildi. Nyasa gölünü keşfetti. 1864'de Londraya dönünce, ikinci eseri olan «Zambezi nehri ve kolları »adlı kitabını yayınladı. 1865'te tekrar Afrikaya döndü. Nil'in kaynaklarını aradı. Yıllarca izi kayboldu. Yerliler tarafından öldürüldüğü söylentileri yayıldı. Ama, bir gazeteci gezgin olan Stanley; Livingstone'ı Tanganika gölü yakınında buldu. İki yıl sonra da, vahşi Afrika ormanları arasında, kendisine çok bağlanan zencilerin yanında dizanteriden öldü. Geçtiği yerlerdeki yerliler Livingstone'ı çok sevmişlerdi. O da onları medenîleştirmek için çırpınmıştı. Öldüğünde, yerliler Livingstone'ın kalbini çıkardılar, Afrika topraklarına gömdüler; cesedini de İngiltereye yolladılar. Mezarı Westminster'dedir.

LİZBON :

Lizbon, Portekiz cumhuriyetinin baş şehridir. Avrupa'nın

batısında, Atlas Okyanusu kıyısındadır. İçinden Tagus nehri geçer. Hattâ şehir, bu nehrin ağzında, denizden 14 - 15 kilometre içerdedir. Böyle olmakla beraber Portekizin başlıca limanıdır. Nüfusu yedi yüz bini geçer.

Lizbonda askerî tersaneler ve şantiyeler vardır. Tarihî yapıları ve kütüphaneleriyle meşhurdur. Tarih boyunca Fenikelilerin, Kartacalıların, Romalıların ve Müslümanların eline geçen şehir 1755 yılında vukubulan bır depremde yıkılmış, aşağı yukarı 30 bin sakinini kaybetmiştir.

LİZOL :

Katrandan çıkarılır. Koyu renklidir. Yağa benzer bir sıvıdır. Mikrop öldürücü olarak kullanılır. Helâlara, lâvabolara, musluk taşlarına dökülür.

LOBUT :

Bir jimnastik aracıdır. Tutulduğu yeri ince, dibi kalındır. Şişeye benzer. Ağaçtan yapılır. Kol hareketlerinde kullanılır.

LOCA :

Tiyatro ve sinemalarda, bölmelerle ayrılmış, 3 - 5 kişi alacak kadar büyüklükte yapılan hususî yerlere loca adı verilir. Tiyatroların ön, sinemaların ise arka locaları makbuldür.

LODOS :

Güney yönünden esen rüzgâra lodos denir. Lodos rüzgârı ılık olur, çok defa da yağmur getirir (Akdeniz, Ege bölgelerinde).

LOİRE (Luar okunur):

Luar nehri, Fransanın en uzun akar suyudur. 1,010 kilo-

metredir. Orta Fransada, Cévenne dağlarından doğar. Atlas Okyanusuna akar.

LOKANTA :

Para karşılığı, dilediğimiz yemeği yediğimiz düzenli aşçı dükkânlarına, lokanta denilir.

LOKOMOTİF :

Lokomotif, demiryolu üzerinde vagonları çeken makinadır. Buharla, mazotla, benzinle ve elektrikle işleyenleri vardır. Memleketimizdeki lokomotiflerin çoğu buharla çalışır. Mazotla işleyenleri de çoktur. Son yıllarda Sirkeci ile Soğuksu arasında hatlarda elektrikli trenlerin çalıştırılma hazırlıkları yapılmaktadır.

Lokomotifin mucidi ve pratik olarak yapıcısı Stephenson adlı bir İngilizdir.

Bugünkü lokomotifler çok gelişmiş bir durumdadır.

LONDRA :

Dünyanın en büyük, en kalabalık şehirlerinden olan Londra, Büyük Britanya adasının güney doğusundadır. Taymis (Tamise - Thames) nehrinin ağzındadır. Nehrin iki yakasında kurulmuştur. Denizden 65 kilometre içerde bulunur. Fakat, Taymis nehrinin halici, geniş bir limanı andırır. Bu suretle büyüklü küçüklü yüzlerce gemi rahatça Londra rıhtımlarına yanaşabilir.

Taymis nehri üzerinde 12 köprü vardır. Bu köprülerden yayalar ve taşıtlar geçer. Ayrıca, 6 tane de demiryolu köprüsü bulunur. Bunların üzerinden de trenler geçer. Nehir altından geçen tünellerin sayısı sekizi bulur.

Londra, modern binalariyle, tarihî yapılariyle çok önemli bir yerdir. İçinde milyonları barındıran ve Nevyork'tan sonra dünyanın ikinci büyük şehri olan Londra, İngiltere İmparatorluğunun baş şehridir.

Kahramanlık Hikâyeleri:

TANRININ AÇTIĞI YOL

Ruslara yıllarca kafa tutan, kahramanlık menkıbeleri dilden dile bütün dünyaya yayılan Şeyh Şamil; bir savaş sonu dinlenmek ve derlenmek için yerleştiği avluda bir sabah ansızın uyandırıldı.

— Baskına uğradık.

Çeşitli baskınlar yapmış olan akıncıların, basılmanın kötülüğünü çok iyi bildiklerinden olacak, endişeleri gözlerinden okunuyordu. Şeyh Şamil sâkin görünmeyi uygun buldu. Sabah çayını kaynatmak üzere yakılmış ocağa doğru ilerledi:

— Atları hazırlayın, dedi.

Atı getirilirken secdeye kapandı. Tanrıdan yardım ve kolaylık diledi. Sonra ansızın doğruldu. Lezgilerin kıvrak raksına başladı. Az önce kılıçtan geçirilmek tehlikesiyle yürekleri titreyen yiğitler, yıllardır oynadığını görmedikleri şeyhlerine el vurup tempo tutuyorlardı. Endişe, korku yüreklerinden uçmuş, gitmişti. Şeyh en coşkun demde atına sıçradı:

— Haydi yiğitlerim, Tanrının açtığı yoldan geçelim!

Şahlanan atlar, düşman çenberini parçaladı. Bütün akıncılar kurtuldu.

Tarihî Fıkralar:

ÖVÜNÇ DERECESİ

Şeyh Şamil, uzun seneler kahramanca çarpıştıktan sonra pek üstün düşman kuvvetleri tarafından esirlik zincirleriyle bağlandı. Hürriyet kartalına düşmanlar iyi muamele ediyorlardı. İyi niyetlerini göstermiş olmak üzere Rus veliahtının düğününe de çağrıldı. Çar iltifat etti.

— Böyle mes'ut bir günde, sizin gibi büyük adamı misafirim görmekle övünç duyuyorum.

Şeyh Şamil sükûnetle karşılık verdi:

— Eğer Çar hazretleri esirim ve misafirim olsalardı; ben daha çok övünç duyardım.

Gülüyorum

TUTULAN AY

Bir gün ay tutulmuştu. O sırada Fatihte zengin ahbaplarımdan Rahmi Toraman'ın evinde bulunuyordum.

Rahmi Toraman yüzünü buruşturdu:

— Buradan iyi görünmüyor. Gidip Kandilliden seyretmeli.

— İyi ama, gidinceye kadar ay kurtulur.

— Rasathane müdürü çok yakın dostumdur. Hatırımı kırmaz, tekrar tutturur.

OLDU

Bektaşiye:

— Abdestsiz namaz olur mu? demişler.

— Ben kıldım, oldu, demiş.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : ALİ RIZA AKISAN Teknik Sekreter EJDER AKISAN - Yayımlıyan : AKISAN YAYINEVİ : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

24 Aralık 1954, Cuma — Sayı: 53 —Fiyatı: 15 Kuruş.

MADENSEL
BAROMETRE
MADEN
KÖMÜRÜ
MACARLAR
MAHYA
MAKARA
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
M-1
MALTA
ERİĞİ
MANDOLİN
MANDALİNA
MANDA
MAMUT

Bunları biliyor musunuz ?

KATI OLMAYAN MADEN

Cıva, tabiatta sıvı halinde bulunan yegâne madendir. Kaynatıldığı zaman su gibi buhar olup, havaya uçar. Soğutulunca da donar. Bu yüzden soğuk kuzey ülkelerinde; cıvalı ısı ölçerler yerine, ispirtolu ısı ölçerler kullanılır.

BARUTU KİM BULDU?

Avrupalılar, barutun 14. yüzyılda yaşamış Schwartz (Şvarts) adlı bir Alman rahibi tarafından bulunduğunu iddia ederler. Halbuki eski Hintliler; bir kısım odun kömürü, bir kısım kükürt ve beş kısım güherçileyi bir araya katarak barut yapmasını biliyorlardı. Büyük İskender'in askerleri; Hint Seferinde, «şimşek ve gök gürültüsü» nü harb aracı olarak kullanan Hint askerlerini gördüklerini söylemişlerdir. Keza Araplar İspanya'da Malaga'yı zaptederken Schwartz'tan yedi yüz yıl önce (712'de) barut kullanmışlardır.

İNSAN SESİ NE KADAR UZAKTAN DUYULABİLİR?

Sıcak ve kurak ülkelerde insan sesi 200 metreden duyulur. Halbuki Kuzey Kutbunda, açık ve buzlu arazide 30 kilometre öteden bağıran bir insanın sesi işitilebilir.

ATLAR AYAKTA NASIL UYUYOR?

Canlılar uyurken ayak kasları dinlenir, bu yüzden uyuyan canlılar yatar. Halbuki atların dört ayağı, onları, kasları çalışmaksızın da ayakta tutmağa yeterlikte bir destektir. Bu yüzden atlar ayakta uyuyabilirler.

DÜNYANIN EN BÜYÜK HEYKELİ NEREDEDİR?

Dünyada bulunan en büyük heykel, New-York (Niyu-York) taki meşhur «Hürriyet Heykeli» dir. Bu heykel üzerine konulduğu yer ile beraber 90 metre yüksekliktedir. Heykeli, on senelik yorucu bir çalışma sonunda Fransız heykeltraşı A. Bartholdi yapmıştır.

LOZAN BARIŞI :

Atatürk'ün Başkomutanlığında kazanılan büyük İstiklâl Savaşı zaferinden sonra, dünya devletleri, Türk Milletinin haklarını tanımak zorunda kaldılar. Bunun için de Türkiye Büyük Millet Meclisi ile temasa geçtiler; anlaşmak istediklerini belirttiler. Türkiye Büyük Millet Meclisi kendi üyeleri içinden bir topluluk ayırdı. Bu heyetin başında İsmet Paşa bulunuyordu. Eşsiz Atatürk, gerekli emirleri vermişti. İmzalanacak barışla dünyanın bağımsız ulusları içinde eşit haklara sahip şerefli bir yer alacaktık.

Konferans İsviçrenin Lozan şehrinde toplandı. Bu konferansa İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika, Rusya gibi büyük devletler de delegelerini göndermişlerdi. Konuşmalar uzadı, aylarca sürdü. Çetin tartışmalar oldu. Nihayet **24 Temmuz 1923** tarihinde Lozan Barışı imzalandı. Böylece Osmanlı padişahının imzaladığı «Sevr Barışı» zilletinden tamamen kurtulduk. Kapitülâsyonlar kaldırıldı. Tam mânasiyle istiklâlimize kavuştuk. Hatay vilâyetimiz hariç, bugünkü vatan sınırlarımız içinde her türlü hürriyetimize sahip bağımsız bir devlet olduk. Yalnız, Trakya ile Boğazlar bölgeleri, gayri askerî yerler olarak kabul edilmişti. Buralarda tahkimat yapamıyacaktık. Fakat 1936 da imzalanan Montrö Antlaşması ile bu pürüz de hallolundu. Çanakkale ve İstanbul Boğazları üzerinde dilediğimiz tahkimatı yapma hakkını da kazanmış olduk. Büyük Atatürk ömrünün son yıllarında Hatay dâvasını da kazandı. Bize kuvvetli bir devlet ile cennet gibi bir vatan bırakarak aramızdan ayrıldı. Lozan, Mehmetçiğin süngüsüyle yazılmış bir barış anlaşmasıdır.

LÖKLÂNŞE PİLİ :

Löklânşe pili de, elektrik akımı sağlıyan bir elektrik kaynağıdır. Cam bir kavanozun içine, kenarlarından su geçirebilecek silindir şeklinde bir kab koyarız. Kavanoz nişadırlı suyla doldurulur. Ayrıca bu suyun içine yeni bir çinko parçası sarkı-

tırız. Kavanoz içindeki kabın içine de kuru pillerdeki kara tozdan konulur. Ayrıca, bu tozların ortasına karni kömürü yerleştirilir. (Siyah tozlar manganez dioksit parçacıklarıdır.) Kavanozdaki çinkonun ucu ile karni kömürü bir bakır telle bağlanırsa elektrik akımı başlar. Bu akım, kömürden çinkoya doğrudur. Pildeki kömür pozitif +, çinko ise negatif — kutupları teşkil eder.

Böylece meydana getirilen pil de **Löklânşe pili** adını alır. Löklânşe pilleri telgrafhanelerde ve elektrik zillerinde kullanılırlar.

LÛGAT :

Bir yazı içinde, aslı arapçadan veya acemceden gelen kelimeler bulunur ki, bunlara kısaca lûgat deriz

Bazı insanlar bu şekil kelimelerle konuşurlar. Böylelerine de «lûgat paralıyor» denir.

LÛGATÇE :

Minik lûgat kitabı demektir.

LÛGAT KİTABI :

Konuşma ve yazı dilimizde anlamını bilmediğimiz kelimeler vardır. Bu kelimeleri, alfabetik sıraya göre mânalariyle birlikte yazan kitaplara «Lûgat kitabı» denilir. Mânasını kavrayamadığımız herhangi bir kelimeyi lûgat kitabından çabucak öğrenebiliriz. Bizim dilimizde «Osmanlıcadan Türkçeye» ve «Türkçeden Osmanlıcaya» olmak üzere çeşitli lûgat kitapları vardır. Lûgat kitabından çabuk kelime bulma alışkanlığını kazanmak için alfabedeki harf sırasını çok iyi bilmeliyiz.

LUTHER (Lüter okunur):

Martin Luther 1483'te doğdu, 1546'da öldü. Hıristiyan di-

ninde reform yapmıştır. Önce felsefe öğretmeni idi. Sonraları rahip oldu. Papanın dinî kanaatlerine güveni sarsılan Luther, papaya karşı koydu. Onu 95 maddelik bir eserle protesto etti. Böylece Hıristiyan dininde ikileşme görüldü. Papa Lutheri aforoz ettiyse de Alman prensleri Lutherden yana oldular. Çünkü onlar da, kilisenin tahakkümünden bıkmışlardı. Lutherin tarafını tutanlara «Protestan» adı verildi.

Luther İncil'i (Hıristiyanlığın kutsal kitabı) Almancaya çevirdi. Böylelikle İncilin millî dillere tercüme edilmesine yol açtı. Halk, okuduğunu kolayca anladığından Papanın söylediklerinin İncilin anlattıklarına uymadığını kavramış oldu.

Luther; Hıristiyanlıkta reform yapmış bir inkılâpçı olmakla beraber, Alman yazı dilinin de en güzel örneklerini vermiştir.

LUXEMBOURG «Lüksemburg okunur»:

Avrupanın küçük devletçiklerinden biridir. Kıt'anın kuzey batısındadır. Dükalıkla yönetilir. Almanya, Fransa ve Belçika arasına sıkışmıştır. Yüz ölçümü 2.586 kilometre karedir. Nüfusu 300 bine yaklaşır. İklimi soğuktur. Endüstride oldukça ileridir. Tarımı gelişmiştir. Başkenti Luxembourg şehridir.

LUXEMBOURG: «Lüksemburg okunur»:

Lüxembourg dükalığının başşehridir. İçinden Alzette ırmağı geçer. Çok güzel olan bu şehrin nüfusu 58 bindir. Ticareti ileridir.

LÜBNAN CUMHURİYETİ :

Akdenizin doğusunda yer almış küçük bir devlettir. Filistinden İskenderun güneyine kadar 1930 kilometre uzunluğundadır. Memleketin eni 60 kilometreyi geçmez. Nüfusu bir milyona yaklaşır. Kıyı bölgesi ve dağların denize bakan yamaçları verimli topraklarla kaplıdır. Ormanları da boldur. Başşehri Beyruttur. Eskiden bu memleket, Osmanlı sınırları içindeydi. 1941

den beri bağımsız olarak, idaresini Fransızlardan kendi eline almıştır.

LÜFER :

Bir balık cinsidir. Uskumrudan büyükçedir Pulludur. Açık, gümüşî renklidir. Bilhassa, İstanbul Boğazının en lezzetli balıklarından olan lüferin ıskarası meşhurdur. Poyraz ve soğuk havalarda yakalanan lüferin eti tıkız olur.

LÜLEBURGAZ :

Lüleburgaz, Kırklareli vilâyeti kazalarından biridir. Genel nüfusu 41,607'dir. 33 köyü vardır. Kırklarelinin 40 kilometre güney doğusuna düşer. Toprakları verimlidir. Tahıl, meyva, üzüm, sebze bol yetiştirilir.

Lüleburgaz, hayvan bakımından da zengin bir yerdir.

M :

«M» harfi, Türk alfabesinin on altıncı harfidir. Sessizdir. Sessizlerin de on ikincisini teşkil eder.

M :

Romen rakamlarında M harfi 1000 sayısını gösterir. «M»'nin önüne bir (C) koyarsak 900 yazmış oluruz. C, «M» den sonra gelirse «1100» yazılmış olur.

MAAŞ :

Devlet hizmetinde veya özel kurumlarda çalışanlara ayda bir verilen paraya «maaş» adı verilir. Maaş toplu olarak ya ay başında veya ay sonunda ödenir.

MACARİSTAN :

Macaristan, Orta Avrupa devletlerindendir. Birinci Cihan Savaşından önce, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu adı altında

büyük bir devlet vardı. Savaş sonunda bu devlet parçalandı; yerinde iki küçük devlet kuruldu. Bunlardan biri Avusturya, diğeri de Macaristandır.

Macaristanın büyüklüğü 93.000 kilometre karedir.

Macaristanın yüzey şekilleri :

Macaristanın geniş ovasını kuzeyde Matra dağları çevirir. Bu dağların ortalama yüksekliği 1000 metreyi ancak geçer. Ayrıca, sarp yamaçlariyle uzanan Karpat dağları memleketin kuzey yönünü, bir yay halinde kuşatır. Bu dağlar arasında, sık ormanlarla kaplı bulunan Bakony dağları Macar ovasını ortadan ikiye böler. Bu parçalardan biri kuzeyde, diğeri de güneyde kalır. Bugünkü Macar ovasının çok eskiden bir iç deniz olduğu sanılmaktadır. Avrupanın ikinci büyük nehri olan Tuna, geniş ovayı sular. Bu ovanın ötesinde, berisinde bataklıklara da rastlanır. Macar ovası löslerle kaplıdır. Balaton gölü, memleketin en geniş gölüdür.

Macaristanın iklimi:

Macaristanın denizlerden uzak bulunuşu, iklimine etki yapar. Dolayının da yüksek dağlarla çevrili olması kışların sert ve uzun, yazların ise sıcak ve kısa geçmesine sebep olur. Yıllık yağış 60 cm. dir. Yağmurların en çok ilkbaharda yağdığı görülür.

Macaristanın nehirleri :

Memleketin en önemli akarsuyu Tuna'dır. Yüksek dağlardan çıkan diğer akar suların pek çoğu hep Tuna'ya boşalır. Tuna, kuzeyden Raab ve Leitha kollarını alır. Bu ırmaklar Avusturyadan gelirler. Karların erime mevsiminde nehirler taşarlar, böylece geniş ovaya yayılırlar. Bereketli toprakları bir lös tabakasiyle örterler. Tunaya karışan kollardan biri de, Tisadır. Drava, Yugoslavya ile Macaristan sınırı üzerinde akar.

Macaristanın nüfusu :

Macaristanın nüfusu 9 milyonu geçer. Kilometre kareye 100 kişi düşer. Bu nüfusun %98,2 si Macar; geri kalanı da Hırvat, Slovak, Alman ve Romenlerden ibarettir.

Tunanın iki yakasında kurulmuş olan Budapeşte, Macaristan Cümhuriyetinin başşehridir.

Macaristanın iktisadî durumu :

Halk en çok, tarım ve hayvancılık işleriyle uğraşır. Tahıl çok ekilir. Hele buğday, mısır çok fazla yetiştirilir. Şeker pancarı, yulaf, arpa, patates, tütün gibi ürünler de bol elde edilir. Topraklar makinalarla işlenir. Koyun, keçi, sığır ve domuz çok beslenir. Kümes hayvanları da pek boldur.

Macaristanın madenciliği :

Macaristanda kömür ve demir madenleri vardır. Ayrıca, aliminyum ve boksit madenleri de işletilmektedir.

Macaristanda endüstri :

Tarım endüstrisi ileridir. Değirmenler, un fabrikaları çoktur. Şeker ve nişasta fabrikalarına sık sık rastlanır. Tütün, alkol, bira endüstrisi gelişmiştir. Macaristanda dokuma fabrikaları da vardır.

Macaristanda Ulaştırma - Ticaret :

Demiryolları 7823 Km. uzunluğundadır. Bütün hatlar, Budapeştede birleşirler.

Macaristanın en rahat ulaşım yollarının başında Tuna gelir. Tunada irili ufaklı tankerler, çeşitli gemiler çalışır. Tuna,

Macaristanın diğer Avrupa devletlerine giden; bir yandan da Karadenize açılan en belli başlı yolunu teşkil eder.

Mcaristan, ticaretinin çoğunu komşulariyle yapar. Buğday, un, yumurta, beygir, kümes hayvanları, domuz, şeker satar. Odun, kereste, maden kömürü, kumaş, kâğıt alır. Bizimle alış verişi azdır.

Macaristan, uzun yıllar bir eyaletimiz olarak idare edilmişti. Bugün hâlâ Macaristan köylerinde, Türklerin şanlı hâtıraları bir masal gibi anlatılır. Budinde ve daha başka Macar şehirlerinde tarihî eserlerimiz vardır. Macar halkı da aslen Türktür. İkinci Cihan Savaşında Almanların eline düşen Macaristan bugün Sovyet Rusyanın işgali altındadır.

MACELLAN: (Bak: Magellan):

MACELLAN BOĞAZI: (Bak: Magellan Boğazı):

MAÇ :

Karşılıklı iki takımın, yenişmek gayesiyle oynadıkları oyuna, maç denilir.

Futbol, voleybol, basketbol ve güreş maçları gibi...

MAÇKA :

Maçka, Trabzon vilâyeti kazalarındandır. 73 köyü vardır. Bütün nüfusu 32 bini geçer.

MADAGASKAR :

Madagaskar, Afrikanın güney doğusuna düşer. Dünyanın büyük adalarından biridir. Dolayını Hint Okyanusu çevirir. Madagaskar ile Afrika arasındaki geçite «Mozambik kanalı» denilir.

Adanın alanı 625,167 kilometrekase kadardır. (Hemen hemen Türkiye büyüklüğüne yakın.) Üzerinde ancak 4.198.000 nüfus yaşar. Madagaskarın merkezi Tananarive şehridir. İklim, genel olarak tropikaldir. Kıyılara bol yağmur düşer. Kıyılardan içerilere gidildikçe sık ormanlara girilir. Buralarda hava kısmen ılımandır. Zengin toprakları azdır. Kahve, kakao, manyoka, pirinç, yerfıstığı, şekerkamışı başlıca ürünleri teşkil eder.

Altın, bakır, kömür, grafit, mika madenleri vardır. Ada halkı, Malgaş kabîlelerinden ibarettir. 1885'te ada ile ilgilenen Fransızlar, 1895'te adayı zaptetmişlerdir. Burası, o tarihten beri de Fransanın bir sömürgesi halindedir.

MADALYA :

Savaşlarda yararlık gösterenlere ve yarışları kazananlara madalya verilir. Bu da altından, gümüşten veya sair madenlerden olur. Sergilerde, fuarlarda derece alan firmalara da madalyalar verilir. Bir de, ilk olarak, 1730'da madalya kullanılmaya başlamıştır. Bu tarihte çıkarılan ilk madalya «Ferahi» adını taşır. Bu, altın madalya idi. Daha sonraları çeşitli madalyalar çıkarılmıştır. Türkiye Cumhuriyetinde, resmî olarak yalnız bir «İstiklâl madalyası» vardır.

«Madalyanın tersi böyle değil» deyimini, bir işin içyüzünün, dış görünüşe benzemediğini anlatmak için kullanırız.

MADALYON :

Madalyon, boyuna asılan minik bir muhafazadır. İçine resim konulur. Madalyonların altın ve gümüşten olanları vardır.

MADEN :

Maden, Elâzığ vilâyeti içinde bir kaza merkezidir. 54 kö-

yü vardır. Köyleriyle birlikte bütün nüfusu, 21 bini geçer.

MADEN :

Yer tabakaları içinde veya üzerinde bulunan inorganik maddelere kısaca maden adı verilir. Altın, elmas, demir, bakır v.s. gibi.

MADEN DEVRİ :

Tarih, yazının icadiyle başlar. Fakat, arkeolojik araştırmalar (yeraltı kazıları), eski insanların yazıyı bilmezden önce de, nasıl yaşadıkları hakkında bize bilgiler vermiştir.

Yazının icadından önceki devre, **«Tarih öncesi devirleri»** diyoruz. Bunlar da:

1 — Taş çağı,

2 — **Maden çağı** olmak üzere ikiye ayrılır. Taş çağını da,

a) **Yontmataş devri,**

b) **Cilâlıtaş devri,** olarak kısımlara bölüyoruz.

Maden çağını ise:

a) **Bakır devri,**

b) **Tunç devri,**

c) **Demir devri,** diye 3 bölümde incelemek gerekir.

İlk insan, avını vurmak veya düşmanından korunmak için kendisine lâzım olan silâhları, taşları yontmak suretiyle yapmıştı. Sonraları, zekâsı ilerliyen insanlar, bu taş silâhları birbirine sürtmek suretiyle cilâlandırdılar. Böylece (Kaba taş - Yontmataş) devrinden «Cilâlıtaş devri» ne geçmiş oldular. Akan zaman içinde insanın zekâsı ile birlikte bilgisi ve âlet yapma kabiliyeti de gelişiyordu. Nihayet, **bakır madenini** buldular. Bakırı ateşte

kolayca işlediler; diledikleri eşyayı yaptılar. Ama, bakır yumuşaktı. Onlara, gereken faydayı sağlayamıyordu. Durmadan gelişen insan zekâsı bunun da kolayını buldu. Bakıra kalay karıştırdı. Tuncu keşfetti. Böylelikle **Bakır devrinden** sonra, **Tunç devri** başlamış oldu. Fakat, Tunç sağlam olmakla beraber çok güç işleniyordu. Yüzyıllar sonra insanlar, kendileri için daha elverişli olan demiri buldular. Silâhlarını demir madeninden yaptılar.

Bu suretle **Demir devrini** de açmış oldular. Uzun yüzyıllar böyle devam etti. Demir devri insanı, taş devri insanından daha bilgiliydi. Uygarlıkta da daha ileri gitmiş durumdaydı. Artık köy ve kasabalarda oturuyor, tarım yapıyordu. Evcilleştirdiği birçok hayvanlardan yardım görüyordu. İşte, Maden devrinin son bölümü olan demir çağı içinde insanlar yazıyı buldular. Papirüslerin, tuğlaların, taşların üzerine dilediklerini yazmaya başladılar.

Yazının icadiyle birlikte **Tarih öncesi devirleri** kapandı; **Tarih devirleri** açıldı.

Bugün, müzelerimizi süsleyen pek çok eserler, maden devrinin en canlı hâtıralarıdır.

MADEN İŞLERİ :

Okullarımızda, resim-iş derslerinde alçı işleri, tahta işleri, kil işleri gibi, bir de, madenlerle yapacağımız iş konuları vardır. Biz bunlara, kısaca maden işleri adını veririz.

Tellerden kafes yapmak, ızgara yapmak; tenekeden maşa, kürek, mangal, soba, çark, değirmen yapmak hep maden işleri sırasındadır.

Bunun için de, işliğimiz, bu gibi çalışmalara elverişli bir yer olmalıdır. Gerekli araç ve gereçler bulunmalıdır. Kerpeten, pens, kargaburun, makas, havya gibi araçları kolayca kullanma

alışkanlığı kazanmalıyız. Maden ışlerinde çalışmakla, hayatta bizler için lâzım olan bazı eşyayı da yapmasını öğrenmiş oluruz.

MADEN KÖMÜRÜ :

Maden kömürü, endüstride en çok aranan bir madendir. Yakacak maddelerimizin de en değerlisidir. Rengi siyahtır, yağlıdır, taş gibi serttir. Maden kömürü, damarlar halinde yer altında bulunur. Şimdi; maden kömürünün, nasıl olup ta yer altında bulunduğunu merak edersiniz.. Hattâ, «Maden kömürü nasıl olmuştur?» diye de düşünenleriniz vardır. Bunun için, önce, maden kömürünün oluşunu anlatalım:

Dünyamız, bugünkü şekle girinceye kadar, uzun devirler geçirmiştir. Bu uzun devirler içinde büyük depremler olmuş. Bu depremlerle çöküntüler meydana gelmiş. Böylece, geniş ormanlar toprak tabakaları altında kalmış. Ayrıca, nehirlerin akıntısı ağaçları sürükleyip göllere, denizlere götürmüş; bunların üzerine de kalın toprak tabakaları biriktirmiş. İşte yüzbinlerce sene toprak tabakaları arasında sıkışıp kalan ağaçlar, ağır basınçlar altında ezilmişler. Isı etkisiyle yavaş yavaş yanmışlar ve kömür cevheri haline gelmişler.

Maden kömürlerinin türlü çeşitleri vardır. Şimdi de, kısa olarak bunları inceleyelim:

Antrasit: Çok sert bir kömürdür. Siyah olan rengi parlaktır. Kalorisi çoktur. Yakıldığı vakit büyük bir ısı verir. Yanarken duman çıkarmaz. Tutuşması zordur. Demir izabe fırınlarında, çelik yapımında kullanılır.

Huy: Antrasitten daha az serttir: Isı derecesi de yüksek değildir. Huy da yanarken duman çıkarmaz; koku vermez. Yurdumuzun Zonguldak ve Ereğli bölgelerindeki ocaklarda çıkarılan kömür, Huy'dur. Yıllık istihsalimiz 5 milyon tonu bulur. Bu kömür fabrikaların çalıştırılmasında, gemilerin işletilmesinde kullanılır.

Grafit: Yumuşaktır. Rengi maviye çalar. Kurşun kalemlerinin özü (yazan kısmı) kil karıştırılmış grafit kömürüdür.

Linyit: Isı derecesi düşüktür. Taş kömürleri gibi tam kömürleşmemiştir. Linyit kömürünün oluşu daha yakın zamanlara aittir. Yanarken is çıkarır, koku verir. Özel biçimde yapılmış sobalarda yakılır. Fabrikalarda kullanılır. Memleketimizin çeşitli bölgelerinde linyit damarlarına rastlanmaktadır. Yıllık istihsalimiz 700 bin tonu geçer. Linyit, ucuz bir kömürdür.

Turp: Bataklıklardaki bâzı bitkiler zamanla kömürleşirler; turp kömürü olurlar. Taş kömürü ve linyit kadar değerli sayılmaz.

Kok kömürü: Kok kömürü, kömür sobalarımızda yanan gazı alınmış bir kömürdür. Taşkömürünün gazhanelerde hava gazı alındıktan sonra geriye kalan kısmıdır. Zonguldak'ta sömikok fabrikasında elde edilir. Ayrıca, büyük şehirlerde gazhanelerden de bol bol temin edilmektedir.

MADENLERİMİZ :

Yurdumuz, maden bakımından çok zengindir. Bununla beraber, vatanımızın her köşesi, sıkı bir incelemeye tâbi tutulmadığından, gerçek durum tam olarak bilinememektedir. «Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü» memleketimiz madenlerini inceden inceye aramaktadır.

İşletilmekte olan maden ocaklarının çoğu, hükûmetimizin elindedir. Hükûmet te maden işletme işini «Etibank» a devretmiştir. Şimdi, yurdumuz madenlerini kısaca gözden geçirelim:

Madenlerimizden yakıtlar:

Maden kömürü: Yurdumuzun en zengin kömür kaynakları Batı Karadeniz çevresinde, Zonguldak'tadır. Bu çevredeki kömür 1849'dan beri işletilmektedir. Yer altındaki kömür damarlarının uzunluğu, 200 kilometreyi bulur. Bu damarların eni çok yerde 50 kilometreyi geçer. Zonguldak, Üzülmez, Kozlu ve

Çatalağzı en zengin ocakların bulunduğu yerlerdir. Çıkarılan kömürlerin bir kısmı trenlere yükletilir; Orta ve Doğu Anadoluya sevkedilir. Fakat, kömürlerin çoğu, Zonguldak ve Ereğli limanlarında gemilere yükletilerek İstanbula yollanır. Kömür havzasında, yer altında 5 milyar ton kömürün bulunduğu hesaplanmaktadır.

Yıllık kömür çıkarımı 5 milyon tonu bulmaktadır.

Linyit: Linyit kömürüne, hemen hemen yurdumuzun her yanında rastlanmaktadır. En bereketli ocaklar: Ege bölgesinde Somada, Tavşanlı ve Değirmisazdadır.

Yeşilırmak yöresinde, İstanbul yakınlarında da linyit damarları mevcuttur.

Madenlerimizden Petrol: Yurdumuzda, petrol araştırmalarına hızla devam olunmaktadır.

Güneydoğu Anadoluda; Batmanda ve Beşiri kasabası yakınlarında Raman Dağı petrol bölgesi gelecek için çok umutludur. Burada, az miktarda istihsâl de yapılmaktadır.

Madenlerimizden demir: Memleketimiz demir bakımından oldukça zengindir. Karabük demir - çelik fabrikalarımız Divrik demirlerini işlemektedir.

Madenlerimizden bakır: Bakır yukarı Dicle bölgesinde Erganide işletilir. Artvin vilâyetimizin Murgul bakır madeni de işletilmeye başlamıştır. Ayrıca, İnebolu - Kastamonu yolu üzerinde Küre'de de bakır madeni bulunur.

Madenlerimizden Krom: Yurdumuzda krom çok zengindir. İç Batı Anadolu, Güney Anadolu, İç Anadolu bölgelerinde zengin krom damarları vardır. Ergani yakınında Guleman'da da krom bulunmuştur.

Dünyada, en çok krom çıkaran memleket Türkiyedir.

Diğer Madenler:

Gümüşlü kurşun: Balya, Bolkardağı, Keban, Gümüşhacıköy, Denek, Akdağ madeni gibi yerlerde bu madene çok rastlanmaktadır.

Kükürt İsparta, **civa** Karaburun, **çinko** Balya, **manganez** Eskişehir - Tire - Karadeniz Ereğlisi, **Antimuan** Turhal, **Arsenik** Ödemiş, **borasit** Bandırma, **zımpara** Menderes bölgeleri, **lüle taşı** Eskişehir çevrelerinde mevcuttur. Maden sularına, kaplıcalara ve tuzlalara da sık sık rastlanmaktadır.

MADENLERİMİZİN EKONOMİK DEĞERİ :

İşletilmekte olan madenlerimiz, memleketimize pek çok iktisadî faydalar sağlamaktadır. Hele, bir memlekette endüstrinin gelişebilmesi için, o memlekette endüstri için gerekli bütün madenlerin bol bol bulunması lâzımdır. Ağır demir endüstrisinin kurulmasında, kömür ve demirin mevcudiyeti şarttır. Ayrıca, çıkardığımız madenlerin çoğu dış memleketlere satılarak yurdumuz her yıl milyonlarca lira para kazanmaktadır. Fabrikalarımızın ihtiyacı olan madenler de, burada işlenmektedir.

1952 yılı istatistiklerine göre, memlekitimizin, bir yılda çıkardığı maden durumu şöyledir:

Taşkömürü	4,846,000	ton
Linyit	1,387,000	»
Krom	805,000	»
Tuz	316,000	»
Demir	184.000	»
Manganez	80.000	»
Bakır	23,330	»
Borasit	13,730	»
Zımpara	9,397	»
Kükürt	9,381	»
Simli kurşun	3,047	»
Antimuan	2,320	»

Bu rakamlar, yukarıda söylediğimiz gibi, 1952 istatistiklerinden alınmıştır. Şüphesiz, bugünkü maden istihsal durumumuz, geçen yıllara göre daha da artmış vaziyettedir.

Madenlerimizin alıcısı olan memleketler; Almanya, Amerika, İngiltere, İtalya, Fransa gibi endüstride ilerlemiş olan batılı devletlerdir.

MADENSEL BAROMETRE :

Barometreler:

a) Civalı,

b) Madensel barometreler olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Madensel barometreler, madenlerin esnekliğinden faydalanmak suretiyle yapılırlar. Arada bir de civalı barometrelerle âyarlanırlar. Çünkü maden, zamanla yaylânma (kabiliyetini) yeteneğini kaybeder.

Şimdi, madensel bir barometrenin yapılışını inceleyelim:

Madensel barometre, iç havası boşaltılmış, daire şeklinde, basık kapalı bir kutudur. Şüphesiz ki, bu kutunun madeni, yumuşak ve esneme kabiliyeti olan bir madendir. Bu kutunun üst yüzeyi dalgalı (kıvrımlı) dır. Bunun da sebebi, kutu yüzeyinin hava ile olan temasını genişletmek içindir. Havası alınmış kutunun içinde (hassas) duyar bir yay vardır. Bu yay, hava basıncıyla kutunun esneyen üst yüzeyinin çökmesini önler. Bu yaya ilişik olarak bir kaldıraç, kaldıracın ucunda da bir gösterici veya kalem bulunur. Bu şekilde hazırlanan madensel barometre, deniz düzleminde, civalı bir barometreye göre âyarlanır, derecelenir.

Havanın basıncı azalıp çoğaldıkça, madensel barometredeki kutunun esneyebilen yüzü hareket eder. Böylece bazan aşağı iner, bazan da yukarı kalkar. Tabiatiyle bu hareketler yayı ve ona bağlı olan lövyeyi oynatır. Dolayısiyle kaldıraç ucundaki

Kahramanlık Hikâyeleri:

KİMMİŞ SERSEM?

Bursalı Ali 17 eylûl sabahı düşmanın ansızın yaptığı hücum sırasında esir oldu. Çok üzüldü. Türk askeri için esir olmak ölümden beterdi.

— On beş süngüye karşı koyamazdım. Koyardım; mutlaka ölürdüm. Evet ölmeden önce beş, altısını gebertirdim, ama neye yarardı? Ben ölmek istemiyorum. Savaş süresince dövüşmek, yüzlerce gâvur şişlemek istiyorum.

Sözleri bir anda kafasında sıralandı.

— O halde kurtulmanın çâresine bakmalı, diye mırıldandı.

Düşman onbaşısının «silâhını at!» emrini hemen yerine getirdi. Ve aklını kaybetmişler gibi aptalca sırıttı. Ötekiler küçümseyerek güldüler. Onbaşı beş ere işaret etti:

— Götürün şu sersemi!

Ali, beş düşman erinin ortasında yürürken içinden gülüyor, koynunda mücevher itinasiyle sakladığı bombayı ateşliyecek zamanı kolluyordu.

Beş yüz metre yürüdükten sonra istediği fırsatı yakaladı. Bir tepe arkasına gelince bombanın sürgüsünü koynunda çekti. Şimşek hıziyle fırlattı. Kendini yere attı. Neye uğradıklarını anlıyamıyan düşman erlerinden dördü parçalandı. Beşinci yerinden doğrulmadan Ali, eline geçirdiği tüfeğin dipçiğini beynine indirdi.

— Kimmiş sersem? Hee? Türkleri kolay yutulur lokma değildir!

Görünmeden Türk siperlerine ulaştı.

Tarihî Fıkralar :

EN BÜYÜK DEĞER

Üçüncü Sultan Ahmet'e şark hükümdarların biri pek değerli bir yüzük göndermişti. Padişahın pek hoşuna gitti. Hemen parmağına taktı. Elini kaldırıp beğenerek baktı ve çevresinde bulunan vezirlere sordu:

— Acaba bundan değerlisi var mıdır?

— Hiç ummayız efendimiz. Sağlıkla kullanınız, dediler.

Yalnız başvezir Nevşehirli İbrahim paşa:

— Hayır, dedi. Bundan daha kıymetlisi var padişahım?

Padişahın yüzündeki memnunluk izleri silindi.

— Nedir o? Dedi.

— O yüzüğün takıldığı parmak.

Gülüyorum:

ÜSTÜN ÜCRET

İtalyanın meşhur kemanisti «Paganini» bir gece kendisini iyi bilen bir arabacının arabasiyle konser vereceği tiyatroya gider. İnerken arabacı 20 frank ister.

— Neden? Tarife iki franktır.

— O fiyat sizin için değil. Siz bir tel üzerinde yay çekip gecede 10 bin frank kazanıyorsunuz.

Sanatkâr tarife üzerinden araba ücretini verir:

— Al şu hakkını. Dönüşte beni evime tek tekerlek üzerinde götürürsen; 30 frank daha alırsın. Çünkü, herkesin yapamadığını yapan kimseler üstün ücret almağı hak ederler.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan : **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : **ERCAN MATBAASI** — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

31 Aralık 1954, Cuma — Sayı: 54 — Fiyatı: 15 Kuruş.

MANGAL
MANOLYA
MANIPLE
MANOMETRE
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
M-2
MANTAR
MARANGOZ
MANTO
MARUL
MARS GEZEGENI
MARTI

Bunları biliyor musunuz ?

ISIRGAN NEYE ELİMİZİ DALAR?

Isırgan bitkisinin ufak dikenlerinin diplerinde soğan şeklinde torbacıklar vardır. Bunların içinde Histamin ve Asetilkolin adı verilen zehirli maddeler vardır. Elimizi ısırgana sürünce dikenlerin uçları kırılır. Yakıcı zehir hemen fışkırarak cildimizi yakar.

KEDİNİN BIYIKLARI NE İŞE YARAR?

Kedinin yüzündeki bıyıklar, süs olmaktan çok duyu organlarıdırlar. Bu bıyıkların diplerinde çok hassas sinirler vardır. Bıyıklar bu suretle en hafif bir temastan dahi müteessir olurlar. Kediler geceleyin yollarını bıyıkları yardımiyle bulurlar.

BÜYÜK ŞEHİRLERDE HER GÜN YUTULAN TOZ

Büyük şehirlerin havası çok kirlidir. Bilginler bir şehrin bir metreküp havasında iki yüz bin toz tanesi bulunduğunu hesaplamışlardır.

HER İNSANIN PARMAK İZİ AYRI MIDIR?

Evet. Dünya yüzündeki bütün insanlar arasında, parmak izleri birbirinin ayni olan iki insan bulunmadığı; bu işle uğraşan bilginlerce kabul edilmiş bir gerçektir. İkiz kardeşlerin bile parmak izleri ayrıdır.

İnsanların parmak izlerinin birbirine uymaması, yapılan cinayetlerin kimler tarafından işlendiğini bulmak için kolaylık sağlamaktadır. Herhangi bir suçlu, bıraktığı parmak izlerinden tanınıp yakalanabilmektedir.

SÜLEYMANİYE CAMİİNİN İHTİŞAMI

Süleymaniye camii çok muhteşem bir san'at eseridir. Uzaktan bir kubbe ormanını andırır, çünkü kendisine bağlı binalarla beraber camiin 400 kubbesi vardır.

Cami o kadar ustalıkla yapılmıştır ki, cami içinde kubbe kenarında duran küçük bir cep saatinin tıkırtısı 25 metre öteden duyulabilir.

gösterici de (havanın basınç durumuna göre) derecelenmiş yerleri işaret eder. Madensel barometreyi incelersek, havanın basınç durumunu kolayca öğrenmiş oluruz.

MADRİT :

Madrit, Batı Avrupa şehirlerindendir. İspanya Cümhuriyetinin baş şehridir. Nüfusu 1.101.000 dir. İberik yarımadasının ortasında, çorak bir yaylâ üzerinde kurulan Madrit, denizden 640 metre yükseklikte bulunur. Yanından Mançanarez ırmağı geçer.

Madrit şehrini; tarihî binalar, muhteşem yapılar süsler. Bunlar arasında yer alan eski Kıral Sarayı, San-Francisko kilisesi, Meclis binası en güzellerini teşkil eder.

Madrit, sert ve kurak yaylâ iklimine sahip güzel bir şehirdir.

MAGELLAN (Macellân okunur):

Magellan 1480'de doğdu. Portekizlidir. Coğrafya bilgimizin genişlemesinde sonsuz hizmetleri vardır. Bize, dünyayı tanıtanlardan biridir. İspanyolların hizmetinde olarak 1519'da, 5 gemi ile İspanya'dan hareket etti. Atlas Okyanusunu aştı. Güney Amerikanın güney ucundaki dar boğazlardan geçti. Bugün bu boğaz, kendi adı ile anılmaktadır. Büyük Okyanusa çıktı. Bu uçsuz bucaksız denize «Pasifik» adını verdi. Filipin adalarına vardı. Orada, yerlilerle yapılan bir savaşta öldürüldü. Birkaç gemisi yakıldı. Arkadaşlarından bazıları, yalnız bir gemi ile yollarına devam ettiler. Hint Okyanusunu geçtiler. Güney Afrikayı dolaştılar. 1521 yılında, tekrar çıktıkları limana vardılar. Böylece, tarihte ilk defa olarak deniz yoluyla dünyayı dolaşan Magellan ve arkadaşları olmuş oldu.

Magellan, 1480'den 1521 yılına kadar, tam 41 yıl yaşamıştır.

MAGELLAN BOĞAZI :

Güney Amerikadadır. Kıt'a ile Tierra del Fuego adası ara-

sındadır. Eni 4 ilâ 28 kilometre arasında değişir. Uzunluğu 576 kilometredir. İlk olarak 1520 yılında Magellan tarafından bulunmuştur. Bunun için de adı, Magellan boğazı olarak kalmıştır. Geçilmesi kısmen zor bir boğazdır.

MAĞARA :

Dağların, tepelerin veya kayaların içindeki büyük boşluklara mağara adı verilir. Mağaralar bazan insanlar tarafından da oyulurlar. Ama, mağaraların çoğu tabiat olayları yoluyla teşekkül etmiştir.Bilhassa suların yardımı, yahut eriyebilen madenlerin varlığı mağaraların meydana gelmesinde etkisi olan başlıca sebeplerdendir.

Eski insanlar mağaralarda barınırlardı. Bugün bile, inceleme yapılan pek çok mağaralarda taş devri insanlarının resimlerine rastlanmaktadır. Hattâ, tarihten önceki devirler içinde, mağara devri adını alan devirler bile mevcuttur.

MAĞMA :

Dünyamızın merkezinde bulunan ve zaman zaman, yanardağların kraterlerinden akan bir maddedir. Erimiş madenlerden ibarettir. Mağmanın ısı derecesi bazan 1800 dereceyi bulur. Cıvık hamur kıvamındadır. Yanardağın tepesinden yamaçlara doğru, bir ateş nehri halinde ağır ağır akar. Soğuyunca sertleşir; kaya durumunu alır.

MAĞNETİK ALAN :

Mıknatısın etkisi altında bulunan sahaya «Mağnetik alan» adı verilir. Mağnetik alandaki pusulanın ibresi, daima mıknatısın tesiri altında kalır.

MAĞNETİZMA (Manyetizma) :

Bir insanın diğer bir insana, kendi etkilerine boyun eğ-

dirmek suretiyle maddeten veya manen geçici bir zaman için hakim olma durumuna mağnetizma denilir. Bu, daha ziyade hayvanî bir mağnetizmadır.

MAĞNEZYUM :

Bir madendir. Kimyadaki simgesi «Mg» harfleriyle gösterilir. Yoğunluğu 1,7'dir. Gümüş parlaklığındadır. Hafif bir madendir. Çok parlak bir alevle yanar. Bu sebeple gece çekilen fotoğraflar için, mağnezyum lâmbası kullanılır.

MAHKEME :

Vatandaşlar arasındaki alacak, verecek, meselelerini halleden; kavga, hakaret, mal ve mülk dâvalarını gören, yerlere «Mahkeme» denir. Mahkemelerde hâkimler, müddeiumumîler bulunur. Hâkim hem dâvalıyı, hem de dâvacıyı dinler; şahitlerin ifadesini alır; kanuna göre kararını verir.

Mahkemeler bağımsızdır. Çeşitli mahkemeler vardır. Mahkemeler:

1) Hukuk Mahkemeleri,

2) Ceza Mahkemeleri olmak üzere, başlıca iki kısma ayrılırlar.

Hukuk mahkemeleri de 4 kısımdır:

a) Sulh Hukuk Mahkemeleri,

b) Asliye Hukuk Mahkemeleri,

c) Ticaret Mahkemeleri,

d) İş Mahkemeleri.

Sulh Hukuk Mahkemeleri 300 liraya kadar olan para işlerine; alacak - verecek dâvalarına bakar. Boşanma, nafaka dâvalarını görür.

Asliye Hukuk Mahkemeleri 300 liradan çok olan alacak - verecek dâvalariyle uğraşır. Miras işleriyle uğraşır.

Ticaret Mahkemeleri, ticaret dâvalarını halleder.

İş Mahkemeleri, patronlarla işçiler arasındaki iş uyuşmazlıklariyle meşgul olur.

Ceza Mahkemeleri ise:

a) **Sulh Ceza Mahkemeleri,**

b) **Asliye Ceza Mahkemeleri,**

c) **Toplu Basın Mahkemeleri,**

d) **Ağır Ceza Mahkemeleri** olmak üzere dörde ayrılır:

Sulh Ceza Mahkemeleri hırsızlık, dolandırıcılık, döğüş ve hakaret işlerine bakar.

Asliye Ceza Mahkemelerinde ise, daha büyük suç işleyenler hesap verir.

Toplu Basın Mahkemeleri basın suçlarına bakar, bu suçları karara bağlar.

Ağır Ceza Mahkemeleri, adam öldürme, esrar yapma, yangın çıkarma, casusluk etme gibi çok kötü suçları işleyenleri mahkeme eder. İdam, sürgün, ağır para ve ağır hapis cezaları verir.

Bunlardan başka, mahkemelerin üzerinde, en büyük mahkeme de **«Temyiz Mahkemesi»** dir.

Temyiz Mahkemesi Ankaradadır.

Temyiz Mahkemesi diğer mahkemelerin verdikleri kararları inceler. Bu kararlar kanuna uygunsa tasdik eder; kanuna uygun değilse kararı bozar, yeniden muhakemesi için iade eder.

Mahkemede, haksızlığa uğradığını iddia eden vatandaşlar kanuna uyarak Yüksek Temyiz Mahkemesine baş vururlar. Adâletin yerine getirilmesini isterler. Hele, Ağır Ceza Mahkemelerinin kararları mutlaka Temyiz'in kontrolünden geçer.

Ölüm cezalarını Temyiz tasdik edince, bu karar Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderilir, orada da karar üzerinde konuşmalar olur. Ölüm cezasını Meclis te tasdik ederse, karar Reisicumhurun tasdikine gider.

Ancak, hükmü Reisicumhur da imzalarsa, suçlu idam edilmiş olur.

MAHMUT (GAZNELİ): (Bak: Gazneli Mahmut):

MAHMUT I:

Sultan Birinci Mahmut, 24. Osmanlı padişahıdır. İkinci Mustafanın oğludur. 1696'da doğdu. Patrona ihtilâlinden sonra, tahttan indirilen amcası III. Ahmet'in yerine padişah oldu. 1730 da Osmanlı tahtına oturduğu zaman Sultan Mahmut I, 34 yaşında bulunuyordu.

24 yıl süren padişahlığı zamanında devletimizle İran, Avusturya ve Rusya arasında kanlı savaşlar olmuştur. Mahmut I zamanında imzalanan «Belgrat Barışı» nda (1739), Rusyaya karşı Fransanın tarafımızı tutması sağlanmıştı. Böylelikle de hayli topraklar kazanmıştık. Ama, Fransızlara, Kanunî Süleyman zamanında verilen kapitülâsyonlar Belgrat barışı ile daha da çok arttırılmıştı.

Topal Osman Paşa, Hekimoğlu Ali Paşa, Yeğen Mehmed Paşa ve İvez Mehmet Paşa gibi değerli Sadrıâzamlar hep Mahmut I zamanında iş başına geçmişlerdi. Fakat, Kızlarağası Beşir Ağanın 20 yıl süren bıktırıcı nüfuzu da Mahmut I devrine rastlar. Ehli zevk bir insandı. Hayrı, hasenatı severdi. Nuruosmaniye camiinin büyük kısmı onun zamanında yapılmıştı. Cuma Selâmlığından dönerken at üstünde fenalaştı. Alelacele gömdüler. Mezarda dirildiği ve mezarın açılmaması sebebiyle öldüğü rivayet olunur. (1754).

MAHMUT II :

Sultan Mahmut II, 30. Osmanlı Hükümdarıdır. Babası, Birinci Abdülhamitti. 1784'de doğdu. Dördüncü Mustafanın yerine 24 yaşında padişah oldu. Padişah olmasında, Alemdar Mustafa Paşanın hizmeti vardır. Padişahlığı 31 yıl sürdü. Zamanı dış savaşlarla ve iç ihtilâllerle geçti. En büyük hizmetlerinden biri, Üçüncü Selim'in başaramadığı işi yapmış olmasıdır. 1826'da, bozulan Yeniçeri ocağını yıktı; ortadan kaldırdı. Düzenli ve disiplinli yeni bir ordu kurdu. Yeniçerilerin Bâbıâliyi basmaları ve Alemdar Mustafa Paşanın barut mahzenini ateşleyip yüzlerle yeniçeri ile birlikte ölmesi üzerine, hemen mahpus bulunan Mustafa IV'ü boğdurdu. Böylece saltanatta rakipsiz kaldı.

Mahmut II'nin padişahlığı, isyan ve ihtilâllerle geçti. Bilhassa, 1822'de Yanya'da, Tepedelenli Ali Paşa isyanı, devletin başına büyük bir gaile olmuştu. 1826'da patlayan Mora ihtilâli yıllarca uzayıp gitti. Bu ihtilâl, Mısır valisi Mehmet Ali Paşanın oğlu, İbrahim Paşanın yardımı ile bastırılmışsa da, 1827'de İngiliz, Fransız donanmaları donanmamızı Navarin'de ansızın yaktılar. Nihayet, 1829 Edirne barışı ile Yunan bağımsızlığı tanındı. Hele, Mısır valisi Mehmet Ali Paşanın isyanı, Osmanlı devletini büsbütün sarsmıştı. Mehmet Ali Paşa İstanbulu almak, Osmanlı tahtına sahip olmak istiyordu. Mora İsyanında, Yunanlılara karşı bize yardım ederken, oğlu İbrahim Paşa için Suriye ve Girit valiliklerini istiyordu. İsteğine ulaşamayınca, oğlu İbrahim Paşayı 3 defa Osmanlı devletine saldırttı. Bu üç seferde de, ordularımız yenildiler. İbrahim Paşanın kuvvetleri, Kütahya önlerine kadar geldiler. Mahmut II, denize düşen yılana sarılır kabilinden, Rusya ile «Hünkâr İskelesi Barışı» nı imzaladı. Bu suretle, Rusyanın himayesine girer gibi olmuştu. Bu hal, Avrupa devletlerini ürküttü. Mısır'ın âsi valisine karşı, Osmanlı devletini onlar tuttular. İbrahim Paşa ,orduları geri çektirildi.

Mahmut II 1839'da, 55 yaşında öldü. İstanbulda, Divanyolundaki türbesine gömüldü.

Bestekârdı. Hattattı. Musiki üstatları Dede İsmail Efendi,

Dellâlzâde hep onun zamanında yetişmişlerdir Adlî lâkabını almakla beraber, adâletsizlikleri de pek çoktu. Bayezit kulesi, Bayezitteki Üniversite yapısı, Pangaltıdaki Harbiye Okulu binası, Rami, Maçka kışlaları ve daha birçok eserler hep Mahmut II zamanında yapılmıştır.

MAHYA :

Ramazan gecelerinde, cami minareleri arasında elektrik ampullerinden yazılar yazarlar; resimler yaparlar ki buna «mahya» denilmektedir. Mahyalar elektrik olmadığı zamanlar fenerlerle yapılırdı.

MAKALE :

Gazetelerde yayınlanan ve bir fikri savunan yazılara «makale» denilir.

Ayrıca, gazetenin baş sahifesinin birinci sütununda yer alan ve baş muharrir tarafından yazılmış bulunan yazıya da «başmakale» adı verilir.

MAKARALAR :

Yüksek bir yere eşya çıkarırken, kuyudan su çekerken makaralardan faydalanırız. Vinçlerde bile makaralar kullanılır.

Basit makaralar ikiye ayrılır:

a) **Hareketsiz makara,**

b) **Hareketli makara.**

Bir desteğe asılan makara, hareketsiz makaradır. Eşyaların yükseğe çıkarılmasında bunlardan istifade ederiz. Gemilerde ve vinçlerde iki çeşit makaralardan da vardır.

Halbuki, ipin ucunu bir desteğe bağlarsak ve ipe de bir hareketli makara geçirip ipin diğer ucunu sabit bir makaraya iliştirirsek, hareketli makara yapmış oluruz.

Hareketli makaralar, az kuvvetle daha çok iş yaparlar. Hareketli makaralar ağırlığı azaltır. Bu sebeple, ağır işlerde hareketli makaralar kullanılır.

Hareketli makaralarda, sarfedilen kuvvetin iki katı kadar iş görülmüş olur.

MAKARALAR YAPMAK :

İlkokulda Tabiat bilgisi derslerinde, makaralar konusu vardır. Bu konu ansiklopedimizde ayni başlık altında, özlü olarak anlatılmıştır. Ama bir şeyin iyice öğrenilmesi için gerekli iş ve deneyleri yapmak icabeder. Bunun için şimdi de, makaralar nasıl yapılır, onu inceleyelim:

Düz bir tahta alın. Bunun üzerine dikey bir ağaç çakın. Bu ağacın tepesine de yatay olarak başka bir ağaç çakın. Son olarak çaktığınız ağacın ucuna bir çengel iliştirin. Bu çengele de bir makara takın. Makaradan bir ip geçirin. İpin bir ucuna ağırlık koyun. Boş ucunu da çekin. Yaptığınız makara, hareketsiz makaradır.

Hareketli makara yapmak için de, ipin bir ucunu çengelin takılı bulunduğu yatay ağaca bağlamak lâzımdır. Sonra da iple diğer hareketsiz makara arasına (ip üzerinde olmak üzere) serbestçe hareket edebilen başka bir makara koyun. Bu şekilde yapacağınız makara «hareketli makara» olmuş olur. Hareketli makarada, ipin boşta kalan ucu çekilir. Sabit makara ile çengele bağlı ip üzerindeki makaraya bağlı olan ağırlık ta yukarı kalkar. Hareketli makaralar, az kuvvetle çok iş sağlarlar.

MAKAS :

Makas, basit makina ve araçlardandır. Birinci çeşit bir kaldıraçtır. Destek noktası ortadadır. Bir yanda kuvvet, bir yanda da direnç noktaları bulunmaktadır. Kâğıt, kumaş, teneke maka-

sı gibi türlü çeşitleri vardır. Sapından parmaklar geçer. Destek noktasında birbirine çapraz konmuş karşılıklı iki bıçak bulunur.

MAKBUZ :

Bir yerden alınan para miktarını gösteren, imzalı ve mühürlü belgeye makbuz denir. Evimizde kullandığımız elektrik ücretini öderken, tahsildar bize makbuz verir. Tahsildara ödediğimiz paralar karşılığında, tahsildar da bize muhakkak bir makbuz doldurur.

Bu kelimenin aslı arapçadır. Alınmış veya alınan anlamına gelir.

MAKEDONYA :

Balkan yarımadasında, bugünkü Yunanistan, Yugoslavya ve Bulgaristan sınırlarının birleştiği topraklara «Makedonya» denir.

M. Ö. 146'ya kadar, burada, bir Makedonya Kırallığı vardı. Sonraları, buralara Romalılar sahip oldu. 1352 yılında da Makedonyayı Osmanlı Türkleri aldılar. Balkan Harbine kadar bu topraklar elimizde kaldı. Balkan Harbi sonunda bu güzel yerleri kaybettik. Makedonya'nın en önemli şehirleri Selânik, Manastır ve Kosova'dır. Bugün Makedonya Yunanlılar, Yugoslavlar ve Bulgarlar arasında bölüşülmüştür. En büyük parçası da, Yugoslavyanın elinde kalmıştır.

Makedonya çok dağlık br ülkedir. Yugoslavyadaki kuzey Makedonya, muhtar bir hükûmetle idare olunmaktadır. Bu Muhtar Cumhuriyet, Yugoslavya Federatif Cumhuriyetler Birliğine dahildir.

MAKİNALAR :(İşlerimizi kolaylaştıran makinaların kullanılış ve bakımı) :

(Bu konuyu okuduktan sonra, daha önce geçmiş olan «ça-

lışmalarımızı kolaylaştıran araçlar» konusunu da okuyun).

Bundan önce, günlük işlerimizi kolaylaştıran araçları kısaca incelemiştik. Şimdi de, bunların çalışmalarını, kullanılışlarını ve bakımlarını öğrenelim.

Durmadan gelişen insan zekâsı, işlerin kolayca yapılmasını sağlayan yeni yeni makinalar bulmaktadır. Bu makinaların en basit örneklerini, her gün kendimiz de kullanmaktayız. Meselâ ütü, makas, dikiş makinası, kıyma makinası..... hep bunlar arasındadır.

Burada, bize en çok yarayanlarını sırayla öğrenelim:

Et makinası :

Et makinası 5 parçadan ibarettir.

1 — Yuva: Bu, kalınca bir boruyu andırır. Bu borunun bir yanında kol bulunur. Öteki yanında da kıymaların çıkmasını sağlıyan delikli demir yer alır. Borunun üzerinde, et parçalarının konulduğu huni vardır.

2 — Burgulu demir: Yuvanın içinde döner. Huniden konulan et parçalarını ileri götürmeye yarar.

3 — Burguyu döndüren kol: Et makinasının işlemesi için, bu kolun çevrilmesi lâzımdır. Bu kol, elle döndürüldüğü gibi, elektrik kuvveti ile de döndürülür.

4 — Burgu sonuna takılan bıçak: Et parçalarını keser, kıyma haline getirir.

5 — Mengene: Makinayı masaya sıkıştırır.
Et makinasında işimiz bitince kirli bırakmamalı, temizlemeliyiz.

Kahve değirmeni :

a) Kahveyi öğüten kısım,

b) Öğütülmüş kahvenin toplandığı yer, olarak ikiye ayrılır. Öğüten bölme içinde ucu geniş, etrafı oluklu bir demir vardır. Bu demirin üst ucuna takılan bir kolla demir döndürülür. Dişler arasına sıkışan kahveler de ezilip un haline gelirler. Sonra da kenarlardan alt hazneye boşalırlar. Yine, işimiz bitince, değirmeni temizlemeliyiz. Değirmenin içine sert ve çiğ taneler, taş kırıkları koymamalıyız.

Makas:

Makas, üç parçada incelenir. Bunlar da:

1 — Elle tutulan yer,

2 — Makas kollarının birleştiği nokta,

3 — Kesen kısım olarak adlandırılırlar.

Makas, birinci çeşit bir kaldıraçtır. Makas konusunda belirttiğimiz gibi, makasın türlü nevileri vardır. Teneke makasiyle kâğıt kesilmez. Kâğıt makasiyle de kumaş biçilmez.

Makasımız körelirse bileyciye götürmeliyiz. Makası paslandırmak ta doğru olmaz.

Bu üç misalde belirttiğimiz gibi kullandığımız makina ve araçları iyi kullanmalı, iyi bakmalıyız. Böyle yapmazsak makinalarımız çok daha az zamanda bozulurlar; işe yaramaz bir hale gelirler.

Diğer makineler kendi adlarını taşıyan bölümlerde yazılmışlardır.

MALA :

Duvarcıların ve sıvacıların kullandığı bir âlettir. Üçgen şeklinde yassı bir demirdir. Saplıdır. Harç alıp sürmeye yarar.

MALACCA (Malakka okunur) YARIMADASI :

Malacca Yarımadası, güney doğu Asyadadır. Hindiçini ya-

rımadasının, ekvatora doğru uzanmış bir parçasını teşkil eder. Doğusunu, Güney Çin Denizi, batısını Hint Okyanusu çevirir. Bu yarımadanın güneyinde yer alan Sumatra Adası, kuzey batıdan güney doğuya doğru uzanır. Dünyanın sayılı deniz geçitlerinden biri olan Malacca (Malakka) Boğazı, Sumatra Adası ile Malacca Yarımadası arasına sıkışmıştır. Bu boğazın güneyinde ve yarımadanın tam güney ucunda, İngilizlerin çok önemli bir donanma üssü olan Singapur limanı bulunur. 1650 kilometre kare genişliğinde olan Malacca Yarımadasının büyük kısmı İngiliz sömürgesidir. Yarımadanın merkezi sayılan Malacca şehrinde, 40 bin kadar nüfus yaşamaktadır. Bütün yarımadanın nüfusu ise 200 bine yaklaşır.

İklim sıcaktır. Yağışlar boldur. Memleketin büyük kısmını sık tropikal ormanlar kaplar.

Malacca Yarımadasının kuzeyini Siyam kuşatır. Siyam Körfezi de, yarımadanın, kuzey doğusunda yer alır. Malacca Yarımadası «Kra» berzahı ile Asya kıt'asına bağlıdır.

MALARYA : **(Bak: Sıtma):**

MALATYA :

Malatya, doğu Anadolunun güney batı ucunda yer almış bir vilâyetimizdir. Dolayını Erzincan, Elâzığ, Adıyaman, Maraş ve Sivas vilâyetleri çevirir. Vilâyet merkezi Malatya şehrinin denizden yüksekliği «900» metredir. İçinde 49.000 nüfus yaşar. Güneyini, 3612 metreyi bulan «Buzdağı» kuşatır. Kuzeyinde uzayan ovaları, Fıratın bir kolu olan «Tohma suyu» sular. Doğusundan da Fırat nehri geçer. Vilâyet sınırları içinde tarım yapılır. Meyvacılık ta ileridir. Hele Malatya kayısıları çok tatlıdır. Sebzecilik te yapılmaktadır. Küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar da beslenmektedir. Malatya şehri içinde dokuma fabrikası vardır. Bu itibarla, Malatyanın endüstri hayatı da gelişme yolundadır.

Malatya vilâyetinin yüz ölçümü 19,918 kilometre karedir. Vilâyet içinde 481.386 nüfus yaşar.

MALAZGİRT :

Malazgirt, Muş vilâyeti sınırları içinde bir kaza merkezidir. 77 köyü ile üç nahiyesi vardır. Bu nahiyelerden biri merkez nahiyesidir.

Malazgirt'in bütün nüfusu 13 bini geçmektedir. Kasaba çevresinde tarım yapılmakta, hayvan beslenmektedir. Malazgirt'in Türk tarihinde, önemli bir yeri vardır .

MALAZGİRT SAVAŞI VE TÜRK TARİHİNDEKİ ÖNEMİ:

Tarihimizin en önemli savaşlarından biri de, Malazgirt Savaşıdır. Ancak, bu savaşta kazanılan büyük zaferle, Anadolu, Türk akıncılarına açılmış; ;bu güzel yurt parçası da, o tarihten beri ebediyyen Türkün öz malı olmuştur.

Selçuk Türkleri, Sultanı Alp Arslan, devletinin sınırlarını genişletiyordu. 1071 yılının yaz aylarında, Doğu Anadolu yaylâlarına girmişti. Bu haberi duyan Bizans İmparatoru Romanos Diyagenis, 150 bin kişilik ordusunun başına geçti. Alp Arslan'ın cengâverlerine doğru yol almaya başladı. Böylece, iki ordu Malazgirt ovasında karşılaştılar. Alp Arslan'ın ordusu 55 bin askeri geçmiyordu. Kendisine çok güvenci olan Romanos, yeni bir zafer kazanma gururu içinde ileri atıldı. Hakikaten çetin, çetin olduğu kadar da kanlı bir savaş başlamıştı. Biraz önce, saf saf ayrılan Bizans ve Türk kuvvetleri, şimdi, birbirine karışmış gibiydi. Kanların al ışığında yanan kılınçlar, zırhların üzerinde keskin yaralar açıyordu. At kişnemeleri, iniltiler, zafer nâraları Malazgirt ovasını çevreliyen tepelerde yankılar bırakıyordu. Gün böyle geçti. 26 Ağustos 1071 akşamı, mor dağların üzerinde sönen güneş Türk'ün en büyük zaferini kutluyordu.

Asyalı leventlerin mızrakları ucunda, koca Bizans ordusu paramparça olmuştu. İmparator Romanos Diyogenis te, yaralanmış bir halde, esirler arasında bulunuyordu.

Böylelikle, tarihte ikinci defa olarak güzel Anadolu, Türk milletine kucağını açmış oldu. (Anadolunun ilk sahipleri Etiler, Frikyalılar ve Lidyalılardı. Bunları, konu sıralarında inceleyin).

26 Ağustos 1071 gecesi, yıldızların aydınlattığı tepelerde meş'aleler yandı. Uzaklardan zafer şarkıları yükseldi. Kösler, ağır ağır bayram havaları vurdu.

Alp Arslan, esir imparatora çok iyi davrandı. Onu, bir misafir gibi karşıladı. Onunla bir barış anlaşması imzaladı ve sonra da kendisini Bizans'a gönderdi.

Fakat, o zaman Bizans tahtına, Yedinci Mişel geçmişti. Yedinci Mişel Romanos'u esir ederek gözlerini oydurdu. Böylece, Selçuklu Türkleriyle Bizans arasındaki barış ta, hükümsüz kaldı. Ama, ne olursa olsun, Türk orduları durmadılar. Az zamanda Erzurum, Erzincan ve Sivas gibi şehirleri ele geçirerek Bizanslıların elinden kurtardılar. 13. Yüzyıl sonuna doğru, Anadolu baştan başa Türklerle doldu.

Selçukluların, Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rolleri vardır. Malazgirt zaferinden sonra Türk Milletinin eline geçen Anadolu, doğudan gelen Oğuz kabîleleriyle dolduruldu. Bu surete, 900 yıldanberi öz Türk vatanı olan Anadolu, bizlere, Selçukluların ve onlardan sonra gelen Osmanlıların yadigârı sayılır. Bizler de, bu kahraman atalarımızın armağanını ebediyyen koruyacağız ve yükselteceğiz. 26 Ağustos 1071 zaferini; 26 Ağustos 1922 zaferi tamamladı. Alp Arslanın yaktığı ışık Büyük Atatürk'ün eliyle biz Türk gençlerine verildi.

MALİYE VEKÂLETİ :

Hükûmetimizi teşkil eden vekâletlerden biri de, Maliye Vekâletidir.

Maliye Vekâletinin başlıca vazifeleri şunlardır:

1 — Devletin gelirlerini toplar,

2 — Bütçeyi hazırlar,

3 — Eldeki paranın bütçe ve diğer kanunlara göre sarfedilişini sağlar.

4 — Kâğıt veya madenî para, pul bastırır. Paramızın kıymetini korumak düşüncesiyle önleyici tedbirler alır.

Nasıl ki, bir ailenin gelir ve gideri varsa, şüphesiz devletin de gelir ve giderleri vardır. Devlet, türlü işler başarmaktadır. Ordu beslemek, gerekli silâhları yapmak veya satın almak; yollar, demiryollar, limanlar, fabrikalar yaptırmak, sayıları çeşitli olan giderlerin yalnız bir kaçını teşkil eder. Elbette bu giderlerin de gelirlerle karşılanması gerekir.

Devlet gelirleri şunlardır:

1 — Vatandaşlardan vergi adiyle toplanan paralar,

2 — Devlet fabrikalarının, çiftlik, maden ocağı, orman, hava, demir ve gümrük gelirlerinin sağladığı kârlar. Ayrıca devlet, ortak olduğu bankalardan ve şirketlerden veya iktisadî teşekküllerden de hissesine düşen paraları alır.

MALKARA :

Malkara, Tekirdağ vilâyetine bağlı bir kazadır. 73 köyü ile 3 nahiyesi vardır. Genel nüfusu, 40 bin kadardır. Malkara, Tekirdağ'ın 60 kilometre güney batısına düşer. Vilâyet merkezine bir şose ile bağlıdır.

MALTA :

Malta, Orta Akdeniz bölgesinde küçük bir adadır. Sicilya ile Afrika kıt'ası arasına düşer. 246 kilometre kare genişliğin-

dedir. 300 bine yakın nüfusu vardır. Maltanın baş şehri La Valetta limanıdır.

Burası 1800'den beri İngiliz İmparatorluğunun elinde bulunmaktadır. Ada, tarih boyunca el değiştirmiş, fakat askerî önemini her zaman muhafaza etmiştir.

İkinci Cihan Savaşında, adaya, yüzlerce defa Alman ve İtalyan hava filoları saldırdı. Ama, İngilizler tarafından silâhlandırılan ve şiddetle müdafaa edilen Malta, Almanların eline geçmedi. Bu suretle de Akdenizin kontrolü daima İngilizlerin elinde kaldı.

Malta Adası, İngilterenin sömürgesi olmakla beraber, 1939'dan beri meşrutî bir idareye sahiptir.

16. Yüzyılda Maltayı kuşatan Türk denizcileri, ada önünde Rodos şövalyeleriyle kanlı boğuşmalar yapmışlardır.

MALTA ERİĞİ :

Malta eriği, gülgillerden bir bitkidir. Meyvası erik büyüklüğündedir. Meyvasının iki tane iri çekirdeği vardır. Malta eriğinin rengi sarıdır. Suludur. Lezzeti mayhoştur.

Malta eriğine «Yenidünya» denildiği gibi «Malta muşmulası» adı da verilir.

MALTA HUMMASI :

Malta humması, keçi sütü ile insanlara geçen bir hastalıktır. Bu hastalık, daha çok Akdeniz kıyılarında görülür. Sıtma nöbetleri yapar. Terletir. Karaciğer ve dalak bozuklukları da, bu hastalığın belirtileri arasındadır.

MALTA KEÇİSİ :

Kulakları ve memeleri uzun bir keçi cinsidir. Malta keçileri bol süt verir.

Kahramanlık Hikâyeleri:

ON TÜRK

Galiçyada 7 eylûl sabahı güneş doğarken Rusların büyük hücumunu karşılamak zorunda kalmıştık. Dalgalı bir arazi üzerindeydik. Dereler, tepeler, kayalıklar, fundalıklar, ağaçlıklar gelenleri yer yer gizliyordu. Bir Rus süvari bölüğü arazinin durumundan faydalandı. Dostumuz Alman sahra topçu takımını ele geçirdi. Kazaklar, koşum hayvanlarına bindiler, topları geri götürmeğe başladılar.

Yandaki tepede Yozgatlı Mustafa beyin bölüğünden onbaşı Hasan durumu görünce yerinden fırladı:

— Hey.. bırakın topları! Onlar bizim canımızı koruyor.

Diye bağırarak mangasiyle sel yatağından aşağıya sarktı. Keçi çevikliği ile sıçraya sıçraya ilerleyip kazakları çevirdiler. Ateşe başladılar. Kazaklar vuruldu. Hayvanlar devrildi. Toplar kurtuldu.

— Haydi çocuklar, topları dereye çekip gizleyelim.

Onlar topları dereye indirirken yüzbaşı Mustafa imdatlarına yetişti; koşum hayvanları gönderdi. Toplar geri hatlara getirildi.

Alman alay kumandanı inanamadı:

— Olamaz, dedi, on piyade eri; bir bölük süvariyi nasıl yok edebilir?

Türk kumandanı gülümsedi:

— Bu on erin Türk olduklarını hesaba katmıyorsunuz, dedi.

Tarihî Fıkralar

TELÂŞ VE TALAŞ

Sultan Mahmut'un sesi çok kalındı. Hem de bazı kelimelerin hecelerine dikkat etmeden konuşurdu. Bu arada «Telâş» ile «Talaş» ı farksız söylerdi. Musahibi Sait efendi padişahı bu gülünç durumdan kurtarmak için bir çare düşündü. Bir gün huzura telâşla girdi:

— Kulunuza geçmiş olsun, deyiniz efendimiz?

— Hayrola, ne oldu?

— Dün büyük salonu tamir ettirmiştik. Yapıdan çıkan talaşları odunluğa koydurmuştum. Arap bacı, patlıcan kızartmak için bu talaşlardan sepet dolusu almış, ocağa atmış. Talaşlar parlamış. Alevleri görünce Arap telâşlanmış. O telâşlandıkça talaş parlamış. Talaş parladıkça Arap telâşlanmış.

— Anladım anladım, sus artık, biri telâş, öteki talaş olacak.

Gülüyorum:

NEYE SUSTUN?

Eski paşalardan birinin konağında sohbet esnasında:

— Terzilere inan olmaz. Kumaşı gözönünde çalar, farkına bile varamazsınız. Demişler.

Paşa, küçümsiyerek gülmüş.

— Lâf.. gelsin, benim önümde biçsin, haddi varsa çalsın.

Usta terzilerden birini bulmuş, getirmişler.

— Paşa hazretlerine bir kaftan biç, ama çal kumaştan, bize farkettirme, demişler.

Terzi işe koyulmuş. İşini görürken bir taraftan da çok komik fıkralar, hikâyeler anlatmıya başlamış. Paşa, kahkahalarla gülüyor ve sık sık sırt üstü yatıyormuş. Terzi susunca sormuş.

— Neye sustun, çok hoşuma gidiyordu.

— Fakat paşa hazretleri, biraz daha devam etsem, kaftanınız pek dar olacak, öfkeleneceksiniz.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : ALİ RIZA AKISAN - Teknik Sekreter EJDER AKISAN - Yayımlıyan : AKISAN YAYINEVİ : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır

7 Ocak 1955, Cuma — Sayı 55 Fiyatı: 15 Kuruş.

MASA
MASKE
MASURA
MAŞA
MAŞRAPA
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
M-3
MAYIN
MATADOR
MAYDANOZ
MAYMUN

Bunları biliyor musunuz ?

İNSAN YAPISI VE TABİAT YAPISI

Buğday sapları ortalama olarak 1,5 metre boyunda ve 4 milimetre enindedirler. Yani bir buğday sapının koyu, kalınlığının 375 mislidir. İnsanlar, boyunun enine oranı. buğday sapının ölçüleri gibi kule yapmağa kalksalar; bu kulenin boyu 3 kilometre ve çapı 8 metre olmalıdır. Böyle bir kule yapmak, bugünün insanlığının yeterleri dışında olduğu gibi, böyle bir yapıya buğday sapının elâstikliğini vermeye de imkân yoktur. Yani böyle bir kule yapılabilse bile, rüzgârların basıncına dayanamaz ve yıkılırdı.

YILDIZ KAYMASI NEDİR?

Bulutsuz ve açık gecelerde yıldızların kaydığını görürüz. Bazı kimseler bu sırada birisinin öldüğünü, bazı kimseler de bu sırada istenecek şeylerin olacağını söylerler. Aslında yıldız kayması; meteorların (yani göktaşlarının) gökte bir iz bırakarak yere düşmeleridir. Yıldız kaymaları Temmuz ve Ağustos aylarında daha çok görülür.

NEFES ALIŞIMIZDAKİ VE LOKMA YUTUŞUMUZDAKİ TEHLİKELER

Ağzımıza; her nefes alışımızda bin ve her lokma yutuşumuzda yirmi bin bakteri girer. Bununla beraber çok fazla korkmamalıdır. Çünkü bu bakterilerin bir kısmı vücudumuza faydalıdırlar.

İLK ŞİİR NE ZAMAN YAZILMIŞTIR?

Eski Mısırlılardan kalma yazılarda, şiir denilebilecek eserlere rastlanmaktadır. Bâbillilerin bıraktığı pişirilmiş kiremit parçalarında da, şiir şeklinde yazılmış hikâyeler vardır. O halde, çok iyi olmasa da; ilk şiirler dört beş bin sene önce yazılmışlardır.

MAMUT :

Eski devirlerde yaşamış olan ve bugün nesilleri tükenmiş bulunan fil cinsinden bir hayvandır. Mamutlar fillere benzerdi. Gayet iriydiler. Derileri uzun kıllarla örtülüydü. Yapılan kazılarda, mamutların fosillerine rastlanmaktadır.

MANAVGAT :

Antalya vilâyeti kazalarındandır. 78 köyü vardır. Genel nüfusu 23 bini geçer.

MANCHE (Manş) DENİZİ :

Manş Denizi, Batı Avrupadadır. Fransa ile Büyük Britanya adası arasındadır. Doğusunda Kuzey Denizi, batısında da Atlas Okyanusu bulunur.

Manş Denizinin doğu ağzında Dover Boğazı vardır. Bu boğaza, Padökale (Pas de Calais) Boğazı da denilir.

Manş Denizi, pek derin sayılmaz. Bazı yerleri 50, bazı yerleri de 100 metre derinliğe sahiptir. Fakat, bu denizin gemiler için korkulu yerleri de çoktur. Hele, batıda, Bretanya yarımadası (Fransa) açıklarında, çok tehlikeli akıntılar görülür. Kuzey (Şimal) Denizi ile Atlantik (Atlas Okyanusu) arasındaki deniz yolunu hayli kısaltan Manş Denizi kıyılarında önemli limanlar sıralanır. Le Havre (Löhavr), Cherburg (Şerbug), Dieppe (Diyep), Boulogne (Bulonya), Calais (Kale), (Dover), Brighton (Braytın), Porsmouth, Plymouth bunlar arasındadır. Bu limanların bir kısmı Fransanın, bir kısmı da İngilterenindir.

Manş Denizi, adını, Fransanın kuzeyindeki Manş bölgesinden almaktadır.

İkinci Cihan Savaşında Avrupayı istilâ eden Alman orduları Manş kıyılarına dayanmıştı. Ama, İngilizlerin kuvvetli de-

niz ve hava müdafaası sebebiyle karşıya (İngiltereye) geçememişti. Böylece, bu denizin varlığı, İngiltereyi Alman istilâsından kurtarmış oldu.

MANCINIK :

Çok eskiden, savaşlarda kullanılan silâhlardan biri de mancınıktı. Mancınıkla taş gülleler atılırdı. Sonraları, topun icadiyle mancınıklar kullanılmaz oldu.

Mancınık, bir nevi büyük sapandı. Kuvvetli yaylara bağlı olan ağzına taş gülle konulur; gerilerek fırlatılırdı.

Roma İmparatorluğu orduları, Kartacalılar ve Makedonyalılar mancınıklardan çok faydalanmışlardı.

MANÇURYA :

Mançurya, Çin devleti sınırları içinde geniş bir ülkedir. Asyanın doğusunda bulunur. Doğusunu Sarıdeniz, Kore yarımadası ve Sibirya çevirir. Kuzeyinde Sibirya yer alır. Batısında ve güneyinde Moğolya ile Çin Cumhuriyeti bulunur.

Mançuryanın alanı 1.303.437 kilometre karedir. Nüfusu 40 milyonu geçer. Cumhuriyetle idare olunan memleketin baş şehri Şangşun'dur. Mukden, Harbin, Port Arthur şehirleri önemli şehirleri arasındadır.

Arazisinin etrafı dağlarla çevrilidir. Orta tarafları geniş ovalar kaplar. Bu ovaların bereketli topraklarında tarım yapılır. Tahıl, fasulye, pirinç, kuşyemi ve pamuk bol miktarda yetiştirilir.

Mançurya, maden bakımından da zengindir. Altın, bakır, kömür ve demir damarları verimlidir. 1945 yılına kadar, Japon-

yanın işgalinde kalan Mançurya, şimdi, Komünist Çin'in baskısı altındadır.

MANDA :

Manda, kocabaş hayvanlardandır. Geviş getirenler cinsindendir. Yapılışı bakımından öküzü andırır. Yalnız biraz daha iricedir, seyrek kıllıdır. Rengi de siyahtır. Suda yüzer. Yaz günleri bataklıklarda yuvarlanır. Ayakları çift tırnaklıdır. Mandanın etinden, sütünden, kemik ve boynuzlarından faydalar sağlanır. Ayrıca, fışkısı da tarlalarda gübre olarak kullanılır.

Manda, çok kuvvetli bir hayvandır. Pek çok yerlerde hizmetinden istifade etmektedirler. Manda sütü çok kaymaklı olur.

MANDA :

Birinci Cihan Savaşından sonra ,kendi kendini idareden âciz olan memleketlerin idaresini o zamanın «Milletler Cemiyeti», bazı devletlere bırakmıştı. Böylece, Milletler Cemiyeti adına her hangi bir milleti idare etme işine de, yine **Manda idaresi** adı verilmektedir. Gün geçtikçe, manda idarelerine son verilmektedir.

MANDAL :

Kapı, pencere ve dolap kanadlarının kapanmasını sağlayan tahta veya maden parçaların mandal denilir.

İplere asılan çamaşırları iliştirmeye yarayan yaylı tahta kıskaçlara da yine mandal adı verilir.

Bunlardan başka. keman, ud gibi yaylı sazların tellerini gergin tutmaya yarayan burgulu vidalar da mandal adını alır.

MANDALİNA :

Mandalina, turunçillerden bir bitki çeşididir. Sarı renkte olan meyvası portakala benzer. Mandalina, portakaldan biraz küçük olmakla beraber, kabuğu çok daha kolay soyulur. Şeker ve vitamin bakımından pek zengindir. Çekirdeksiz olanları lezzetle yenilir. Memleketimizin güney ve batı bölgelerinde bol mandalina yetişen yerler vardır. Doğu Karadeniz kıyısında, Rize çevresinde de mandalina bahçeleri çoktur.

Mandalina, besin değerleri bakımından çok kıymetli bir meyvadır.

MANDIRA :

Mandıra; sazdan ve samandan yapılmış koyun barınağıdır. Mandıraların her yanı muhafazalıdır. Kış günleri, dışarıda karlar savururken, mandıraların içi sıcacık olur.

MANDOLİN :

Mandolin, telli sazlardan bir çalgıdır. Udun daha minik bir şeklidir. Sapı kısadır. Sapının ucunda, karşılıklı mandallar sıralıdır. Bu mandallara sarılı olan teller, öbür başa doğru gerilidir. Tahtadan yapılır. Mızrapla çalınır. 16. Yüzyılda, İtalyada kullanılmaya başlayan bu çalgıya bugün, bizim memleketimizde de bol bol rastlanmaktadır. Hele bazı okullarımızda kurulan mandolin orkestraları başarılı çalışmalar yapmaktadırlar.

MANEVRA :

Manevra kelimesi, türlü anlamlarda kullanılır. Meselâ, bir traktörün bir yerde dönüp hareket etmesine manevra denir.

Lokomotifin istasyonda, ileri geri hareket ederek katarın önünde yer alması, yine bir manevradır.

Geminin, limana veya iskeleye yanaşmasına; gemi manevra yapıyor denilir.

Sonra, manevra kelimesi düzen, dolap, plânlı hareket mânasını da taşır. Fakat, asıl anlamı askerlikte kullanılmaktadır: Ordunun manevra yapması.

Ordu, manevra yapacağı zaman ikiye ayrılır Bir taraf düşman olur. Düşman tarafına «mavi kuvvetler» adı verilir. Memleketi savunan (müdafaa eden) kısım da «kırmızı kuvvetler» olur. Düşman tarafı saldırır; kırmızı taraflar da «yurdu kurtarmaya» çalışır. Şu halde manevra, ciddî bir savaş oyunudur. Orduların savaş kabiliyeti manevralarla gelişir.

Kara birlikleri manevra yaptığı gibi, deniz birlikleri (donanma) de manevra yapar.

Askerî manevralarda, yüksek komutanlardan bir hakem heyeti ayrılır. Manevra hareketlerini ve sonucu bu heyet tenkit eder; yanlış ve başarılı hareketleri belirtir.

MANGA :

Manga kelimesi, askerlikte kullanılan bir deyimdır. Manga, askerî birliklerin en küçüğüdür; 10 erden meydana gelir. Manga komutanı çavuş, komutan vekili de onbaşıdır. Gemi erlerinin gemide toplandıkları ve yemek yedikleri yere de, yine manga adı verilir.

MANGAL :

Mangal, bir ısıtma aracıdır. Sonbaharda ve ilkbaharda

kullanıldığı gibi, ılık memleketlerde, kışın odalarımızı ısıtmak için de mangal kullanırız.

Mangalın saçtan, pirinçten ve bakırdan yapılanları vardır. İçinde kül bulundurulur. Küllerin üzerine kömür konularak yakılır. Yalnız, mangal iyice yanmadan odaya alınmamalıdır. Kömürden çıkan karbon dioksit (C02) gazları insanı zehirler ve öldürür.

Mangal bulunan odada çocukların koşuşmaları yangınlara sebep olur. Bunun için dikkatli bulunmak gerekir.

MANGANEZ :

Manganez çok sert bir madendir. Tabiatta oksitler halinde bulunur ve çeliği sertleştirme işinde kullanılır. Erime derecesi 1212° dir. Yoğunluğu (kesafeti) 739'dur. Kimyada kısaca "Mn„ harfleriyle gösterilir.

MANİFATURACI :

Kumaş veya bez gibi dokuların her çeşidine, kısaca manifatura adı verilir.
İşte, manifatura satan satıcılara da manifaturacı denilir. Biz, elbisemiz için gerekli kumaşı manifaturacılardan alırız.

MANİLLÂ :

Asyanın güney doğusunda, Büyük Okyanusun güney batısında yer alan takımadalara Filipin Adaları denilir. Filipin Takımadalarının kuzeyindeki Luzon Adasının başşehri de Manillâ'dır. Nüfusu 700 bini bulur. 19. yüzyıl sonunda Amerika deniz kuvvetleri, İspanyol donanmasını burada yenmişti (1898). 1944 yılında Manillâ önünde cereyan eden savaşlarda Japonlar yenilmişler; Amerika Birleşik Devletleri deniz ve hava kuvvetleri de büyük bir zafer kazanmışlardı.

MANİPLE, MANİPÜLÂTÖR :

Maniple, telgrafçıların kullandığı bir araç (âlet) tir. Vericidir. Telgrafçı manipleyi eliyle kullanarak karşı istasyona dilediği haberi duyurur. Maniplenin meydana getirdiği tik taklar, mors alfabesinden istediğimiz harfleri teşkil eder. Böylelikle de karşı taraf, telgraf telleri vasıtasiyle giden elektrik yardımı ile maniplenin hareketlerini tesbit eder.

MANİSA :

Manisa Batı Anadolu vilâyetlerimizdendir. Ege bölgesine düşer. Kuzeyini Balıkesir; doğusunu Uşak; güneyini Denizli, Aydın ve İzmir Vilâyetleri çevirir. Batısında da yine İzmir Vilâyeti yer alır.

Manisa vilâyetinin alanı 13,850 kilometre karedir. Şehrin nüfusu 40 bine varır. Vilâyetin bütün nüfusu ise, 500 bine yaklaşır Manisa vilâyeti sınırları içinde uzun dağ silsileleri vardır. Manisa — Bozdağ, Demirci — Gördes dağları ve Alaçam — Madra dağları en büyük engebeleri teşkil eder. Bu sıradağlar arasında uzanan geniş ovaları, Gediz nehri ile Kumçayı sular.

İzmir'in 33 kilometre kuzey doğusunda, Gediz'in 3 km. güney tarafında yer alan Manisa, tarihi zengin bir şehrimizdir. Manisa, Osmanlı sınırlarına 14. yüzyılda, Yıldırım Bayezit zamanında katılmıştı.

Sonraları Osmanlıların en büyük şehirlerinden biri oldu. İlk devirlerde Osmanlı tahtına aday (namzet) olan şehzadeler önce Manisada valilik yaparlar; devlet hizmetlerine orada alıştırılırlardı. Fatih Sultan Mehmed'in, Üçüncü Murad'ın çocuklukları hep orada geçmişti.

Manisanın verimli Gediz ovasında, makina ile tarım yapılmaktadır. Arpa, mısır, bakla, buğday, yulaf, patates, me-

yankökü, tütün, palamut, çavdar, burçak, pamuk, darı, nohut, susam, bezelye, pirinç, börülce, fasulye gibi ürünler bol yetiştirilir. Zeytinlikleri çoktur. Meyva bahçeleri geniştir. Bilhassa bağcılık çok ileri bir durumdadır. Manisanın üzümleri ve tütünleri (Akhisarın) dünyaca namlıdır.

Son yıllarda, Gediz üzerinde büyük bir baraj yapılacağı söylenmektedir. Gediz'de kurulacak hidro-elektrik santrali ile Manisa'nın değeri büsbütün artacaktır. Manisa'da bir de kumaş fabrikası kurulmaktadır. Ayrıca Kulada da, dokuma fabrikası bulunmaktadır. Somada linyit madenleri işletilmektedir. Burada, kömür tozlarından faydalanarak enerji sağlayacak olan büyük bir termik santral yapılmaktadır. Manisa kasaba ve köylerinde yapılan halıcılık önemli bir yer tutar. Akhisar, Alaşehir, Demirci, Eşme, Gördes, Kırkağaç, Kula, Salihli, Soma ve Turgutlu Manisanın kazalarıdır.

MANİTOBA :

Kanada'nın orta güney eyâletlerinden biridir. Baş şehri Winnipeg'dir. Manitoba'nın alanı 638.440 kilometre karedir. Nüfusu 750 bini bulur. Burası, dünyanın sayılı tahıl ambarlarından biridir. Tarım, makinalarla yapılmaktadır. İklim serttir; yazlar kısa ve sıcak, kışlar soğuk geçer.

MANİTOBA GÖLÜ :

Manitoba gölü, Manitoba eyâleti içindedir. Denizden, 264 metre yüksekte olan gölün suları tatlıdır. Alanı, 5000 kilometre karedir.

Manitoba gölü Winnipeg şehrinin kuzey batısındadır.

MANİVELÂ (Bak: Kaldıraçlar) :

MANOLYA :

Manolya; parlak, düz ve mütenasip yapraklı bir ağaçtır.

Bu ağacın beyaz renkte, güzel kokulu çiçekleri olur. Karşıdan, koyu yeşil renkte görülen manolya ağacı, manolgillerdendir.

MANOMETRE :

Manometre ile gazların basıncı ölçülür. Bu sebeple, bir adı da basıölçer'dir. Manometre, buhar veya herhangi bir gazın kapalı bulunduğu kabın kenarlarına yaptığı basıncı ölçer.

MANTARLAR :

İlkel bitki sınıflarından biri de "Mantarlar,, dır. Bitkilere yeşil rengi veren klorifil, mantarlarda bulunmaz. Bu sebeple karbonu özümleyemezler. Türlü çeşitleri vardır. Besi ve üreme organları birbirinden ayrılmış olanları, ince iplikler şeklinde olanları (küfler) ve tek hücreli bulunanları vardır. Bira mayası, bu son bölüme örnek olan bir mantar cinsidir.

Mantarların üreme şekli ikiye ayrılır. Bunlar da sporlaşarak çoğalma ile yumurta yoluyla olan çoğalmadır (Sporlaşarak çoğalmada eski hücre bölünerek bir çok parçalara ayrılır. Hücre zarı bunlara bir kese ödevi görür. Kese yırtılınca spor adını alan yeni hücreler etrafa yayılırlar). Hattâ. yumurta ile çoğalan mantarlar bile kendi yaşamalarına uygun bir yer bulurlarsa ve gerekli besini bol bulurlarsa, bunlar da sporlaşarak çoğalmaya başlarlar.

Birçok hastalık mikropları mantarlar sınıfına dahildirler. Fakat, vücudumuza ve yaşayışımıza faydalar sağlayan mantarlar da vardır.

Bazı botanik bilginleri mantarları:

a) Ovogonlu mantarlar (Oomycetes)

b) Cıvık mantarlar (Myxomycetes)

c) Asklı mantarlar (Ascomycetes)

d) Bazitli mantarlar (Bazidiomycetes) olarak guruplandırılırlar.

Çayırlarda, çamlıklar içinde yetişen bazı mantarlar yenilir. Ama, mantarların zehirli olanları, hayatımız için çok tehlikelidir.

Şişe tıkacı olarak ve balık ağlarının su yüzeyinde yüzmesini sağlamak gayesiyle kullanılan sudan hafif bir madde daha vardır. Buna da mantar adını veririz.

MANTO :

Kadınların dıştan giydikleri boy elbiselerine manto adı verilir. Manto, çoğunlukla kış giyimidir. İlk ve sonbaharlarda ince kumaşlardan, açık renk mantolar giyilir.

En kıymetli mantolar porsuk, tilki, panter ve vizon kürklerinden yapılan mantolardır.

MANYAS :

Manyas, Balıkesir vilâyeti kazalarından biridir. 42 köyü vardır. Merkez nahiyeden başka, 4 nahiyesi daha vardır. Manyas kasabasının nüfusu 2 bini geçer. Bütün kazanın nüfusu 25 bini bulur.

Manyas, Balıkesir - Bandırma demiryoluna bir şose ile bağlıdır. Bandırmanın da 35 kilometre güneyine düşer.

MANYAS GÖLÜ :

Manyas Gölü, Marmara bölgesi göllerinden biridir. Marmara denizine olan uzaklığı, 14 kilometre kadardır. Bandırmanın güneyinde, Manyas'ın da kuzeyinde bulunur. Alanı 178 kilometre kare kadardır. Bandırma - Balıkesir demiryolu, gölün doğu kıyılarından geçer. Derinliği ancak 20 metreyi bulan Man-

yas Gölünün suları tatlıdır. İçinde balık ta çoktur. Susurlu Irmağının bir kolu olan ve Madra Dağlarından gelen Kocaçay, Manyas Gölüne boşalır; güney doğusundan tekrar bir kolla çıkarak Karacabey'in kuzeyinde Susurlu Nehriyle birleşir.

MANYATİZMA :

Bir insanı telkin yolu ve hipnoz olaylariyle etki altında bulundurmaya **manyatizma** adı verilir.

MANZUME :

Ölçülü ve kafiye (ses benzeşme) li yazılmış yazılara, şiirlere manzume adı verilir. Manzumeler, bir fikri, bir olayı tüm olarak anlatırlar.

MARANGOZ :

Kereste ve ağaçları, türlü araçlar (âletler) kullanmak suretiyle istenilen biçimde eşya yapan san'atkârlara marangoz denilir. Marangozlar kapı, pencere, dolap ve saire yaparlar.

MARAŞ :

Maraş, Orta Anadolunun güney doğu kenarında yer almış güzel bir vilâyetimizdir. Doğusunda Adıyaman, kuzeyinde Sivas ve Kayseri, batısında Seyhan, güneyinde de Gaziantep vilâyetleri yer alır. Alanı 11,210 kilometre karedir. Arazisi engebelidir, yüksek dağlarla kaplıdır. Bu dağlar, Toros'ların, doğu kollarını teşkil ederler. Ceyhan ve Göksun ırmaklarının suladığı ovalar, vâdiler çok bereketlidir. Tarımı ileridir. Etraf, dağlar ve ormanlarla örtülüdür. Zeytinlikleri de çoktur. Bağları ve bahçeleri geniştir. Maraşta tahıl bitkiler, tütün, üzüm, pirinç, dut, zeytin gibi ürünler bol çıkar. Hayvancılık ta önemli bir yer tutar. Hele sığır cinsinden hayvanlarla keçi sürülerine sık rast-

lanır. Halkın bir kısmı arıcılıkla uğraşır, koyun az beslenir.

Maraş şehrinde 100 binden fazla insan yaşar. Vilâyetin bütün nüfusu 262 bini geçer. Bugün henüz, içinde demiryolu bulunmayan Maraş, komşu vilâyet demiryollarına muntazam şoselerle bağlıdır.

Maraşın, deniz düzleminden olan yüksekliği 650 metredir. İklimi ılıktır. Maraş, Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı sınırlarına katılmıştı. Birinci Cihan Savaşı sonunda 29 Ekim (Teşrinievvel) 1919 tarihinde Fransızların işgaline uğradı. Fakat, düşman istilâsına boyun eğmiyen bu kahraman belde, için için kaynadı. Nihayet, 21 Ocak 1920'den 12 Şubat 1920 tarihine kadar kendi İstiklâl Savaşını yaptı. Büyük Kurtuluş Tarihimizde yer alan büyük zaferler kazandı. Bir avuç kahramanın ileri atılışı, Fransız kuvvetlerini dağıtmaya kâfi gelmişti.

Maraşın Afşin, Andırın, Elbistan, Göksun, Pazarcık adlarını taşıyan 5 kazası vardır.

MARATON :

Maraton, eski Yunanistanda yapılan bir koşunun adıdır. Atinalı bir askerin, kendi köyü olan Marathon köyünden Atinaya doğru, Atina'lıların zaferini bildirmek için yaptığı meşhur koşunun hâtırasına uyularak Olimpiyat oyunlarında maraton yarışları yapılır. Bu koşu, 42 kilometre, 750 metre bir mesafe içinde yapılır.

MARCONİ «Markoni okunur» :

Markoni, 20. yüzyıl içinde yaşamış büyük mucitlerden biridir. 1874'de doğdu, 1937'de 63 yaşında iken öldü. Markoni ilk olarak, 1896 yılında İngilterede telsiz telgrafın patentini alarak meşhur olmaya başlamıştır. Sonraları elektrik, telgraf ve radyo sahasında durmadan çalıştı. 1902'de gemilerdeki telsiz sistemini tamamladı. 1924'de radyoyu buldu.

Bu büyük âlim (bilgin) 1909'da Nobel armağanını almış, 1914'te de İtalya Âyan Meclisine seçilmişti. Daha sonraları, 1930 da, İtalya Kıraliyet Akademisi Reisliğine seçilmişti.

MARCO POLO (Markopolo okunur) :

Marco Polo, 14. cü yüzyıllar içinde yaşamış büyük bir gezgin (seyyah) dir. Aslen İtalyan olan Polo 1254'de Venedik'te doğmuş, 1328 de ölmüştür. Henüz pek genç iken 1271'de babası ile birlikte doğu yolculuğuna çıkmıştı. İtalyadan bindikleri gemi, Doğu Akdenizde seyrederken korsanların baskınına uğradılar. Binbir mâcera yaşayarak Anadolu, Kafkaslar, İran yolu ile Orta Asyaya; oradan da Çin'e gittiler. O vakit Çin'de, İmparator Kubilây Han hüküm sürüyordu. Kubilây Han bu Avrupalı misafirlere itibar etti; onları yıllarca sarayında alakoydu. Marco Polo 1275 yılında, Çin İmparatorunun hizmetinde çalışmayı kabul etti. Bu sebeple, Çin ülkesini baştan başa dolaştı. O zamanlar, masallarda anlatılan Çin'in güzelliklerini, zenginliklerini yakından görmeye fırsat buldu. Kubilây Han'ın yanında, 20 yıl süren bir misafirlikten sonra, Venedik'e döndü. Bir Venedik filosuna komutan oldu. Cenovalılarla yapılan bir deniz savaşında esir edilerek hapse atıldı. Hapiste yattığı müddet içinde, «Marco Polonun Kitabı» adlı eserini yazdı. Bu kitap, ilk yayınlandığı zaman âdeta kapışıldı. Zamanın gemicilerinde, zengin ülkelere denizden gidilir düşüncesi hâkim oldu. Böylece, Batı denizlerine doğru yelken açan kaptanlar bilmeden yeni kıt'alar buldular. Bu suretle de, insanların dünya hakkındaki bilgileri genişlemiş oldu.

MARDİN :

Mardin, güney doğu Anadolu vilâyetlerimizden biridir. Kuzeyini Siirt ve Diyarbakır, batısını Urfa vilâyetleri, güneyini Suriye, doğusunu da Irak çevirir. Alanı 12,734 kilometrekaredir. Genel nüfusu 230 bini geçer.

Mardin vilâyetinin kuzeyini dağlar, güneyini de çöller kuşatır. Şehrin, denizden yüksekliği 1150 metredir. Sulak vâdilerde tahıl ürünleri, pirinç, susam, tütün, pamuk, fasulye yetiştirilir. Zeytinlikleri ve bağları da vardır. Hayvancılık ileri durumdadır. Bilhassa koyun ve keçi sürüleri bol beslenir.

Mardin sınırları içinde ormana pek rastlanmaz. Vilâyetin merkezi olan Mardin şehrinin nüfusu 20 bin kadardır. Merkez kazasının ise, etrafıyla birlikte nüfusu 38 bini geçer.

Akar sularının bir kısmı güneydeki ovaya. bir kısmı da Dicle'ye akar. Şehir, Türkiye - Suriye sınırı üzerinde uzanan demiryoluna bi rara hatla bağlıdır. Cizre, Derik, Gercüş, İdil, Kızıltepe, Mazıdağı, Midyad, Nusaybin ve Savur kazaları Mardin vilâyeti sınırları içindedir. Dicle nehri Siirt vilâyeti ile Mardin arasında sınır çizerek Cizreye gelir; oradan da Irak topraklarına karışır.

MAREŞAL :

Askerî rütbelerin en büyüğüne mareşal denir. Mareşaldan daha büyük bir rütbe yoktur. Savaşlarda büyük meydan muharebesi kazanan orgenerallere, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından verilen mareşallık rütbesi; en büyük askerî kumandan anlamını taşır.

Şanlı İstiklâl Savaşımızın iki büyük mareşalı vardı. Bunlardan biri sevgili Atatürk, diğeri de Fevzi Çakmak'tı. Bu gün Türk ordusunda, bu rütbeyi taşıyan komutan yoktur.

MARGARİN :

Margarin, bitkisel bir yağdır. Tereyağı gibi yemeklerde kullanılır. Bu yağ, 1869 yılında Fransız Mege Mourries tarafından yapılmıştı. 47 derece sıcaklıkta erir. Bizim memleketimizde de Margarin fabrikaları vardır.

MARİOTTE: (Maryot okunur) :

Mariotte 1620 de doğdu; 1684 de öldü. Bu büyük Fransız fizikçisi, fizikte kendi adını taşıyan kanunu bulmuştur.

MARKA :

Marka, resim veya harflerle belirtilen bir işarettir. Bize ait bir peçetenin kaybolmaması için, bir köşesine küçük bir marka işletiriz.

Ayrıca, bilet yerinde kullanılan maden parçacıklarına da marka adı verilir.

MARKO PAŞA :

Halkımız arasında, dert dinletmek isteyenler için, «Marko paşaya git» sözü el'an söylenir.

Marko Paşa, Sultan İkinci Abdülhamit devrinde Tıbbiye Mektebi nazırlığında ve daha sonraları Âyan Meclisinde bulunmuş bir doktorumuzdu. Makamına çıkan herkesin derdini yorulmadan dinlerdi. Şikâyetçi sustuğu zaman, «sonra?» diye konuşur; bunun üzerine de müşteki, yeni baştan anlatmağa koyulurdu. Bu suretle Marko Paşa dert dinlemekle şöhret kazanmıştı. Bugün bile, derdini dinletemiyen çaresizlere: «Marko paşaya anlat.» sözü mecaz olarak kullanılır.

Marko Paşa olgun, zeki ve kibar bir vatandaşımızdı. 1888 yılında, Tıbbiye Nazırı iken öldü.

MARKO POLO: (Bak: Marco Polo) :

MARMARA ADASI :

Marmara Adası, Marmara Denizinin en büyük adasıdır. Kapudağı yarımadasının kuzey batısına düşer. Bu adanın balıkçılığı ile mermerciliği meşhurdur.

MARMARA BÖLGESİ :

Marmara bölgesi, yurdumuzun kuzey batısına düşer. Marmara Denizi etrafını kuşatan vilâyetlerimiz, Marmara bölgesi içinde kalırlar. Bu bölge güneyde Ege, doğuda da Karadeniz bölgelerimizle komşudur. Güneyde Edremit körfezinden Bileciğe, oradan da Sakarya vilâyetine bir hat çizecek olursak, Marmara bölgesinin Anadolu sınırını belirtmiş oluruz.

Marmara bölgesi iki kıt'a üzerinde kurulmuştur. Marmara Denizinin güney ve doğusunda kalan Anadolu parçası, Asya kıt'asından sayılır. Marmara Denizinin kuzey ve batısında yer alan Trakya ise, Avrupanın bir bölümüdür.

Marmara bölgesinde genel olarak iklim ılımandır. Denizden içerilere gidildikçe kış soğukları artar. Hele bu hal, Trakya tarafında daha belirli bir şekilde göze çarpar.

Yer yüzü engebeleri itibariyle, Anadolu parçası daha karışıktır. Trakyayı baştan başa, geniş düzlükler kaplar. Bu düzlüklerin en önemlisi Ergene ovasıdır. Ergene ovasının kuzeyini kuşatan Istıranca dağları; Karadeniz kıyılarında bir duvar gibi uzanır. Yine bu ovanın güney doğusunda yükselen Ganos silsilesi, Marmara kıyısındaki yegâne ârızayı teşkil eder. Trakya bölgemizin alanı 24 bin kilometre kareyi bulur. Bulgaristan'dan gelen Meriç nehri Enez'e kadar Türk - Yunan sınırını teşkil eder. Bulgaristan'dan gelip İstanbul Boğazına doğru uzanan Istırancalar (En yüksek yeri Büyük Mahya dağı 1031 m.) sık ormanlarla kaplıdır.

Marmara bölgesinin Trakya kısmını İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne ve Çanakkale vilâyetlerimiz süsler. Bu vilâyetlerden; İstanbul ve Çanakkale vilâyetlerinin bir parçası, bölgenin Anadolu kısmında da bulunur. Trakya ovası tahıl ve her türlü toprak ürünleri bakımından çok bereketlidir. İstanbuldan çıkan demiryolu Edirne'ye, oradan da Avrupa'ya uzanır. İstanbul - Edirne demiryolundan ayrılan bir kol, Kırklareline varır.

Kahramanlık Hikâyeleri:

MİLLÎ SIR İÇİN

— Söyle!

Teğmen Nami Tokcan, vücuduna -kızgın bir tel gibi- sarılan kamçı sırımının verdiği aciyle dişlerini sıktı, inledi. Yarım saattir yakıcı vuruşlara dayanıyordu. Sağlık ve dinçlik heykeli örneği vücudu, kanlı çizgilerle doluydu. Demir kelepçelerle duvara bağlanmış olan bileklerinden kanlar sızıyordu.

Son vuruşun sızısı yüreğini yaktı. Onu esir eden tesadüfe lânetler ediyordu. Esirlik azabı yetişmiyormuş gibi, işkence acılarına da tahammül etmek zorunda kalıyordu. Asıl onu üzen şey; düşmanların istediği sırları söyleyivermek ihtimaliydi.

— Ya kendimden geçer de, söylemesini istemediklerimi dilim mırıldanırsa? diyor, kahrından kıvranıyordu.

— Bana kerpeteni getirin, tırnaklarını sökeyim.

Erler, subayın eline istediğini verdiler.

— Söyle! Türkler nerden, ne zaman saldıracaklar?

— Söyliyemem. Türk subayı için millî sır; canından üstündür.

Kerpeten orta parmağının tırnağını kıstı ve çekildi.

Dayanılmaz sızı, bütün vücudünü sarstı. Korktuğu başına gelecekti. Çenelerini kuvvetle sıktı ve şiddetle tükürdü. Kanlı et parçası zalim subayın yüzüne çarptı. Yere düştü.

Teğmen Nami artık rahattı. İstemediğini söylemek korkusundan kurtulmuştu.

Tarihî Fıkralar:

ÖLÇÜ MESELESİ

Ahmet Vefik paşanın yürüyüşü çok gösterişli ve güzeldi. Çok zeki, bilgili ve yurtsever olan bu idare adamını sevmiyen, beğenmiyen kimse yok denebilirdi.

Bir toplulukta tarihçi Abdurrahman Şeref bey, Vefik paşayı şu sözlerle övdü:

— Vefik paşa, sokağa hamal kıyafeti ile çıkıp gezse; herkes yine ona: «Bu adam mutlaka bir vezirdir, tebdil geziyor.» der.

Sadrıâzam Fuat paşa, görüşünü başka yönden açıkladı:

— Vefik paşa, binek taşı büyüklüğünde pırlantadır. Bundan ne gerdanlık olur, ne de kaldırım taşı.

Gülüyorum:

SON TEDBİR

Eski namlı doktorlardan Hazım paşa, Tıbbiye okulundan mezun olurken kalabalık bir kurul huzurunda imtihan oluyordu. Mümeyyizlerden biri:

— Hastayı terletmek için ne yaparsınız? Diye sordu.

Hâzım, alınacak tedbirleri söyledi.

— Başka ne yaparsınız?

Yine bir kaç tedbir sıraladı.

— Başka?

— Efendim... şey yaparız......

Bulabildiği bazı terletme çareleri anlattı.

— Daha?

— Bütün söylediğim bu usullerle hasta terlemezse; önünüze çıkarır, imtihan etmenizi rica ederim.

AKISAN'N CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ:** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

14 Ocak 1955, Cuma — Sayı: 56. Fiyatı: 15 kuruş.

MAYO
MAZGAL
MEGAFON
MEKTUP
MEHMET II
(FATİH)
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
M-4
MEHMET
AKİF
KÖPRÜLÜ
MEHMET PAŞA
MAZI
MAVZER

Bunları biliyor musunuz?

BÜTÜN MEMELİ HAYVANLAR YÜZME BİLİRLER Mİ?

Hayır. Memeli hayvanlar sınıfına dahil olan zürafa ve lâma yüzmesini bilmezler.

GÖZÜ SAĞLAM OLANLAR

Hemen herkesin gözünde önemli, önemsiz bozukluklar vardır. Gözleri hiç kusursuz ve tamamen mükemmel olan kimseler ellide birdir. Gür saçlılar arasında göz bozuklukları daha fazladır.

İNSANLAR VÜCUTLARININ HER HAREKETİNİ KONTROL EDEBİLİRLER Mİ?

Hayır. İnsanlar meselâ, ellerinin, ayaklarının, gözlerinin hareketlerini kontrol edebilirler. Fakat kalb ve mide gibi iç organların hareketleri, insanlar tarafından kontrol edilemez.

DÜNYANIN EN SICAK YERİ

İran'ın güneyinde bulunan Lût Gölü, dünyanın en sıcak yeridir. Deniz seviyesinden aşağıda bulunan Lût çölünde gölgede 53° ve güneşte 97° hararet ölçülmüştür. Korkunç sıcaklık yüzünden bu çölde kimse yaşamaz.

AĞLAMAK ZARARLI MIDIR?

Üzüldüğümüzü veya acı çektiğimizi ağlayarak anlatırız. Bu yüzden ağlama hoşa gitmez. Ama ağlamanın faydalı tarafları da yok değildir. Gergin sinirlerimizdeki elektrik yükü ağlayınca boşalır ve içimiz hafifler. Ayrıca gözyaşının içindeki maddeler rastgeldikleri mikropları öldürürler.

Marmara bölgesinin Trakya kısmında en önemli yarım adalar; İstanbul yarımadası ile Gelibolu yarımadasıdır. En büyük körfez de Saroz Körfezidir.

Bölgenin Anadolu yakasına gelince, kıyılar parçalanmış; ovalar sarp yamaçların arasına sıkışmıştır. İzmit Körfeziyle Karadeniz arasında kalan Kocaeli Yarımadası İstanbul Boğazının doğusunda uzanır. Boz Burun Yarımadasını Samanlı Dağları ârızalandırır. Marmara bölgesinin en yüksek dağı Bursanın güneyinde kalan Uludağdır. (2493 m.). Bundan başka, Edremit Körfezinin kuzeyini çeviren Kazdağları da önemli ârızalardan sayılırlar. Sakarya nehri, Susurlu ve bunların kolları, bölgenin başlıca akar sularını teşkil eder. Bu akar suların yöresindeki ovalar çok verimlidir. Sapanca Gölü, İznik, Apolyont, Manyas; Trakya kısmında Terkos, Büyük Çekmece ve Küçük Çekmece Gölleri Marmara bölgesinin sayılı göllerinden sayılırlar. Bölgenin Anadolu yakasındaki vilâyetleri de şunlardır:

İstanbul, İzmit, Sakarya, Bilecik, Bursa, Balıkesir ve Çanakkale. Bu vilâyetlerden en kalabalık olanı İstanbul'dur. İstanbul'da kilometre kareye düşen insan sayısı yüz kişiyi geçer.

Marmara bölgesinde tarla ve bahçe tarımı oldukça ileridir. Meyvacılık, zeytincilik, bağcılık ve ipekçilik çok gelişmiştir. Adapazarı, Alpullu ve Susurlukta olmak üzere Marmara bölgesinde üç şeker fabrikası vardır. İstanbul, İzmit ve Bursa büyük ticaret ve endüstri merkezleridir. Marmara bölgesi ticarî hayatımızda olduğu kadar, askerlik bakımından da büyük bir önem taşır. Bilhassa Boğazlar ile İzmit Körfezi aslen Mehmetçiklerin karargâh kurduğu yerlerdir. 13. üncü yüzyıl ile 14. üncü yüzyıl ortaları ve nihayet 1453'ten beri Türk olan Marmara bölgesi, sevgili yurdumuzun en güzel köşelerinden biri sayılır. Bu bölgenin her karışı şanlı ecdadımızın çok kıymetli yadigârlariyle doludur.

MARMARA DENİZİ :

Marmara Denizi bir iç denizimizdir. Dolayını çepeçevre

vatan toprakları kuşatır. Anadolu ile Trakya arasındadır. Asyanın batısında, Avrupanın güney doğusunda yer alır.

Marmara Denizi, kuzeyden İstanbul Boğazı ile Karadenize, güney batıdan da Çanakkale Boğazı ile Ege Denizine bağlıdır. Anadolu kıyıları girintili - çıkıntılı, Trakya kıyıları ise nisbeten düzdür. İzmit Körfezi, Bozburun, Gemlik Körfezi, Bandırma Körfezi, Kapıdağı yarımadası ve Erdek Körfezi gibi girintiler - çıkıntılar hep Anadolu sahillerindedir.

Bazı yerlerinde suların derinliği 1200 metreye yaklaşır. Genişliği 80 kilometre kadardır. Kıyılarının uzunluğu Anadolu yakasında 673, Avrupa yakasında da 274 kilometreyi geçmez. Kuytu limanları çok bulunan Marmaranın mevsim balıkçılığı meşhurdur.

MARMARİS :

Marmaris, güney batı Anadoludadır. Muğla vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 15 köyü ile 2 nahiyesi vardır. Bu nahiyelerden biri merkez nahiyesidir. Bütün nüfusu 10 bini bulur. Marmaris kasabasının nüfusu ise 3 bin kadardır.

Marmaris, yurdumuzun Ege bölgesi ile Akdeniz bölgelerinin birleştiği yerde, deniz kenarında kurulmuştur. Limanı, her yandan kapalı, tabiî bir limandır. İklimi ılımandır. Bilhassa kışlar çok soğuk olmaz. Çevresinde Akdeniz ürünleri yetişir. Marmaris, Muğla şehrinin tam güneyine düşer ve Muğla ile Marmaris arasında bir şose vardır.

MARMELÂT :

Dilimizde kullandığımız marmelât kelimesinin aslı, Portekizcedir.

Şekerle beraber pişirilerek, ezme haline getirilen meyvalara; marmelât adı verilir. Marmelât, kısmen reçele benzerse de, besin değerleri bakımından taze meyvaların yerini tutamaz.

MAROKEN :

Maroken, aslı fransızca olan bir kelimedir. Böyle olmakla beraber, dilimizde de kullanılmaktadır. Bazı kanape, koltuk ve saire eşyanın üzerinde gördüğümüz deri kaplamalara maroken denilir. Ayrıca Fasta bir tarafı renkli olarak işlenen yumuşak keçi veya teke (erkek keçi) derilerine de maroken adı verilir. Otomobillerin içinde, vapurlarda maroken minderler kullanılır.

MARS :

Güneş etrafında dönen gezeğenler (seyyareler) den birinin adı **Mars**'tır. Mars'a, Merih de denilmektedir. Gözlemevlerinde (rasathanelerde) incelendiği zaman, renginin kırmızımtrak olduğu müşahede edilmektedir. Bu yıldızın güneşten uzaklığı 227 milyon kilometreyi bulur. Dünyamızdan da, 79 milyon kilometre uzakta bulunmaktadır. Dünyamız, güneş etrafındaki dönüşünü 365 gün 6 saatte tamamladığı halde, Mars bu dönüşünü bir yıl 321 gün 7 saatte bitirir. Dünyamızın ekseni etrafındaki dönüşü 24 saat sürer. Mars'ın ekseni etrafındaki dönüşü ise, 24 saat 37 dakika 23 saniye devam eder. Böyle olmakla beraber Mars'ın büyüklüğü, dünyamızın ancak yedide biri kadardır.

Mars, dünyamız gözlemevleri tarafından en iyi gözlenen ve dolayısiyle en iyi incelenen gezeğenlerden biridir. Yılın belirli zamanlarında, kutuplarında tesbit edilen beyazlıklar, orada da canlı bir hayatın var olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Fakat, kesin sonuç henüz alınamamıştır. Son zamanlarda işittiğimiz, «Merihten gelen uçan daireler» sözleri ise, bazı insanların uydurmalarından başka bir şey değildir.

MARSHALL ADALARI (Marşal ad. ok.) :

Marshall Adaları Büyük Okyanusun ortasında, Ekvatorun kuzeyindedir. Bu takımadaların batısında Karolin adaları, güneyinde de Gilbert adaları yer alır.

Marshall adaları irili ufaklı binlerce adacıktan meydana gelir. İkinci Cihan Savaşına kadar bu adalar Japonyanın elinde bulunuyordu. Fakat, İkinci Cihan Savaşından sonra Amerika Birleşik Devletlerinin eline geçmiş oldu. Marshall'lere. Mikronezya gurubu adı da verilir. Adalardaki yerli sayısı 12 bin civarındadır.

MARSHALL YARDIMI :

Marshall yardımı adını, İkinci Dünya Savaşında Amerikanın en ünlü generallerinden biri olan ve sonraları da Amerika Birleşik Devletleri Hariciye Vekili olan George Marshall'dan almaktadır.

Savaş sonu Avrupasında, sıkıntı içinde bulunan 16 Avrupa devletine Amerika tarafından bir kalkınma yardımı olarak kabul edilen bu yardım, 1947 Paris Konferansında tesbit edilmişti. Türkiyenin de dahil bulunduğu bu yardım plânı gereğince Amerika, insanlık safında yer almış milletlerin bir an önce iktisadî çöküntülerden kurtulması gayesini gütmüştü. İşte, böyle hayırlı bir teşebbüsün ilk sahibi General George Marshall olduğu için, yardımın adına da **Marshall Plânı** denildi.

MARSIK :

Mangal kömürünün yarı odun kalmış şekline, marsık denilir. Marsık duman ve alev çıkararak yanar. Kokusu da zararlıdır. Kömürcüden kömür alırken, marsıksız kömür almaya dikkat etmeliyiz.

Sonra, bir zenciyi tarif ederken de «Marsık gibi adam» sözünü kullanırız. Buradaki marsık kelimesi siyahlığı belirtmek için kullanılır.

MARSİLYA :

Akdenizin en işlek limanlarından birisi de, Marsilyadır.

Marsilya, Fransanın güneyinde bulunur. Lion körfezinin doğu kıyısında kurulmuştur. Doğusunda da Toulon askerî limanı vardır.

Marsilyanın nüfusu 636.264'tür. Paristen 863 kilometre mesafededir. Fransanın büyük şehirlerine muntazam şose ve demiryollariyle bağlıdır.

Bu şehrin kuruluşu, Milâttan 600 yıl öncesine kadar dayanır. Marsilyayı eski Fenikeliler ve gemici Yunanlılar kurmuştu. Fransa, ithalât ve ihracatının önemli bir kısmını Marsilya ile yapar.

MARŞ :

Bu kelime, söz gelişine göre türlü anlamlarda kullanılır. Askerî birliklerin, öğrencilerin ve izcilerin düzgün yürüyüşlerinde "Marş!„ komutu verilir. Bu da "Uygun adım marş!„ veya "Âdî adım marş!„ şeklinde söylenir.

Ayrıca, yürüyüş beste ve şarkılarına da yine marş adı verilmektedir. İstiklâl Marşı, yavrukurt marşı, izci marşı, Gençlik Marşı gibi...

Eğer, marş kelimesini, arka arkaya iki defa çabuk çabuk söylersek, bu durum koşma anlamı taşır.

MARŞANDİZ :

Marşandiz yük katarı, yük trenidir. Marşandizlerle tüccar eşyası nakledilir.

MARTI :

Martı, bir çeşit deniz kuşudur. Perde ayaklılardandır. Bu sebeple, kolayca yüzer. Vücudu, güvercinden daha iridir. Tüyleri çok defa beyaz, bazan da alacalı olur. Denizlerin üzerinde,

gemilerin etrafında uçuşur. Balık yer; gemilerden atılan artıkları toplar. Yumurtalarını, ıssız kıyılardaki kaya oyuklarına bırakır. Eti serttir, pis kokuludur; bu sebeple yenmez. Martılar, yaz günleri limanların süsü gibidir. Uçarlar, bağrışırlar; şamandıraların üzerine konarlar. Boncuk gözleriyle derin derin etrafı süzerler.

MARTİN :

Martin, eskiden kullanılan bir silâhtı. Bu tüfek tek kurşun atardı. Silâhların gelişmesiyle, artık martinler kullanılmaz oldu.

MARTİNİQUE (Martinik ok.) :

Martinique Adası, Güney Amerikanın kuzeyindedir. Doğusunda Atlas Okyanusu, batısında da Karayipler Denizi yer alır. Küçük Antil Adaları gurubu içindedir. Burası, Fransanın buyruğu altındadır. Martinique Adası volkanik bir adadır. Üzerinde zenci ve melez olmak üzere 247 bin nüfus yaşar. Başkenti Fort - de France'dir. Arada sırada indifa eden volkan, etrafına tehlikeler saçar. Hele, 1902'deki büyük indifada (patlamada) Saint - Pierre şehri tamamen harap olmuştu. Toprakları verimlidir. Kakao, pamuk, tütün, şeker kamışı, kahve başlıca ürünlerini teşkil eder.

Martinique'liler ana dil olarak Fransızcayı konuşurlar.

MARUL :

Marul, geniş yapraklı bir bitkidir. İçinde, madensel besinlerin bol bulunduğu marul, vitamin bakımından da zengindir. Marul çiğ yenildiği gibi, salata halinde de yenilir. Yalnız, salatanın sirkeli değil, limonlu olması; sağlığımız için daha faydalıdır.

Çiğ veya salata yapılmak suretiyle yenilecek marulun çok

iyi temizlenmesi, bol yıkanması gerekir. Marul yetiştirilen bostanların lâğım sulariyle sulanması hayatımızı tehlikeye sokar. Bunu da akıldan çıkarmamalıyız.

Marulun;

a) Acı marul,

b) Eşek marulu, gibi çeşitleri vardır. Marul mevsimi ilkbaharda, ilk yaza doğru başlar. Temiz bahçelerde yetişen iri ve göbekli marulları; iyice yıkadıktan sonra yemek, vücudumuz sağlığını arttırır.

MARYA :

Koyunun dişisine marya denir. Bu kelime, keçi için de kullanılır.

Ayrıca, kasaptan aldığımız bazı etler için de, marya sözünü kullanırız. Bu ifademizle etin, dişi koyuna veya keçiye ait olduğunu anlatmış oluruz.

MASA :

Üzerine, kitaplarımızı koyduğumuz, yazı yazdığımız, yemek yediğimiz geniş ve ayaklı tablaya masa adı verilir. Masa, türlü işler için kullanılır. Okullarımızda öğrenci ve öğretmen masaları vardır. Terzinin masası olur. Üzerinde ütü yapar; kumaş biçer. Marangozun, tuhafiyecinin de, üzerinde çalıştığı masaları bulunur. Hele, kahve ve gazinolarda masalara pek sık rastlanır.

Masa yüzeyi dikdörtgen, kare, üçgen ve daire şe. olabilir.

Masalar türlü maddelerden yapılır. Madenî masalar, tahta masalar gibi... Masaların ekseriya 4 ayağı bulunur. Üç ayaklı masalar da yok değildir. Dört ayaklı masayı düzgün olmayan

bir yere koyduğumuz zaman oynar. Halbuki, üç ayaklı masayı nereye koyarsak koyalım, oynamadan durur. Bunun da sebebi, üç noktadan yalnız bir yüzeyin geçmiş olmasıdır.

Hükûmet dairelerinde, ayrı işlerin görüldüğü makamlara da masa denilmektedir.

MASAJ :

Vücudumuzu veya kol, bacak gibi organlarımızı ovma olayı masajdır. Masaj elle yapıldığı gibi, özel âletlerle de yapılır. Masajla, kan dolaşımı kolaylaşır; biriken fazla yağlar erir. Vücut böylece dinlenir; rahata kavuşur. Masaj yapan ustalara da, masör adı verilir. Masaj, bir nevi tedavi usulüdür. Futbol alanları kenarında bekleyen masörler, bir yeri incinen sporcuları derhal masaj suretiyle tedavi etmeye çalışırlar. İncinme, kırık, yaralanma şeklinde ise sporcu hastaneye yollanır.

Kadın masajcılar da masöz adını alırlar.

MASAL :

Hakikat olmayan hikâyelere masal denilir. Masallar hayâlîdir ve insan muhayyelesinin uydurduğu olayları anlatırlar. Fakat, akıcı bir dille yazılan masalları okumaktan zevk duyarız. Hele, ninelerimizin, uzun kış gecelerinde anlattığı «Keloğlan masalları» bizlere tatlı vakitler geçirtir. Aşağı yukarı, her milletin kendine mahsus masalları vardır. Masallar, halk kültürünün önemli bir kısmını teşkil eder. «Dede Korkut masalları», «Oğuz Destanı», «Ergenekon» gibi dilden dile anlatılan hikâyelerimiz, millî masallarımızdan sayılırlar.

Masallarda bitkiler konuşur, ağaçlar dile gelir. Hayâlimiz anlatılan konunun genişliği içinde akar, gider. Osmanlı Padişahlarından Deli İbrahim, masal dinlemeğe bayılırmış. Sarayın güzel odalarında, günlerce bitmeyen masalları dinlemekten haz duyarmış.

Eski Hint Padişahlarının saraylarında söylenen «Binbir Gece Masalları» da çok meşhurdur.

Sonra, birisinin anlattığı bir söze inanmak istemiyorsak, kısaca, «masal» deriz. Böylece, o sözün yalan olduğunu belirtmek isteriz.

MASKE :

Maske, yüze geçirilen bir kalıptır. Türlü şekilde olanları vardır. Tanınmamak için takılır. Maskenin, bütün yüzü örtenleri olduğu gibi, yalnız gözlerin çevresini kaplayanları da vardır.

Eskiden, askerler, artistler ve casuslar yüzlerine maske geçirirlerdi. Ayrıca, karnaval günlerinde, balolarda, eğlencelerde de maskeler kullanılır.

Eski muhariplerin maskeleri, yüzlerini düşmanın kesici silâhlarından korumak içindi. Bugün bile, ordularda gaz maskeleri kullanılmaktadır. Gaz maskeleri, zehirli gazların öldürücü etkisinden korunmamızı sağlar. Oksijen maskeleri de vardır. Pilotlar, yükseklerde uçarken, hava yoğunluğunun azalması sebebiyle oksijen maskesi takmak zorunda kalırlar. Eskrim oyunlarında kullanılan maskeler de vardır.

Bunlardan başka, maske kelimesi mecazî mânada da kullanılır. Bir şeyin hakikîliğini gizlemek sebebiyle, uydurulan şeylere maske denilir. Savaşlarda siperleri, tankları ve topları maskelerler. Arazinin şekline uydurarak, düşman tarafından görülmemesi için dal ve sair şeylerle örterler. Bu olay da maskeleme işidir.

Aldatıcı bir tavır takınarak, iç duyuları başka olanlara «maskeli insanlar» denilir. Bu insanların, «maskelerini düşürdükleri» anda, gerçek nitelikleriyle (esas mahiyetleriyle) konuştukları görülür.

MASMAVİ :

Bir manzaranın her yanı mavi olduğu zaman, buna, kısaca «masmavi» deriz. Bu kelime ile o görünün tamamiyle maviye boyandığını anlatmak isteriz.

MASRAF :

Ev bütçesi veya devlet bütçesi yapılırken daima, gelir ve giderler göz önünde tutulur. Giderlere genel olarak masraf ta denilir.

Masraf, harcanan para demektir. Çok defa «Bu iş bana, hayli masraflı oldu.» deriz. Böylece o işi yaparken harcadığımız parayı anlatmak isteriz.

MASTAR :

Dilbilgisinde; fiillerin adları olan ve sonları «mek» veya «mak» la biten kelimelere mastar denilir. Gitmek, almak, yürümek, çalışmak, koşabilmek... Kelimeleri hep birer mastardır. Sonu -mek yahut -mak'la biten her kelime mastar olamaz. Bir kelimenin mastar olabilmesi için, sonunun, -mek veya -mak'la bitmesi gerektiği gibi; o kelimenin bir fiile ad olması da icabeder. Yumak, tokmak, emek, ahmak kelimeleri mastar değildirler. Bunlar, ayrı ayrı birer cins isimdir.

Kelimenin mastar olup olmadığını anlamak için, kelimeyi fiil kökü ve mastar eki olarak ikiye ayırırız. Mastar takısı (mek - mak) atıldıktan sonra geriye kalan fiil kökü bir emir kipidir; bir anlam taşır. Meselâ: çalışmak kelimesinde «çalış» parçası fiil kökü̈dür. Bu parça, dilek kiplerinden emir kipidir de. «Mak» parçası ise, mastar ekidir.

Mastar olmayan kelimelerde, mastar takısını atarsak geriye kalan parça bir anlam taşımadığı gibi, emir kipi de olamaz-

Emek, e-mek; yamak, ya-mak kelimelerini incelerseniz, bunların e ve ya parçalarında hiç bir anlam olmadığını görürsünüz.

Mastarlar:

a) Kalın mastar,

b) İnce mastar olmak üzere ikiye ayrılır.

Sonu mak'la biten mastarlara «kalın mastarlar» denir. Sonu mek'le biten bütün mastarlar da, «ince mastarlar» dır. Bu mastar eklerinin takılmaları ses uyumuna göredir. Kelimenin son hecesi ince sesli ise, mek takısı; kelimenin son hecesi kalın sesli ise, mak takısı yer alır.

Sonları -mek veya mak'la biten mastarlar, «asıl mastarlar» dır. Ayrıca, alış - veriş, yürüme, yürüyüş, alma, verme gibi mastar şekilleri de vardır.

MASUNİYET :

Masuniyet, dokunulmazlık halidir. Masuniyetin, teşriî masuniyet, mesken masuniyeti, şahsî masuniyet, diplomasi masuniyeti gibi ayrı şekilleri vardır. Şimdi bunları kısaca inceliyelim:

Teşriî masuniyet: Mebusların dokunulmazlığıdır. Teşkilâtı Esasiye Kanunumuza göre mebuslarımız masuniyete sahiptirler. Mebusluk görevlerini engin bir fikir hürriyeti. geniş söz serbestliği içinde yaparlar. Vatandaşlar için suç sayılacak bir iş yapsalar bile, hemen takibata uğramazlar. Her hangi bir mebusun mahkeme önünde hesap vermesi gerekiyorsa, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından teşriî masuniyeti (Millet vekilliği dokunulmazlığı) kaldırılır. Teşriî masuniyeti kaldırılan kimsenin mebusluğu kalmaz. Böylece, bir vatandaştan farksız olarak; o şahıs kanun önünde hesap verir.

Mesken masuniyeti: Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzda va-

tandaşlara tanınan haklardan biri de, mesken masuniyeti (konut dokunulmazlığı)dır.

Mesken masuniyetine göre evlerimiz, kanunun himayesi altındadır. Kanunun gösterdiği usûl ve haller dışında; evimize zorla hiç kimse giremez. Bir meskene zorla girmeye yeltenmek, meskene tecavüz sayılır. Bu bir suçtur. Bu suçun da, ceza kanunumuzda cezası vardır.

Şahsî masuniyet: Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzda belirtildiği gibi; vatandaşların şahsî hürriyeti, kanunların himayesi altındadır. Bir fert ancak, kanunun gerektirdiği hal ve şekillerde yakalanır, tevkif edilir veya hapsedilir. Bunların dışında, şahısların dokunulmazlığı vardır. Bu dokunulmazlığı her kim bozarsa bozsun mutlaka ceza görür.

Siyasî masuniyet: Siyaset adamlarının, elçi, konsolos gibi kimselerin; bulundukları memlekette, ayrı bir himayeye tâbi tutulmaları haline «Diplomasi masuniyeti» adı verilir. Elçi ve temsilcilerin kurye çantaları karıştırılmaz.

MASURA :

Masura kelimesi, ince ve kısa kamış anlamına gelir. Dikiş makinalarında, ipliğin sarıldığı ve mekiğe takılan kaleme «masura» adı verilir.

MAŞA :

Sıcak tüpleri veya ateşi tutmak için ağaçtan, madenden yapılmış tutamaklara «maşa» denir. Maşa, bir taraftan bitişik iki koldan ibarettir. Maşanın türlü işlerde kullanılan ayrı çeşitleri vardır. Mangal maşası, saatçi maşası, tatlıcı maşası gibi.

Maşa üçüncü çeşit bir kaldıraçtır. Direnç bir yanda, destek bir yandadır. Destekle direncin ortasında da kuvvet noktası bulunmaktadır. Maşayla bir şeyi tuttuğumuz zaman, kıstıran

kısım direnç noktası, elimizin sıktığı yer kuvvet noktası ve nihayette kalan bitişik uç ta destek noktası olur.

Söz arasında kullanan bir deyim (ifade) vardır: «Maşa varken elimi yakmam» derler. Bu da, bir işi usûlü dairesinde sonuçlandırmak, boş yere tehlikeye atılmamak demektir.

Edepsiz ve kavgacı kimselere de, halk dilinde «eli maşalı» denilir.

MAŞALLAH :

Maşallah kelimesi dinî bir tâbirdir. «Allah nazardan saklasın» mânasına gelir. Çok defa takdir ve beğenmemizi bu kelime ile anlatırız.

Gümüş, demir, altın gibi madenlerden yapılıp, nazar değmesin diye çocukların omuzlarına takılan «Maşallah» yazıları da vardır.

MAŞRAPA :

Maşrapa, bir cins su kabıdır. Ekseriya, küpten su almaya yarar. Kulpludur. Tenekeden, bakırdan, alimünyum ve çinkodan olanları vardır. Küpten su aldığımız veya su içtiğimiz maşrapayı çok temiz tutmamız gerekir.

MATADOR :

İspanya, Portekiz ve Güney Amerika devletlerinde boğa güreşleri yapılır. Bu güreşlerde eli kılıçlı olarak boğanın karşısına çıkan kimseye «Matador» denilir. Matador, türlü gösteriler yaparak halkı heyecanlandırır. Elindeki kılıcıyla boğayı öldürmeye çalışır. Bazı matadorlar da, boğanın kuvvetli boynuzları ucunda can verirler.

MATAPAN BURNU :

Matapan burnu, Avrupa kıt'asının en güney noktası sayılır. Bu burun, Mora yarımadasının güneyinde yer alan Lakonia körfezi ile Messenia körfezleri arasında bulunur. 36 ncı paralel dairesinin yakınından geçer.

MATARA :

Askerlerin, izcilerin ve yolcuların bellerinde veya omuzlarında taşıdıkları ağzı vida kapaklı su kabına matara denir. Mataralar aliminyumdan yapılırlar. Üzerleri keçe ile kaplanır. Tahtadan mataralar da vardır.

MATBAA : (Bak: Basımevi) :

MATBUAT :

Basım evlerinde basılan; gazete, mecmua, dergi gibi okuma araçlarının hepsine birden «matbuat» adını veririz. Türk matbuatı denildiğinde, aklımıza, Türkiyede çıkan bütün gazete ve mecmuaların tümü gelir.

MATEM :

Matem, yas demektir. Atatürk'ün ölümü, Türk milletinin en büyük matemidir.

MATEMATİK :

Aslı Yunanca olan ve bugün dilimizde bulunan matematik kelimesi, aritmetik, cebir, geometri gibi sayma ve ölçme esasına dayanarak miktarların özelliklerini inceleyen bir bilim şubesinin adıdır. Matematik çok faydalı bir bilimdir. Müspet ilim-

lerin temelini teşkil eder. Hayatın her safhasında matematikle ilgili problemlere rastlarız.

Matematikle uğraşan ve bu alanda kabiliyetli bulunan kimseler matematikçi adını alırlar.

MAUNA-KEA :

Büyük Okyanusta bulunan Hawai adasında 4210 metre yüksekliğinde sönmüş bir volkan vardır. Bu sönmüş yanardağ Maunakea'dır.

MAVİ :

Yedi asıl renkten biri de mavi renktir. Mavi, gök rengidir. Bu renk boya, madenlerden, hayvanlardan, bitkilerden ve maden kömüründen elde edilir.

Prusya mavisi madenden, anilin maden kömüründen, çivit bitki ve hayvanlardan çıkarılır. Mavinin çeşitleri vardır. Açık mavi, boncuk mavisi, çivit mavisi, deniz mavisi, gök mavisi, koyu mavi, mine mavisi, süt mavisi gibi... Mavimtrak, mavimsi kelimeleri de maviye çalan, maviyi andıran anlamını taşırlar.

MAVZER :

Mavzer, erlerin kullandığı bir cins savaş silâhıdır. Bugün ordumuzda dahi kullanılan bu silâh, Alman tüfekçisi **Mauser** tarafından icad edilmiştir. Mavzeri ilk olarak Alman ordusu kabul etmiştir. (1871'de).

MAYA :

Bazı besinlerin yapılmasında kullanılan maddelere «maya» adı verilir. Maya katılan hamur ekşir. Mayanın yoğurt mayası, peynir mayası, ekmek mayası, bira mayası gibi türlü şekilleri vardır. Maya içinde, «maya mikropları» bulunur.

Bir maddenin aslını söylemek için de, maya deyimi kullanılır. Mayamız kara topraktır, dediğimiz zaman, aslımızın topraktan yaratıldığını anlatmış oluruz.

Bunlardan başka «maya» sözü, argo dilde sululuğu anlatır. Sürülerdeki damızlık dişi hayvanlar için de yine maya kelimesi kullanılır.

MAYALAR :

Mayalar çeşitlidir. Hamur mayası, bira mayası, peynir mayası, yoğurt mayası bunlardandır.

MAYASIL :

Ciltde, parmak aralarında, ayaklarda veya vücudun her hangi bir yerinde egzamalar çıkar ki, bunlara halk dilinde mayasıl denir.

MAYDANOZ :

Maydanoz, pilâki gibi bazı yemeklerin üzerine, salatalara, ıskara balığın üzerine doğranan; minik yapraklı, hoş kokulu bir bitkidir. Maydanoz, vücuda yararlıdır. Ayrıca, yiyeceğe de başkalık verir.

Çiçekleri şemsiyeyi andıran anason, kereviz, kimyon, maydanoz gibi bitkiler «maydanozgiller» den sayılırlar.

MAYHOŞ :

Mayhoş, hafif ekşimsi bir taddır. Mayhoş, ağzı kısmen burar.

Bir kimse ile aramızın iyi olmadığını anlatmak için, «Onunla aramız mayhoş» deriz. Buradaki mayhoş kelimesi mecazî mânada kullanılmıştır.

Kahramanlık hikâyeleri:

ARABIN BÖLÜĞÜ

Kapkara Arap olan yüzbaşı Abdullah'ın bölüğüne kısaca «Arabın bölüğü» diyorlardı.

Görülen lüzum üzerine bulunduğumuz yeri korumak, ilerlememek kararındaydık. Fakat düşmanlar bu kararı korku ve zayıflık eseri sanıyor, durmadan saldırıyordu.

Bir gün yüzbaşı Abdullahın bölüğünün sınırlarına kadar sokuldular. Tel örgülerini kesmeğe bile yeltendiler. Kahraman yüzbaşı artık dayanamadı. Tabancasını çekerek siperin üzerine fırladı.

— Haydi Arabın bölüğü! İleri! Düşman bağrımıza dayanınca dövüşmek farzdır. Diye haykırdı.

Bütün bölük erleri, arslanlar misâli kükreyerek ileri atıldılar. Kıyamet koptu.

Düşmanlar, artlarındaki makineli tüfeklerin zoru ile saldırıyorlardı zâten. Türk süngüsünün korkusu gerideki tehlikeyi unutturdu. Karmakarışık kaçışma başladı. Bütün bir tabur; piyadesi, makinelisi, topçusu ile kaçıyor, Arabın bölüğü koğalıyordu. Beş kilometre ilerdeki kasabaya kadar kaçırdılar.

— Bu zılgıt, onlara bir ay yeter. Dönelim. Esirleri toplayalım.

Topladılar. Kendileri de şaştı. 30 subay, 300 erdi.

Tarihî Fıkralar:

KARDEŞLİK

Fatih Sultan Mehmet, bir gün şehri dolaşırken önüne bir derviş çıktı. Elini uzattı. Fatih, dervişin perişan haline acıdı. Avcuna bir altın koydu. Teşekkür beklerken ötekinin yüzü buruştu:

— İnsan kardeşine bir altın mı verir?

— Nerden kardeşim oluyorsun?

— İkimiz de Âdem oğlu değil miyiz?

Fatih gülümsedi. Ve dervişin kulağına fısıldadı.

— Elindekini kimseye gösterme. Öteki kardeşlerimiz de haber alırsa; sana bu kadar da düşmez.

Gülüyorum :

BABA TAHİR

Baba Tahir, eski devrin namlı gazetecilerindendi. Bir gün kendisine çokça para gerekti. Borç almak da istemiyordu. Terkos şirketine baş vurdu:

— Bana beş yüz lira lâzım. Sizden istiyorum.

— Ne münasebet?

— İstiyorum, lâzım da ondan. Vermezseniz pişman olursunuz. O zaman iki misline bile razı olmam.

Şirket, karşılıksız istenen bu parayı vermeğe yanaşmadı. Ertesi gün Tahir Baba'nın gazetesinde şu havadis vardı:

«Terkos gölüne bir domuz düşmüştür.»

Bu haberi okuyan Müslüman İstanbullular, terkos şirketine gidip anlaşmalarının bozulmasını istediler. Hiç biri domuzlu suyu kullanmağa razı değildi.

Şirket, Tahir Baba'yı çağırttı. İki misli parayı ödedi. O da verdiği haberi yalanladı.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ :** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
21 Ocak 1955, Cuma — Sayı: 57. Fiyatı: 15 kuruş.

MENTEŞE
MERCEKLER
MERDANE
MENGENE
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
M-5
MEŞALE
MEŞE
METRONOM
METRE

Bunları biliyor musunuz?

ASIL HAYVANLAR KIRALI

Arslana hayvanların kıralı derler. Fakat zoologlara bakılırsa, kaplana hayvanlar kıralı demek daha doğrudur. Çünkü kaplan, arslana nazaran daha kuvvetlidir. Bir arslanı beş adam zaptedebilir, bir kaplanı zaptedebilmek için 8 - 9 kişi lâzımdır. Kaplan ilâveten arslandan daha çeviktir, arslandan iki misli fazla atlar.

KEDİ VE KÖPEK NİYE OT YER?

Hepimiz kedi ve köpeklerin et yiyen hayvanlar olduğunu biliriz. Fakat bazan bu hayvanlar birdenbire ot yemeğe başlarlar. Bu olayın sebepleri şudur: Bu hayvanlar mideleri bozulduğu veya sivri uçlu bir kemik yuttukları zaman ot yerler. Ot, bozulan midelerini iyileştirir, yutulan sivri kemik parçasına sarılarak barsaklarının delinmesini önler.

Kedi ve köpekler bilerek değil, fakat iç güdü tesiriyle ot yerler.

İNSAN VÜCUDUNDAKİ SİNİRLERİN UZUNLUĞU

İnsan vücudunda bulunan bütün sinirleri uçuca eklersek, 480.000 kilometrelik bir uzunluğa erişirler. Dünya ile ay arasındaki uzaklık 384.403 kilometredir. Demek ki sinirlerimiz aya vardıktan sonra onu da geçecek uzunluktadır.

İNSAN VÜCUDUNDA KAÇ KEMİK VAR?

Genç bir insanın vücudunda 206 kemik vardır. Fakat yaş ilerledikçe bu kemikler birbirine kaynar ve kemik sayısı azalır.

MAYIN :

Mayın, bir savaş silâhıdır. Denizde ve karada olanları vardır. Boğazlara mayın dökerler; böylece düşman gemilerinin geçmesini önlerler. Mayın, su içine serbest bırakıldığı gibi, bir yere bağlanır da... Bu; su içinde yüzen bir bombadır. Sert bir şeye çarpınca patlar; bu suretle gemi de batmış olur. Mayınların çok döküldüğü yere «mayın tarlası» denir. Mayın tarlasına düşen bir gemi batmaktan kurtulamaz.

Su mayınları olduğu gibi, kara mayınları da vardır. Müdafaa siperlerinin önü, yol boyları, düşman savaş araçlarının geçeceği arazi mayınlanır. Mayınlar; düşmanın göremiyeceği şekilde, toprak altına yerleştirilir. Mayınlanmış araziden geçilirken, vücudun veya taşıtların ağırlığı ile bu mayınlar patlar; düşman kayıplara uğrar.

Savaş alanında, öncü birliklerin içinde, mayın arayıcılar da bulunur. Bunlar, özel cihazlariyle mayınları bulup toplarlar; tehlikesiz hale sokarlar.

Denizlerde de, mayın tarayıcı gemiler vardır. Mayın tarayıcı gemiler, düşmanın döktüğü mayınları toplarlar. Gerekirse, mayın gemileriyle istenilen yerlere mayın dökülür.

MAYIS :

Yılın 12 ayından biri de mayıstır. Mayıs, senenin beşinci ayıdır. Bu ay, ilkbahar mevsiminin üçüncü ve son ayıdır.

Memleketimizde, 1 mayıs «Bahar Bayramı» olarak yer alır. O gün, daireler kapalıdır. 1 mayıs veya 6 mayıs günü halk, yiyecekleriyle kırlara, su başlarına gider; eğlenir.

Ayrıca, sığırların yaş gübresine mayıs denildiği gibi, Anadolunun bazı yerlerinde yakıt olarak kullanılan kuru tezeklere de, yine mayıs adı verilir.

MAYİ : (Bak: Sıvı) :

MAYMUN :

Maymun, sıcak memleket ormanlarında yaşayan ve şeklen insana benzeyen bir hayvandır. İrili, ufaklı olmak üzere türlü

şekilde, ayrı cinste olanları vardır.

Maymunlar, genel olarak yüksek ağaçların dallarında yaşarlar. Atiktirler. Daldan dala atlarlar. Bir cambaz çevikliğiyle dik ağaçlara tırmanırlar. Ağaç filizlerini, meyvaları yerler.

Maymunların :

a) Habeş maymunu,
b) Şempanze,
c) Orangutan,
d) Şebek,
e) Goril,
f) Gibbon,
g) Baboon,
h) Marmoset,
ı) Spayder, gibi çeşitli cinsleri vardır. Bunların en irisi ve en korkuncu, gorillerdir. Orta Afrika ormanlarında, Habeşistanda, Hindistan, Malezya, Madagaskar ve Amerika'nın Amazon bölgelerinde maymun sürülerine rastlanır.

Maymun, omurgalı ve memeli hayvanların üst sınıfındandır. 4 ellidir. İki alt elini, ayak olarak ta kullanır. Maymunların bazısı insandan çok iridir. (Goriller gibi)... Bazı maymunlar ise pek miniktirler. Tüylü olanları olduğu gibi, tüysüzleri de vardır.

Maymunların en iri gövdeli olanlarından biri de Orangutandır. Orangutan, Malezya dilinde «orman adamı» mânasını taşır. Bunlar, Sumatra ve Borneo gibi, güney doğu Asya adalarının sık ormanlarında yaşarlar. Yapılışları yerlilere benzer. Boyları 1,70 metredir. Kuyruksuzdurlar. Öne eğik olarak, iki ayak üzerinde yürürler. Kol olarak kullandığı ön ayakları hayli uzundur. Mamafih, bu maymunlar, el ve ayaklarını diledikleri şekilde kullanabilirler.

Orangutanların başı, insanınkini andırır. Alnı genişçedir. Çene ileri doğru çıkıktır. Burun basık ve geniştir. Dişler kuvvetlidir. Hele köpek dişleri, iki sivri bıçak gibidir. Zaten bunlar, hayvanın korunma silâhıdır.

Orangutanların derileri sık ve uzun tüylerle örtülüdür. Er-

keklerinin uzun sakalları vardır. Tüylerinin rengi koyudur; siyahtan kahve rengiye kadar türlü renkler arasında değişir. Bu cins maymunlar çok çeviktirler. Hayatları yüksek ağaçların dalları üzerinde geçer. Dallarda yaptıkları yuvalarda yavrularlar. Yere pek inmezler. Taze yaprakları, ağaç sürgünlerini ve meyvaları yerler.

İri gövdeli maymunlardan biri de, goril'lerdir. Gorillere, Afrikanın orta ve batı bölgelerinde rastlanır. Hayatları yerde geçmekle beraber, ağaçlara da tırmanabilirler. Çok kuvvetlidirler; yırtıcıdırlar. Aile halinde yaşadıkları gibi, sürüler halinde de yaşarlar. Afrikayı keşfedenler, ilk olarak gorillere rastladıkları vakit bunları, vahşî insanlar sanmışlardı.

Şempanzeler ise, vücutça daha küçüktürler. Bunların boyu 1,5 metreyi geçmez. Çok taklitçi, güldürücü ve şakacı bir hayvan olan şempanzenin derisi, siyah tüylerle kaplıdır. Kulakları oldukça büyük olan bu cins maymunlar da, yine, Afrika ormanlarında yaşarlar.

Asyanın Hindistan, Çin Hindi bölgelerinde sürüler halinde yaşayan maymunlar vardır. Bunlar, uzun kollu maymunlardır.

Avrupada, maymunların barındığı yer, Cebelitarık kayalığıdır. Bu maymunların oradaki mevcudiyeti, İngilizler için uğur sayılır. Bunun için, Mago denilen ve kuyruksuz olan bu Cebeli - Tarık sâkinlerine İngiliz askerleri çok iyi bakarlar. İngilizler, bu maymun türünün Cebel-i Tarık'ta tükenmesiyle, buradaki hâkimiyetlerinin de sona ereceği kanaatindedirler.

Mısırın güneyinde ve Habeşistanda yaşayan maymunlara **Habeş maymunu** derler. Bunların kuyrukları kısadır. Erkekleri yelelidir. Bu maymunlar, görünüşleriyle, manto giymiş gibidirler. Bundan dolayı, Habeş maymunlarına **Mantolu maymunlar** da denilmektedir.

Maymunların minicikleri olan ve kısmen kediye benzeyen çeşitleri de vardır. Bu hayvancıklar **Maki** ve **Galeopitek** adlarını taşırlar.

Maymunlar, umumiyetle ekvator çevrelerinde yaşarlar. Ekvatorun tropik ormanları onların gürültüleriyle inler.

Çok yüksek olan Hindistan cevizi ağaçlarına tırmanamıyan insanlar, ağaçlar üzerindeki maymunları kızdırırlar, onlar da hindistan cevizlerini koparıp aşağıya fırlatırlar. Hindistan cevizi meyvalarının çoğu böyle toplanır.

MAYMUNCUK :

Maymuncuk, her kilidi açabilecek şekilde yapılmış bir anahtardır. Çilingirlerde bulunur. Hırsızlar da maymuncuk kullanırlar. Maymuncuğun ucu kıvrıktır.

MAYNA :

Mayna, gemici dilinde çok kullanılan bir kelimedir. Yelkenler indirileceği zaman kaptan: «Yelkenler mayna!» diye emir verir. Bu emirden sonra da, yelkenler toplanır.

Bundan başka mayna kelimesi, bırakma anlamına da gelir. Buradaki mâna mecazîdir. «Döğüş mayna oldu» gibi.

MAYO :

Mayo; yüzücülerin, güreşçilerin, cambazların giydiği çok kısa kilottur. Bu kilot (don) vücuda iyice yapışır. Bu suretle bacaklar serbest kalır.

MAYONEZ :

En çok lüfer ıskarası veya istakoz üzerine konulan bir salça vardır ki, buna mayonez adı verilir. Mayonez; yumurta sarısı, zeytin yağı ve limon karıştırılmak suretiyle yapılır. Pelte kıvamındadır. Üzerine de maydanoz doğranır. Yemeğe çeşni katar, tad verir.

MAZGAL :

Kalelerde ve şato duvarlarındaki dar deliklere «mazgal» denilir. Mazgalların dış görünüşü dar olmakla beraber, iç kısımları oldukça geniştir. Eski kale savaşlarında, mazgal arkasına gizlenen asker, düşmanına rahatça ok atar veya ateş ederdi. Kendisi de (mazgalın dar oluşu sebebiyle) düşman silâhının ateşinden, zararından kısmen korunabilirdi.

Ayrıca, mazgal kelimesi, altın ve gümüş eşyayı parlatma işi için de kullanılır.

MAZGİRT :

Mazgirt, Tunceli vilâyetimizin bir kazasıdır. Monzur silsilesi güneyine düşer. Monzur suyunun da yakınında bulunur. Mazgirt'in denizden yüksekliği 1400 metredir. Dolayı yüksek dağlarla çevrilidir. Alanı 797 kilometre karedir. 76 köyü vardır. Bütün nüfusu 20 bini bulur. Tarım az yapılırsa da, hayvancılık ileridir. Koyun, keçi çok beslenir. Kaza merkezinde, ancak 1000 kadar insan yaşar. İklim serttir. Kışlar çok soğuk geçer.

MAZI :

Mazı, servigillerden bir ağaçtır. Bahçelere, parklara süs bitkisi olarak dikilir. Yaprakları küçük pullara benzer. Gövdesi düz olmakla beraber, mazı ağacı dipten dallanmaya başlar. Bu ağacın kozalağına da, mazı denilir. Mazıdan, solucan düşürmeye yarayan bir yağ çıkarılır.

MAZIDAĞI :

Mazıdağı güney doğu Anadoludadır. Diyarbakır vilâyeti sınırlarına yakındır. Mardin vilâyetimizin bir kazasıdır. Alanı 478 kilometre karedir. Nüfusu 14 bine yaklaşır. 53 köyü vardır. Etrafında, kendi adını taşıyan Mazıdağı bulunur. Kaza merkezi, Derik'e bir şose ile bağlı bulunan «Şamrah» tır. Buradaki nüfus sayısı «1,500» ü geçer. Halk, tarımdan ziyade davar beslemekle geçinir.

MAZOT :

Mazot, petrolden elde edilen bir yakacaktır. Petrolün tortusudur. Bir çok lokomotif ve otomobil motorları mazotla çalışır.

MEBUS :

Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantılarına katılıp millet temsilcisi olarak konuşan ve mebus seçimlerinde seçilip Millet Vekili olan kimselere, **Mebus** adı verilir.

Türkiyede, 30 yaşını dolduran, vatandaşlık haklarına sahip olan, yüz kızartıcı bir suçu bulunmayan, ağır hapsi olmayan okur - yazar her vatandaş mebus seçilebilir. Eskiden, kadınlarımız mebus olamazdı. Büyük Atatürk, Türk kadınına bu hakkı

da tanıdı. Böylelikle bugün, T. B. M. Meclisinde bayan mebuslarımız da söz sahibi olarak bulunmaktadırlar.

Mebusluk süresi 4 yıldır. Teşkilâtı Esasiye Kanunumuza göre, her mebus 40 bin vatandaşın temsilcisidir. Mebuslar, ayrı seçim dairelerinden seçilmekle beraber, bir mebus yalnız, kendini seçen vilâyetin değil, bütün milletin vekilidir.

Mebuslar T. B. M. Meclisinde, 4 yılda bir Reisicumhuru seçerler. Kanun yaparlar. Kaldırılması gerekli kanunları kaldırırlar. Hükûmetten sözlü veya yazılı olarak hesap sorarlar. Bu suretle, hükûmetin nasıl çalıştığını kontrol ederler. Vatandaşların dileklerini hükûmete duyururlar.

Mebusların, vatandaşlardan farklı olarak teşriî masuniyetleri vardır. (Bak: Masuniyet).

2 Mayıs 1954 genel seçim sonuçlarına göre T. B. M. Meclisinde 541 mebusumuz vardır.

MEBUS SEÇİMİ :

Bizde, Mebus seçimi 4 yılda bir yenilenir. Özel bir kanuna (Mebus Seçimleri Kanunu'na) göre ve tek dereceli olarak yapılır. Dört yılın sonunda T. B. M. Meclisi seçimlerin yenilenmesine karar verir. Seçim gününü ilân eder ve dağılır. Bundan sonra, seçim gününden 1,5 ay önce başlayarak seçim gününe 3 gün kalıncaya kadar, seçim mücadelesi (savaşı) devam eder. Bu mücadelede partiler adaylarını ve proğramlarını halka ilân ederler. Seçmenlerin oylarını kazanabilmek için durmadan çalışırlar. Türkiyede, seçimlerin yapılması ve kontrolü Adâlet teşkilâtının elindedir. Her kazada bir seçim kurulu teşkil edilir. Bu kurulun başkanı da hâkim olur. Vilâyet seçim kurullarının başkanı da, yine salâhiyetli hâkimler arasından seçilir.

Mebus seçimlerinde yurdun dirlik ve düzeni, Dahiliye Vekâletinin sorumluluğu altındadır.

22 yaşını dolduran, bunak ve deli olmayan, yüz kızartıcı bir suçtan mahkûm bulunmayan vatandaşlar, seçim günü sandık başlarına giderler; reylerini (oylarını) kullanırlar.

Polisler, subaylar, jandarmalar ve erler seçime katılamaz-

lar. Mebus seçimi, tâyin edilen günün saat «7» sinde başlar; akşamın «19» una kadar devam eder.

Reyler (oylar), şüphe vermeyecek bir gizlilik içinde, seçim hücrelerinde zarflara konulur; sonra da seçim sandıklarına atılır. Reyini kullanan seçmenler seçmen listelerine reyini kullandıklarına dair imzalarını atarlar.

Bu iş, sessizlik içinde saat «19» a kadar sürer. Saat tam «19» da, son seçmen de reyini kullandıktan sonra, sandık açılır; tasnif (reylerin sayım işi) başlar. Tasnif alenîdir, yani vatandaşların gözü önünde cereyan eder. Bir vilâyet sınırları içinde, çoğunluğu kazanan adaylar (namzetler) mebus seçilmiş olurlar. Bizde, ilk olarak tek dereceli serbest seçim 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılmıştır. 2 Mayıs 1954 mebus seçimleri de, dünyanın demokrat milletlerine örnek olacak bir olgunluk içinde cereyan etti.

MECAZ :

Edebiyatta, kelimeleri kendi mânalarından başka mânalarda kullanmak san'atına mecaz adı verilir. Mecazî ifadede kelimeler kendi mânalarından başka mânalarda kullanılır. Meselâ: zalim yerine yüreksiz, çok ısındım yerine yandım demek gibi... Meselâ Arslanlarımıza çıkacak düşman yoktur.» cümlesinde, arslanlarımıza, sözü mecazî kullanılmıştır. Hakikatte bu kelime bir hayvan cinsinin adıdır. Ama burada askerlerimizin arslan gibi olan cesaretlerini anlatmak için yer almıştır.

MECCANİ :

Meccani, parasız demektir. Devlet tarafından, parasız olarak okutulan öğrencilere; meccanî öğrenciler adı verilir.

MECİDÖZÜ :

Mecidözü, Çorum vilâyetimizin bir kazasıdır. Çorum şehrinin 30 kilometre doğusunda kurulmuştur. Alanı 1275 kilometre karedir. 98 köyü vardır. Nahiyelerinin sayısı da 2'dir. Amasya - Çorum şosesi üzerinde bulunur. Çevresi dağlıktır. Kendi adını taşıyan Mecidözü çayı, güneyinden geçer ve Yeşilırmak nehrine karışır.

MECLİS :

Meclis sözü dernek, topluluk anlamında kullanılır. Bir konuyu konuşmak, gerekli sonuçlara vardırmak için meclis toplanır.

MECMUA :

Mecmuanın asıl mânası toplanmak suretiyle biriktirilmiş, düzene konulmuş bir bütündür. Fakat, bu kelimeyi çok defa dergi anlamında da kullanırız.

MEDDAH :

Meddah, öven, medheden mânasında kullanılır. Eskiden kahvelerde masallar söyleyip, gülünç taklitler yaparak halkı güldüren san'atkârlara meddah adı verilirdi. Eski Türk halkı da, meddah dinlemeye doyamazdı.

İsmet, Sürurî ve Aşkî son yılların ünlü meddahları arasındaydı. Bilhassa, Sürurî'nin «Kayseri rumları istiklâl istiyor» adlı hikâyesi halkı gülmekten kırardı.

Meddah, halkın önünde, yüksekçe bir yere otururdu. Sol omuzuna da renkli bir çevre atar; « —Hak, dost! » diye anlatmaya koyulurdu. Tatlı diliyle, zengin hayalinin süslediği güzel konuları, ağır ağır söylerdi.

Eski meddahlardan bahseden ilk eser «Tacüttevarih» tir. Nüktedan meddahlara, Osmanlı saraylarında çok itibar edilirdi. Fatih'in Mustafa, Balaban ve Ömer adlı meddahlariyle Yavuz'un Nakkaş Hasan, Çokyedi reis isimli meddahları meşhurdu.

Bugün, bu eski san'at kolumuz sönmüş gibidir. Eski değerli meddahların, hâtıralarından başka bir şey kalmadı.

MEDDÜCEZİR: (Bak: Gelgit) :

MEDENİYET : (Bak: Uygarlık) :

MEDİNE :

Medine, müslümanların kutsal tanıdığı bir şehirdir. Arap yarımadasının batısına düşer. Denizden 870 metre yüksekte

kurulmuştur. Mekkenin 340 km. kuzeyinde bulunur.

Medine, Suudî Arabistan devleti sınırları içindedir. Nüfusu 30 bini geçer. Bu şehir, müslümanlar arasında «Medine-i Münevvere» olarak anılır. Medinenin asıl adı «Yesrib» tir. Fakat, İslâm dininin mübarek Peygamberi Hazreti Muhammed, Mekke'lilerin baskısına dayanamıyarak bu şehre geldikten sonra Yesrib'in adı, «Medine-tün-Nebi» (Peygamberin şehri) olmuş; daha sonra da kısaltılarak yalnız, Medine olarak kalmıştır.

Medinenin çevresini 30 m. yükseklikte bir kale çevirir. Bu kalenin 4 kapısı ve 40 kulesi vardır.

Her yıl, yüzbinlerce müslüman tarafından ziyaret edilen «Ravza-i Mutahhara» (Peygamberin mezarı) Medine şehrindedir. Ayrıca, «Harem-i Şerif» (Peygamberin mescidi) te buradadır.

Osmanlı padişahlarından Sultan Abdülmecit bir milyon lira sarfederek Ravza-i Mutahhara ile Harem-i Şerif'i tamir ettirmişti.

Medine etrafında geniş bahçeler ve hurmalıklar yer alır. İklim sıcaktır.

Birinci Cihan Savaşı içinde, Fahrettin Paşanın komutasında bulunan kahraman askerlerimiz şanlı Medine müdafaasını yaratmışlardı.

MEDLER :

Medler, Asurluların doğu komşularıydı. Milâttan önce, birinci bin yılın başlarında İranın, batı ve kuzeybatı taraflarında otururlardı. Medlerin yaşadıkları topraklara da, **Medya** denilirdi.

Milâttan yedi yüz yıl önce Medler, komşuları Asurlularla, İskitlerle ve Kimmerlerle kanlı savaşlara giriştiler. Bu savaşlar sonunda oldukça zayıfladılar. Hattâ, Milâttan önce 653 - 625 yıllarında, yurtlarına giren İskitlerle şiddetli boğuşmalar yaptılar.

İskitlerle Medler birbirleriyle mücadele ederken, Med kıralı **Keyaksar**'dı. Keyaksar bir gün, İskit hükümdarı **Madiyes**'i

ziyafete çağırdı. Onu, büyük bir misafirseverlikle karşıladı. Beraberce yediler, içtiler; doya doya eğlendiler. Keyaksar Madiyes'i iyice sarhoş etti. Bundan sonra da, adamları vasıtasiyle onu öldürttü.

Madiyes'in ölümü ile başsız kalan İskitler tutunamadılar; dağıldılar. Medya ile İran topraklarından çekilip gitmek zorunda kaldılar (M. Ö. 625). Geride, dağınık şekilde kalan İskitler de, Med kıralı Keyaksar'ın buyruğu altına girdiler. Bu olaylardan sonra gittikçe kuvvetlenen Keyaksar, Bâbillilerle anlaştı. M. Ö. 612 de Asurluların başkenti Ninova'yı kuşattı Şehri alarak baştan başa yaktı. Böylelikle de, Asur devleti tarihin derinliklerine gömüldü gitti. Keyaksar'ın bu zaferiyle Kuzey Mezopotamya, tamamen Medlerin buyruğuna girmiş oldu.

Keyaksar'ın orduları, bir yandan Asur topraklarını ele geçirirken, bir yandan da Anadolu içerlerine doğru ilerlemeye başladılar. O zaman, Anadolunun büyük bir kısmı Lidyalılar'ın elinde bulunuyordu.

Bu suretle, iki devletin orduları, M. Ö. 590 yılında Kızılırmak boylarında karşılaşmış oldular.

Medlerin başında Keyaksar, Lidyalıların başında da kıral Alyat bulunuyordu. Her iki taraf, M. Ö. 585 yılına kadar, tam 5 yıl süren kanlı savaşlara giriştiler. Fakat bir türlü kesin sonuç alınamıyordu. Nihayet, bir gün öğle üzeri güneşin ansızın tutulması hem Medleri, hem de Lidyalıları çok korkuttu. Ordular, karşılıklı birer hakem seçtiler. Bu hakemlerin aracılığı ile de, Kızılırmak sınır olmak üzere anlaştılar. Hattâ, bu anlaşmayla Lidya kıralı Alyat'ın kızı, Med kıralı Keyaksar'ın oğlu Astıyag ile evlendirildi. Her iki Kıral da, birbirlerinin kanlarını emerek kankardeşi oldular.

Bir süre sonra Keyaksar öldü. Yerine, oğlu Astiyag Med Kıralı oldu. Astiyag, babası Keyaksar gibi kuvvetli bir iradeye sahip değildi.

Kızını bir Med prensiyle evlendirmekten de kaçınmıştı. Gördüğü bir rüyanın tesirinde kalarak, kızından doğacak çocuğun, kendi tahtını alacağından şüpheleniyordu. Bunun için kızı

Mandana'yı, bir Pers prensi olan Birinci Kambis ile evlendirdi.

I. Kambis ile Mandana'dan II. Kurus dünyaya geldi.

II. Kurus, (M. Ö. 559) Perslerin hükümdarı oldu. Memlekette birliği sağladı. Kuvvetli bir ordunun başına geçerek dedesi Astiyag'ın üzerine yürüdü. M. Ö. 550 de Astiyag'ı yendi; esir etti.

Bu savaş sonunda da bütün Medya, Perslerin eline geçmiş oldu.

Medlerin siyasal varlığını yıkan Persler, onların dili ile dinini yok edemediler. Hattâ, uzun yıllar kendilerini, Medlerin kültür ve medeniyet tesirlerinden kurtaramadılar.

Tarihte, Medler hakkındaki bilgilerimiz, eski Yunan tarihçisi Herodot'un yazılarına dayanmaktadır.

MEDRESE :

Osmanlı Türkiyesi zamanında hukuk, ilâhiyat ve edebiyat derslerinin verildiği mekteplere «medrese» denilirdi. Medreseler, camilerin avluları içinde sıra ile dizilmiş taş odalardan ibaretti.

Osmanlılar zamanında ilk medreseyi, Orhan Gazi yaptırmıştır. Fakat, bizdeki medreselerin bir ilim yuvası, bir üniversite haline gelişi Fatih zamanına rastlar. Hattâ, İstanbulda, Fatih Camii külliyatı içinde Fatih medreseleri bizdeki üniversitenin nüvesini teşkil eder. Son yıllarda hükûmetimiz, Fatih medreselerini yeniden restore ettirmektedir.

Medrese öğrencileri, softa adını alırdı. Bunlar, medreselerde yatar, kalkardı. Oralarda beslenirlerdi. Başlarına sarık geçirirler, henüz pek genç yaştayken sakal uzatırlardı. Zamanın bilginleri, büyük hocaları hep bu medreselerden yetişmişlerdi. İstanbuldaki medreselerin sayısı 178'di.

Cumhuriyet devrinde, köhneleşmiş olan medreseler kaldırıldı.

MEDYALILAR : (Bak: Medler) :

MEGAFON :

Sesi çoğaltmak gayesiyle bir boru kullanırlar ki buna, me-

gafon denir. Megafon ağıza yaklaştırılarak bağırılır. Böylece, daha kuvvetli çıkan ses dalgaları uzak mesafelere kadar gidebilir.

MEGALOİDEA :

Yüzyıllarca Türk buyruğu altında yaşamış olan ve nihayet, 1829 Edirne Barışiyle bağımsızlığına kavuşan küçük Yunanistan, Birinci Cihan Savaşı sonunda, biz. eski efendisine saldırmıştı. Yunanistan, bu hareketinde yalnız değildi. Arkasında, Avrupanın bazı sayılı devletleri de yer almıştı. Yunan orduları 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıktılar. Kasabalarımızı, köylerimizi haince yakarak Orta Anadoluya doğru ilerlemeye başladılar. Böylece, Yunanistan, sözde tarihteki Bizans'ın mirasına konacak; dolayısiyle de büyük bir devlet olacaktı. Ama, Türk Milletinin unutulmaz sillesi, maceracı Yunanlılara gereken dersi verdi. Bunun üzerine biz Türkler, muhteşem «Kurtuluş Zaferi» ni kazandık.

Yunanlıların, bu büyük devlet hülyalarına «Megaloidea» (büyük fikir) adı verilir. Bu deyim, alay olarak yine biz Türkler tarafından uydurulmuştur.

Son zamanlarda, Anadolunun bir parçası sayılan ve tarih bakımından da Türk olan Kıbrıs'ı almak için, Yunanlıların Megaloideası yeniden kıpırdanır gibi oldu. Fakat, Birleşmiş Milletler kürsüsünden yükselen vakûr sesimiz, onlara istedikleri cevabı vermiş oldu.

MEHMED I. ÇELEBİ SULTAN (1387 - 1421) :

Çelebi Sultan Mehmed, beşinci Osmanlı padişahıdır. Babası Yıldırım Bayezit, anası da Germiyan Beyi Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatundur.

Yıldırım Bayezit, Timurla Ankara Savaşını yaptığı sırada, Çelebi Mehmet 15 yaşlarında bir delikanlı idi. Babası Timura esir düşünce, vezirlerden Bayezit Paşa onu aldı. Sapa yollardan, bazan sırtında taşımak suretiyle savaş alanından kaçırdı. Böylelikle, esir olmaktan kurtulan şehzade, Bayezit Paşanın ve hocası Sofu Bayezit'in kurnaz hareketleri sayesinde kardeşlerini

yendi; Osmanlı tahtına oturdu. Yıldırım, Ankarada esir düştüğü zaman, 6 oğlu bulunuyordu. Bunlardan ülkenin ayrı semtlerinde bulunan 4 oğlu hükümdarlıklarını ilân etmişlerdi. Bunun için de, aralarında bir taht kavgası başlamıştı. Bu iç savaşlar 11 yıl sürdü .Bu arada Osmanlı Devleti, henüz kuruluş halindeyken yıkılma tehlikesiyle karşılaştı. Bu 11 yıllık devre, tarihimizde «Fetret ve Fasıla-i Saltanat devresi» denir.

Saltanat, ancak 1413 yılında rakipsiz olarak Çelebi Sultan Mehmed'e kalmıştı. Mehmet Çelebi, pehlivan cüsseli bir adam olmakla beraber, çok ta zeki idi. Timur Anadoluda iken onun güvenini kazanmaya çalışmıştı. Hattâ, Amasyada, 1403 yılında bastırdığı paranın üzerinde Timur'un, bunun altında da kendisinin adı bulunuyordu.

Mehmet Çelebiye, Osmanlı devletinin ikinci kurucusu adı da verilir. Kardeşlerini yendikten sonra, bağımsızlığını kazanan Anadolu Beyliklerinden çoğunu tekrar sınırlarımıza kattı. Bozulan devlet işlerini yoluna koydu. Eflâk ve Macaristan'a seferler açtı; başarılar kazandı.

Bir gün attan düştü. Bu düşme onu felce uğrattı. Hastalandı. 34 yaşındayken öldü. Cenazesi, Edirne'den Bursa'ya getirildi. Yeşil cami karşısındaki türbesine gömüldü. Mehmet Çelebi, 1403'ten 1421'e kadar 18 yıl padişahlık yapmıştı.

MEHMET II. FATİH : (Bak: Fatih Sultan Mehmet) :

MEHMET III. Eğri Fatihi (1567 - 1603):

Mehmet III, Üçüncü Muradın oğludur. Osmanlı padişahlarının da 13 üncüsüdür. Mehmet III'ün annesi Venedik dönmesi Safiye Sultandı. Babası Murat III ölünce, yerine Mehmet III geçti (1595). Şehzadeliği, diğer padişahlar gibi Manisa'da geçmişti. Murat III, eğlenceye ve kadın zevklerine çok düşkün bir insandı. Bunun için de 112 evlâdı doğmuştu. Mehmet III padişah olunca, hayatta, 19 erkek kardeşi bulunuyordu. Bunların hepsini boğdurttu. Böylelikle tahtını, gailelerden kurtarmış oldu. Erkek kardeşlerinden başka 24 kız kardeşini de Eskisaraya hapsettirmeyi ihmâl etmedi. Ayrıca, babası Üçüncü Muradın 10

gebe karısını boğdurtması Mehmet III ün saltanat hırsını canlandıran korkunç misallerdir.

Mehmet III devri savaşlarla doludur. İran üzerine yürüyen ordular zaferler kazandılar. Fakat, Eflâk üzerine yürüyen ordumuz bozguna uğradı. Bunun üzerine Mehmet III, ordunun başına geçerek Eğri Seferine çıktı. 1596 yılında Avusturya ile Erdel (Transilvanya) arasında bulunan Eğri kalesi kuşatılarak ele geçirildi. Sonra, Haçova Savaşı yapıldı. Hayli çetin geçen Kereç savaşında, ordumuz bozulmaya yüz tutmuştu. Mehmet III atına atlamış, geri çekilmeyi düşünüyordu. Ak sakallı Hoca Sadeddin Efendi, atın dizginlerine yapışarak, geri çekilmemesi için padişaha yalvardı. Türk askerinin şahlanan imanı, karargâha kadar sokulan düşmanı bozmıya kâfi geldi. Baltaları, kazan kepçelerini kapan erlerimiz, arslanlar gibi saldırdılar. Düşmanı yenilgiye uğrattılar. 15 yıl süren Avusturya savaşlarından sonra da, Anadoluda Celâlî İsyanları başladı.

Kanije kalesinin zaptı da Mehmet III devrine rastlar. Kanije muhasarasının altın destanını yaratan Tiryaki Hasan Paşa da Mehmet III. ün vezirlerindendi. Fakat, doğu sınırlarımızda İranlıların zaferler kazanarak Tebriz'i almaları yine Mehmet III devrinin acı olayları arasında yer alır.

Mehmet III 8,5 yıl süren padişahlıktan sonra, 1603 yılında ölmüştür.

MEHMET IV. Avcı (1641 - 1692) :

Mehmet IV., tarihimizde deli olarak anılan Sultan İbrahim'in oğludur. Anası, Rus dönmesi Turhan Hatice Sultandır. 1641'de doğdu. Deli İbrahim, anası Kösem Sultanın plânına uyularak tahttan indirildi. Bu suretle de Mehmet IV padişah oldu. Kendisi o zaman henüz, 7 yaşı içinde bir çocuktu. Bundan faydalanan Mahpeyker Kösem Sultan da devlet idaresini tam mânasiyle kendi eline aldı. Fakat, işler düzelecekken büsbütün bozulmaya yüz tuttu. Nihayet, Kösem Sultanla Turhan Sultan ara-

sında saltanat rekabeti başladı. Bu mücadele sonunda, Kösem Sultan boğduruldu.

Mehmet IV. 14 yaşındayken devlet işlerini ihtiyar Köprülü'ye bırakarak Edirnede av âlemlerine çekildi. Böylece tarihte, Avcı lâkabiyle de anılmış oldu. Avcı Sultan Mehmet, Kanunî gibi hükümdarlık süresi uzun olan padişahlarımızdan biridir. Saltanatı 40 yıl kadar sürmüştür. En akıllı hareketlerinden biri, hiç şüphesiz, Köprülüler'i Sadâret makamına getirmiş olmasıdır. Annesi Turhan Hatice Sultan, devletin bozuk işlerini düzenleyecek bir vezir arıyordu. Saray mimarı Kasım Ağa'nın sözü üzerine, ihtiyar Vezir Köprülü Mehmet Paşa'yı saraya çağırdı. Mehmet Paşa bazı şartlarla Sadâret mühürünü aldı. Bu olay, Osmanlı Saltanatının kötüye dönen talihini değiştirdi. Köprülülerin 27 yıl süren hizmetleri zamanında devletin itibarı çok yükseldi. Rüşvetler durdu. İsyanların sonu geldi. Hattâ bu arada, Anadoluyu baştan başa kaplayan Abaza Hasan Paşa isyanı da, tamamen söndürüldü. Devletin maliyesi düzeldi. Rusya ve Lehistan'la başarılı savaşlar yapıldı. Çanakkale Boğazı önünde Venedikliler yenildiler. 25 yıl süren Girit Savaşı zaferle sona erdirildi. Ada fetholundu. 1683'te Viyana, ikinci defa olarak kuşatıldı. Zamanında bazı tedbirlerin alınmaması yüzünden, Viyana önünde büyük bozguna uğradık. Bunun üzerine de, Sadrıâzam Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın boynu vuruldu. Avcı Sultan Mehmed'in, Sadrıâzam Merzifonlu Kara Mustafa Paşayı boğdurması, büyük bir hatâ idi. Çünkü, büyük çapta bir devlet adamı olan Merzifonlu, Viyana bozgununun intikamını alabilecek kabiliyette bir insandı.

1687'de yeniçerilerin ayaklanmasiyle tahttan indirilen Mehmet IV hapsedildi. 5 yıl sonra da Edirnede öldü. Türk İstanbulu süsleyen «Yenicami» onun zamanında tamamlanmıştır.

MEHMET V. Reşat (1844 - 1918) :

Beşinci Mehmet, Osmanlı padişahlarının 35. sidir. Abdülmecidin oğludur. 1844'de doğmuştu. İkinci Abdülhamit, Beşin-

ci Mehmed'in 2 yaş büyük ağabeyi idi. Abdülhamit II. nin, 31 Mart 1909 askerî ayaklanmasından sonra tahttan indirilmesi üzerine, yerine Mehmet V geçmişti. O sırada, 65 yaşında yıpranmış bir ihtiyardı. Kuvvetli bir şahsiyetten, yapıcı bir kudretten mahrumdu. Zamanının siyaset adamlarının tesirinde kaldı; onların sözlerinden çıkmadı.

Mehmet V'in zamanı hiç te iyi sayılmaz. Bu sırada Osmanlı Devleti, yıkılma tehlikesiyle karşılaştı. Trablusgarp'ta, Balkanlarda cereyan eden savaşlarda, büyük kayıplara uğradık. Vatanımızın güzel köşeleri parça parça koptu; düşman ellerinde kaldı. Anadolunun parçaları sayılan «12 Ada» yı da, yine Mehmet V zamanında kaptırdık. Türkiyede, ikinci defa olarak başlayan Meşrutiyet hareketleri, kötü ve zararlı partizanlığa (particiliğe) yol açtı. Memleketi, İttihat ve Terakki Fırkasının (partisinin) istibdadı kapladı. Harbiye Nazırı Nazım Paşa ile Sadrıâzam Mahmut Şevket Paşa, hep Mehmet V zamanında öldürüldüler. Nihayet 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı patladı. Ordularımız Çanakkale'de, Galiçya'da ve Kafkaslar'da kahramanca döğüştüler. Sultan Mehmet Reşat mütarekeyi görmeden 1918'de öldü. Türbesi, Eyüp'te yaptırdığı camiin yanındadır.

MEHMET VI. (Bak: Vahideddin) :

MEHMET AKİF (1873 - 1936) :

Büyük İstiklâl Marşı şairimiz Mehmet Akif, 1873'te İstanbul'da doğdu. Fatih Müderrislerinden İpek'li Mehmet Tahir Efendinin oğludur. Küçüklüğünde arapça ve farsçayı öğrendi. Fatih Rüşdiyesine girdi. Orasını bitirince, İstanbul Mülkiye İdadisinin orta kısmına girdi. Daha sonra Mülkiye Baytar Mektebine insitab etti. Sınıfının birincisi olarak diploma aldı. İri yapılı, kuvvetli bir insandı. Bir aralık güreşlere merak saldı.

İlk memuriyeti Orman ve Ziraat Nezaretinde başlar. 1908 inkılâbından sonra memuriyetten uzaklaştı. Kendini edebiyata ve ilmî çalışmalara verdi. Halkalı Ziraat Mektebi ile Darülfü-

Kahramanlık hikâyeleri:

SÜNGÜ TAK, MARŞ MARŞ!

— Hey gidi hey! Ağam Osman çavuş, pek yiğit adamdı. Ben tırnağı olamam. Korku nedir bilmezdi. Gelibolu savaşında, şehit olmadan önce tam yirmi Fransızı doğramıştı. Tanrı şafaatına nâil etsin.

Ağabeysinin kahramanlığını anlatan, cesurluğu dillere destan olmuş, Abdullah çavuştu. Ruslarla dövüştüğümüz bu savaşta, arkadaşlarına her gün yeni yeni cesaret ve fedakârlık örnekleri veriyordu.

Abdullah çavuş, 421 rakımlı tepeyi savunmakla görevlendirilmişti. Derin siperler içinde günlerdenberi düşmanın saldırmasını bekliyorlardı. Hücum emri verilmeden siperlerden çıkılmaması istenmişti.

Çok soğuk bir eylûl sabahıydı. Beklenen oldu. Düşman sürüleri kudurmuş dalgalar halinde Türk siperleri üzerine akıyorlardı. Çok yaklaştıkları halde, beklenen hücum emri bir türlü verilmiyordu.

Abdullah çavuş duramadı:

— Türkler, fare misali, çukurlar içinde sinip düşmanı bekliyemezler. Süngü tak, marş, marş!

Yarım saat sonra düşmanlar püskürtülmüş, 24 esir alınmıştı.

O günkü başarıya «Abdullah Çavuş Zaferi» denildi.

Tarihî Fıkralar:

İKİ DEFA

Harun-ur Reşit ,bir gün Bağdat şehri dışında geziyordu. Çok ihtiyar bir adamın hurma fidanı diktiğini gördü.

— Sen seksenini aşmış bir ihtiyarsın. Ancak kırk yıl sonra meyva verecek fidanları ne diye dikersin?

İhtiyar, yıllar önce dikilmiş ağaçları göstererek:

— Bu meyva veren hurmalar, bana babamdan kaldı. Eğer

vaktile babam onları dikmemiş olsaydı; şimdi bir hurmalığım olmazdı.

— Çok güzel. Bana bir ders verdin. Dedi ve beş altın ihsan etti.

İhtiyar ellerini göğe kaldırdı, Tanrıya şükretti.

— Niçin Tanrıya şükrediyorsun?

— Bir hurma ağacı, kırk yıl sonra meyva verdiği halde; benim diktiğim fidan, hemen ürün verdi. Bundan ötürü şükrettim.

Padişah, bu güzel cevaptan hoşlandı, tekrar ihsanda bulundu. İhtiyar, yine şükretti:

— Bu ikinci şükrümün sebebi; Bağdatta hurmalar yılda bir meyva verirken, diktiğim fidan iki defa ürün verdi.

Gülüyorum :

HAZIR CEVAP

Öğretmen derste sudan bahsediyordu.

— Çocuklar, dedi, su öyle bir şeydir ki, neyin içine girerse onun şeklini alır...

Öğretmen suyu iyice anlattıktan sonra Acara seslendi:

— Söyle bakalım Acar, sen bir bardak su içersen ne olur?

Acar hemen cevap verdi:

— Su benim içime gider ve benim şeklimi alır, öğretmenim!

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : **ERCAN MATBAASI** — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
28 Ocak 1955, Cuma — Sayı: 58 — Fiyatı: 15 kuruş

MEZURA
MIH
MIKNATIS
MIZRAP
MIZRAK
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
M-6
Mi
MİDYE
MİĞFER
MİKROFON

Bunları biliyor musunuz?

PİSA KULESİ NE ZAMAN YIKILACAK?

İtalyanın Pisa şehri, eğri kulesiyle meşhurdur. Bu kule gün geçtikçe daha çok eğrilmektedir. 1939 yılında 4,5 metre eğri olan kule, bu gün 6 metre eğriliktedir. Kuleyi inceleyen mühendisler, yapının daha en az iki asır yıkılmayacağı sonucuna varmışlardır.

MEYVALAR DURUNCA DAHA MI TATLI OLUR?

Evet. Meyvaları, ağaçlardan kopardıktan sonra biraz saklarsak tadları artar. Çünkü bu zaman içinde, meyvada bulunan nişasta molekülleri şeker halini alırlar.

Bunun sebebi, bilginlerin Diastase (Diyastas) adı verdikleri olaydır. Yani nişasta molekülleri, yapılarına birer su molekülü aldılar mı, şeker olurlar.

BENZİN TOZU

Süt tozu, yumurta tozu gibi; benzin tozu da yapılmıştır. Bir Fransız mühendisi, benzini, özelliklerini saklamak şartiyle, toz haline getirmeyi başarmıştır. Toz benzin; rutubet ve diğer tesirlerle bozulmamaktadır. 3 gram benzin tozu, özel yollarla suda eritildiği zaman, 100 santimetre küplük benzin elde edilmektedir.

ATLAS VE PASİFİK OKYANUSLARI AYNİ ZAMANDA SEYREDİLEBİLİR Mİ?

Evet. Amerika kıt'asının ortasındaki Costa-Rica (Kosta-Rika) ülkesinde, İrazu dağının tepesine çıkan bir insan; her iki okyanusu birden seyredebilir. Çünkü İrazu tepesi kıt'anın en dar yerlerinden birinde olduğu için, en yüksek yerinden iki okyanus da görülebilir.

nunda edebiyat hocalıkları yaptı. Bazı işler için Almanyaya ve Arabistana gönderildi. Anadoluda Millî hareket başlayınca derhal Ankaraya koştu. Birinci Büyük Millet Meclisine, Burdur Mebusu olarak katıldı.

Sakarya zaferinden sonra T. B. M. Meclisi Hükûmeti, bir İstiklâl Marşı müsabakası açmıştı. Bu müsabakaya, birçok şairlerimiz gibi Akif te girmişti. Komisyon, onun şiirini birinci ilân etti. O devrenin Maarif Vekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, bu şiiri Meclis kürsüsünden yüksek sesle okudu. Mebuslar şiirin okunuşunu ayakta dinlediler. Şiddetle alkışlayarak, okunuşu 3 defa tekrarlattılar. Cümhuriyetin ilânından sonra Mehmet Akif Mısıra gitti. 1936'da yurda döndü. Dönüşünden 6 ay sonra da öldü.

Mehmet Akif, dinî duyguları kuvvetli bir insandı. Hislerinde çok samimî idi. Lisanı pürüzsüzdü. Aruz bilgisi çoktu. Şiirleri, çok tabiî bir dille yazılmıştır.

Bu büyük şair, millet ve vatanını da çok severdi. Mehmet Akifin en büyük eseri «Safahat» adını taşır. Safahat, 7 ciltlik bir kitaptır. Büyüklüğü 700 sahifeyi bulur. Safahat'ın en kuvvetli parçası «Asım» dır. Hele bu parçadaki, Çanakkale Savaşları ile ilgili olan mısralar edebiyatımızın nurlu satırlarını teşkil eder. Mehmet Akif'in mezarı, Edirnekapısı mezarlığındadır. Nur içinde yatsın. Biz onun dediği gibi, sönmeyen bir sancağın gölgesindeyiz. Ebediyyen de, Al bayrağın gölgesinde tüten ocakların sinesinde yaşayacağız.

MEHMET ALİ PAŞA, KAVALALI (1769 - 1848) :

Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Kavalada, 1769 yılında doğdu. Derbent Ağası İbrahim Ağanın oğludur. Okuması yazması pek kıttı. Bu kadarını da orduda öğrenmişti. Talihi, Napolyon'un Mısır seferinden sonra değişmiştir. Mısır, o zamanlar Osmanlı devletinin bir eyaleti idi. Fransız İmparatoru Birinci Napolyon

Mısır'a saldırdı. Mısırı, Fransızlardan kurtarmak gayesiyle, oraya Serdarı Ekrem Yusuf Ziya Paşa komutasında bir ordu gönderildi. Mehmet Ali, bu ordunun içinde bir neferdi. Zekâsı ile az zamanda yükseldi; komutanlık rütbesi kazandı. Fransızlar Mısırdan çekilince, orada bırakılan komutanlar arasında o da bulunuyordu. Kavalalı Mehmet Ali, türlü plânlar kuruyor; Mısır'ın başına geçmeye çalışıyordu. Nihayet, plânlarında başarı kazandı. Mısır Valiliğine tâyin edildi. Böylece Mısır, 1805 tarihinde Mehmet Alinin idaresine geçmiş oldu.

Mehmet Ali, mektep görmemiş bir insan olmakla beraber, fikren uyanıktı. Derhal Fransa'dan öğretmen subaylar getirtti. Yeni bir Mısır Ordusu kurdu. Mısır Donanmasını kuvvetlendirdi. Mısırda yeni okullar açtırdı. Kitaplar tercüme ettirdi. Matbaa kurdu. Avrupa kültüründen faydalanma yollarını aradı. Nil nehrinin iki yanında kanallar açtırarak ovaları sulatması, toprakların verimini arttırdı.

Osmanlı Sultanı Mahmut II, Mehmet Ali Paşaya, Arap Yarımadasında patlak veren Vehabî isyanlarını bastırmasını emretti. Mehmet Ali, oğlu İbrahim Paşa vasıtasiyle bu işi muvaffakiyetle sona erdirdi. Hattâ, Sudan'ı bile ele geçirdi. O, bu başarıları kazanırken Osmanlı Devleti Mora isyanı ile uğraşıyordu. Kendisinden Moraya da yardıma koşması istendi. Mehmet Ali, oğluna, Suriye ve Mora valiliklerinin verilmesi şartı ile yardıma geleceğini bildirdi. Vaziyet vahimdi. Dileği kabul olundu. Fakat, Avrupa donanmaları Navarin'de ansızın donanmamıza saldırdılar; yaktılar. Mahmut II asî valinin emelini öğrenmişti. Buna çare arıyordu. Bu sefer de Mehmet Ali Osmanlı Devletine savaş açtı. 1831'de Akkâ kalesini aldı. Mısır ordusu, Osmanlıları geriye sürerek Şam, Halep ve Adana'ya girdi. Hattâ, Sadrıâzam Gürcü Hurşit Paşa, Konya civarında esir edildi. Böylece, İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusu Kütahya önlerine kadar geldi. Mahmut II. zor durumda kalarak Rusların yardımını sağladı. Bu durum, Avrupa devletlerini, başta İngiltere ve Fransayı ürküttü. Bunlar hemen araya girdiler. İbrahim

Paşa kuvvetlerini geri çekilmeğe razı ettiler. 1833'te imzalanan Adana Barışına göre, Adana ve Suriye valilikleri Mehmet Ali Paşaya veriliyordu. Nihayet, 1839'da Nizip'te de yenilgiden kurtulamadık.

Mahmut II. nin ölümünden sonra Abdülmecit padişah oldu. 1841'de çıkarılan bir fermanla Mısır Valiliği Mehmet Ali Paşa soyuna bırakıldı. Osmanlı Devletine türlü gaileler açan ve kafasında, Osmanlı devletinin başına geçmek hırsı yaşayan Mehmet Ali, 1845'te İstanbula geldi. Yaptıklarından özür dileyerek Abdülmecidin ayağını öptü. 1848'de ölerek Kahiredeki türbesine gömüldü.

MEHMETÇİK :

Savaş meydanlarının çok yakından tanıdığı «Mehmetçik», Türk askerine verilen bir addır. Onun altın destanlarını duymayan dağ var mıdır? Dağları yalayan rüzgârlar, Okyanusları öpen yeller Mehmetçiğin cenk hatırâlariyle doludur. Tuna boyları, hâlâ onun akıncı şarkılarını söyler. Kore dağlarından tâ Cebel-i Tarık'a, Rus steplerinden Hint denizlerine... Afrikada, Asyada, Avrupada Mehmetçiğin kutsal hatırâları yaşar

Mehmetçik, soydan kişidir. Asîl ve kahraman bir milletin yiğit evlâdıdır. Durgun görünüşlüdür. Vâkur bir hali vardır. Büyüğünü sayar. Küçüğünü korur. Zayıfın yardımına koşar. Kendisine fena muamele edilmedikçe dosttur. Vatan ve milleti için seve seve ölüme koşar. Üzerinde yaşadığımız toprakların her zerresinde, ondan bir parça vardır. Zaten, Mehmetçiğin kaniyle sulanmayan topraklara vatan diyebilir miyiz?

Dostluğuna güvenilir. Vefalıdır. Sözü, namus bilir. Cenk tarihini karıştırın. Her zaman, çokluğa karşı azlıkla vuruşmuştur. Ama zafer, daima onda kalmıştır. Bugün, dünya insanlığı onunla öğünüyor. Öyle ya... Son olarak Kore dağlarında, «Birleşmiş Milletlerin şeref ve haysiyetini kurtaran» yine o oldu.

Mehmetçik, bir küçüklük ifadesi değildir. Büyüklük, kah-

ramanlık, kanaatkârlık, kadirbilirlik, tevazu ve sevgi adıdır. O, bizdendir. Biz de ondanız; O'yuz. Mehmetçiğin en büyük rütbesi şehadet; kefeni al bayrak; türbesi de Büyük Türk Milletinin sıcak kalbidir.

Şimdi sizlere, Mehmetçiğin türkülerinden birini sunuyoruz:

AKINCI TÜRKÜSÜ

Ser veririz, sır vermeyiz düşmana,
Sancak için boyanırız al kana!...
Serhadlerde at koşturan erleriz;
«Allah Allah!» diyerek ilerleriz!...

Bilir bizi Moskof, Nemçe, Viyana,
İsterseniz bir de sorun İran'a!
Ordulara kılıç vuran erleriz,
«Allah Allah!» diyerek ilerleriz.

Ufuklardan seller gibi akarız,
Kalanlara yücelerden bakarız;
Ordulara karşı duran erleriz
«Allah Allah!» diyerek ilerleriz! .

Cenk meydanlarında siz bizi görün!
Biz akıncıları tarihten sorun!.
Üç kıt'ada devlet kuran erleriz;
«Allah Allah!» diyerek ilerleriz...

Mehmet CEYHAN

MEHMET EMİN (Bak: Yurdakul):

MEHMET PAŞA, KÖPRÜLÜ (1586 - 1661):

Osmanlı tarihinin büyük Sadrıâzamlarından (Başvekillerinden) biri de, hiç şüphesiz Köprülü Mehmet Paşadır.

Köprülü Mehmet Paşa, devletin duraklama zamanında iş başına geçmişti. Kudreti, zekâsı ve çalışkanlığı ile bu duraklamayı durdurmuş; Devletin itibarını, Kanunî devrinin seviyesine çıkarmıştı.

Mehmet Paşa 1586 yılında Vezirköprü'de doğdu. Babasının hali vakti iyiydi. Genç yaşında İstanbul'a gelen Mehmet, Saray hizmetine alındı. Helvahane Ocağında çalışmaya başladı. Zekâsı ve çalışkanlığıyla az zamanda sivrildi. Sultanın aşçıları arasında yer aldı. Sonra da, Hüsrev Paşanın Hazinedarı olarak, saraydan çırak edildi. Daha sonraları paşalık rütbesini kazandı. Şam, Kudüs ve Trablusşam valiliklerine gönderildi. 1650 yılında da, Kubbe vezirleri arasına katıldı. Gayet doğru bir insandı. Azimkârdı. Kendine verilen işlerde üstün başarılar kazanıyordu. O vakitler, Osmanlı tahtında, genç padişah Avcı Sultan Mehmet (Mehmet IV) bulunuyordu. Devletin bozulan işlerini düzene sokacak bir insan aranıyordu. Saray Mimarı Kasım Ağa, Köprülü Mehmet Paşayı yakından bilen, onu takdir eden bir adamdı. Gitti, Dördüncü Mehmed'in annesi Hatice Turhan Sultana. Mehmet Paşa'yı tavsiye etti. Onun, Sadrıâzamlığa lâyık bir vezir olduğunu anlattı. Fakat ,durumdan haberdar olan, Gürcü Mehmet Paşa, postunun elden gitmesi endişesiyle Köprülü'yü İstanbuldan uzaklaştırdı; Köstendil Sancağına tâvin etti. Köprülü, İbşir Mustafa Paşa Sadrıâzam oluncaya kadar İstanbuldan uzak kaldı. Ancak, İbşir Paşanın sadârete geçmesiyle İstanbula döndü. Boynuyaralı Mehmet Paşanın Sadareti zamanında da, ona akıl hocalığı etti.

Bu sırada, devletin düzeni gittikçe bozuluyordu. Rüşvet almış yürümüş; vilâyetler zorbaların elinde kalmıştı. Halk, için için kan ağlıyordu. Venedikliler de Çanakkale Boğazını kapatmışlardı. Devletin itibarı ,iyiden iyiye sarsılmıştı. Bütün bu kötülükler karşısında, Sadrıâzam Boynuyaralı Mehmet Paşa âciz

kalıyordu. O yalnızca, İstanbul surlarını badana ettirerek, düşmana gözdağı vermiye çalışıyordu.

Köprülüyü seven ve takdir edenlerin, Valide Sultanla yakından ilgilenmeleri, Boynuyaralı Mehmet Paşayı da kuşkulandırdı. Sadaret Mührünün kendisinden alınıp Köprülüye verileceğini sezen Sadrıâzam, onu Şam valiliğine yolladı. İstanbuldan tezce uzaklaşması için de, Köprülünün yol harçlığını cebinden ödedi Ama, ihtiyar Vezir Köprülü, gün görmüş bir insandı. Kurnazca hareket etmesini biliyordu; Şam'a hareketini geciktiriyordu. Nihayet, Mimar Kasım Ağa'nın sözünü dinleyen Turhan Sultan, Köprülü'yü saraya çağırdı. Ona, sadaret makâmını teklif etti. Köprülü, bu makâmı 4 şartla kabul etti:

1 — Padişaha arzedeceği her iş hemen kabul olunacaktı.

2 — İşlerinde serbest olacaktı.

3 — Aleyhinde çıkan dedikodulara, Saray, kulak asmıyacaktı.

4 — Devlet hizmetinde istediklerini kullanacaktı.

Bunlardan başka, Saray'ın masrafları da kısılacaktı.

Çaresiz kalan Valide Turhan Sultan, bu şartları kabul etti. Ertesi gün de, 15 yaşında bulunan Sultan Mehmet IV şartları, kendisinin de kabul ettiğini söyleyerek Mührünü Köprülü Mehmet Paşaya verdi.

Bu suretle Osmanlı Saltanatında, 15 Eylûl 1656 tarihinden başlayıp 25 yıl kadar devam eden «Köprülüler Devri» açılmış oldu.

Köprülü, sadrıâzamlık yaptığı 5,5 yıl zarfında. zorbaların hakkından geldi; rüşvetçileri temizledi; âsileri yok etti. Devlet idaresinde ve orduda disiplini sağladı. Bunun için de, 100'den fazla vezir astırdı; «40« bine yakın insan öldürttü. Ama, ne olursa olsun, devleti korkunç bir uçurumdan kurtarmış oldu.

Maliye düzeldi, hazine zenginleşti. İşler yolunda gitmeye başladı. Memleket, huzura kavuşmuş oldu.

Köprülü, bu başarılarla da yetinmedi. Kuvvetli bir donanma yaptırdı. Çanakkale Boğazı'nı kapatan Venediklilerin haddini bildirdi. Elden çıkmış olan Bozcaada ile Limni adasını zaptetti. Bu suretle Venedikliler, Boğazın önünden koğuldular.

Balkanlarda, Erdel Beyi de Osmanlı idaresine baş kaldırmıştı. Köprülü, Erdel'e bir ordu yollayarak duruma hâkim oldu. Hele Anadolunun, Abaza Hasan Paşa haydutlarından temizlenmesi, halkın devlete olan güvenini arttırdı.

Böylelikle, bu büyük insanın gayreti ve kudreti sayesinde, devletin karanlık talihi yeniden ışıldamaya başladı. Ne yazık ki Köprülü, artık çok ihtiyarlamıştı. Hastalanmış, yatağa düşmüştü. Kendisini ziyarete gelen Sultan Mehmet IV sordu:

«— Lala, senden sonra, makamının lâyıkı kimdir?»

O, solgun bakışlarla padişahı süzdü:

«— Oğlumdan münasibini göremiyorum Devletlûm.» cevabını verdi. Sonra da, aralanan gözleri birer kıvılcım gibi söndü (1661).

MEHMET PAŞA, SOKULLU (1506 - 1579) :

Sokullu Mehmet Paşa, tarihimizin en ünlü Sadrıâzamlarından biridir. Yükselme Devrinde, 13,5 yıl sadaret makamında oturmuştur. Sadrıâzamlığı Kanunî Süleyman, İkinci Selim ve Üçüncü Murat zamanlarına rastlar.

Sokullu Mehmet Paşanın öldürülmesiyle de, Yükselme Devri sona ermiş; Duraklama Devri başlamıştır (1579).

Sokullu Mehmet Paşa, 1506 yılında Bosna yakınında bulunan Sokoloviç kasabasında doğdu. Aslen Sırplı olan bir ailenin çocuğu idi. Devşirme oğlanları arasında, Edirne sarayına geti-

rildi. Burada, Türk ve Müslüman kültürü ile yetiştirildi. Saraydan kapıcıbaşı olarak çıktı. Önce ölen Barbaros'un yerine, Kaptanı Derya tâyin edildi. Sonra da, Rumeli Valiliğine getirildi. Boyu hayli uzun idi. Bu sebeple kendisine «Tavil Mehmet Paşa» da denilmektedir.

Sokullu'nun ilk başarısı, Tamşvar kalesinin zaptıdır. Tamşvarın alınmasiyle vezirlik pâyesine ulaştı. 1561 yılında, henüz üçüncü vezir iken, Kanunî'nin torunu ve Şehzade Selim'in kızı Esmahan Sultanla evlendi! Böylece, sarayın da damadı oldu. 1564'de Sadrıâzamlığa getirildi.

Sokullu Mehmet Paşa, ihtiyar padişah Kanunî'yi Zigetvar seferine çıkmağa teşvik etmişti. Padişah'ın savaş bitmeden hastalanıp ölmesi, orduda panik yaratabilirdi. Fakat, tedbirli ve akıllı sadrıâzam, kimseye bir şey sezdirmedi. Gereken emirleri verdi. Zigetvar zaferini kazandı. Bir yandan da İstanbula haberciler saldı. Selim II. nin ordu başına geçmesini temin etti. Koca Kanunî'nin ölümü 48 gün gizli tutuldu. Selim II de, gürültüsüzce tahta oturdu. Bu hareket, Sokullunun büyük başarılarından biri sayılır. İkinci Selim, devlet işlerini damadı Sokullu'ya yükledi. Kendisi de saray eğlencelerinde dilediği gibi oyalandı.

İkinci Selimden sonra Padişah olan Murat III te, Sokullu Mehmet Paşaya dokunmadı. Murat III, Sokulluyu çekememekle beraber, ondan hem sakınıyor, hem de onun gibi dirayetli bir kimsenin devlet başında bulunması gerektiğini anlıyordu.

Sokullu Mehmet Paşa, Kanunî devrinde 2 yıl, Selim II devrinde 8 yıl, Murat III devrinde de 3,5 yıl sadrıâzamlık yaptı. Nihayet, 1579 da, makamına dilekçe sunmaya gelen bir deli tarafından hançerlendi!

Sokullu, çok büyük çapta bir devlet adamı idi. O zamanlar, Osmanlı sınırları içinde bulunan Don ile Volga nehirlerinin arasında, bir kanal açtırmayı düşünmüştü. Hattâ işe de başlamış-

tı. Kanalın üçte biri açılmışken Kırım Hanları Saraya tesir ettiler; Padişahı fikrinden caydırdılar.

Sokullu bu hareketle Hazar Denizi ile Orta Asyaya hâkim olmayı tasarlamıştı. Bu kanaldan geçen Osmanlı Donanması Hazar Denizine girecek; dolayısiyle de Türk hâkimiyeti, Orta Asya'ya kadar yayılacaktı. Ticaretimiz bu ülkelere kadar genişleyecekti.

Süveyş üzerinde bir kanalın açılması fikri de Sokullu'nun düşüncelerinden biriydi. Zamanın devlet adamlarının uzak görüşlü olmaması, bu nurlu düşüncelerin gerçekleşmesine engel oldu. Bu suretle, bu hayırlı işler başarılamadı. Sokullu şımaran yeniçerileri sindirdi. Ocakta disiplini kuvvetlendirdi. Ordumuzu, dünyanın en kudretli ordusu haline getirdi. O sıralarda donanmamız Lepanto (İnebahtı) da, Venediklilere yenilmişti. Avrupa hıristiyanları bayram ediyordu. Bu mağlûbiyet, hakikaten çok acı olmuştu. Ama, Sokullu dirayetile, bunun da çaresini buldu. Bir kış mevsiminde, Kılıç Ali Paşayı tersanede görevlendirdi. Geceli gündüzlü çalışan ustalar, az zamanda, muhteşem bir donanma vücude getirdiler.

Baharın ılık rüzgârlarında yelken şişiren gemilerimiz, Akdenizı, Venediklilere dar ettiler. Bu arada Kıbrıs adası da fetolunmuş oldu.

Bir gün, Venedik elçisini huzuruna çağıran Sokullu: «Biz sizden Kıbrıs'ı almak suretiyle bir kolunuzu kesmiş olduk. Siz donanmamızı yakmakla, ancak sakalımızı tıraş etmiş oldunuz. Bir kol yerine gelmez ama, kesilen sakal daha kuvvetle çıkar» sözlerini söyledi.

Osmanlı - Türk İmparatorluğunun en parlak, en kudretli devri, Sokullu zamanıdır. Sokullu zamanında bizim vezirlerimiz Avrupa kırallariyle eşit tutuluyordu. Padişahlarımız da, o devrın rakipsiz hükümdarları sayılıyordu. Sokullunun üstün kudreti; parlak zekâsı ve engin çalışması devletimizi içte ve

dışta büyük itibara mazhar kılmıştı. Bu büyük insanın kaybından sonra, devletin yükselişi durdu.

Sokullu Mehmet Paşanın mezarı Eyüp'tedir İstanbulda Azapkapı semtinde camileri, medreseleri vardır. Eyüpte de çeşmeler, medreseler yaptırmıştır.

MEHTAP :

Mehtap, ay ışığı anlamına gelir, Hele, ayın 14'ü sıralarında, yaz geceleri mehtabına doyum olmaz. Ayın hilâl halinde bulunduğu gecelerde mehtap olmaz.

MEHTER :

Osmanlı devletinin yeniçerilik zamanlarında, kullanılan mızıka takımına «mehter» adı verilirdi.

Mehter; nakkare, davul, zil, zurna ve çeşit büyüklükte borulardan teşkil olunurdu. Çalgıların sayısına göre mehter de, daha çok katlı olurdu.

Mehterin vezir kapısında nöbet çaldığı yer, mehterhane adını alırdı.

Eskiden, Selçuklularda ve Osmanlılarda, Saray veya konak kapılarında mehterhane nöbet vururdu.

Milâdi 1299 yılında, Selçuklu Sultanı Alâeddin tarafından Osman Bey'e beylik verilmişti. Bu arada, bağımsızlık işareti olarak tuğ beyaz bayrak, kûs, davul, zurna, nakkare ve nifir gibi eşya da sunulmuştu. Böylece, Osmanlılarda mehterin tarihi, devletin kuruluşuyla başlar.

İlk zamanlarda mehter vurduğu sırada, herkesin ayakta durması âdetti Fatih, bu usulü değiştirdi.

Mehterlerin büyüklüğü katla ölçülürdü. Tarihimizde dokuz

katlı mehterlerin kurulduğu görülmüştür. Mehter takımında davulun önemi büyüktü. Bu sebeple, davulcu başıya başmehterağa denilirdi.

Mehterler günde iki defa olarak, ikindi ve yatsı namazlarından sonra çalınırdı. Bu esnada mehterhaneyi idare eden Başçavuşun elinde çatal başlı, zincirli ve çıngıraklı gümüş bir çevkân bulunurdu. Başçavuş, müziğin âhengine uyarak, bu çevkânı aşağı yukarı hareket ettirirdi. Mehterhane davulcuları davullarına vururken «Birdir Allah» sözlerini söylerlerdi.

Mehterler, barış zamanında saray ve konak eğlenceleri olduğu gibi, törenlerde bando vazifesini görürlerdi. Savaş meydanlarında mehterin vuruşu ve askerin gür nâraları, düşmana ürperti verirdi. Bir düşman kalesi düşürüldüğü zaman, ordumuz surlardan içeri girerken mehterin yanık nağmeleri, ruhlarda heyecan yaratırdı. Çaldıran, Ridâniye, Mohaç muharebe meydanları, eski mehterlerimizin vuruşlariyle inlemişti. Bugün hâlâ, İstanbulu çeviren surların önünde, Ulubatlı Hasanların seslenişleriyle beraber, Fatihin dokuz katlı mehterhanesini dinler gibiyiz

MEİS (Castellorizo):

Meis adası, Anadolunun pek yakınındadır. Karasularımızın içindedir. Kastellorizo adı ile de anılan Meis adası, yurdumuzun güney kıyıları üzerindedir. Rodos'tan uzaklığı 130 kilometredir. Birinci Cihan Savaşından önce, Osmanlı Devleti sınırları içinde olan bu küçük adayı 1915'te Fransızlar işgal etmişti. Sonraları, İtalyanların zaptettiği Meis, bugün Yunanlıların elinde bulunmaktadır.

MEKKE :

Mekke. Arabistan yarımadasının batısında, müslümanlarca

kutsal bir şehirdir. Bu şehir, Suudî Arabistan kırallığının sınırları içindedir. Hicaz bölgesinde yer alır. Kızıldenizden (Şap denizinden) uzaklığı, 88 kilometredir. Nüfusu 120 bini bulur. İslâm dininin ulu Peygamberi Hazreti Muhammed, Mekke'de doğmuştur. Her yıl, yüz binlerce müslümanın tavaf ettiği, mukaddes Kâbe de buradadır. Mekke, Necit'le Tehame Çölü arasını bölen, çıplak dağların vâdileri arasındadır. Toprakları verimli değildir. Her tarafı kurudur. Kızgın güneş, her yanı yakar; kavurur. Kâbeyi çeviren «Mescid-i Haram», Mekkenin ortasındadır.

Hazreti Muhammed, Peygamberlik şerefine nail olunca, islâmiyeti, ilk olarak bu şehirde yaymağa başlamıştı. Sonraları, putperest Arapların baskısına dayanamadı; Medineye gitti.

Her yıl Kurban Bayramı şıralarında, İslâm memleketlerinden gelen ziyaretçiler Mekke ve Medine'de toplanırlar. İslâmın 5 şartından biri olan Hac farizasını yerine getirirler.

Hacıların bıraktıkları paralar, Mekkenin iktisadî kaynağını teşkil eder. Mekke şehri, 1924'ten beri Vehabîlerin elinde bulunmaktadır.

MEKSİKA :

Meksika, Kuzey Amerikanın güney ucundadır. Amerika Birleşik Devletleri ile Orta Amerika devletleri arasında yer alır. Doğusunda Meksika Körfezi, batısında da Büyük Okyanus bulunur.

Meksika, 15. kuzey paralel dairesi ile 32. kuzey paraleli arasında uzanır. 1.987.000 kilometre kare genişliğindedir. Bütün nüfusu 16,5 milyon kadardır.

Meksikada 28 devlet vardır. Bu devletler, Meksika Cumhuriyetler Birlığini meydana getirirler.

Memleketin genel görünüşü dağlıktır. Batı kıyılarını, ku-

zeyden güneye doğru; Sierra Madre sıra dağları kuşatır. Meksika Körfezi kıyılarını da Doğu Sierra Madre Dağları çevirir. Bu iki dağ silsilesi arasını, geniş yaylâlar doldurur. Kıyılar, pek girintili çıkıntılı sayılmaz. Kuzey batıda bulunan Kaliforniya Körfezi ile Kaliforniya Yarımadası ve güneybatıda yer alan Yukatan (Yucatan) Yarımadası başlıca girintileri çıkıntıları teşkil eder

Meksika'da en büyük dağ silsilesi olan Sierra Madre'ler üzerinde pek çok volkanlar göze çarpar. Bu yanardağların en meşhurlarından olan Popokatepetl (3450 m). başkent Meksiko şehrinin güneyinde yükselir. Güney doğuda bulunan Orizaba ise 5653 metre yüksekliği bulur.

Meksika devletinin başşehri Meksiko (Mexico), denizden 2255 metre yükseklikte kurulmuştur. Meksiko şehrinin dolayında uzanan orta yaylâların yüksekliği 2000 metreyi bulur.

Memleketin, kayalık ve yüksek olan batı kıyılarına karşılık, doğu kıyıları alçaktır. Bu alçak sahillerde bataklıklar görülür.

Meksika, akarsular bakımından zengin sayılmaz. Akarsuların çoğu kısadır. En büyük nehir, kuzeyde Rio Grande del Norte adını taşır. Bu su, Amerika Birleşik Devletleri ile Meksika arasında bir sınır çizgisi gibi akar. Nihayet, Meksika Körfezi batısında, Matamoros ile Brownsville şehirleri arasında denize dökülür.

Meksikanın iklimi umumiyetle sıcaktır. Ancak, çok yükseklere çıkıldıkça havanın soğuduğu müşahede edilir.

Kuzey Meksika'da bir çöl iklimi hüküm sürer. Güney Meksika'da ise, tropikal bir iklim vardır. Burada, her taraf gür ormanlarla kaplıdır. Lâstik çıkarılan lâteks ağaçları ile, kereste yapılan değerli ağaçlar, bu sık ormanların başlıca zenginliğidir. Ayrıca portakal, limon, kahve ağaçları da çoktur.

Meksika, tarım bakımından zengin bir ülkedir. Çeşitli top-

rak ürünleri elde edilir. Vanilya, üzüm, kahve, şeker kamışı, pamuk, mısır, tütün bol yetiştirilir.

Memlekette, hayvancılık da önemli bir yer tutar. Fakat, bu geniş ülkenin asıl zenginliği madenleridir.

Bilhassa petrol, gümüş, altın, kurşun, bizmut, bakır, civa, tutya, manganez ve grafit gibi, endüstride çok aranan maden kaynaklarına her yerde rastlanır.

Hele, Durango şehri yakınındaki demir cevheri, Meksikanın en değerli maden damarlarından sayılır. Meksikanın yıllık petrol istihsali 15 milyon tona yaklaşır.

Meksika tarihini incelediğimiz zaman, bu memleketin ilk sahiplerinin Maya'lar ve Otomi'ler olduğunu görürüz. Milâttan sonra, yedinci yüzyılda kuzeyden inen Toltek'ler ve bunları takiben gelen Şişimek'ler ve Aztek'ler Meksikada büyük bir uygarlık kurmuşlardı. 16. yüzyıl başlarında, 1518 yılında İspanyol gemicisi Fernando Cortez Meksika kıyılarına çıktı. Yavaş yavaş memleketin içerlerine doğru ilerlemiye başladı. 1521'e kadar iki yıl süren savaşlar sonunda, yerliler, büyük kayıplara uğradılar. Bu suretle, yüz binlerce mâsum kanı döküldü. Şehirler yakıldı. Medeniyet eserleri yıkıldı. Hazineler yağma edildi. Cortez, duruma hâkim olunca, Meksiko şehrini yeniden kurdu. Yerlilere katolikliği zorla kabul ettirdi. Bundan sonra da buraları, İspanyol sömürgesi oldu. İspanya hâkimiyeti 19. yüzyıl içinde sona erdi.

Bugün Meksika, Birleşmiş Milletler safında yer almış, bağımsız bir cumhuriyettir.

MEKSİKA KÖRFEZİ :

Meksika Körfezi, Amerika Birleşik Devletlerinin güneyinde, Meksikanın doğusunda yer alır. Atlas Okyanusunun bir parçası gibidir. Bu körfezin doğusunda Florida yarımadası ile Antil Adaları bulunur. Etrafının kara parçalariyle çevrili olması se-

bebiyle, Meksika Körfezi büyük bir iç denize benzer.

Meksika Körfezini Atlantiğe bağlayan başlıca geçitler, Florida Boğazı ile Yukatan Boğazıdır. Florida Boğazı, Florida Yarımadası'nın güney kıyılarını kuşatır. Yukatan Boğazı, Yukatan Yarımadası ile Küba Adası arasındadır. Meksika körfeziyle Antil denizini birleştirir.

Meksika Körfezinin suları sıcaktır. Batı Avrupa kıyılarını yalayan «Golfistrim sıcak su akıntısı» Meksika körfezinden çıkar.

MEKSİKO :

Meksiko (Mexico) şehri, Meksika Birleşik Devletlerinin baş şehridir. Güney Meksikanın orta bölgesinde bulunur. Denizden 2255 metre yüksekte kurulmuştur. Etrafını yüksek volkanlar kuşatır.

Meksiko'nun nüfusu 1,477,000'dir. Şehir, muntazam şoselerle memleketin her yönüne bağlıdır. Ayrıca, her yandan gelen demiryolları, Meksiko'da bir düğüm halini alır. Kumaş ve kâğıt fabrikaları, şehrin başta gelen endüstrisini teşkil ederler.

MEKTEP **(Bak: Okul).**

MEKTUP :

Uzaktaki dostlarımızla konuşma ihtiyacını duyduğumuz zamanlar, onlara mektuplar yazarız. Kendilerine dileklerimizi duyururuz; etraflı haberler anlatırız.

Uzakta olan bir yakınımızdan da, haber almak için çırpınırız. Sokakta postacıyı görsek sevinç duyarız. Hele, beklediğimiz mektubu elimize alınca, neşemize son olmaz.

Mektuplar, uzakta bulunanlara yazılır. Bunların çeşitli nevileri vardır. Adî mektuplar, iş mektupları ve saire gibi.

Mektup, karşımızdakine sevgimizi ve saygımızı belirtir. Bu sebeple çok itinalı yazılmalıdır. Kâğıdın düzgünü alınmalı; temizi seçilmelidir. Yazıyı kurşun kalemle yazmak doğru değildir, daima mürekkeple yazmalıdır. Kâğıt ve zarfın da kirlenmemesine dikkat etmelidir.

Tarihsiz mektupların değeri olmaz. Bunun için, mektup yazmıya başlamazdan önce, kâğıdın sağ üst yanına, muhakkak günün tarihini atmak gerekir. Yazı, kâğıdın tek tarafına yazılır. Mektupta kullandığımız dil, mektubu göndereceğimiz insanın durumuna göre değişir.. Babaya, öğretmene yazılan bir mektup ile arkadaşımıza yazdığımız mektup arasında elbetteki farklar olacaktır. Fakat ne olursa olsun, cümleler düzgün, ifadeler samimî olmalıdır. Yapmacıklardan sakınılmalıdır. İmlâ yanlışlarının yapılmamasına itina göstermelidir.

Uzun mektuplardan ziyade, kısa ve özlü mektuplar makbuldür. Yazının, mektup kâğıdı üzerine iyi yerleştirilmesi icab eder. Mektup bittikten sonra altına imzamızı atmayı unutmayız. İmzamızın sol yanına da, kısaca adresimizi yazarız. Hazırlanan mektup katlanır; zarfın içine konur. Zarfı da iyice kapadıktan sonra sıra, zarf üzerindeki adresleri yazmaya gelir. Zarfın arkasına; aşağıda gösterildiği gibi mektubu alacak olanın adresi kaydedilir.

MEHMET CEYHAN

Ayazma mahallesi, Tulumbacılar Sok. No: 12

Üsküdar

İstanbul

Zarfın ön kısmına, kendi adresimizi geçiririz.

Yurt içinde adî mektuplar 15 krş. luk posta pulu ile gönderilir. Taahhütlü mektuplara 30 krş. luk posta pulu yapıştırılır. İadeli taahhütlü mektuplardan 45 krş. alınır. Uçakla gidecek mektuplara ilâveten 5 krş. luk pul yapıştırılır.

Kahramanlık Hikâyeleri:

TEK EL DE YETER

Üçüncü tabur, Türk cephesinin kilit yeri olan 421 numaralı tepeyi savunacaktı. Ruslar sık sık hücumlar yaparak bu kilidi ele geçirmeğe çalışıyorlardı.

11 eylûl sabahı Ruslar top atışına başladılar. Gülleler tepeyi delik deşik ediyordu. Fakat siperler içinde çok iyi gizlenmiş bulunan askerlerimize pek zararı dokunmuyordu.

İhtiyatta bulunan Teğmen Celâl; güllelerden pek bozulmuş ve boşaltılmış bir siperimize, düşman erlerinin girdiklerini gördü. Düşman bu sipere yerleşirse; bütün bir tabur mahvolabilirdi.

Takımı Tahsin çavuşa bıraktı. Mahmut çavuş, Kâmil onbaşı, er Mehmet'le, düşman erlerinin ortasına atıldılar:

— Vurun aslanlarım! Türk süngüsü düşman göğsüne battıkça bilenir. Vurun!

Türklerin süngüsünden pek korkan Ruslar, bozguna uğradılar. Kaçacak delik arıyorlar, kurtuluşu silâhlarını atıp ellerini kaldırmakta buluyorlardı.

Serseri bir kurşun, Teğmen Celâl'in sol bileğini yaraladı.

— Teğmenim vuruldunuz.

— Zarar yok. Sağ elim sağlam. Şaşkın düşman için tek el de yeter. Durmayın, vurun!

Dört Türk aslanı, on kadar Moskofu yere sermiş, yirmi tanesini de esir almıştı.

Tarih bu zaferi: «Akla sığmaz kahramanlıklar» bölümünün en görünür sahifelerine yazdı.

Tarihî Fıkralar:

EVET DEMEKTİR

Fransa İmparatoru Napolyon, altı aylık oğluna Roma Kralı, pâyesini vermişti. Eski urbalı bir adam, elinde kâğıtla Napolyon'a geldi.

— Eğer izin verirseniz, Roma Kralına, beni başodacısı yapması için dilekçe vereceğim.

— Peki, git ver.

Adam, altı aylık çocuğun önünde eğildi. Kâğıdı yanına bıraktı. Biraz bekledi. Sonra döndü.

— Ne dedi kral?

— Hiç bir şey söylemedi, sustu.

— Güzel. Susmak, evet demektir. Dilekçeni kabul etmiş. Hemen vazifene başla.

Gülüyorum:

NE BEKLİYORSUN?

Günal, o gün hiç çalışmamıştı. Öğretmen tahta başına çağırınca rengi attı. Tahtayı tekrar tekrar sildi. Tebeşiri evirdi çevirdi. Ellerinin tozlarını üfledi. Silginin yerini değiştirdi. Öğretmen dayanamadı.

— Niçin yazmıyorsun Günal, ne bekliyorsun?

— Zilin çalmasını öğretmenim.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ :** İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

4 Şubat 1955, Cuma — Sayı 59 Fiyatı: 15 Kuruş.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
M-7
MİMOZA
MİNARE
MİNE (diş)
MİNE ÇİÇEĞİ
MOKASEN
MORS
MORİNA
MUM
MUMYA
A.

Bunları biliyor musunuz?

DÜNYADA SICAĞA EN ÇOK DAYANAN CANLI

Bazı hastalık mikropları, 130 - 140 derece sıcaklığa dayanabilirler. Sıcağa en fazla dayanıklı olan canlı ise; Afrika'da madenlerde yaşayan; tek hücreli bir yaratıktır. Bu ilkel canlı 200 derece ısıdaki kaynar ziftte yaşamağa devam etmektedir.

DÜNYANIN EN DİNDAR MİLLETİ

İki milyon nüfuslu Tibet ülkesinde, iki yüz bin rahip (Lama) ve yüz bin rahibe vardır. Bu sebepten, Tibetliler dünyanın en dindar milletidir.

YAZIN BUZ NİYE ÇUVALA KONUR?

Kışın soğuk günlerinde, kalın fanilâlar giyeriz. Bu suretle soğuğun vücudumuza girmesini önlemekten çok, vücudumuzun yaydığı ısının dışarıya çıkmamasını sağlar ve ısınırız.

Ayni şekilde; yazın buzu çuvala sarmakla, onu ısıtmış olmayız. Onun asıl ısısında, (yani donmuş olarak), kalmasını, sağlarız. Bu sebeple, yazın buzlar kalın çuvallara sarılarak saklanır.

CANLI BAROMETRELER

Bazı cins örümcekler hava değişikliklerine karşı çok duyardırlar. Bunlar, havanın bozacağını 8 saat önceden haber alırlar. Fırtına çıkacağı vakit ağlarının bir tarafındaki bağları koparırlar. Bu suretle rüzgâr çıktığı vakit, ağ parçalanmadan sallanır. Rüzgâr geçince örümcekler; ağın kopuk uçlarını eski yerlerine tuttururlar.

ELEKTRON MİKROSKOP

Yeni bulunan bir elektron mikroskopun cisimleri 200 bin defa büyüttüğü açıklanmıştır. Bu sayede bir santimetrenin dört milyonda biri büyüklüğünde olan cisim ve canlıları da görmek mümkün olmaktadır.

Mektupları P. T. T. merkezlerine veya posta kutularına atarız.

MELANEZYA :

Büyük Okyanus'un içinde serpili bulunan irili ufaklı binlerce ada, 3 bölüme ayrılır. Bu bölümlerin en doğusunda kalan kısma, «Polinezya» denilir. Polinezya gurubunun batısını «Mikronezya» takım adaları çevirir. Mikronezyanın da batısında kalan kısma «Melanezya» adı verilir.

Melanezya bölümü içinde Avustralya, Tasmanya, Yeni-Ginea, Bismarck Takımadaları, Salamon Adaları, Yeni-Hebrid, Yeni - Kaledonya, Vanikoro ve Viti Adaları bulunur. Böylece Melânezya, Büyük Okyanus'un bütün batı kısmını kaplamış olur.

Dünyamızın en küçük kıt'ası olan «Okyanusya» nın büyük bir parçası da Melanezya gurubu içine girer. Melânezyayı dolduran adaların pek çoğu, İngiliz İmparatorluğuna dahildir.

Melânezya adalarında sık ormanlar vardır. İklim sıcaktır. Yağmurlar boldur. Sık ormanlar arasında yerliler yaşar. Bunlar, medeniyette çok geri kalmış insan topluluklarıdır. Hattâ içlerinde, insan eti yiyen yamyamlara bile rastlanır. Dallarda güzel tüylü kuşlar yaşar. Cennet kuşları gibi .. Papağanların şakıyışı, maymunların çığlığı çok uzaklardan duyulur. Sabahtan öğleye kadar şimşekler çakar; yıldırımlar düşer. Gökten boşalıyormuş gibi yağmurlar yağar. Öğleden sonra açan güneş her tarafı kurutur. Adalar arasında, mercan adalarına ve şirin görünüşlü atollere de tesadüf edilir.

Melânezya; toprak ürünleri, orman zenginlikleri, maden cevherleri bakımından İngiltereye büyük faydalar sağlar.

MELÂNEZYALILAR :

Melânezya yerlilerine, «Melânezyalılar» denilir. Bunlar,

zenci aslından insanlardır. Tenleri az koyu olan bu insanların boyları oldukça uzundur. Burunları düz ve geniştir. Kafaları dardır. Yüzleri geniştir. Çeneleri öne doğru çıkıktır. Elmacık kemikleri uzaktan sezilecek durumdadır. Saçları kıvır kıvırdır. Ama, içlerinde uzun saçlı olanlarına da rastlanır.

Bu anlattığımız özellikleri taşıyan yerlilerden başka, göçmen Avrupalılara da tesadüf edilir. Beyazlarla yerlilerin karışmasından meydana gelmiş melezler de, önemi bir yekûn tutar.

Meânezyalılar avcıdırlar. Deniz ve kara avcılığı yaparlar. Tarım işleriyle uğraşanları da pek çoktur.

MELBOURNE :

Melbörn, Avustralyanın güney doğu ucundadır. Victoria devletinin baş şehridir. Nüfusu 170.000'i geçer. Tabiî bir koyun nihayetinde olan limanı meşhurdur. Modern Melbörn limanının içinde bulunduğu Port Philip koyuna Yarra-Yarra suyu boşalır.

Melbörn şehri muhteşem binalariyle büyük üniversitesiyle, geniş fabrikalariyle önemli bir ticaret merkezidir. Şehrin hava limanı da çok işlektir. Her gün pek çok yolcu uçağı buraya gelir veya buradan uzak diyarlara gider.

MELEK :

İslâmiyet inançlarına göre, Allahla kullar arasında aracılık yapan ruhânî varlıklara «melek» denir. Meleklerde erkeklik dişilik yoktur. Melekler yemezler, içmezler, insanlara daima iyiyi göstermeye, doğruyu duyurmaya çalışırlar. Melekler, gözle de görünmezler. Bizleri, şeytan denilen varlık kötülüğe sevketmiye çalışırken, Melekler bizleri iyiliğe götürmeye uğraşırlar.

Aslı arapça olan Melek kelimesinin çoğulu «Melâik» veya «Melâike» dir.

Ayrıca, çok temiz ve kötülük nedir bilmeyen insanlar için «Melek gibi» sözü kullanılır.

MELEMEK :

Kuzuların bağırışlarına melemek denir. Hakikatte de, kuzular, «Me! Me!» diye bağırırlar.

Bu mastar, kuzuların bağırışlarını anlattığı gibi, koyunların bağırmaları için de kullanılır.

İki kuzulu olup ta, çok meleyen koyunlara «meleş» adı verilir.

MELEZ :

Canlılarda, ayni cinsler içinde türleri ayrı olan varlıkların birleşmeleri sonunda, meydana gelen yeni nesle «melez» denilir.

Meselâ; bir beyaz derili erkekle, bir zenci bayanın birleşmeleri sonunda dünyaya gelen çocuk ne anaya, ne de babaya benzemez. Yani yavru, anası kadar siyah olmıyacağı gibi, babası kadar da beyaz olamaz. Bu, iki ayrı rengin, iki ayrı kanın karışmasiyle teşekkül etmiş melez bir yavrudur.

Katır, melez bır hayvandır. Kısrakla eşeğin birleşmesi sonunda, dünyaya gelen hayvana katır denilir.

İngiliz atlariyle arap atlarının dölleşmelerinden de melez atlar elde edilir.

MELHEM :

Hususî surette yapılıp, derideki yaralara sürülen ilâçlara

melhem denir. Melhem, sadeyağ kıvamında bir ilâçtır. Penisilin melhemi gibi...

MELİKŞAH I. (1054 - 1092) :

Birinci Melikşah, İran ve Anadolu'da hüküm süren Türk - Selçuk devletinin üçüncü hükümdarıdır.

Melihşah I. 1054'de İsfahan'da doğdu. Babası, 1071'de, Mâlâzgirt Ovasında Bizans imparatoru Romanos Diyogenis'i esir eden, büyük Türk kahramanı Alp Arslan'dı. Alp Arslan 1072 de, bir sınır beyi tarafından öldürülünce, Selçuklu tahtına Melikşah I. geçti. Melikşah I. o zaman 18 yaşında bulunuyordu. Fakat akıllı ve cesur bir gençti. Doğuda, amcası ayaklanmıştı. Vakit geçirmeden üzerine yürüdü. Bu suretle Harzem'i ve Maveraünnehir'i ülkesine kattı.

Anadolu içerlerine ordular gönderdi. Böylelikle, Anadolunun Türkleşmesine çalıştı. Suriyede zaferler kazandı. 107[illegible] da Kudüs, 1085'de Antakya ele geçirildi. Urfa, Halep, Şam sı rayla Selçuklu sınırları içine alındı. Hattâ, Bağdattaki Abbas[illegible] Halifeleri de, Selçuklu Sultanının buyruğu altına girdiler. Melikşah I. ve büyük veziri Nizamülmülk durmadan çalıştılar Orta Asyadan Akdenize kadar geniş bir imparatorluk kurdu lar. Pek çok şehirleri camilerle, san'at eserleriyle süsledile[illegible] Nehirler boyunda kanallar açtılar. Hele Bağdat rasathanesi v[illegible] burada dünyanın güneş etrafında dönmesi esasına dayanılara[illegible] yapılan «Celâlî Takvimi» zamanın en önemli eserlerinden sa[illegible] yılır. Melikşah I. şairleri de korurdu. Ömer Hayyam, uzun yıl lar onun himayesinde yaşamıştı. Melikşahın sarayında Türk[illegible] konuşulurdu. Fakat resmî dil Farsçaydı. Melikşah 1092'de öld[illegible]

MELİKŞAH II. (1128 - 1160) :

İkinci Melikşah, Selçuklu Sultanlarının altıncısıdır. Babası, Melikşah I. in 3 oğlundan biri olan Berkiyaruk'tu. 1128'[illegible]

doğdu. Amcası Mesud'un ölümü üzerine de, 1152'de tahta geçti. Ehli keyf bir insandı. Eğlenmeyi, zevk içinde yaşamayı severdi. Bu yüzden de bir aralık tahttan indirildi. Yerine, Sultan Mehmet Selçuklu Padişahı oldu. Melikşah II. de hapsi boyladı. Ancak, Sultan Mehmed'in ölümü ile hapisten kaçan Melikşah II. uğraştı; taraftar topladı. Tekrar Sultanlık tahtına oturdu. Bu sefer de ömrü vefa etmedi. Bir gün ansızın öldü.

MEME :

Memelilerde, genel olarak yavruların beslenmelerinde önemli bir yeri olan organlara meme adı verilir.

Memelerin sayısı ve şekli, hayvanların cinslerine göre değişir. İnsanlarda çift meme vardır. Bunlar da göğsümüzdedir. Erkeklerin memeleri gelişmemiştir. Kadınlarda ise, bulûğ çağından itibaren memeler gelişmeye başlar. Gebelik zamanlarında memeler faaliyete geçer; doğacak yavruyu emzirmeye hazırlanırlar. Süt çocukları, uzun bir müddet ana südüyle ve memeler vasıtasiyle beslenirler.

Emzirme zamanlarında memeler daima temiz tutulmalıdır. Bebeğe bol ve kuvvetli süt verebilmek için de, annenin bol besin alması icabeder.

Dört ayaklı hayvanlarda meme sayısı fazladır. Bunlarda memeler art ayaklar arasında bulunur. Yalnız domuzlarda, bir ayrılık göze çarpar. Domuzun memelerinden bir kısmı ön tarafta, yani göğüstedir.

Memelerin ucundaki çıkıntılar meme başlarıdır. Bebek, çeşitli besinler almaya başladıktan sonra memeden kesilir. Yani ona, meme emme alışkanlığı unutturulur.

Ağlayan bir yavruyu annesi emzirmeğe başlar. Bu olaya meme verme adı verilir.

Vücudumuzun üzerinde beliren ve bize acı veren çıkıntıla-

ra da, meme adını veririz. Basur memesi gibi. Basur memesi, kalın barsağın iltihabı ile meydana gelir.

Çocukların ağzına verilen lâstik memeye emzik memesi denilir.

Dişi hayvanlarda, memelere dolan sütler meme bezlerinden gelir

Koltuk altında çıkan sivri çıbanların adı da, köpek memesi'dir.

Kulak kepçelerimizin dibindeki yumuşak yerler kulak memeleridir. Kulak memelerine bayanlar küpe takarlar.

Tüfeklerde, namlu içindeki merminin kapsülünü patlatan çelik iğneye de tüfek memesi denir.

MEMELİLER :

Omurgalı hayvanların beş sınıfından biri de memelilerdir. Bunlarda; doğuran dişiler, yavrularını memelerinden emzirdikleri sütle beslerler. Yeryüzünde, hayvanların en gelişmiş sınıfını memeliler teşkil eder. Bunlar, umumiyetle kalın derili hayvanlardır. Derilerinin üzeri kıllarla kaplıdır. Kalın derilerinin altında ter ve yağ bezleri bulunur.

Hattâ, dişilerinde meme bezleri de vardır. Memelilerin hayvansal ısıları değişmez. Bu hayvanların, kendilerine mahsus bir ısı dereceleri (hararetleri) vardır. Alt deride yer alan dokunma cisimcikleri ve sinir uçları, hayvanın yaşayışına ve tabiatı tanımasına yardım eder.

Toynak, tırnak, pençe, kirpi oku gibi kısımlar hep hayvanın üst derisinden teşekkül eder.

Şimdi, genel olarak ana hatlariyle birlikte memelileri inceleyelim:

Memelilerin iskeletinde boyun omurları, oynar eklemlerle

birbirine bağlıdır. (İnsan, maymun, at başını istediği tarafa serbestçe çevirebilir.) Bel omurları ise yarı oynar eklemle bağlıdır. Ne kadar istesek belimizi, dilediğimiz derecede büküp hareket ettiremeyiz.

Memelilerde, kuyruk omurlarının sayısı da hayvanın cinsine göre azalır veya artar. İnsanda, ancak 4 - 5 tane olan kuyruk omuru, bazı hayvanlarda 30'u bulur.

Vücudun göğüs kısmını, kaburgalar kafes gibi çevirir.

Memelilerin başındaki kemikler sayı bakımından da azalmıştır. Dişler, çene kemiklerindeki oyuklarda gömülüdür. Kafatası yüze nazaran, daha da geniştir.

Memelilerde 2 kol, 2 ayak veya yalnızca 4 ayak vardır. Kol ve ayak şekilleri, hayvanların hareket durumlarına göre değişik hallere girmiştir.

Memelilerde sindirim organları da başkadır. Dudaklar geniştir Memeyi emecek şekildedir. Ağız, alt ve üst çene olarak 2 parçadan ibarettir. Dişler ağız içinde, çene kemikleri oyuklarındadır.

Memelilerin dişlerinde, iç içe olmak üzere, taç kısmında mine, fil dişi ve öz tabakaları bulunur. Kökte seman tabakası minenin yerini alır. Dişlerle, ağza alınan besınler öğütülür.

Geviş getiren memelilerin midesi 4 boşluktan teşekkül eder. Bunlar da işkembe, börkenek, kırkbayır ve şirden adlarını alır.

Geviş getirenler, düşmanlarının dişlerinde parçalanmak endişesi içinde olduklarından, otları, çiğnemeden acele acele yutarlar. Sonra da kuytu bir yere gidip geviş getirmek suretiyle yuttukları otları çiğnemiye başlarlar.

Memelilerin barsakları da, ince ve kalın barsaklar olarak iki kısma ayrılır.

Memelilerin sindirim işlerini kolaylaştırmak sebebiyle, ta-

biat onlara, tükrük bezleri bahşetmiştir. Tükrük bezleri vücudun baş kısmında bulunur.

Netice itibariyle memeli hayvanların dolaşım sistemi, yürek yapılışı, boşaltım sistemi, sinir sistemi, beyin ve duygu organları çok gelişmiş bir vaziyettedir. Halbuki, ilkel hayvanlarda bunların çoğuna ve bu derece gelişmiş şekline asla rastlanamaz. Memelilerin içinde de en ileri olanı, hiç şüphesiz ki insandır. İnsan, Allahın özenerek yarattığı bir varlıktır.

Memelilerden bazı örnekler :

Şimdi sizlere, kısaca memelilerden bazı örnekler verelim.

İnsan, at, eşek, yaban eşeği, zebra, geyikler, antiloplar, sığırlar hep memeliler sınıfındandır.

Deve, fil, balina, yarasa, fok, tavşan, arslan, kaplan, tilki, kurt ta memeliler sınıfında yer alırlar.

MEMLEKET :

Memleket kelimesi ülke, yurt ve vatan anlamına gelir. Bu kelimeyi, şehir kelimesi yerinde kullandığımız da olur.

MEMUR :

Devletten maaş alarak, millet hizmetinde çalışanlara memur denilir. Memurlar, âmirlerin maiyetinde, onlardan aldıkları emir ve direktiflere göre çalışırlar. Memurların selâhiyet, mes'uliyet, terfi, tecziye ve vazifelerini belirten kanuna «Memurin Kanunu» adı verilir.

Bayan memurlara «memure» denir.

MENDERES, (ADNAN) :

Demokrat Partinin dört kurucusundan biri olan Adnan

Menderes, Aydınlıdır. 1899'da doğmuştur.

1946 seçimlerinde Kütahyadan, D. P. mebusu olarak seçilmişti. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde, iktidarı kazanan Demokrat Partinin ilk Başvekili oldu. Dinamik idaresi, sonsuz enerjisi ile az zamanda büyük başarılar kazandı. Bu suretle de, yurdumuzun ekonomik ve endüstriyel durumunda hayırlı ilerlemeler oldu. Ayni zamanda, eşsiz bir zekâ kaynağı olan Menderes, dış siyasetimizi esaslı hamlelerle takviye etti.

Türkiyenin, Atlantik Paktına girmesi, Adnan Menderesin Başvekilliği zamanına rastlar. Bir tugayımızın Kore'de, Birleşmiş Milletler safında yer alarak, mütecaviz Kızıllara karşı, insanlığın hak ve hürriyetini müdafaa etmesi Menderes hükûmetinin tarihî kararlarından biridir.

2 Mayıs 1954 seçimlerinde de kazanan D. P. iktidarının Başvekili olarak işbaşında kalan Menderes, çok kuvvetli bir hatiptir. Celâl Bayar'ın Reisicumhur olması sebebiyle, boşalan D. P. Genel Başkanlığına Adnan Menderes seçilmiştir. Kendisi, Hukuk Fakültesi mezunudur ve bir kaç yabancı dil bilmektedir.

MENDERES, BÜYÜK :

Büyük Menderes, yurdumuzun Ege Bölgesi nehirlerindendir. 430 kilometre uzunluğundadır. **Dinar** kazasının dolayını çeviren dağlardan çıkar. Dar boğazlardan geçerek kuzey batıya doğru akar. Çivril'in güneyinde, **Sandıklı** civarından çıkıp kuzey doğudan gelen **Küfi Suyu** ile birleşir. Büyük kıvrımlar çizerek batıya doğru akmaya başlar. Çal'ın doğusunda bir dirsek yaparak kuzeye döner. Bir süre sonra da, **Murat Dağından** gelen **Banaz Çayı** ile birleşir. Geniş ve bol sulu bir ırmak halinde **Sarayköy** ovasına dahil olur. Burada da, güney doğudan gelen **Çürüksuyu** alarak büsbütün genişler. Sarayköy'ün batısında, dağların arasında uzanan vâdilerden Ege Denizine doğru ilerler. Büyük Menderes'in akışı, doğu - batı istikametindedir.

Güneyden aldığı sularla gittikçe büyüyen nehir, Nazilli, Aydın, İncirliova düzlüklerini sular. Söke'nin doğusunda güneye kırdığı bir dirsekle Bafa Gölüne doğru yol alır. Bu gölün batısından batı yönüne dönerek tarihî Milet harabelerini sağ tarafında bırakır; Akköy yakınında Ege Denizine boşalır.

Büyük Menderes, düzgün rejimli bir nehir sayılmaz. Yağmur mevsimleriyle, karların erime zamanlarında taşar. Kurak aylarda da, nisbeten cılızlaşır. Nazilli ile Aydın arasında bir yılan gibi kıvrımlar çizer. İçinden geçtiği ovaları bereketlendirir. Taşıdığı döküntüleri ağzına yığarak, her yıl denizden bir miktar toprak kazanır. Bu nehirin etrafı zengin incirlikler, bahçeler ve değerli tarlalarla doludur. İzmirden gelen demiryolu, Büyük Menderes vâdisi içinden doğuya, Denizliye varır.

MENDERES, KÜÇÜK :

Batı Anadolunun akar sularından biri de Küçük Menderestir. Uzunluğu 140 kilometredir. Küçük Menderes, Salihli'nin güneyine düşen Bozdağ'dan çıkar. Ödemiş, Tire, Bayındır ovalarını sular. Selçuk'un yanından geçerek Kuşadası körfezine dökülür. Bu nehir de, taşıdığı alûvyonlarla denizi doldurmaktadır. Küçük Menderes'in suladığı topraklarda dünyanın en tatlı incirleri, en güzel üzümleri yetişmektedir.

MENDİL :

Mendil, yumuşak dokuma veya basmadan yapılır. Patiskadan, amerikandan olanları da pek çoktur.

Mendiller ,burun ve ter mendilleri olarak ikiye ayrılırlar. Ter mendili ile terlerimizi sileriz. Burun mendilini, burun temizliğinde kullanırız. Ayrıca, mendillerin uçları tutularak, içlerine öte-beri de konulur.

Bazan, temiz mendilimizle el ve yüzümüzü kuruladığımız

da olur. Ne olursa olsun, mendillerin sık sık kaynatılması; bol sabunlu sularla iyice arıtılması gerekir. Kuruyan mendilleri de ütülemek şarttır. Çünkü, ağız, yüz ve burun silmelerinde kullandığımız mendillerin mikropsuz olması şarttır. Pis ve mikroplu mendiller, sağlığımızı tehlikeye sokarlar. Başkalarının mendillerini kullanmak ta, asla doğru sayılmaz.

Bir de süs mendili vardır. Süs mendillerini, ceketlerimizin mendil ceplerine koyarız. Bunlar, ekseriya ipek dokumalardandır.

Mendillerin buruşuk olması iyi karşılanmaz .Temiz ve düzensever kimselerin mendilleri daima ütülü ve düzgün katlıdır.

MENDİREK:

Dalgakıranlar inşa etmek suretiyle yapılan limanlara mendirek denilir. İzmirde Alsancak, İstanbulda Haydarpaşa limanlarında mendirekler vardır. Mendirekler, insanlar tarafından yapılmış limanlardır.

MENEKŞE :

Menekşe, evlerimizin önünü ve bahçelerimizi süsleyen bir bitkidir. Menekşegillerin örneği olarak gösterilir. Yaprakları yürek şeklindedir; sapsızdır.

Menekşe bitkisi ilkbaharda, kendi adını taşıyan güzel renkli çiçekler açar. Bu çiçeklerin renkleri kadar, kokuları da çok hoştur.

Ayrıca, hercai menekşesi adını taşıyan bir çiçek daha vardır. Bir de, küçük çiçekler açıp, tırmanıcı olan menekşe gülleri vardır. Bunların renkleri beyaz olur.

MENEMEN :

Menemen, İzmir Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Köy-

erinin sayısı "50,, yi bulan Menemen, İzmir şehrinin kuzeyinde kurulmuştur. Bütün köyleri ve iki nahiyesi ile birlikte Menemenin genel nüfusu 36,472 dir. Menemen kasabasında da 10,572 insan yaşar.

İzmirden 26 kilometre uzakta olan Menemen, Manisa - İzmir demiryolu üzerinde bulunur. Gediz Nehri kasabanın yakınından geçer. Ekime elverişli olan Menemen Ovasında, hemen hemen her türlü toprak, ürünleri yetişmektedir.

Inkılâp şehidimiz Kubilâyın anıtı Menemendedir.

MENENJİT :

Menenjit, hastalığını yapan menengokok mikroplarıdır. Bu mikroplar francala şeklindedirler. Yanyana olmak üzere ikişer ikişer bulunurlar.

Menenjiti yapan mikroplar, hastanın beyin-omurilik sıvısı içinde ve kanında bulunur. Sağlam insanların da boğazları doşayında görülür.

Hastalık, bazan salgın halde, bazan da tek tük olmak üzere göze çarpar. Ne de olsa, menenjit korkunç bir hastalıktır. Hele çocuklar için, daha da korkunç sonuçlar verir.

Menenjit hastalığı insandan insana geçer. Bu sebeple hastalara yaklaşmamalı; onların hiç bir şeyine el sürmemeliyiz. Ayrıca, kendileri hasta olmadıkları halde, bu hastalığın mikroplarını taşıyan insanlar vardır. Bu mikrop taşıyıcı (Porteur-portör) insanlardan da sakınmalıyız. Hasta ile yakından ilgilenenler, hastaya bakanlar sağlık kurallarına dikkat etmelidirler. Bu gibiler, aşırı bir temizliğe önem vermezlerse etrafları için çok tehlikeli olurlar.

Hastalığın başlaması :

Menenjiti yapan menengokoklar, önce burun içinde, boğa-

zımız etrafındaki zarlar üzerinde ve bademciklerde yerleşirler. Az.zamanda da, buralarda üremiye başlarlar. Zamanla kanımıza karışarak beyin zarına ulaşırlar. Böylelikle, bu korkunç hastalığa yakalanmamıza sebep olurlar.

Hastalığın belirtisi :

Menenjit mikroplarının kuluçka süresi 2-3 günü geçmez. İki üç gün sonra, hastanın başı şiddetle ağrımaya başlar. Bununla beraber hasta kusar. Kâh titrer, kâh ateşten yanar. Ensesinde de gerginlik husule gelir. Hasta, ilk günlerde dalgındır; uyur, kendini bilmez. Sonraları, hastalık şiddetlendiği zaman hasta çırpınır; dişlerini gıcırdatır. Ensesinin sertleşmesi yüzünden başı geriye doğru kırılır. Bu esnada, hastanın başını hareket ettirmesi de güçleşir.

Mikropların, beyin zarı ile beraber, omurilik sıvısı içinde de faaliyette bulunması hastanın hareketlerine etki yapar. Omurgaya bastırılınca vücutta ağrılar duyulur. Eklemlerde de belirtiler müşahede olunur. Hastanın oturduğu zaman ayaklarını topladığı; dizlerini büktüğü görülür. Yüzde ve dudaklarda büyük uçuklar çıkar. Hasta, gözlerini kırpmadan, bakışların bir yere dikerek yatar. İkinci hafta içinde, bütün deride kızamığa benzer lekeler, dökmeler belirir. Bazan kanamalar bile olur.

İkinci haftadan sonra göğüs, karın ve boyunda deri, pul pul kabarıp dökülür. Bazı menenjit hastalarının eklem (oynak) yerleri şişer. Birçok hastaların da, tek göz bebekleri diğerine nazaran daha büyük olur. Çok defa göz sinirlerini bozan hastalık şaşılıklara sebebiyet verebilir. Hattâ, bu yüzden, büsbütün kör olan, işitme duyarlığını kaybedip sağır kalan hastala da vardır.

Hastalık, hafif belirtilerle basladığı gibi, şiddetli hallerle de tezahür edebilir. Menenjitin şiddetli olduğu devrede, hastanın bir iki gün zarfında öldüğü de vakidir. Hattâ, bazı korkunç hallerde, hasta 1-2 saat içinde ölür.

Hastalığın başlangıcını takiben ilk hafta esnasında, hasta ya iyiliğe veya kötülüğe yüz tutar.

Hastalığın devam ettiği 4 veya 6 ncı haftalar sonunda da, hastanın öldüğü olağan hallerdendir. Bu hastalıktan kurtulmak mümkün olsa bile, körlük, sağırlık, dilsizlik, çolaklık gibi arâzlarından uzak kalmak büyük bir şans eseridir. Bunun için, en iyisi, bu korkunç hastalığa yakalanmamalıyız. Dolayısiyle de, korunma çarelerine çok dikkat etmeliyiz.

Hastanın belkemiği içinden alınan sıvının mikroskobik muayenesinde, menengokoklar kolayca görülür.

HASTALIKTAN KORUNMA :

Önce, menenjitli hastaların yanına sokulmamak ilk önlemlerden biridir. Menenjitli hastanın oyuncaklarını ve her türlü eşyasını asla ellememeli ve kullanmamalıyız. Bu hastalığa tutulanların odasını hemen ayırmak şarttır. Hattâ, bu kadarla yetinmemeli; hemen hastaneye baş vurmalıdır.

Hastaya bakanlar da temas etmemelidir. Hastabakıcıların, temizlik kurallarına aşırı bir şekilde dikkat etmeleri de kendi menfaatleri icabıdır.

Kendimizde bir kırıklık, bir keyifsizlik hissettiğimiz zaman, hemen mütehassıs bir doktora koşmalıyız. Doktorun öğütlerini cankulağı ile dinlemeliyiz. Menenjitten korunmak için aşı da vardır. Menenjitten koruyucu aşının süresi bir yıldır. Aşılanmayı ihmal etmekle, sağlığımızı tehlikeye atmış oluruz.

MENFEZ :

Bir yere girebilmek veya bir yerden dışarı çıkabilmek için bir delik açarlar ki, buna menfez adı verilir. Kapalı yerlerde, mağaralarda hava menfezleri açılır.

MENGEN :

Mengen, Bolu Vilâyetimiz sınırları içinde bir kaza merkezidir. Bolunun kuzey doğusunda yer alır. Ankara şosesi, Mengen yakınından geçer. Etrafı dağlarla çevrilidir. Bu dağların üzeri zengin ormanlarla kaplıdır. Mengen'in 31 köyü vardır. Köyleriyle beraber genel nüfusu 11 bini geçer. Halk tarım yapar; hayvancılık ve ormancılık işleriyle uğraşır.

MENGENE :

Mengene, dilediğimiz şeyi arasına koyup sıkıştırmaya yarayan bir alettir.

Bu aleti marangozlar, tenekeciler, demirciler, makinistler kullanırlar.

Karşılıklı iki parçadan ibaret olan mengenenin ağzı altında bir vida bulunur. Bu vidanın bir de kolu vardır. Parçalar alt kısımdan eklemli bir çivi ile birleştirilmiştir. Vidanın kolu çevrilince, ağızı teşkil eden kısımlar biribirine yaklaşır. Bu suretle de ağıza konan herhangi bir şey kuvvetli bir surette sıkıştırılmış olur.

Mengeneler tahtadan veya demirden yapılırlar.

MENHİR :

Eski zaman insanlarının diktikleri âbidelere "menhir,, denilir. Menhirler, yeryüzüne diklemesine oturtulmuş uzun taşlardır. Zaten Kelt dilinde "men", taş anlamına gelir. "Hir,, de uzun demektir. Böylece menhir, uzun taş mânasında kullanılmış olur. Menhirin bazı dillerdeki anlamı ise, "kalkıktaş,, tır.

Dünyada menhirlerin bol bulunduğu yerler Fransanın Bretanya bölgesidir. Bretanya bölgesinde, 5000 menhirin olduğu sayılmıştır.

MENKIBE :

Menkıbe kelimesi, dilimize Arapçadan gelmiştir. Böyle olmakla beraber, lisanımızda çok kullanılan bir kelimedir.

Tarihimizde yer almış büyük adamların, iyi taraflarını anlatan tatlı hikâyelere «menkıbe» adı verilir. Hepimiz menkıbeleri zevkle dinleriz. Bunların anlatılışından heyecan dolu hazlar duyarız. Ayni zamanda menkıbeler bize, en canlı ders örnekleridir de... Bu sebeple tarihi karıştırmak ve tarih sahifelerinde yer almış kahramanların menkıbelerini okumak, hepimiz için faydalı bir harekettir.

MENKUL :

Menkul kelimesinin aslı Arapçadır. Bir yerden bir yere taşınmış anlamına gelir. Meselâ «Bu dolap, öteki evden bu eve menkuldür.» dediğimiz zaman, dolabın öteki evden taşınabildiğini anlatmış oluyoruz.

Menkul mallar; taşınabilen, götürülebilen mallardır. Soba, masa, dolap, konsol, sıra, halı v.s. gibi... Gayrimenkul mallar ise taşınamaz. Bir yerden bir yere aktarılamaz.

Ev, tarla, bağ, bahçe, arsa gayrimenkul mallardan bazılarıdır. Bunları bir yerden bir yere taşımak kabil değildir.

MENSUCAT :

Mensucat sanayii sözünden dokuma endüstrisi, deyimini anlamış oluruz. Bu suretle, mensucat kelimesi, dokunmuş şeyler anlamına gelmiş olur.

Bütün dokuma ve kumaş fabrikalarımız, mensucat sanayii arasında yer alan müesseselerimizdir.

MENSUR :

Koşma, şiir şeklinde olmayıp ta konuşma dili halinde yazıl-

Kahramanlık hikâyeleri:

ÇELİK YUMRUK

— Esir avına ben de geleceğim.

— Olmaz Abuş. Sen çelimsiz bir adamsın. Sırasında dövüşmek, güreşmek gerek.

— Ufak tefek gördün de, beni Karamürsel sepeti mi sandın? Semerciyim ben. Yumruklarım çelik gibidir.

Mehmet çavuş, istemiye istemiye Abuşu keşif kıt'asına aldı. Yola çıktılar. Çok geçmeden Abuş, kıt'ayla bağını kaybetti. Nereye gideceğini araştırırken dev yapılı iki düşman eriyle karşılaştı. Biraz sendeledi. Çabuk kendini topladı. Silâhını onlara çevirdi:

— Teslim olun!

Ötekiler bu söze kahkahalarla güldüler:

— Teslim olacak sensin. Bir sıkımlık canın var. Ne cesaretle kafa tutuyorsun bücür herif!

— Nasıl bir canım olduğunu görürsünüz. Erkekseniz teker teker çıkın karşıma.

Konuşan ötekine işaret etti:

— Çok vurma, götürmesi güç olmasın.

İkisi de silâhlarını bıraktılar. Dövüşmeğe hazırlandılar. Abuş sincaptan çok daha çevik ve atikti. Öteki umursamadığı için korunmağa bile lüzum görmüyordu. Gülüyor, şakalar yapıyordu. Arkadaşı yere uzanmış, kahkahalar atıyordu.

Abuş, ansızın atıldı. Sol yumruğu ile midesine, sağı ile suratına vurdu. Dev, böğürerek yere yuvarlandı. Sesi kesildi. Öteki davranmadan Abuş silâhına sarıldı:

— Düş önüme, yoksa leşini sererim.

Düşman eri işin şakaya gelmediğini görünce yürüdü.

Mehmet çavuş takımiyle eli boş dönmüştü. Abuş böbürlendi:

— Esir böyle avlanır işte... Hem de esir azmanı bu.

Tarihî Fıkralar:

EN BÜYÜK

Alman İmparatoru Büyük Frederik, okullardan birini teftişe gitti. Okul müdürünü sordu:

— 3 üncü sınıfta ders veriyor efendimiz.

Doğru 3 üncü sınıfa gitti. Müdür hiç aldırmadı. Görmemezliğe geldi. Dersini vermeğe devam etti. İmparator, merak içinde bekledi. Her zaman sonsuz bir saygı gösteren müdür, acaba neden bu saygısızlığı yapıyordu?

Ders bitti. Çocuklar çıktı. Müdür, hemen yerlere kadar eğildi.

— Büyük ve sayın İmparatorum. Beni yeniden diriltiniz. Şeref verdiniz. Buyurun müdürlük odasına gidelim. Okulumuz çocukları bu mutlu günü unutmıyacaklar.

Daha bir çok övücü, koltuklayıcı sözler söyledi. İmparator hayretle sordu:

— Az önce bana hiç aldırmadın. Yüzüme bile bakmadın. Ama şimdi???

— Suçumu bağışlayın, arz edeyim: Bu çocuklar benden daha büyük kimsenin olmadığını sanırlar. Eğer onların yanında size bu taşkın saygıyı gösterseydim, onların gözünde küçülürdüm. Sözüm dinlenmez olurdu.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN**
Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : **ERCAN MATBAASI** — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
11 Şubat 1955, Cuma — Sayı: 60 — Fiyatı: 15 kuruş